

**Стенографске белешке Народног
Претставништва Краљевине Југославије
(Сената и Народне скупштине): Ванредан
сазив отворен Престоном Беседом на дан
18 јануара 1932 год. у Београду, 1932.**

Садржај

I редовни састанак Народног Претставништва 18
јануара 1932 године

II редовни састанак Народног Претставништва 25
јануара 1932 године

III редовни састанак Народног Претставништва 26
јануара 1932 године

IV редовни састанак Народног Претставништва 27
јануара 1932 године

V редовни састанак Народног Претставништва 28
јануара 1932 године

342.532

(497.1)

АРАБСКО У РАБРИ
МАТРИЦА ЈАНУАРИ
БЕОГРАД

II

211

29011

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНОГ ПРЕДСТАВНИШТВА
КРАЈЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
(СЕНАТА И НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ)

ВАНРЕДАН САЗИВ
ОТВОРЕН
ПРЕСТОНОМ БЕСЕДОМ
НА ДАН 18 ЈАНУАРА 1932 ГОД.
У БЕОГРАДУ

БЕОГРАД
ГРАФИЧКИ УМЕТНИЧКИ ЗАВОД „ПЛАНЕТА“ — УСКОЧКА УЛ. БР. 8
1932 ГОД.

Претседништво Народног Претставништва

Претседник Народне скупштине

Др. Коста Кумануди

Потпретседници:

Драгутин-Карло Ковачевић

Др. Авдо Хасанбеговић

Др. Коста Поповић (од 29 II 1932 г.)

Секретари:

Др. Драгољуб Јевремовић

Драгомир Станојевић

Анте Љ. Ковач

Милан Мравље

Гавро Милошевић (од 29 II 1932 г.)

Претседник Сената

Др. Анте Павелић

Потпретседници:

Јован Алтипармаковић

Др. Фран Новак

Секретари:

Др. Васо Глушац

Др. Иван Гмајнер

Милан Л. Поповић

САДРЖАЈ:

	Страна	Страна
I редовни састанак Народног Претставништва 18 јануара 1932 године		
Престона Беседа Њ. В. Краља Александра I	1—6	
II редовни састанак Народног Претставништва 25 јануара 1932 године.		
<i>Пре дневног реда.</i> Читање записника. <i>Дневни ред:</i> Читање и претрес Адресе. <i>Говорници:</i> Известилац Др. Славко Шећеров, известилац Влада Милетић, народни посланик Др. Миленко Марковић, сенатор Др. Владимир Равнихар, сенатор Др. Урош Десница, сенатор Др. Бењамин Шуперина, народни посланик Др. Федор Никић, народни посланик Јанко Барле, народни посланик др. Лавослав Ханжек, сенатор Др. Исак Алкалај, сенатор Др. Љубомир Томашић.	7—27	
III редовни састанак Народног Претставништва 26 јануара 1932 године		
<i>Пре дневног реда.</i> Читање записника. <i>Дневни ред:</i> Наставак претреса Адресе. <i>Говорници:</i> Народни посланик Салих Баљић, народни посланик Др. Милорад Костић, сенатор Милутин Драговић, народни посланик Др. Стеван Крафт, народни посланик Др. Мирко Дошен, народни посланик Др. Владимир Маланчец, народни посланик Иван Прекоршек, народни посланик Др. Марко Кожуљ, народни посланик Бошко Зељковић, народни посланик Ђуро Остојић, народни посланик Милан Ђуковић, народни посланик Др. Милан Секулић, народни посланик Милан Радоњић, сенатор Хаџи-Ристић, сенатор Др. Мића Мићић, народни посланик Витомир Видаковић, народни посланик Др. Отон Гавранчић, сенатор Др. Валентин Рожић, народни посланик Др. Никола Кешељевић, народни посланик Др. Гавро Санто, сенатор Милан Симоновић, народни посланик Стеван Ђирић, народни посланик Методије Ципушевић, сенатор Др. Васо Глушац, сенатор Крста Смиљанић, народни посланик Гавро Милошевић, народни посланик Др. Анте Кунтарић, народни посланик Јован Довезенски		29—72
IV редовни састанак Народног Претставништва 27 јануара 1932 године		
<i>Пре дневног реда:</i> Читање записника. <i>Дневни ред:</i> Завршетак претреса Адресе и примање акламацијом. <i>Говорници:</i> Народни посланик Др. Мирко Ивандекић, народни посланик Др. Милан Поповић, народни посланик Др. Владимир Станишић, народни посланик Мита Димитријевић, сенатор Др. Иван Хрибар, народни посланик Др. Богумил Вошњак, народни посланик Др. Светислав Поповић, народни посланик Др. Илија Шуменковић, сенатор Јово Бањанин и известилац Др. Славко Шећеров		73—88
V редовни састанак Народног Претставништва 28 јануара 1932 године		
Читање записника.		

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

І РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
(СЕНАТА И СКУПШТИНЕ)

ДРЖАН 18 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У САЛИ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПРЕТСЕДНИК СЕНАТА

Д-р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

СЕКРЕТАРИ:

СЕКРЕТАР НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ДРАГОМИР СТАНОЈЕВИЋ

СЕКРЕТАР СЕНАТА

Д-р ИВАН ГМАЈНЕР

Присутни господи Министри: Председник Министарског савета Петар Р. Живковић, Заступник Министра иностраних послова, Министар трговине и индустрије Др. Алберт Крамер, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцељ, Министар унутрашњих послова Др. Милан Српкић, Министар просвете Др. Драгутин С. Којић, Министар правде Божидар Ж. Максимовић, Министар шума и рудника Др. Станко Шибеник, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Министар грађевина Никола Прека, Министар војске и морнарице, армијски ђенерал Драгомир Ж. Стојановић, Министар финансија Др. Милорад Ђорђевић, Министар физичког васпитања народа Др. Драган Краљевић.

САДРЖАЈ:

Престона Беседа.

Председник Сената Д-р Анте Павелић: Господо сенатори и господо народни посланици: Отварајем прву заједничку сједницу Сената и Народне скупштине. (Бурни узвици: Живела Југославија!)

Записници прошлих сједница Сената и Народне скупштине прочитаће се у наредној сједници Сената, односно Народне скупштине.

Овој заједничкој сједници председаваћемо наизменично Председник Народне скупштине и ја.

Господо, смијем ли замолити за ваше допуштење да ову сједницу одгодимо на пар часака, да би могло Претседништво Народног Претставништва поћи у сусрет Његовом Величанству Краљу, да Га дочека и допрати? (Буран аплауз и громки, одушељени усклици: Живео Краљ!)

Молим господу сенаторе и господу народне посланике да изволе остати на својим местима и сачекати долазак Његовог Величанства Краља.

За овим Претседништво Народног Претставништва полази у сусрет Његовом Величанству Краљу, а чланови Краљевске Владе остају на трибини да сачекају долазак Његовог Величанства Краља.

Тачно у 11 часова довеао се у пратњи Претседника Министарског савета и Своје свите Његово Величанство Краљ. Поздрављен пред скупштинском зградом од стране почасних одреда питомаца Војне академије, Подофицирске школе, пешадије и коњице Краљеве гарде и војника 2 и 18 пешадијског пука и уз интонирање државне химне, улази у скупштинску зграду, на чијем Га улазу дочекује Претседништво Народног Претставништва и, у пратњи њиховој, Претседника Владе и Своје свите, улази у скупштинску дворану за седнице Народног Претставништва, френетично и одушевљено поздрављен од стране свих чланова Народног Претставништва (сенатора и народних посланика) и при-

сутних на галеријама, и заузима место на краљевској трибини, непрекидно поздрављан од чланова Народног Претставништва и свих присутних у сали бурним, громким и дуготрајним усклицима: Живео југословенски Краљ!

Десно од краљевске трибине сврстали су се чланови Краљевске Владе, на челу са Господином Претседником Министарског савета, а лево чланови Претседништва Народног Претставништва.

Зауевши место на Краљевској трибини, Његово Величанство Краљ Александар I примио је из руку Претседника Министарског савета Господина Петра Р. Живковића и прочитао ову ПРЕСТОЛУ БЕСЕДУ:

Б Е С Е Д А

КОЈОМ ЈЕ

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ АЛЕКСАНДАР I КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДАНАС ОТВОРИО СЕДНИЦЕ НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

ГОСПОДО СЕНАТОРИ И НАРОДНИ ПОСЛАНИЦИ!

Са великом радошћу, пун вере у нашу лепу националну будућност, поздрављам све Вас и цео југословенски народ, који ви достојно претстављате.

Историја свега Југословенског народа, откако се слегао у лепе крајеве ове наше домовине, пуна је великих догађаја, судбоносних преокрета, тешких посрнућа и силних полета док, најзад, величанственим победама над свима непријатељима слободе и јединства Срба, Хрвата и Словенаца, није крунисано велико дело националних пророка, мученика и јунака југословенске мисли.

Пуних дванаест векова је протекло у мукама и надчовечним борбама за одржање наших племенских индивидуалности. Веома снажни народи и привлачне цивилизације ударили су на наша раздељена племена и државе. Па ипак, у низу свих протеклих столећа — можемо се тиме поносити, — никад није мисао међу-племенског братства и југословенске заједнице била угашена. Она је вечито живела у етичким елементима југословенског јединства и у видовитој свести најбољих синова нашег народа. И онда, када је свако наше племе морало посебице и само да се бори за свој опстанак!

Најзад је етничка истина југословенске мисли проломилa све препреке, вековима вештачки стваране, и у завршном периоду наше мученичке и крваве националне револуције и светског рата доспела до стварања једне и недељиве Југословенске Краљевине, са једним народом у једној држави.

Када сам, после сјајних победа, 1 децембра 1918 године имао срећу да свечано прогласим уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, по слободно израженој вољи свега нашег народа, захвалили смо искреног срца Богу што је остварен сан и вековни идеал наших славних предака, најбољих Срба, Хрвата и Словенаца.

Уједињени и слободни, имали смо да организујемо са савременим институцијама снажну националну државу, да у њој припремимо најбоље услове будућности.

Уставом од 28 јуна 1921 године настојали смо решити и тај наш државни и национални задатак. Али се све јасније показивало да национална мисао није добила у Уставу троимене државе свој прави израз ни снагу једне организоване националне целине. Са свима оним траговима прошлости, који су нас племенски раздвајали, нисмо могли у пуној мери, синтетично, развијати све наше националне одлике у неопходном унутрашњем јединству и хармонији.

У таквом државном уређењу наш јавни и организовани политички живот једва је и покушао да са поуздањем и искрено изађе из уских племенских оквира. Могли смо победити све спољне непријатеље, али себе, своја искључива посебна схватања, било нам је нај-

теже победити. Као да оно што је племенско не добија баш у јединству, у целини своју највишу вредност, свој крајњи циљ!

Али најтежи удар државној и националној мисли дошао је од заслепљених партијских страсти и њихове међусобне борбе. Злоупотреба политичких слобода и парламентарног реда била је до те мере тешка, да је био доведен у питање напредак и развитак целокупног нашег народног живота. Узалуд су била сва очекивања да ће развој унутрашњег живота нашег довести до срећења прилика у земљи.

Наша национална и државна целина била је озбиљно угрожена. Претило нам је духовно расуло и народно разједињавање.

Ни једног тренутка није се смело заборавити да народно уједињење није дело једне генерације ни последица историјског случаја. То је дело непрекидних напора, вековних националних живих сила и резултат моралних и историјских тековина. Народно јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса. (Опште бурно одобравање, плескање и одушевљени усклици: Живео Краљ! Живео! Живео!)

Господо сенатори и народни посланици,

Ја сам одлуком од 6 јануара 1929 године... (Буран аплауз и громки узвици: Живео шести јануар!) пресекао оно зло стање. То је била Моја света дужност пред нацијом и историјом. Мојој Влади, којој сам тада поверио управу земље, ставио сам у задатак да добром управом што пре стиша страсти и ојача у народу веру у будућност. У том погледу Краљевска Влада улагала је са успехом највеће напоре.

Законом од 3 октобра 1929 године наша Краљевина добила је своје право име... (Буран аплауз и одушевљени усклици: Живела Краљевина Југославија!) и раскинула са видним траговима прошлости, оним вештачким границама управне поделе, које су постале историјске у трагичном дељењу и раздвајању наших племена.

Одушевљено прихватање ових одлука од целог народа, са неподељеним поверењем у свима крајевима наше Отаџбине, што сам и лично могао утврдити у непосредном додиру са народом, учврстило је Моје уверење, да је Југославија једнако мила домовина свима Србима, Хрватима и Словенцима, и да се налазимо на правом путу за трајно изграђивање наше националне државе. (Буран аплауз и сложни узвици: Живео!)

Веран својој речи и традицијама Мога Дома, Уставом од 3 септембра прошле године дао сам основе за остварење оних установа, оне државне управе и државног уређења, које ће најбоље одговорити општим народним потребама и државним интересима. (Аплауз и одушевљени усклици: Живео Краљ!)

Начела новог Устава дају све могућности здравом националном и социјалном напретку и нормалном развоју политичког живота. Сва та начела имају бити лојално примењивана у њиховој правој замисли: национално јединство и државна целина ван сваке дискусије; у децентрализованом унитарној држави један слободан, равноправан, национално недељив народ, пун поштовања и љубави за веру, надахнут свим што је лепо и узвишено, и свестан своје велике дужности у људској заједници. (Опште бурно одобравање и одушевљени усклици: Живео!)

Ви ћете, господо, имати да у духу тих начела, и у органској вези са њима донесете важне законе, који ће обезбедити светлу и напредну будућност наше Краљевине, будућност достојну великих безбројних жртава свега југословенског народа за националне идеале. Пут вам је за то одређен а велико поверење, које вам је народ указао, за вас је најсигурнији ослонац и јасно изражена воља.

Господо сенатори и народни посланици,

Састали сте се у озбиљно време. Народно Претставништво налази се пред тешким задаћама. Општа и незапамћена привредна криза захватила је цео свет. Њезини таласи нису се уставили пред границама Југославије. Напори свих народа уперени су на то, да се нађе здрав излаз из садашњег тешког стања. С њима удружујемо ми све своје снаге, што нам је у толико лакше, јер живимо са свима у добрим одношајима и сарађујемо са пуном

лојалношћу и разумевањем међународне солидарности. При томе Ми је нарочито задовољство да истакнем, да је наша спољна политика у пуној подударности са политиком наших савезника и пријатеља. (Буран аплауз и громки узвици: Живели Савезници!) Југославија хоће да остане и у будуће одлучан поборник мира и реда у Европи. (Аплауз). Доследни томе ми ћемо суделовати при решавању двају крупних проблема, који су постављени у овој години на дневни ред међународних састанака. У питању разоружања примићемо све жртве, које се могу довести у склад са интересима наше безбедности. Наша војска никад није била инструмент за угрожавања мира и туђих права. (Опште френетично одобравање и усклици: Живела војска!) Она ће остати и у будуће одбрана народа и школа за његово национално васпитање. (Дуготрајно плескање и бурни одушевљени узвици: Живео Краљ! Живела војска!).

Проблем одлагања плаћања репарација поставио је нашу државу у врло тежак положај. Ми не можемо да на једној страни носимо терете жртава за победу општих принципа слободе и правде, а да на другој страни будемо лишени могућности да накнадом за учињене нам огромне ратне штете излечимо тешке ране наше земље. Наше становиште је диктовано најбитнијим интересима нашега народа и створеном немогућношћу да другаче поступимо. (Живо одобравање и узвици: Тако је!)

Чинећи крајње напоре за ублажење опште економске кризе, Краљевска влада посвећивала је и посвећиваће и у будуће своју највећу пажњу оздрављењу наших привредних прилика.

Неопходно је потребно да се у читавом нашем јавном газдинству уведе највећа штедња и доведу у склад јавни расходи са реалношћу прихода и финансијском снагом народа. (Бурно одобравање). Краљевска Влада предложитиће Народном Претставништву државни буџет, који ће водити рачуна о тим начелима. Принцип највеће штедње мора да се спроведе и код бановина и код општина, ... (Живо одобравање) и треба тражити пута и начина за упрошћење и појевтишење администрације, што не мора да буде у противности са оправданим захтевом њезиног сталног поправљања и усавршавања. (Одобравање.)

Господо сенатори и народни посланици,

Привредна криза тражи хитне и одлучне, али и добро промишљене мере. (Одобравање.) Незапамћен пад цена пољопривредних производа створио је врло тешке прилике у нашем сељачком свету. (Живо одобравање и усклици: Тако је! Живео Краљ!) Омогућити сељаку примерном ценом његових производа напредан живот, подигнути опет његову потрошну снагу и створити му повољније услове за привредни кредит, главни је проблем који стоји пред вама. (Аплауз и узвици: Живео!) Довршењем аграрне реформе остварено је начело, да је земља онога ко је ради, (Бурно одобравање и повици: Живео Краљ! Тако је!) и тиме су за све крајеве створени социјални и привредни услови за здрав развитак нашега села. Краљевска Влада ће настојати да целисходном пољопривредном политиком подигне квалитет наше сељачке производње и да систематским развијањем задругарства ојача привредну снагу нашег земљорадника. (Опште бурно одобравање, плесак и повици: Живео Краљ!)

Наша спољна трговинска политика уложитиће све снаге за очување и ојачање наших аграрних тржишта у иностранству не пуштајући из вида заштиту равномерног развитка свих грана привреде.

Једнако ће се Краљевска Влада брижљиво старати и за оправдане интересе домаћег занатства и индустрије чију делатност морамо чувати, јер је с њима везана егзистенција великог дела нашег радног народа. (Плесак и повици: Живео Краљ! Тако је!)

Добро смишљена привредна политика неће губити из вида потребу постепеног израђивања социјалног законодавства. Руководећи се начелом народне солидарности треба све предузети да се терети тешке привредне кризе подједнако и праведно расподеле на све слојеве народа. (Бурно одобравање и плесак и повици: Живео Краљ!)

Краљевска Влада и Народно Претставништво при доношењу привредних закона послужитиће се стручним мишљењем Привредног Већа, које ће удружити главне претстав-

нике свију грана нашег привредног живота. Увођење у живот Привредног Већа биће један од првих задатака вашег законодавног рада. (Живео одобравање и узвици: Живео!)

У систематском раду на изграђивању нашег унутрашњег уређења поставља се на дневни ред Народног Претставништва и дефинитивна организација општинске и бановинске самоуправе, тих најважнијих јединица народног живота. Краљевска влада ће спремити потребне законске пројекте и предложити их Народном Претставништву на решавање.

Господо сенатори и народни посланици,

Поред поменутих задатака, вас у законодавноме раду чекају и многа друга питања, која ће развој државног и народног живота на дневни ред постављати. Од вашег смишљеног рада, од осећаја одговорности коју сте примили на себе, од вашег разумевања народних и државних потреба и од Ваше увиђавности зависи успех великих задатака пред које је постављено Народно Претставништво, коме је народ у тако реткој једнодушности поклонио поверење у једном историјском моменту нашег националног развоја.

Нека би вас Божја милост и помоћ пратиле у раду у корист народа и на част Краљевине Југославије. (Опште, бурно и дуготрајно одобравање и громки и одушевљени усклици: Живео Краљ!)

Проглашујем да су седнице Народног Претставништва отворене. (Поновно одушевљено дуготрајно одобравање, уз непрекидне громке усклике: Живео Краљ! Живео! Живео! Живео!)

АЛЕКСАНДАР с. р.

Претседник Министарског савета

ПЕТАР Р. ЖИВКОВИЋ, с. р.

Заступник Министра иностраних послова

Д-р ВОЈИСЛАВА МАРИНКОВИЋА,

Министар трговине и индустрије

Д-р АЛБЕРТ КРАМЕР, с. р.

Министар трговине и индустрије

Д-р АЛБЕРТ КРАМЕР, с. р.

Министар социјалне политике и народног здравља

ИВАН ПУЦЕЉ, с. р.

Министар унутрашњих послова

Д-р МИЛАН СРШКИЋ, с. р.

Министар просвете

Д-р ДРАГУТИН С. КОЈИЋ, с. р.

Министар правде

БОЖИДАР Ж. МАКСИМОВИЋ, с. р.

Министар шума и рудника

Д-р СТАНКО ШИБЕНИК, с. р.

Министар саобраћаја

ЛАЗАР РАДИВОЈЕВИЋ, с. р.

Министар пољопривреде

ЈУРАЈ ДЕМЕТРОВИЋ, с. р.

Министар грађевина

НИКОЛА ПРЕКА, с. р.

Министар војске и морнарице

Армијски генерал

ДРАГОМИР Ж. СТОЈАНОВИЋ, с. р.

Министар финансија

Д-р МИЛОРАД ЂОРЂЕВИЋ, с. р.

Министар физичког васпитања народа

Д-р ДРАГАН КРАЉЕВИЋ, с. р.

За овим Његово Величанство Краљ, праћен од стране Господина Претседника Министарског савета, часништва Народног Претставништва и Своје свите, напушта скупштинску дворану, непрекидно поздрављан од госпoде сенатора и народних посланика бурним плескањем и громким одушевљеним усклицима: Живео Краљ! Живео! Живео! Живео!

(После испраћаја Његовог Величанства Краља)

Претседник Сената др. Анте Павелић: Госпoдо сенатори и народни посланици, обзиром на овај свечани моменат и утисак под којим смо, доволите да ову свечану заједничку седницу наставимо данас по подне у 4 часа. (Одобравање).

Ако сте с тим споразумни, онда бисмо ову заједничку седницу сада прекинули, а наставили бисмо је у 4 часа по подне. (Прима се.)

Пошто се г.г. сенатори и народни посланици са овим предлогом слажу, прекидам заједничку седницу, која ће се наставити данас у 4 часа после подне.

(Заједничка седница је прекинута у 11 и по часова).

Наставак седнице

у 16.40 часова.

Претседник Народне Скупштинe др. Коста Кумануди: Настављамо седницу. Изволите саслушати један предлог Претседништва. По чл. 32 Устава, ако Њ. В. Краљ отвори седнице Народног Претставништва Престоном Беседом, Сенат и Народна скупштина заседају уједно.

Бићу тумач једнодушнoг мишљења оба уједињена Дома кад кажем да Народно Претставништво жели да на Престону Беседу, коју је Њ. В. Краљ благоволео лично прочитати, одговори Адресом, у знак захвалности за Његову Високу пажњу, и да би на тај начин изложило своја гледишта о најважнијим и најбитнијим питањима и проблемима државног и народног живота.

У суштини, Адреса је један акт политичке природе, који се, у свакој оваквој прилици, може спровести онако како то буде само Народно Претставништво решило.

Узевши у обзир да Престона Беседа и Адреса чине једну целину, природна је последица да се парламентарни рад продужи на истој основи и да Сенат и Народна скупштина, као што су били сакупљени да саслушају Престону Беседу, исто тако заједнички и своју Адресу спреме, претресу и, затим, поднесу Њ. В. Краљу. (Узвици: Живео Краљ! Аплауз.)

Је ли с тим сагласно Народно Претставништво? (Гласови: Јесте!) Оглашујем да је овај предлог Претседништва примљен.

Потребно је да се изабере један Адресни одбор, састављен из претставника Сената и Народне скупштине, који ће израдити и предложити нацрт Адресе. Стога, да бисмо се споразумели о саставу тога Одбора, предлажем да се ова седница претвори у конференцију. Прима ли Народно Претстав-

ништво овај предлог? (Прима). Чим конференција буде завршила свој рад, ми ћемо седницу продужити.

(Седница је претворена у конференцију у 16.50 часова).

(Наставак седнице у 17 часова)

Претседник Народне Скупштинe др. Ђ. Кумануди: Претседништво је поднета само једна кандидатска листа чланова Адресног одбора. Ту су листу потписали ова г.г. сенатори и народни посланици: Павелић др. А., др. Вукчевић, Ковачевић Драг., Лазаревић Милован, Трпковић К. Ставра, Алтипармаковић Јован, др. Никић, Петовар Ловро, Рајар др. Јанко, Новак др. Фран, Живанчевић Мих. и Јевремовић др. Драг.

Та листа гласи: Гаврило др. Емил сенатор, Баљић Салих народни посланик; Вошњак Богумил, народни посланик, Видовић др. Богдан, народни посланик, Грба др. Милован, народни посланик, Грђић Василиј, народни посланик, Десница др. Урош, сенатор, Захарић Чеда, народни посланик, Јеличић Божа, народни посланик, Јовичић Добра, народни посланик, Костренчић др. Марко, сенатор, Карамехмедовић др. Хамдија, сенатор, Куњишић Јоахим, нар. посланик, Лазаревић др. Филип, нар. посланик, Лазаревић Милован, народни посланик, Марковић др. Миленко, народни посланик, Милетић Влада, народни посланик; Михаиловић Илија, народни посланик, Никић др. Федор, народни посланик, Петковић Милан, нар. посланик, Петричић др. Живко, нар. посланик, Поповић др. Светислав, нар. посланик, Поповић Дака, сенатор, Плој др. Милослав, сенатор, Равнихар др. Владимир, сенатор, Радовић Н. Миљан, нар. посланик, Симоновић Милан, сенатор, Тимотијевић Коста, сенатор, Томић Светозар, сенатор, Ханжек Лавослав, нар. посланик, Ђуковић др. Милан, нар. посланик, Шола Атанасије, сенатор, Шуменковић Илија, нар. посланик, Шуперина др. Бењамин, сенатор и Шећеров др. Славко, народни посланик.

Прима ли Народно Претставништво ову предложено листу? (Прима). Објављујем да је Народно Претставништво примило ову кандидатску листу чланова Адресног одбора.

Молим госпoду чланове овога Одбора, да се по свршетку седнице састану да би се Одбор могао конституисати.

Данашњи дневни ред је завршен. Пристају ли, Народно скупштина и Сенат, да се ова седница закључи? (Пристаје). Предлажем за идућу седницу овај дневни ред: Расправа о нацрту Адресе. Прима ли Народно Претставништво предложени дневни ред? (Прима).

Према томе објављујем да је ова седница закључена, а идућа биће сазвана писменим путем.

Седница је закључена у 5 и 45 часова по подне.

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

II РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 25 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПРЕТСЕДНИК СЕНАТА
Д-р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

СЕКРЕТАР:

МИЛАН ПОПОВИЋ,
СЕКРЕТАР СЕНАТА

Присутни су сва г. г. Министри, сем Министра спољних послова и Министра војске и морнарице.

ПОЧЕТАК У 16¹⁵ ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: Читање записника.

ДНЕВНИ РЕД: Читање и претрес Адресе.

Говорници: Известилац Др. Славко Шећеров, извештач Влада Милетић, народни посланик Др. Миленко Марковић, сенатор Др. Владимир Равнихар, сенатор Др. Урош Десница, сенатор Др. Бењамин Шуперина, народни посланик Др. Федор Никић, народни посланик Јанко Барле, народни посланик Лавослав Ханжек, сенатор Др. Исак Алкалај, сенатор Др. Љубомир Томашић.

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Отварајем II седницу Народног Претставништва и молим

г. секретара Милана Поповића да прочита записник прошле седнице.

Секретар Сената Милан Поповић прочита записник I редовног састанка.

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Има ли ко од госпoде приговор на овако састављен записник? (Нема.) Пошто приговора нема, записник се оверовљује.

На дневном реду је расправа о нацрту Адресе. Молим господина известиоца Др. Шећерова да у првом реду прочита нацрт Адресе.

Извештач Адресног одбора Др. Славко Шећеров чита:

Претседништву Народног Претставништва

Београд

Адресни одбор изабран на I заједничкој седници Народног Претставништва, одржаној 18 јануара 1932 године, спремио је предлог Адресе на Престону Беседу Његовог Величанства Краља, који му је част доставити Претседништву са молбом да га изволи изнети на следећу заједничку седницу Народног Претставништва ради усвајања и дефинитивне израде Адресе.

За известиоца Одбор је одредио г. г. Др. Славка Шећерова, народног посланика и Владислава Милетића, народног посланика.

Секретар,

Ing. Доброслав Јовичић, с. р., нар. посланик

Претседник Адресног Одбора,

Др. Живко Петричић, с. р., нар. посланик

ЧЛАНОВИ:

Др. Славко Шећеров, с. р., нар. посланик
 Милан Ђуковић, с. р., нар. посланик
 Др. Лавослав Ханжисек, с. р., нар. посланик
 Свей. Томић с. р., сенатор
 Влада Милејић с. р., нар. посланик
 Миљан Н. Радоњић с. р., нар. посланик
 Др. Филип Лазаревић с. р., нар. посланик
 Мил. Симоновић с. р., сенатор
 Васиљ Грђић с. р., нар. посланик
 Др. Емил Гаврила с. р., сенатор
 Божса Ц. Јеличић с. р., нар. посланик
 Др. Владимир Равнихар с. р., сенатор
 Др. Миленко Марковић с. р., нар. посланик
 Др. Мирослав Плој с. р., сенатор
 Милан Пејковић с. р., нар. посланик
 Илија П. Михајловић с. р., нар. посланик
 Др. Богумил Вошњак с. р., нар. посланик
 Др. Бењамин Шујерина с. р., сенатор
 Др. Урош Десница с. р., сенатор
 Јоаким Куњашић с. р., нар. посланик
 Чедомир Захарић с. р., нар. посланик
 Салих Баљић с. р., нар. посланик
 Др. Богдан Видовић с. р., нар. посланик
 Др. Милован Грба с. р., нар. посланик
 Др. Марко Констиренчић с. р., сенатор
 Др. Хамдија Карамехмедовић с. р., сенатор
 Милован Лазаревић с. р., нар. посланик
 Др. Федор Никић с. р., нар. посланик
 Др. Свјетислав Појовић с. р., нар. посланик
 Дажа Појовић с. р., сенатор
 Косја Л. Гимонијевић с. р., сенатор
 Ајанасије Шола с. р., сенатор
 Др. Илија Шуменковић с. р., нар. посланик

Нацрт Адресе гласи:

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Прво Југословенско Народно Претставништво саслушало је Престону Беседу Вашег Величанства са осећањима непоколебљиве верности и оданости и примило је са највећом радошћу Краљевски поздрав, упућен целом Југословенском народу и Народном Претставништву. Као и Ваше Величанство тако и Народно Претставништво има тврду веру у нашу велику народну будућност. Ту лепу веру дели са Вашим Величанством и цео Југословенски народ.

Историја Срба, Хрвата и Словенаца, од доласка у ове крајеве наше домовине, испуњена је делима славе и величине али и теškoћама, које су ометале и отежавале наш народни развитак. У току векова, наша племена имала су и своје са-

мосталне и независне државе. Многобројни и јаки народи нападали су на наш народ, и једна по једна од тих наших држава пропала је и потпадала под туђинску власт и туђе господство. Пролазили су векови, а ми смо били без своје заједничке националне државе и без слободе. Туђе управе и страни утицаји тежили су, у току векова, да Југословенски народ ослабе и онемогуће за сваку самосталну народну политику и да вештачким начином разједине Југословене и тиме онемогуће слободно југословенско државно огњиште. Али у тим приликама живела је југословенска народна мисао у души поробљеног и разједињеног нашег народа и у индивидуалној племенској свести одсејавала се у живом сећању словенског порекла и југословенског братства. У колико су удари тих наших непријатеља бивали тежи, у то-

лико је више јачала и свест о нашем народном јединству и сазревало сазнање да мисао народног јединства неминовно изискује и јединство државе.

Мисао народног јединства и државног уједињења постала је непресушним извором народне снаге и њоме је наш народ успео да се одржи у борби и да против туђинске силе одбрани своју расну народну одлику и своју етничку целину. Из тог извора народне снаге и веровања црпци су своје национално надахнуће, полет великих мисли и видовиту своју свест, највећи синови нашега народа у разна времена и у разним крајевима. И они су веровали, да је све што је у нашој култури заиста национално, није само српско, хрватско и словеначко него у исто време и југословенско и да је духовно јединство Југословена први услов њиховог интелектуалног и културног напретка. И у врлогу светскога рата, сви прави Југословени имали су пред очима тај свети политички идеал, за који су на зад поднебене жртве и учињени подвизи, којима нема примера у историји света.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Наше покољење је највише претрпело, али оно је имало и велику срећу да на челу с Вама, а под мудрим и јуначким вођством Вашег, славом увенчаног и неумрлог Оца, Краља Петра I, Великог Ослободиоца, (Славу му!) приведе у дело: наше ослобођење и уједињење у своју народну државу, — вековне тежње највећих духова и небројних покољења нашега народа. Огромним и неописаним заносом, целокупни наш народ поздравно је Први децембар 1918 године, када је Ваше Величанство, по слободно израженој вољи свега нашега народа, свечано прогласило: уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну народну државу под Династијом Карађорђевића. (Одушевљени аплауз и узвици: Живео!)

Унутрашње уређење наше државе требало је да оствари органску сарадњу свих делова нашега народа и пуни развитак свих народних снага у циљу здравог народног и социјалног напретка и правилног политичког живота. Данашње покољење, зането осећајима среће и задовољства, победе и успеха, није одмах предвидело све тешкоће, које су још стајале томе на путу. Оно није видело да је остао још један непријатељ, силан и озбиљан: остали су тешки трагови наше дотадашње разједињености. Њено разорно дејство није могло уништити ни ослабити велику народну мисао, али се осетило у нашим погледима и нашим навикама. Са тим непријатељем није се довољно рачунало и узрок недаћа у нашем националном и државном животу лежи у томе. Скоро читаву деценију партијска заслепљеност и погрешно упућивање нашег политичког живота све је више одрађало народ од правих путева његова напретка. Грчевита везаност за политичке формације и погледе, израђене са племенским, верским и покрајинским идеологијама, изазвала је тежак судар. Велика је заблуда била да се у сва три племена мислило да се може и после уједињења наставити онакав политички живот, какав је био под туђинским или у независним националним државама. У место да се политичка делатност наших партија трошила на

унутрашње уређивање наше државе, у југословенском духу, на изједначењу свега законодавства и на привредном и социјалном раду, она је најозбиљније запретила и сâмом државном и народном јединству.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

У тим судбоносним часовима, када је унутрашња разједињеност била на врхунцу и кад се услед политичке и идејне поремећености није могло наћи никако друго решење, објављен је Манифест од 6 јануара 1929, надахнут мудрошћу државника, храброшћу јунака и топлином искреног родољуба. (Одушевљен и дуготрајан аплауз). Посматран данас, он нам се претставља не само као акт политичке потребе него управо као акт логичке и историјске неминовности.

Спас државе је њен врховни закон, а сва се државна уређења доносе и мењају према потребама и интересима државним и народним. Устав од 28 јуна 1921 год. није више одговарао стварним потребама народног живота и изгубио је моралну подлогу, која законима даје живот па је због тога престала могућност да он буде и даље основом правног поретка у нашој држави. Исто тако, није било могуће да се криза реши парламентарним путем и донесе нов Устав, који би водио рачуна о стеченим нашим десетогодишњим искуствима. Преостало је само право и дужност Вашег Величанства, да, извршујући високи позив заточника народног и државног јединства и врховног чувара највиших интереса Југословенског народа, изведе земљу из хаоса. Срећна је судбина нашега народа што се на југословенском престољу затекло Ваше Величанство, вољно и одлучно, да тим јединим могућним законитим путем ка нашем политичком препороду изврши своју историјску мисију. (Узвици: Живео! и одушевљен аплауз).

Народно Претставништво сматра за своју дужност да ода част и народу. По урођеном осећају, да у најтежим часовима најје прави пут, схватио је Југословенски народ да је гениј историје проговорио кроз уста Вашег Величанства кад је требало сачувати територијално, културно и духовно јединство наше домовине. Потпуно правилно размисливши побуде Вашег Величанства за одлуку од 6 јануара, народ је листом и одушевљено прихватио нови правац, и са зрелошћу, која би чинила част и народима са далеко већим политичким традицијама, и постао прави и најбољи сарадник у великом делу, које је требало наставити. Народ је политику Вашег Величанства примио као своју и постао у ствари њезиним носиоцем.

И као што је народ у земљи прихватио, тако су и сви наши пријатељи и на страни топло поздравили снасоносни чин од 6 јануара.

Краљевска Влада, којој је у новим приликама Ваше Величанство поверило, да, по интенцијама Вашег Величанства, води послове највише државне управе, примила је на себе дужност да брзим и сходним мерама одмах приступи поправци државне администрације на свима пољима, као и обнови политичког живота. Она се при томе држала начела пуне законитости, правде и апсолутне јед-

накости, руководећи се само интересима државе и негујући, у духу јединства, слогу, једнакост и равноправност свих Срба, Хрвата и Словенаца. Према тим високим циљевима и правичним принципима саобразила је Краљевска Влада свој рад, и брзо су се почели јављати жељени успеси у свима правцима. Постигнуто је поштовање земаљских закона и државног ауторитета од стране свих грађана. Учвршћен је углед државе на страни. У жељи да наша држава почива на чврстим основима писаног права, донесени су многи закони у свима областима државне управе, на које се жељно чекало већ од самог уједињења. Ти закони су чврст и поуздан ослонац за даљи развитак нашег државног живота, и они дају нашој држави обележје јединствене правне државе у потпуном смислу те речи. А Закон о соколу Краљевине Југославије нарочито ће послужити физичком и етичком препоруци и духовном срођавању.

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја, од 3 октобра 1929 год. има историјско значење. По њему је наша земља добила оно име које у пуној мери одговара појму уједињења, јер један народ може да има само једно име и то име, преноси на своју државу. Име Југославија било је већ давно озакоњено у срцима наших јунака на сабли и на перу, па је у ствари требало санкционисати само оно што се већ свугде признавало. (Аплауз и узвици: Тако је!) Истим је законом подељена земља на Бановине, а то значи почетак новог унутрашњег живота и раскида са оковима прошлости. Те окове прошлости, који су на разне начине спутавали поједине делове наше, требало је разбити и нову поделу Краљевине прилагодити једино властитим економским, социјалним и културним потребама.

Народ је једнодушно пристао уз свога Краља и његову политику и том свом уверењу стално је давао видне изразе, а на изборима од 8 новембра 1931 и 3 јануара 1932 год. то је и потврдио својим огромним учешћем и нама ставио у дужност, да пре свега изразимо Вашем Величанству искрену и дубоку захвалност, што сте 6 јануара 1929, пресекли стање, које је неминовно водило у пропаст, и ударили темеље за праву југословенску народну и државну политику.

Народно Претставништво одаје пуно признање Краљевској Влади и одобрава њезин рад од 6 јануара 1929, на овамо, у ком су значајном периоду наше историје, на корист и срећу земље, ударени темељи који се више неће разградити.

Народно Претставништво је уверено, да ће Влада Вашег Величанства свагда на свим подручјима државне управе с једнаком љубављу и бригом штитити и унапређивати интересе свих делова народа и државе.

Народно Претставништво тврдо је решено да на овим темељима даје гради и изграђује. Потпуно свесни велике одговорности што је носимо, као преставници народа у ово тешко доба, нећемо допустити да се од тих тековина отступити и да се земља опет излаже покушајима који могу да је поново доведу у хаос, јер смо и ми урезали у наша срца политичку веру Вашег Величанства: „Чувати јединство народно и целину државну, то

је највиши циљ моје владавине, а то мора бити и највећи закон за мене и свакога. Народно јединство и државна целина не могу никада бити предметом никаквих погађања; (дуготрајни аплауз) они морају увек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“.

Кад су постигнути политички циљеви, кад су извршени задаци које је имао у виду манифест од 6 јануара 1929, Ваше Величанство доследно традицијама Дома Карађорђевића, а у примерном схватању свога високог позива, сматрало је да је дошао час да се народу и земљи врати уставно стање. Устав од 3 септембра 1931, користећи се стеченим искуствима, одговорио је најбоље и најпотпуније потребама нашег политичког и националног живота. И појединци и скупови налазе у њему, док стоје на закону, обезбеђење својих моралних и материјалних интереса, у највећој мери, те нам он претставља оквир у коме се напредан народ може слободно и успешно развијати у демократском духу.

Народно Претставништво поздравља с радошћу даље уређење наше државе и изграђивање самоуправе, и прихватиће иницијативу Краљевске Владе да се самоуправни живот у општини и бановини усаврши и утврди дефинитивном организацијом.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Свестан солидарности интереса, који везују све народе, одлучно мирољубив и по своме срцу и по своме разуму, и по својим осећајима и по својим интересима, наш народ је прихватио за решавање тешких проблема садашњице и припремање боље будућности човечанству високи принцип међународне сарадње.

Са истрајношћу, која му је својствена, он савесно испуњује дужности, које му та сарадња налаже. Уносећи у тај посао своју енергију, прекаљену у тешким историјским моментима и своју снажну веру у бољу будућност, опробану у великим искушењима, наш народ учиниће у заједници са осталим народима све напоре, да би се нашао здрав излаз из садашњег тешког стања.

Спољна политика прожета овим идејама омогућује нашој држави добре односе са свима народима. Сталност те политике, непоколебљивост у верности и пријатељству, коју је увек показивао наш народ, створили су и стварају пуну сагласност између нас и наших савезника и пријатеља. (Узвици: Живели!) То су залог за нашу лојалну сарадњу у предузетим пословима, поуздани докази да ће Југославија, свесна своје улоге на Балкану и у средњој Европи као и свога положаја у међународној заједници, остати и у будуће искрени поборник мира и одлучни чувар стања створеног уговорима о миру. (Узвици: Тако је!)

Пројети истим осећајима, вођени истим идејама, ми ћемо учествовати у решавању она два крупна проблема, који су стављени ове године на дневни ред. Наш народ је готов, да у питању ограничења и смањења наоружања прими све жртве, које се могу и морају довести у склад са интересима наше солидно и трајно гарантоване безбедности. И ту он остаје у пуној хармонији са поли-

тиком, која се спроводи у друштву народа, са основним принципом, који је, у питању разоружања, изражен у Пакту друштва народа.

Сагласно овим начелима, наша војска која никад није била сретство за агресивну политику, остаје и у будућности оно, што је била у својој сјајној прошлости: одбрана народа, борац за остварење високих идеала међународне правде и слободе. (Узвици: Живела војска!) Инструменат мира, школа за национално васпитање, бранилац земље и њених права, наша војска жива пуно поверење народа. Народно Претставништво сматра за своју пријатну дужност, да и овом приликом то изрази и нагласи.

Угрожени крупни народни интереси с једне стране, принцип једнакости међу народима у подношењу жртава с друге стране, одређује став наше државе у тешком питању одлагања плаћања репарација. Народно Претставништво је свесно, да је иницијатива из прошле године, за решавање овог питања, ставила нашу државу у изузетно тежак положај; та акција имала је према нашој држави за последицу повреду принципа једнакости међу народима у подношењу жртава. С тога је Народно Претставништво са највећом пажњом саслушало мудре и одлучне речи Вашег Величанства, којима се одређује наш став у том питању не само како је оно постављено сада него и како се оно покушава поставити. „Ми не можемо, да на једној страни носимо терет за победу општих принципа слободе и правде, а да на другој страни будемо лишени могућности накнаде за учињене нам огромне ратне штете“. (Аплауз и узвици: Тако је!)

Народно Претставништво разумевајући потпуно да се друкчије не може поступити, изјављује своје уверење, да ће наш став наићи на потребно разумевање.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Народно Претставништво свесно је озбиљности времена у коме се састаје и тешкоће проблема пред којима се налази. Оно схвата врло јасно да велика и незапамћена привредна криза није ограничена на нашу државу; оно зна да је криза и по својим узроцима и по својим последицама општа, светска.

Светска привредна криза ставља нашу државу пред тешке али не несавладљиве задатке.

Услед огромног пада цена пољопривредних производа, наш народни доходак знатно се смањило. Наше је народно богатство опало. Услед опадања куповне снаге земљорадника, занатство је осиромашило, трговина застала а индустрија не може да нађе довољно потрошача. Аграрни протекционизам индустријских земаља још више спречава могућности рентабилног увоза наших пољопривредних производа. Земљорадник једва може да рачуна своје наднице у вредност својих производа и с тога му се спушта ниво живота.

Наш је циљ и задатак да у сарадњи са Краљевском Владом тражимо пута и начина да се преброди ово тешко стање са што мање штете по нашу привреду. (Одобравање).

Потребно је, да се, према тешкој привредној ситуацији подесе наше јавне финансије. Ради тога, мора се бюджетска равнотежа чувати по сваку цену

највећом штедњом. Треба извршити ревизију личних и материјалних расхода, упростити и преуредити нашу државну управу а исто тако и бановинску и општинску самоуправу. Штедњу водити свуда и на сваком месту јер је прека потреба да порески терети одговарају стварном народном доходу, односно смањеној финансијској моћи наше привреде. (Одобравање). Ред у финансијама треба чувати и поставити на сигурне и трајне темеље.

Треба чувати стабилност нашег народног новца, јер то је предуслов за консолидован привредни живот, и само ако имамо стално мерило вредности, моћи ће наш привредник и земљорадник да зна колико прима за свој рад.

Највећа пажња мора се посветити организацији пољопривредне производње, њеном усавршавању према потребама светских пијаца. Пољопривредну производњу треба упутити новим правцима.

Чување старих и отварање нових тржишта за наше пољопривредне производе и добро смишљена организација њиховог извоза мора да буде један од главних задатака наше државне политике.

Народно Претставништво поздравља као један корак за очување куповне снаге нашег земљорадника и рад на увођењу преференцијалних царина на аграрне производе.

Ради очувања и одржавања куповне снаге земљорадника треба уклањати разлику између цена пољопривредних и индустријских производа и прилагодити услове економске активности других привредних грана конјектури аграрних производа.

Чување и одржање куповне снаге земљорадника постићи ће се омогућавањем примерне цене његових производа. Сељак могао би своје производе продавати и по нижим ценама али само под условом, да може куповати своје потребе по сразмерно ниским ценама. (Усклици: Тако је!)

Подизање нашег земљорадника помоћи ће Краљевска Влада и Народно Претставништво, ако се пољопривредни кредит, чије је организовање, благодарећи у првом реду Вашем Величанству започело оснивањем Привилеговане Аграрне банке, даље развије и разради.

Нашем земљораднику треба омогућити да искористи кредит под нормалним условима, који одговарају рентабилности његове производње.

Пољопривредни кредит треба развијати из нових извора и јавних средстава и искористити кредите код установа као што је Народна банка а који стоје по закону на расположењу за ове сврхе.

Задружни кредит треба развијати у што јачем степену.

Ослобођавање сељака од зеленашких обавеза и претварање неподносивих скупих дугова у обавезе, које ће одговарати погоршаним привредним приликама, биће стална задаћа Народног Претставништва, које очекује конкретне предлоге Краљевске Владе у том погледу. (Одобравање и узвици: Тако је!) Дугорочни хипотекарни кредит ваља поставити на широку и здраву основу и настојавати да се набаве средства, било домаћег, било страног порекла.

Захваљујући Вашем Величанству, донесени су важни социјално-аграрни закони о ликвидацији аграрне реформе у северним, јужним и западним крајевима. Тиме је остварено начело да земља

припада ономе, ко је ради. Разрешењем феудних односа ослобођено је коначно преко стотину хиљада националних породица. Створени су услови за здрав развитак нашег села.

Народно Претставништво очекује, да Краљевска Влада што пре уведе у живот и убраза извођење тих закона, јер ће тек онда бити остварено основно начело аграрне реформе: да земља припада земљораднику.

Као што је здраво начело да земља припада земљораднику, тако је исто и државна потреба да земља буде сачувана за земљорадника, и да она остане у његовим рукама. (Узвизи: Тако јел!) Народно Претставништво очекује од Краљевске Владе да поднесе у што краћем року предлоге о сходним законским мерама.

Народно Претставништво стојећи на становишту националне солидарности, сматра да треба радити на развијању свих грана привреде и створити погодне услове за рад а нарочито у пасивним крајевима, и да треба помагати прераду домаћих производа занатством, као и у оним индустријама, које прерађују домаће сировине и служе задовољењу домаћих потреба. Трошењем домаћих производа чуваћемо народни новац у земљи за потрбе наше привреде.

Признајући потребу развијања националног капитала, Народно Претставништво сматра да треба спречити сваку његову злоупотребу на штету радне снаге и народног здравља.

Заштита рада и осигурање живота свих радних слојева према начелима социјалне правде, јесте један од здравих услова за даљи развитак наше привреде.

Начело народне солидарности намеће нам дужност, да се, у овој светској кризи, терети расподеле подједнако на све слојеве народа и да се води рачуна у финансијској политици о равнотежи интереса између земљорадње и индустрије.

Народно Претставништво нарочито поздравља и очекује установљење Привредног Већа, које има да удружи главне претставнике свих грана нашег привредног живота на корисном послу давања стручног мишљења Краљевској Влади и Народној Претставнишћу.

Народно Претставништво верује да ће наша земља моћи, захваљујући својој привредној структури, да преброди мишљеним радом и законодавством за заштиту сељака, своју привредну кризу под мудрој Владином Вашег Величанства и уз сарадњу Краљевске Владе и Народног Претставништва и да ће наша народна привреда изаћи из ове фазе светске привредне депресије здрава и са лепим изгледима на будућност. (Одобравање.)

Ваше Величанство прокламовало је начело штедње и дужност је целог народа да прихвати тај високи позив у читавом свом животу. Само штедња ће спасти сваког од претераног задужења. У времену привредне кризе не могу се задовољити све потребе него треба задовољавати најпрече. Само штедњом и радом сваки појединац може да спасе не само себе него да помогне и целокупној привреди да се ова тешка криза преброди. Народно Претставништво очекује и од Краљевске Владе да предузме извесне сходне мере у овом правцу, нарочито за сузбијање луксуза. (Тако јел!)

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Народно Претставништво свесно је одговорности коју је примило на себе својим радом на обнови нашег политичког живота.

Оно се нада да ће моћи остварити свој задатак у присној сарадњи са владом Вашег Величанства.

Народно Претставништво верује да ће моћи своју историјску мисију: изграђивање наше националне државе, Југославије и остварење Југословенске организоване народне целине као и спасавање наше привреде, уз Божију милост и под мудрој владавином Вашег Величанства, успешно и да изврши и да ће његова дела бити од трајног значаја.

Да живи Ваше Величанство! (Живео! Живео!)

Да живи Краљевски Дом! (Живео!)

Да живи и да најбрже велика и недељива Југославија и сав Југословенски народ! (Живела! Живео!)

Завршетак читања Адресе сви присутни г. г. сенатори и г. г. народни посланици провратили су одушевљеним аплаузом и бурним узвизицама: Живео! Живео! — упућеним Његовом Величанству Краљу Краљевском Дому и Југославији.

Председник Сената Др. Анте Павелић: Господо, прелазимо на претрес нацрта Адресе и дајем реч известиоцу Алтерног одбора г. Влади Милетићу.

Извештач Влада Милетић: Господо сенатори и народни посланици, од уједињења до данас ово је друго заседање Народног Претставништва отворено Њ. В. Краљем лично Престоном Беседом. Први пут је то било 1919 године, прве године нашег Ослобођења и Уједињења, а други пут 18 јануара о. г. Ово значи да је период времена у коме се налазимо и да су задаци, који стоје пред Народним Претставнишћем, једнаке историјске важности и једнако су повосни као што су били и прве године нашег Уједињења.

Престона Беседа није кратка и није се ограничила на уобичајене фразе и форме. У њој је јасно и мушки указано на све оно што се око нас и са нама дешава и она отворено гледа, око у око, све оне претешке проблеме пред којима стојимо. У једној реченици дословно се каже: Састали сте се у озбиљна времена, стојите пред тешким задацима, општа и незапамћена је криза". Једном речју, Престона Беседа указује на све досадање историјске и политичке моменте, јасно и отворено указује на пут за све остале проблеме нашег народа и државе који се овога пута неминовно достављају и траже своје брзо и ефикасно решење пред Скупштином и Сенатом.

Речи исказане од Њ. В. Краља у Престоној Беседи све нас су, без изузетка, гануле до дна срца и код многих изазвале сузе радости. Такав пријем и одјек она је нашла и код целокупног нашег народа.

Према томе, господо, Адреса, која је пред нама сад на расправи и која је од Одбора, који сте ви делегирали, састављена, кретала се је у оквиру Престоне Беседе. Може бити, господо, да ће имати некога од господе међу нама, који ће мислити да

је у њој требало још много и много момената унети и подвлачити, али кад се зна да се она морала да креће у оном правцу и у оном оквиру у коме је Беседа Њ. В. Краља, онда ја мислим да ће сва господа Сенатори и Народни посланици веровати да се друштво за сада и боља стилизација није могла и јасније и боље мисли свих нас нису могле боље да се изразе и изнесу.

Господо, сматрам, као што је то са најмеродавнијег места и од стране наше Владе и од нас самих наглашено, да се налазимо пред тешким проблемима, да ћемо ми много више одговорити своме позиву и својој дужности и пред народом и пред историјом, ако будемо мање употребљавали речи а више дела. (Гласови: Тако је! Пљескање).

То сам имао да кажем и ја се надам, да ћемо ми овакав нацрт Адресе, који је мало пре прочитан, усвојити у целини, јер сам моменат и сав њен значај сматрам да ће у томе имати ону пуну важност, коју она заслужује (Пљескање).

Прејседник Скупштина Др. Анте Павелић: Подељујем реч народном посланику г. Др. Миленку Марковићу.

Др. Миленко Марковић. Господо сенатори и народни посланици! Сматрам својом дужином да узмем реч у адресној расправи, како би са политичког гледишта образложио, зашто ју прихваћам као основ за расправу у њеној целини и у појединостима.

Господо сенатори и народни посланици, са осећајем најдубље благодарности у непоколебивој и неподељеној оданости, верности и синовској љубави, чуло је и слушало, помно и предано — *Прво Југословенско Народно Прејседничко* — Краљевски поздрав свог узвишеног владара, учињен из јуначког срца Његовог Величанства југословенском народу и његовим претставницима у Престоној Беседи, којом је Његово Величанство благоизволело, уз највишу Краљевску почаст учињену народу, да прогласи дана 18 јануара 1932 год., Народно Претставништво, отвореним.

Са највећим одушевљењем, ослањени и осокољени, прагисмо Краљевску реч, пуну полета и вере у лепу нашу народну будућност, у историјском часу што га преживљујемо сви заједно: Краљ, Народ и Држава. На ову Краљевску реч одговара предложени нацрт Адресе.

Све да и нисмо, господо, у најближој прошлости нашој преживели бурне дане, тежина историјских речи нашег владара, била би увек светла свима нама, да чувамо све народне тековине, стечене у низу векова, као плод духа, пера, речи и сабље, највећих синова, из редова нашег поносног — српског, хрватског и словеначког племена.

Духови наших народних пророка, мученика и јунака, заштитника и носиоца Народне Мисли, лебде у овај час над нама пуни утехе и задовољства, гледајући свој успех и своју победу у кругу у којем је уједињени наш Југословенски народ, окружио одано, искрено, верно и захвално, *Првог Свог Југословенског Краља*, као највећег чувара наших народних светиња, преданих свима нама у аманет.

Господо сенатори и народни посланици, клањајући се неумрлој успомени великих духова наших народних великана, који су лебдели над тим, да се не угаси наша *мисао народног уједи-*

њења, угрожена са свих страна непријатељима јачим од нас и по броју и по душевној снази, — ми бисмо учинили грех, кад не бисмо истакли и призвали да без нашег политичког ослобођења не би било услова ни за наше народно уједињење.

Ми нисмо у стању, тумачећи прошлост, садашњост и будућност нашег народа, са речима довољно да захвалимо и одамо пошту, коју предајемо и нашем потомству, на подвизима оних највећих јунака и најбољих синова нашег народа, који су за слободу народну, нашу и нашег потомства, жртвовали своје животе, расули своје кости по дубинама земаљским и пучинама морским широм целог света; који су охрабрили јуначким патњама узвишеног свог — тада владара, благопокојног великог Краља Петра Ослободиоца, и тада наследника Престола, који су подетрекнути храброшћу и пожртвовањем Косовских осветника, Божјом помоћу и јуначком срећом, после гигантске борбе, после незапамћених надчовечних мука и жртава ослободили не само своју милу Отаџбину него и свују браћу од тешког јарма надмоћних непријатеља, да заврше своје велико дело уједињењем свих Срба, Хрвата и Словенаца под жезлом јуначких Карађорђевића, које данас чврсто стоји у десници Његовог Величанства Краља Александра I!

Одајемо и данас част и славу сени тих дивова, који су доказали свима нама са каквом се пожртвованошћу борило за ослобођење нашег народа, његово уједињење и јединство. Ми смо при томе срећни и благодаримо Богу, што нам је из оне светске борбе изнео првог јунака у којем данас гордо и поносно гледамо свог витешког владара, првог југословенског Краља, неустрашивог војсковођу, који је чувао тековине својих узвишених предака, својих синова и војника, да понесе међу нама и пронесе по свету име и првог државника у узвишеној својој владарској личности.

Те жртве показаше и доказаше јасно са коликом су великодушномшћу ови јунаци, њихов војсковођа, војска и народ принели жртве за наше уједињење, којем је само тако могло да претходи наше ослобођење. Те ретке и најлепше врлине које красе тело и дух човека, уклесане су данас дубоко у наше заједничко југословенско име, и оне нас зову, да их чувамо и у срцу јуначком сада заједничком мишицом да то чинимо упоредо у надметању, да одговоримо на њих и као грађани и као војници својим достојним радом по Краља, Народ и Отаџбину.

Господо сенатори и народни посланици, у том и таквом схватању дочекали смо и преживели 1. децембра 1918 год., када је Његово Величанство, као високи тада заменик свог узвишеног родитеља, ненавореном вољом народа нашег Срба, Хрвата и Словенаца — народа југословенског — прогласило уједињење наше, у којем смо тада видели, а и данас гледамо сви остварење вековног сна и идеала нашег заједничког и јединственог народног генија: да се на тај начин привеле у дело и одлука српске Народне скупштине одржане у Нишу 7 децембра 1914 год. по којој је, после успешне одбране, настављена борба за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца, да се тако оживотвори и одлука југословенског Конгреса одржаног у Нишу 6 маја 1915 год., који

је замолио све велике силе и државе које се боре за народно начело и правду: „да безуветно очувају наш народ од сваког цпања, као и његове земље од сваког кидања, те да омогуће Србији да изврши своју ослободилачку и културну мисију, која ће бити залага за одржање постојаног мира у Европи“.

Чувајући народне идеале, светиње из прошлости, а одазивајући се тако и жељи нашег нараштаја, прегнуло је Његово Величанство да, у сарадњи са синовима нашега народа, изгради јединствену државу, у којој би и по тадањем као и садашњем схватању најбоље било сачувано и обезбеђено и народно јединство.

То је био несумњиво и исправно схваћени захтев наше прошлости, наше садашњости и наше будућности.

Савременост и оправданост тог општег југословенског захтева урезали су уставни чиноци у Устав од 28 јуна 1921 године, како би сазидали најподобнију зграду, за наш државни и народни живот.

Тек после седам година, у никад неочекиваној страначкој борби, дошао је један део народних и политичких људи и вођа до закључка, да је Уставом од 28 јуна 1921 године, створена и сазидана државна зграда по народну будућност, по светлости својој, тавна, а по простору свом уска, ма да су баш градитељи ове зграде у часу њене градње, једногласно утврдили, да у њој има: „и довољно светла и довољно простора“.

Баш градитељи ове зграде, на велико изненађење свих нас, рекоше сада, сагласно и са оним који ову зграду нису градили, да у тој згради нема за наш народни развитак ни светла, ни простора; да она нема вредности за наш заједнички живот, да је дакле у свести нашег народа, као државна зграда, поништена.

Нема, међутим, сумње, да је Уставом од 28 јуна 1921 године сазидана зграда била и довољно светла и широка простора, и да је била подесна да у њој живи јединствен народ, али један део друштва у њој, није био ни слојан ни вољан, да широку слободу речи и кретања, у тој пространој згради употреби на добро народа и државе.

Широка слобода, као најбржи пут ка народном јединству, зајемчена у великој уставној згради, није схваћена као народно добро и тековина, која се мора чувати и поштовати, него је благодат и посед златне слободе злоупотребљен на штету нашег и народног и државног јединства.

Наше законодавно тело у исто то време било је попрште страначке једностране борбе за власт, у којој се разбукташе страначке па и племенске страсти које су довеле до стварања пречанског фронта и, у својој необузданости, проузвочиле очајну борбу и братску мржњу не само у законодавном телу него и у недужном народу нашем.

Такво стање довело је до тог, да је наш државни и народни живот био озбиљно угрожен, јер је непромишљено, као никад, ударао брат на брата; то стање и криво схватање, побило је несумњиво, али привремено, у нашем народу необориву и усађену чињеницу у његовој души и срцу, да поједино племе, баш у целини, у јединству добија: „своју највишу вредност, свој крајњи циљ“, као што је то у сагласности са нашим уверењем истакао

и предложени нацрт Адресе, а Његово Величанство благоизволело да истакне у својој Престоној Беседи.

У међусобној борби заборавило се: да „народно уједињење није дело једне генерације ни последица историјског случаја. То је дело непрекидних напора, вековних националних и живих сила и резултат моралних историјских тековина. Народна јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“, рекао је Први Заточеник нашег народног јединства.

То су историјске речи Његовог Величанства у узвишеном погледу на наш политички живот и развитак, које су нашле дубоког признања и вечне истине у нашој души, у нашем срцу и у нашем југословенском разуму.

Услед ових тада разноликих схватања и гледишта у једном делу нашег друштва, у никад не предвиђеној борби нашао се и наш народ на раскршћу и пред одлукама које се очекиваху.

У том претешком часу, као мелем на наше ојађене душе, освануо је 6 јануар 1929 године у виду спаситеља који се родио, да изведе државу и народ, дакле и друштво наше, на прави пут, да скине велик терет са свих нас, терет који је притискивао једнако виновнике створеног зла, као и невине, који су од туђих греха страдавали.

Услед тада увреженог схватања, био је то једини излаз, створен историјском одлуком Његовог Величанства Краља, која је и у часу кад је донесена, као и данас, била јединствено у народу свестрано и одушевљено поздрављена и прихваћена, чију замашност осећамо сви ми још и данас, дубоко убеђени, да ни државу ни народ из вртлога у који смо били пали, не би изнела provedба оних широких слобода, предвиђена садашњим Уставом, која нас је довела у исто време до мртве тачке и до нашег нежељеног разједињавања.

Благотворно дејство те историјске и узвишене владалачке одлуке, осетио је ускоро затим цео наш народ, јер је Краљевска Влада, по највишој упуту Његовог Величанства успела: „Да добром управом стиша страсти и ојача у народу веру у будућност“; да докаже, да се у јединственом нашем законодавству огледа и дух нашег народног јединства.

Следела је потом једна за другом, већа једна од друге, одлука Његовог Величанства Краља, по којој је законом од 3 октобра 1929 године наша Краљевина добила право име и поделу, која је једном за увек „раскинула видне трагове наше историјске и племенске прошлости и подвојености“ и ударила темеље једнакости и равноправности свих Срба, Хрвата и Словенаца.

По утврду мисли нашег јединства од трајног је замашаја и мисао Краљевска, по којој је на висинама нашег неба полетео Југословенски Соко, обдарен јединственим даром, старешинством Југословенског Престолонаследника и заставом Југословенског Краља.

Племенску осетљивост нашу потпуно је ублажила снага, дух и провидност Његовог Величанства, која је на Олтар Отаџбине и Југословенског народа, савила и положила на одар својих славних предака, победоносне заставе јуначке своје војске и заменила их заставама југословенским, утврђујући на тај начин са највишег места непобитну

чињеницу: да је света дужност наша, да следујемо том узвишеном примеру, да за јединство нашег народа — југословенства — принесемо све оно, што је у сваком племену код нас најдостојније, најбоље и најплеменитије.

Ови путеви, ова настојања наша и ове чињенице, молимо да учврсти Његово Величанство о истини у нашем народу, да се налазимо на правом путу: „За изграђивање наше националне државе“.

О том уверавамо ми народни претставници свог великог Краља, позивајући се на мисли и одушевљење и оног дела нашег народа, у чије крајеве није могла до сад да стигне узвишена Особа Његово Величанство.

У том расположењу дочекао је наш народ и 3 септембар 1931 године, када је Његово Величанство Уставом дало основе за најбољу изградњу државног и народног живота уопште, искључујући при том: „расправу, погодбу и погађања о народном јединству и државној целини“, са нарочитом жељом да се новим радом утврди: „Један, слободан, равноправан, национално недељив народ, пун поштовања за веру, надахнут свим што је лепо и узвишено и свестан своје велике дужности у људској заједници“.

У том правцу, видим ја и гледам, господо народни претставници, одређен пут за наш законодавни рад, државни и народни поступци и демократски наш развитак уопште, а народно поверење, које смо стекли, биће нам у њему најјачи ослонац, али уз то и најбољи залог, за извршење нашег задатка, поносног: по Краља, Народ и Отаџину. (Одобравање).

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Ја сам тако слободан замолити господо говорнике, да се могу слободно послужити белешкама, али да не настоје да се служе у том облику да то буде читање говора, јер онда бих морао зблиа ускратити им реч.

Као други говорник је г. Др. Владимир Равнихар. Има реч сенатор г. Равнихар.

Dr. Vladimir Ravnihar: Visoka zbornica! Dovolite mi, gospodje senatori in narodni poslanci, da Vam ob tako pomembni priliki, kakor je razprava o adresi na prestolno besedo Njegovega Veličanstva Kralja, govorim v svojem slovenskem jeziku (Ploskanje). Ne storim tega s kakega demonstrativnega namena. Hočem le podčrtati oni del prestolnega govora, ki taki nedvoumno kakor odločno govori o popolni ravnopravnosti vseh plemen naše skupne domovine, tvorečih v njej en enoten državni narod jugoslovanski. Je to skladno z določbami naše ustave od tretjega septembra preteklega leta, zlasti člana tretjega te ustave, kateri daje slovenščini častno mesto ter proglašaja jezik slovenski poleg srbo-hrvatskega za službeni, za državni jezik. (Odobranje).

S tem je odstranjena vsaka bojazen in skrb, da bi naš slovenski jezik, v katerem sta v 16 veku pisala prve knjige Primož Trubar in Jurij Dalmatin, v katerem je koval svoje verze prvi pesnik slovenski Valentin Vodnik in ki so mu isklesali klasično obliko v vsej njegovi lepoti vsi naši pesniki in pisatelji, ti naši proroki boljše bodočnosti, od Franceta Prešerna preko Ivana Cankarja pa do Otona Župančiča, — da bi ta jezik z vsó svojo prožnostjo tudi kot znanstveni tonil v neki novi jugoslovenščini. To dragoceno pri-

dobitev, katera je tako zmagovit način prestala svoje najtežje preiskušnje stoletnega duševnega robstva, hočemo ohraniti kot narodno svetinjo svojo.

Slovenci smo, ako abstrahiramo od naših bratov in sester, ki še čakajo na svojo odrešenje, v naši narodni državi, prvič po svojem več kot tisočletnem obstanku na svoji zemlji, s strani te države nacionalno satuirani. (Ploskanje in živo odobranje). Naš slovenski jezik je priznan v uradu in v šoli, od osnovne šole pa gori do univerze. Država nam daje po svoji moči vse pripomočke za samobitni kulturni razvoj in obstoj. Vzdržuje nam naša narodna gledišča, prevzela je naš konservatorij v državno skrblo, podpira naše najpomembnejše kulturne institucije. Slovenskemu človeku je dana možnost, da, se uveljavi v vsem našem javnem življenju, ne samo po kakom ključu, ampak v svobodni tekmi z vsakim srbskim in hrvatskim človekom, po svoji zmožnosti in sposobnosti, za katerih razvojne nemogočnosti je prevzela jamstvo sama naša ustava. To bodi rečeno na ven, pa tudi vsem onim našim domačim ljudem, kateri z večim ali manjšim prepričanjem še govore o nekem ogroženju naše slovenske samobitnosti. Ako vidijo tako ogroženje že v samem sožitju s srbskim in hrvatskim elementom, potem rečem, da prav oni sami kažejo zelo malo vere in zaupanja v notranjo silo te samobitnosti in nje zunanjega znaka, jezika slovenskega. Naj jim kličem v spomin večno-resnične besede Miroslava Tyrša, kateri pravi nekje, da ima historija mnogo zgledov, da še vsak narod, kateri je zginil s površja, je poginil po lastni krivdi. Usoda takih narodov se ni odločevala na bojiščih, ampak je bila odločena davno pred bojem.

Eno pa je gotovo, da moramo Slovenci tudi vso vsojo samobitnost položiti na oltar svoje skupne domovine, da jo moramo dati na razpolago celoti, naši državi, katera naj iz nje črpa vse vrline, vse najbolje in najlepše, kar je državi potrebno za njen kulturni, gospodarski in socialni napredek. (Ploskanje in odobranje).

Prestolni govor ugotavlja v svojem političnem delu dejstva in činjenice, katero morajo biti za vsakega pravega patriota samo po sebi umevne. Zlasti pa za one naše nacionalne ljudi, katere so v tej nacionalni državi, kakoršno nam pretstavlja baš prestolni govor, dočakali vresničenje desetletnega in desetletnega sna, deset in desetletnih telesnih in duševnih naporov in za njo žrtvovali vse duševne in fizične sile. To je samo ob sebi umevno, ali posebna odlika besede vladarjeve je ta, da stori to na tako pregnanten način, da ne pušča nobenega dvoma glede smernic in glede končnih ciljev naše državne politike. O teh fundamentalnih političnih načelih, katera naj tvorijo temelj naši narodni in državni zgradbi, je s tem zaključena vsaka debata, ona so stavljena s dnevnega reda vsake razprave. In samo logičen zaključek je, ako se ugotovlja, da ona ne morejo več biti predmet pogajanj ali trgovanja s strankami ali s kakimi političnimi skupinami. S tem je napravljen konec onemu brezplodnemu prerekanju, katero je cela desetletja zaviralo naš gospodarski in kulturni razvoj, pa tudi razvoj v pravno državo. Storjen je konec onemu stanju, katero je nujno moralo vesti do 6 januarja, ako nismo hoteli katastrofe. S tem pa je dana tudi vsa stabilnost naše državne politike, ki smo jo tolikanj pogrešali v nesrečnem razdobju pred 6 janu-

arjem 1929. Ta znameniti datum pomenja kamen mejnik v zgodovini našega naroda. V Sloveniji, to budi ugotovljeno, ni bilo nobene tedaj obstoječih strank, ki bi ne bila iskreno, z veseljem in celo z navdušenjem pozdravila tega velikega državnškega čina našega vladarja. (Navdušeno ploskanje).

Svoboda, gospoda moja, je lepa stvar. Nikakor si nočem osvojiti teze za početnika boljševiške Rusije Lenjina, kateri pravi nekje, da je svoboda predsodek buržuazije. Ali svoboda je kakor „bujica“, hudo-urnik, kateri v svoji nebrzdanosti trga, ruši i razdira bregove ter dela škodo rodovitnemu polju, kateri pa, speljam po umni in večji roki v trdno zgrajeno strugo in korito, postane dragocena in blagodejna vodna sila, prinašajoča vsej svoji okolici blagostanje in bogastvo.

Gospoda moja! Saj smo imeli svobodo. Celih 11 let smo jo uživali nemoteno in brez zapreke, polno svobodo izražanja svojih misli, svobodo kretanja, svobodo tiska, svobodo političnega in parlamentarnega življenja. Pa kaj smo napravili iz te svobode? Karikaturo svobode! (Živahno odobravanje in ploskanje). Pokazali smo se nezrele, da bi iskoristili to svobodo v prid celoti, državi in narodu. Svoboda se je zlorabila v samopašne, lakomne in vselične, politične in nepolitične sebične namene. In če se je režimu po 6 januarju nadelo ime diktatura — ne ženiram se spregovoriti te besede — potem je ta diktatura, sankcionirana po volji naroda, blagodejno zamenjala ono prejšnjo diktaturo partizanstva, korupcije in demagogije. (Viharno odobravanje in ploskanje).

In gospodje, ni bilo malo glasov, kateri so odkrito govorili, da bi si želeli, da bi bila ta diktatura režima po 6 januarju, kateri režim nam je dal red in pravno varnost, kateri nam je naklonil celo vrsto koristnih, dobrih in potrebnih zakonov, da bi bila ta diktatura s strokovnjaki na čelu, na mestu takoj po prevratu, po „slomu“ l. 1918. Prehranili bi si bili mnogo razočaranj, prištedili pa milijarde narodnega premoženja.

Visoko cepim načela demokracija, saj sem po teh načelih uravnaval vse svoje javno življenje in delovanje, toda prvi postulat demokracije je, da si je vsak pojedinec, vsak individuj svest svoje odgovornosti za ljudski blagor in dobrobit, druga zahteva demokracije pa je brezpogojna disciplina. Kjer ni te odgovornosti in te discipline, tam izbijejo na dan pod krinko demokracije najnižji ljudski instinkti in na mesto prave in resnične demokracije se ti košati neka lažna demokracija. Kjer te odgovornosti ni, ali pa je samo v podzavesti pojedinčevi, je treba demokraciji vzgojitelj in vodnikov, da održe demokracijo na pravem potu.

Doba pred 6 januarjem je pokazala, da te odgovornosti ni bilo. Demokracija je iskala svojega vodnika in učitelja. Našla ga je na srečo nas vseh 6 januarja v sebi enega najsposobnejših državnikov, v zvišeni osebi našega, v težki življenski borbi svojega naroda preizkušene vladarja, (Frenetično ploskanje).

Današnje naše stanje je samo logično posledica 6 januarja in ne more biti drugačno, nego kakršno je. Danes klicati po svobodi, po oni svobodi, katero je vladala pred tem dnem, bi se reklo — hoteti, zahtevati tudi razmere, kakoršne so bile pred tem datumom. Demokracija si mora šele „kričiti“ utirati pota v našem narodu, dokler ne bode evolucijskim potom

našla prave oblike in forme, vstrezajoče potrebam in razmeram našega naroda.

Zelo posrečena se mi vidi v prestolnem govoru formulacija o decentralizirani unitarni državi. Po eni strani neomajno čuvati načelo edinstva, načelo nedeljivosti države, po drugi strani pa čim bolj decentralizirati državno upravo, to je agende prenesti na samoupravo naših banovin, ter na predstavnike osrednjih oblastev v banovinah, to je stara težnja in praktična zahteva vsega našega prebivalstva zgolj iz razlogov umestnosti in štedenja. V tem pogledu še pričakujemo izvršilnih zakonov in naredb, ker so dosedanje nezadostne. Dejanska, dosledna, do skrajne možnosti izvedena razbremenitev te naše srednje uprave, naših ministrstev mora iti sporedno z razbremenitvijo prebivalstva v prispevanju za kak dvotirni sistem, to je v isti meri, kakor se izvrši decentralizacija uprave, naj se tudi odnosni prispevki, kateri so vzdrževali to upravo, prenesejo na banovine. Kajti, ako naj ti prispevki ostanejo neizpremenjeni, banovine pa bi zahtevale še novih, razen kolikor jih neobhodno potrebujejo za svojo upravo, tega naš narod ne bi prenesel. (Klici: Tako je!)

Presegalo bi okvir teh mojih izvajanj in pomenjalo bi neko parafrazo prestolnega govora, ako bi sledil temu govoru točko za točko, čeprav je ena pomembnejša od druge in bi vsaka zaslužila svoje posebno razmotrivanje. Zato se tudi samo na krakko dotikam drugega, gospodarskega dela prestolne besede.

V naši kmetski „seljački“ državi, s ponosom naj jo tako imenujemo, saj nam je kot taka reservoir za črpanje naših najboljših intelektualnih sil, v naši kmetski državi pravim, je le naravno, ako vso svojo skrb in pozornost obračamo kmetskemu stanu, njegovim težnjam, njegovemu blagostanju, njegovemu zdravlju. Baš v naših kritičnih časih se je pokazalo, da ima mnogo za sebe sicer trivialna rečenica: „Hat der Bauer s' Geld, hat's die ganze Welt!“ (Ako ima seljak „novac“ denar, ima ga i celi svet.) Kolikor je občutiti krize pri nas, ako izvzamemo ono drugo, krizo, krizo denarstva, pravzaprav krizo zaupanja, se pojavlja ta kriza v osiromašenju našega kmetskega stanu. Kot posledica tega šele nastopa kriza v obrti, industriji in trgovini, ki morajo pogrešati svojega najboljšega konsumenta. Ali bomo mogli zvišati cene agrarnim proizvodom, to je manje odvisno od nas, kakor pa od stanja svetovnega gospodarstva, ali da se hosta morala obrt in industrija, da se bodo tudi ostali producenti, računajoč s konsumom, ako si hočejo ohraniti trg in odjemalcev, morali prilagoditi onim cenam, je več kakor gotovo. Bolje, da to store pravočasno sami, s pomočjo svojih dobrih organizacij, kakor da jih v to prisilijo razmere težkimi posledicami in žrtvami. Z vso blagohotnostjo za obrt, trgovino in industrijo, katerih prosperiteta nam je enako pri sreč, kakor ona našega kmetskega življa, bodi to povedano.

Gospodje senatori in narodni poslanci! Adresa na prestolni govor naj pomenja manifestacijo, manifestacijo ne samo našega narodnega predstavništva, ampak vsega po tem predstavništvu zastopenega naroda. Da je ta manifestacija tako enodušna, da smo se v tako kratkem času mogli zediniti na enotno besedilo in da ni odvojenega mišljenja, nam je najboljši dokaz, kako enotno je prestolni govor odjeknil v duši

vsega jugoslovenskega naroda od Triglava pa doli do Gjevgelije. Besede našega vladarja so pogodile onega duha, s katerim mora biti prožet ves naš narod. Mi Slovenci se z radostjo in s polno zavestjo pridružujemo tej manifestaciji. Kakor sem že enkar dejal: „ne morem si misliti Jugoslavije brez Slovencev, a še manje si morem misliti Slovencev brez Jugoslavije“. (Viharno odobravanje in ploskanje). Samo v tej državi je naš spas, je naš obstanek, je naša bodočnost. Ni ga v Sloveniji človeka, pa naj si bo sicer tega ali onega naziranja, ki bi mislil drugače. Izven Jugoslavije, kakor imamo za to nazorne dokaze za našimi mejami, ni našega življenja. Če bi smel permutirati znano rečenco, bi dejal glede nas Slovencev: „Extra Jugoslaviam non est vita, et si est vita, non est ita!“ (Burno odobravanje in živio klici). In čim močnejša, čim silnejša je ta naša država, tem čvrstjejša je tudi naša lastna pozicija. Zategadelj pa bi mogel biti nas Slovencev odgovor na kraljeve besede, kratko, ta: Slovenci stojimo v neomajni zvestobi ob strani svojega kralja, domo Mi na raspolago vse svoje skromne sile in, če treba, tudi življenja za čast in slavo ter lepšo bodočnost, naše skupne domovine, naše Jugoslavije!

To je naša javna ispoved, naša konfesija, ki naj jo kot Slovenec slovensko izpovem tudi ob tej svečani priliki. (Živahno odobravanje, ploskanje i živio klici).

Prejisednik Senata **Dr. Ante Paveliћ**: Molim senatora г. Dr. Десницу, као трећег пријављеног говорника, да узме реч.

Dr. Урош Десница: Господо сенатори и господо народни посланици, ја осећам неко необично задовољство што ми је пружена могућност да у овој дебати, која има да послужи и као енунцијација нашег садашњег мишљења и расположења и као путоказ за наш будући рад, узмем ријеч.

Та моја ријеч, као израз мог личног мишљења, не би имала Бог зна какве вредности, па би брзо и лако пала у заборав и потонула у море пробране рјечитости оних учесника ове дебате који су пре мене говорили и који ће да говоре послје мене.

Али ја се осјећам у овом часу, господо сенатори и посланици, више него икада да сам син моје уже отаџбине, оне сиромашне, али горде Далмације, која вјером што не малаксава и вољом која се не ломи, чува западну границу овог обновљеног Душанова и Томислављева царства, и чувајући ту границу, чува себе саму.

Ја осјећам потребу да подвучем и нагласим пред цјелим свијетом да је Далмација чисто словенска, југословенска, да је она то по раси, по језику, по култури, по традицијама, и по вољи свог становништва које море одваја од других народа, а заједничка крв и језик веже са нашим Посавцем, Шумадинцем.

И зато што сам ја свјестан, да је моја ријеч одјек мисли, осјећаја и жеља читаве Далмације или, тачније, Приморске бановине, — ја хоћу да је принесем као прилог у овој дебати, у којој народ преко својих претставника разговара са својим Краљем.

Нећу да понављам историју ових тринаест година, које су протекле од нашег уједињења и ослобођења. Она је свакоме позната и сви ми били смо живи свједоци доброг и зла, која су за ових 13 година пали нам у део.

Нацрт Адресе кратким, али снажним, критичким, потезима оцртава те историске периоде које иду од 1 децембра 1918 до 6 јануара 1929 године, те износи разлоге који су акт од 6 јануара 1929 направили једном историском неминовношћу.

Ја, тим разлозима, мислим, да се може надодати још један психолошки разлог, који се у мотивацији није хтео да спомене, али који ја, као народни претставник, имам за дужност да истакнем, јер тај психички разлог који ћу да истакнем претставља једну погрешку у нашем мнијењу. Занесени и овећани величином побједе у свјетском рату, овјенчани побједама из два ранија рата, ми — или да будем праведан — ви, браћо из Србије, вјеровали сте, да ћемо исто тако сјајно, брзо и без нарочитих потешкоћа саградити нашу нову велику државу, а ми из нових крајева претстављали смо себи прелазак из старог робовања у нову слободу, као тиху сеобу из мучног земног живота у вичито блаженство Нирване, где нема плача и шкрвута зуби. Ни једни ни други нисмо имали историске перспективе, били свјесни огромних потешкоћа које су скопчане са оснивањем нове државе и огромних задаћа, које су пред нама стајале.

Заборавили смо и једни и други приликом оснивања државе ријеч песника који је оснивање римске државе пропратио крилатим стихом: *Tantaе molis erat romanam condere gentem.*

И сад, послје самих 13 година, многи се чуде и пита што још нисмо потпуно уредили своју велику националну државу и падају у очај и у дефетизам, губе наду у будућност, вољу и полет. Ко то тако каже и мисли, значи да му недостаје политичке мудрости. Каква је то период кад се има да обави крупан историјски процес, као што је уједињење државе и народа?

Период од тринаест година претставља у животу у историји државе оно, што једна минута претставља у животу једног човека, или једна муња у ниву небеских феномена. Не изграђује се нова држава из рушевина старих држава, не уједињују се вјекovima раздвојена племена једног народа за 13 година. За тај крупни историјски процес, као што је овај, изискује се период од деценија и деценија, — и ако наши синови буду успели да уреде и учврсте темеље које смо ми ударили, ми можемо бити срећни и можемо казати да смо постигли оно што је требало постићи, далеко пре него што је то случај са осталим народима.

Допустите ми, господо, да кажем још нешто. Ни ових 13 година од нашег уједињења и ослобођења нису протекли жалово. И у том времену било је тековина, било је добрих ствари, — и кад се упореди стање данашње са оним стањем из 1918 године, мора се признати да смо ми направили један велики скок. Али, ми смо били ометани од превирања у нашем страначком животу, били смо ометани од бујности наше природе и од разузданости поратне етике, као и од свих спољних и унутарњих прилика, — и кад ништа друго не би било постигнуто, за ових 13 година, него само тај наук како не треба да буде, и то би било благотворно и довољно, јер смо научили како не ваља радити. Треба знати и то, да је у периоду од тринаест година, код нас, и тај наук преслабо плаћен, пошто су други народи

употребили много више времена да стекну сазнање о ономе што не ваља и како не треба да поступају.

Али, осим сазнања које претставља негативну страну нашег тринаестогодишњег слободног живота, он је дао и извесне позитивне стране. Ако ништа друго ми смо стекли, ми смо стекли чврсто и велико уверење, коме је дато израза у нацрту адресе, уверење које се мени највише допада у Адреси, а то је уверење да смо ми једна држава која се више не може делити ни цепати, — једна држава коју више никада ни спољни ни унутарњи догађаји не могу да потресу. (Бурн аплауз).

Господо, ми смо из три племена која су расла и развијала се под разним историјским и културним условима, створили један јединствени југословенски народ и данас над том недељивом државом и над тим јединственим народом стоји као чувар и јемац Његово Величанство Краљ Александар I из династије Карађорђевића (Бурни узвици: Живео!)

Господо, ове речи које сам до сада изнео истекле су из срца и биле су плод одушевљења; сад мислим да би требало, после тога, да дођу речи резонанца, трезвености, речи и озбиљне и тешке. И кад прелазим у ту другу суморну фазу свога говора, ја не могу да се отресем неког свечаног расположења које је самном завладало код ове дебате. Ја бих хтео да поменем оно што се диже пред свима вама и на сваком кораку као један фантом и једна аветиња, — хтео бих да поменем оно што је свакоме од вас на уснама и што се назива именом криза.

Верујте, господо, ма колико хтео да кажем озбиљне и тешке речи и да посетим на озбиљност положаја, ја морам ипак рећи да мени та реч криза много не импонује. Јер, господо, криза у колико и постоји, она није наша, југословенска специјалност. Криза је резултат догађаја који стоје изнад нашег народа и нашег домаћаја; криза је опћа, светска појава, у којој ми узимамо учешћа само зато што смо и ми дио тог свијета. Ако промотримо наше прилике ми ћемо увидети да је у нашој земљи криза много мања него што је то случај у другим земљама.

Јер, код нас криза зависи од тога што ми одвише имамо, а код других зависи од тога што они немају довољно. (Одобравање.) Иагледаће чудно да ја, као син оне гладне Далмације, могу овако оптимистички говорити чак и о кризи. Али ја ћу вам истаћи, да је и у Далмацији криза, или само део ове опште светске кризе, или једна потпуно локална, изолована појава. У колико се говори о нашим производима које имамо за извоз: о вину, уљу ит.д., та криза немогућности продаје, немогућности уновчења тих производа спада у општу кризу, као део опште светске појаве кризе. Али, у колико се ради о глади, — нећу да кажем глад, јер то није лепа реч — него о тешкоћи исхране у неким крајевима Далмације, то је један чисто локалан феномен, као што је била поплава у Војводини или земљотрес у Јужној Србији. Имали смо прошле године једну незапамћену сушу и услед тога слаб род цералија и кукуруза, и зато у оним крајевима наше земље, где се народ бави гајењем цералија и кукуруза, народ није имао шта да прода. То је једна сасвим локална појава, која може до године да буде потпуно наклањена једном добром

летином. Али и та локална криза, која је сада актуелнија и којој треба пре доскочити него ли кризи због немогућности уновчења производа, — и та криза наилази и код вас и код Краљевске Владе на потпуно разумевање, и ми смо сигурни да ћемо са помоћи коју смо добили и с оном која ће нам се сигурно дати, а која је потребна народу, пребродити ову кризу и дочекати нову летину.

Ја, господо, могу, у вези ових мисли, да споменем још једну чињеницу, коју је требало можда истаћи у Адреси, али коју ја, ма да сам члан ужег Адресног одбора, нисам предложио, јер налазим да Адреса не треба да буде удбеник националне економије, већ да ми наше жеље и потребе можемо истаћи и током адресне дебате или током буџетске дебате, па чак и у приватним разговорима са члановима Владе, а то је криза у паробродарству и рибарству. Ја спомињем ове две привредне гране у нашој Далмацији, и њих не треба заборавити. Нећу даље о томе да говорим. Доста ми је што сам их споменуо и што имам уверење или наду да ће Краљевска Влада гледати да и тој кризи доскочи, као и свима осталим потребама наше земље. Али, кад се наша далматинска криза и не би дала излечити; кад бисмо ми морали и страдати од тога, ми имамо на уму, да сте ви, драга браћо, у току вашег државног и народног живота далеко веће кризе поднели. Поднели сте кризе и економске, и културне, и државне, и војничке. Ове су кризе мале према оним кризама које сте ви поднели, где су рушили ваши домови и клани ваши синови. Не треба ми далеко ићи, него ћу вас потсетити на кризу из 1915 године, која нам је најближа. Па кад помислимо на оно што сте ви уздани у темеље ове државе, онда нека буде благословена и далматинска глад, ако то иде на добро и корист ове земље.

Господо, ја ћу да завршим. Ове моје мисли, ова моја идеологија, коју сам ја у кратким потезима истакао, није сва дословце наша израза у поднесеном нацрту Адресе. Али, нацрт Адресе, онакав какав је, тако је сродан и близак овој мојој идеологији, да ја не само што га одушевљено поздрављам, него кажем и обећавам да ћу за њега гласати, и да ћу по њему радити, јер мислим да је он путоказ, који ће нас довести бољем животу и нашој народној срећи. (Аплауз и живо одобравање).

Прејседник Сената **Др. Анте Павелић**: Реч има сенатор г. Др. Шуперина.

Др. Вељамин Шуперина: Господо народни посланици и сенатори, дозволите ми да споменем једну моју реминисценцију из политичког живота у Хрватској.

Кад смо имали да бирамо народне посланике за Уставотворну Скупштину било нас је много пристаха ондашње хрватске сељачке странке, који нисмо кандидирали ради тога, јер је вођство странке закључило било, ако странка добије најмање 40 посланика, онда се не иде у Београд. Али у исто време ти исти, који нису кандидирали, јер нису могли на томе темељу кандидирати, на свакоме месту и сваком приликом говорили су народу да није то добро, да није то паметно ни политички мудро. Јер ова Уставотворна Скупштина имаде да даде темеље нашој новој држави и штетно ће бити за онај део народа који се буде апстинирао.

Господо, ви знате да је онда та странка до-

била око 50 посланика у крајевима који су настајени Хрватима. Та странка је остала код куће и Устав је донесен без суделовања, онда, а и доста дуго после тога, најаче хрватске странке.

Ја нећу да много рекриминирам. Ја ћу употребити једну благу реч, — да је то била погрешка. Погрешка је била са хрватске стране што се није суделовало у раду Уставотворне Скупштине, али није било добро ни с друге стране што је та друга странка превидела да су странке и посланици од данас и сутра, а да је народ вечан или барем дуготрајан, јер знадемо да је било великих народа и култура, који су сасвим изумрли. Та друга страна требало је да имаде пред очима циљ народа, читаве државе; требало је имати пред очима и Хрвате. А да је то имала пред очима, уверен сам да не бисмо имали онакав Видовдански Устав какав смо имали.

Прилике су се развијале неповољно и за Хрвате и за целу државу.

И ми смо, напокон, године 1925 дошли овамо, почели сурађивати, и штета је, огромна штета, што је то сурађивање било кратковремено и што није из оног партијског споразума настао један општи народни споразум, споразум Хрвата и Срба, који су ипак хртенци ове државе. Последица тога што није дошло до тога општег великог народног споразума јесу догађаји од године 1928. И, господо, ја мислим да нема ни једног Хрвата, ни Србина, ни Словенца, који не би те догађаје тешко жалио. Знадемо, шта се је догодило. И кад на то мислимо, онда морамо са великом хвалом споменути 6 јануар, који је прекинуо са овом лошом прошлости и који нам је свима дао могућности новог развитка, новог народног препорода. (Аплауз и одобравање).

Господо, можда ће се наћи теоретичара, рецимо и професора, који то неће право да схвате, који се држе начела, максима, формула, господо моја, али на тим питањима, кажем, могу да падају студенти на испитима, али не смеју надати народи и државе. (Буран аплауз и узвици: Тако је!)

Господо, сва велика дела у повести спроведена су на овај начин. И научници, који су те догађаје рашчлањавали, подвргли своме научном испитивању, они су тек на темељу тих научних испитивања створили максиме, начела, системе. Али оно велико дело није само оправдано са историјског гледишта, оно је оправдано ради тога, јер је читав народ то дело поздравио, и Његово Величанство Краљ не само што је јунак на сабљи, него је имао и грађанске храбрости да на Себе прими сву одговорност за ова дела. (Буран аплауз и узвици: Живео Краљ!) И ја кажем, господо моја, ми немамо само Краља јунака, него имадемо и Краља поштењака. (Бурно одобравање и узвици: Живео Краљ!)

Господо, иза 6 јануара следило је много тога, много доброга, много разборитог, много мудрог. Наћи ће се људи, који ће ту и тамо приговорити. Али у целини, то је било добро, то је било мудро и паметно. Ми не можемо гледати у будућност са оном сигурношћу, коју би можда когод тражио, захтевао, али то можемо очекивати, да под мудрим водством данашњег Краља (У целој дворани пљесак), нећемо моћи ни у будуће учинити онакових и оноликих погрешака, које смо учинили прије 6 јануара. (Гласови: Тако је!)

Господо, народна и политичка мисао југославенска је нама Хрватима једна, рекао би, дозволите ми ту ријеч, домаћа ствар. Већ је Људевит Гај под именом Илирским мислио, да се може и да ће се једном ујединити сви јужни Славени. На то је дошао, како знадете, бан Јелачић са патријархом Рајачићем и они су под оружјем бранили не само хрватска права, него и српска у Хрватској, у Срему, у Војводини, и знадемо, да су код онога рата с Мађарима јуначки судјеловали, да су се јуначки борили Србијанци под Книћанином и Војвођани код Шупљикцем.

Након покушаја германизације од год. 1850-1860, кад се у Хрватској повратио уставни живот, мисао југославенска добила је изразитији облик и вођа оваквога схватања на народни државни живот Јужних Славена, како је познато, био је бискуп Штросмајер. (Гласови: Слава му!) Недавно је југославенска академија издала кореспонденцију између Штросмајера, као покровитеља југославенске академије и др-Фрање Рачкога, нашега великога хисторика и другогodiшњег претседника те академије, па се из те кореспонденције види, како су ти људи онако интимно већ онда идејно створили оно, што ми данас имамо. Они су стајали у вези са владарима слободних српских држава и са српским државницима и нису никада сумњали о том, да смо ми Хрвати и Срби један народ. (Одобравање и пљесак у цијелој дворани.)

Господо, разумије се само по себи, да је у оно доба тешко било и, да кажем праву ријеч, било је немогуће, да се пређе на практично извођење те мисли. Штросмајер је у својим писмима не једанпут споменуо: „доћиће велики догађаји и онда ће наша мисао бити претворена у дијело“. Ти су догађаји и дошли, и ми Хрвати, који се можемо на неки начин сматрати оцима те идеје, сретни смо и задовољни смо, што смо дошли под једну народну династију и под Краља (Бурно одобравање и пљескање), који је све то претворио у дијело. (Бурно одобравање и пљескање).

Господо моја, ако данас има ту и тамо људи и у границама наше државе и изван ње који су томе противни, будите уверени, неће проћи дуго времена да се у Хрватској неће наћи човек који би био противан народном јединству и државној целини. (Бурно одобравање и гласови: Тако је!)

Него дозволите ми да још нешто кажем у том погледу. Ми имамо науку из прошлости и било је ствари које ми Хрвати нисмо одобравали а знадемо, сигуран сам и уверен сам, да се те ствари више неће десити, и за то ја у првом реду поздрављам онај мали пасус у нашој Адреси, који каже:

„Народно Претставништво је уверено да ће влада Вашег Величанства свагда на свим подручјима државне управе с једнаком љубављу и бригом штитити и унапређивати интересе свих делова народа и државе“.

Господо, ја нисам више млад човек, имам велико искуство и кажем вам: Ово је категорички императив наше државне политике. И када би се противу томе и грешило, онда нећу рећи да би било велике несреће, али држава не би могла, и наш народ не би могао онако напредовати, како треба и како мора да напредује. Ја мислим да се ово начело једнакости и равноправности имаде импрегнирати управо у це-

локупну државну управу, не само у централи, него и код свих општина и код банских управа и код самоуправа. (Гласови: Тако јел) И само онда, када сваки Хрват и сваки Србин буде знао и буде уверен, да ради тога, јер је Хрват или Србин, неће трпети, него да ће се његови праведни захтеви свугде уважавати, само онда ћемо имати потпун напредак и потпун ред у држави. (Гласови: Тако јел)

Господо, ја бих био при крају. Само ћу то још да кажем: Било је на неком месту разговора о томе, је ли ово наставак старе државе Србије, или је ово нова држава. Ја мислим да би то питање требало препустити господи професорима и да ми то не треба да решавамо. Али ако се примени оно начело о равноправности, онда ћемо ми заборавити, јесмо ли ми стара или нова држава.

Ја примам у целини Адресу и за њу гласам. (Одобравање.)

Претседник Сенаја **Др. Анте Павелић:** Има реч народни посланик г. др. Федор Никић.

Др. Федор Никић: Господо сенатори и народни посланици, у данашњем свечаном моменту кад Народно Претставништво својом Адресом одговара на Престону Беседу Њ. В. Краља, сматрам за дужност да у овом моменту изнесем неколико чињеница које су уклесане у историју и живот нашега народа. Југословенски народ у VI и VII веку преселио се из своје постојбине старе на Балканско Полуострво. Населивши се на Балканском Полуострву, Југословенски народ, под притиском разних околности, створио је неколико својих посебних држава. Господо народни посланици и сенатори, селећи се на Балкан, југословенски народ са собом је носио оне живе силе у којима не лежало Југословенство: бити једно и остати у једној државној заједници. И те живе силе, и ако је југословенски народ раздвојен по племенима и посебним државама, те живе силе никада нису престајале, оне су вечито дејствовале и живеће у њему. Те живе силе у своје развину и у своје ходу бележиле су своје тешке борбе, дивања и падања, мученичке подвиге, херојске и голготске жртве, док најзад кроз дуга историјска збивања, кроз столећа једног дана те идеје не победише 1 децембра 1918 год. и створише уједињењу државу слободном вољом Срба, Хрвата и Словенаца. И кад смо створили уједињену државу 1918 год., требало је тој држави дати њено уређење, требало је државну зграду и државну кућу ставити на њену природну и здраву основу. Очекивало се да ће Устав од 28 јуна 1921 год. — Видовдански Устав — уклесати у своје основе ову основну живу силу: Југословенство; очекивало се да ће нови Устав, давши нашој држави нов државноправни оквир дати и нову садржину која одговара нашој будућности. Али уместо да је југословенска мисао народна и државна уклесана у Устав од 1921 год. и да је Југословенство проглашено основном догмом наше државне и народне политике, Југословенство није доживело ту победу. На место југословенске политике постављене су у темеље Видовданског Устава племенска идеологија и племенска политика. И тако та основна жива сила која је 1918 г., 1 децембра створила државу Срба, Хрвата и Словенаца. У Уставу од 1921 год. она није добила свога правог и пуног изражаја, постављена је на племенској основи. Свакако да се веровало да се на племенским

основама може саградити сретна и задовољна држава Срба, Хрвата и Словенаца, јер се изгубила из вида једна основна и вечна истина, да без Југословенства нема Југославије, и да само у великој Југославији имамо и велику Србију и велику Хрватску и велику Словенију. (Аплауз.) Та вечна истина није триумфовала и добила пуног изражаја у Уставу од 1921 г. По нашем скромном мишљењу, то је било главно зло и извор свих наших недаћа за ових десет година. Јер, господо сенатори и народни посланици, зато што се племенско поставило на место југословенског, то племенско је потчињило себи све: наш законодавни рад, наш привредни и друштвени живот, наше установе, наша удружења, све је било прожето том племенском идеологијом. Настала је племенска сурвевивост и племенска борба, додајмо томе да су и партије тадање биле стајале на племенским, верским и класним основама.

Политичке слободе у таквом једном стању партијског живота биле су злоупотребљаване као што је злоупотребљаван и наш парламентарни ред. Све је сад живело и пливало у тој партијској, племенској, чак и верској борби, у тој борби која је ишла до крајње заострености да су се губили из вида животни интереси и државе и нације. Та борба створила је једно стање у коме је свест заједнице толико ослабила да се почело говорити о разједињењу. Створено је стање у коме је наступило пометеност духова, мерила високих вредности и свести о највишим интересима државним и националним; стање у коме су наше највеће светиње народне нападане и подмехиване, и најзад стање, које је укочило целокупан наш народни живот и развитак.

И кад смо у тој борби, у тој заслепљености дошли до тога тако тешког стања, у нашем народу се осетило да се један таман облак наукао над нашим народом и нашој државом и почела се губити вера у будућност, почела се јављати неизвесност. У том историјском моменту, у том помућеном времену удеа, наше среће је хтео, да на челу наше државе стоји Владалац, који је, вођен духом нашега народног генија и задојен овим животним силама Југословенства, узео на себе да учини крај овом стању, да спасе државну целину и народно јединство, да заведе ред и мир и створи услове да се једног дана југословенска политика може поставити на пиједестал наше државне и националне политике. Тај велики човек, кога је време ставило за вођу свога народа, јер је у својим актима и чинима најбоље испољавао те исполинске тежње и вољу за уједињењем и за јединственом државном мишљу, то је наш узвишени Владалац Александар I (Аплауз са узвицима: Живео!)

Манифестом од 6 јануара пресечен је крај томе тешком стању. Објавио је народу, да узима власт у своје руке, да спасава државну целину и народно јединство, заведе ред и мир, створи потребне услове за развитак државни и народни и за повраћај на уставном и парламентарном животу. Овај високи чин Његовог Величанства народ је дочекао са пуним разумевањем. Њему је одлакнуло, јер је нестало оног тамног облака, нестало је неизвесности, он је био сигуран да под Његовом заставом иде сигурним путем.

Господо сенатори и народни посланици, овај високи и велики историјски чин није усамљен ни

у нашој историји, а ни у историји светској. Примери Француске, примери Италије, примери Немачке показују да у моментима, кад се формирају нације и државе, у моментима неслоге и раздора племена и покрајина, у тим моментима се јављају велике вође народне, које узимају власт и са народом заједно изграђују и формирају нову државу и нову нацију. Пример је из наше прошлости са Великим Карађорђем и Кнезом Милошем. Али, господо, ови примери из прошлости уједно доказују и то, да се формирање и нација и нових држава не може извршити под парламентарним и демократским режимима, јер парламентарни и демократски режими не дају и не пружају најповољније за формирање нација и држава. То је правило које извлачимо из светске и наше историје. Али, господо, овај наш парламентаризам, послератни, даје нам доказа још више, да нисмо могли у послератној демократији и послератном парламентаризму поставити сигурне основе које пружају сигуран услов за формирање југословенске државе и југословенске нације.

Сам чин од 6 јануара јасно је показао да режим њиме заснован није сам себи циљ, он није као режим дошао да угњетава и ограничава народне слободе; режим од 6 јануара је једно средство, да се из једне тешке ситуације изађе, да се спасава државна целина и чува народно јединство и створе сви услови, који су потребни за нормалан развитак нашег националног и политичког живота. Било је приговора да режим диктатуре није у сагласности са политичким савременим теоријама, али, господо, могу да Вам нагласим да је данас, на супрот томе, у политичкој науци освештано правило да у оним моментима, кад се у државама и нацијама јављају односи, који руше темеље те државе и нације, у тим моментима су државни удари не само добри него и корисни и целиходни. А оној господи, која често говори да режим диктатуре није поштовао слободу, можемо да нагласимо, да режим диктатуре није ограничавао личну слободу и да у нашој земљи од ослобођења можда никад није било оволико личне слободе, колико смо имали под режимом диктатуре (Гласови: Тако је!) И ова диктатура за ове две и по године, била је диктатура за оне који нису хтели овакву јединствену државу, за оне, који мисле да је теорија преча од стварности и да је личност већа од интереса целине, и најзад за оне који мисле да се могу и даље вршити погађања о животним интересима државе и нације. За те, господо, диктатура је потпуно оправдана, потребна и корисна, и она је таква и била. Режим од 6 јануара показао је јасно, да је његов циљ и задатак да извуче државу из тешке ситуације, да очува народно јединство и државну целину, да пружи све услове који су нужни за наш државни и народни развитак и све услове који су нужни да се југословенска политика може поставити, усадити и уклесати у темеље наше државне и националне политике. Те узвишене мисли, Краљевска Влада, која је образована по манифесту Његовог Величанства под претседништвом г. Живковића (Узвици: „Живео“! и пљескање), првог сарадника Његовог Величанства, човека ретке енергије, способности, воље и истрајности, по интенцијама Његовог Величанства извршила је Његову вољу и за ове две и по године она је извршила оне циљеве, оне реформе и оне задатке који су постављени у Ма-

нифесту Његове владе. На пољу националне политике, ми смо засновали међубратске односе међу племенама, васпостављено је поверење, слога и братство међу сва три наша племена. Створене су бановине, које одговарају нашим потребама економским, привредним, саобраћајним и географским. Дато је најприродније и најпунције име нашој држави: Југославија. Створен је Соко, који има да пружи нашој омладини и нашем грађанству васпитање југословенске свести и братске, грађанске солидарности. Васпостављен је ред и васпостављена је трпељивост верска. Ти национално-политички задатци, слога и љубав међу племенама југословенским, трпељивост верска, слога и трпељивост народносна за ове две и по године потпуно су извршене. Та политика сређивања, консолидације племенске, верске и грађанске трпељивости и слоге потпуно је извршена.

На пољу законодавства, влада је показала ретке напоре и ретке успехе. Ми смо за две и по године успели да добијемо јединствени југословенски правни поредак. То је велика добит, јер без југословенског правног поретка немогуће је замислити и један јединствени југословенски осећај и свест.

На пољу школства, ми смо добили законе, који су ставили нашу школу на савремену основу и пружили све услове, да се наша омладина васпита у духу југословенском, националном и државном; створило се толико школа да је за једно дивљење несумњиво, јер је за време овога режима подигнуто око 500 нових школа. Као на пољу школском, тако је овај режим за две и по године показао резултате и на пољу саобраћаја. Ми смо за десет година имали саобраћајну политику која није почивала на потпуно одређеним и потпуно јасним националним и државним основама. Имали смо многоструку железничку мрежу, нарочито у оним областима и крајевима који су потпадали под режим аустријске монархије. Имали смо железничке мреже, које су гравитирале према Пешти и Бечу, а наш је задатак да извршимо преоријентацију наше саобраћајне железничке мреже и да од сада железничке мреже гравитирају ка Београду.

На пољу привредне и финансијске политике Влада је чинила крајње напоре да ублажи све тешкоће привредне кризе и она је у томе своме раду поглавиту пажњу поклањала земљораднику, јер је земљорадник у овој тешкој привредној кризи највише погођен. Из овога целокупног рада Краљевске Владе за ове две и по године несумњиво излази јасно, да је Краљевска Влада за ове две и по године на пољу сређивања наше националне политике, нашега школства, нашега правног поретка, наше привреде и нашега саобраћаја учинила више него сви режими за десет година. И кад је Краљевска Влада извршила оне циљеве, извела оне реформе и оне задатке, који су постављени Манифестом од 6 јануара, онда се држало да су учињене све припреме да се приђе ка уставном стању и уставном режиму. Тада је Њ. В. Краљ 3 септембра 1931 г. дао земљи Устав, који одговара нашим тежњама националним и нашим потребама и захтевима. И за разлику, господо, од Устава 1921 године, овај Устав од 1931 године коначно је нашој држави санкционисао јединствено име Југославија; он је југословенску мисао, југословенство уклесаво и усадио у темеље наше државне

заједнице и прогласио југословенску политику основном догмом наше државне и националне политике, он је пружио у исто време најјаче јемство, најјаче резерве и клаутеле да државна целина и народно јединство никада не могу доћи у питање. Овим Уставом ми смо створили и пружили све услове који су потребни и нужни за нормални развој политичког и целокупног нашег државног и народног живота. Основна разлика између Устава од 1921 и Устава од 1931 године у томе је, што је она основна жива сила: југословенска, сада постављена на пиједестал наше државне заједничке и наше националне политике. Што је та југословенска жива сила наша доживела свој тријумф, то је дело режима од 6 јануара, то је то крупно историјско и вечно дело нашег народног вође, нашег узвишеног Владаоца.

И сада, господо, када смо добили 1931 год. овакав Устав, када смо добили југословенство, уклесано у темеље наше државне заједнице, када смо добили не само нови државно-правни оквир, него када смо добили и нову садржину, која одговара нашој будућности, сада треба тој југословенској идеји и мисли потчинити све и прожмати њиме све: и наш законодавни, привредни и наш друштвени живот, наше установе и наша удружења; све има да буде прожето и прокувано том југословенском мишљу. И само тако, ако наш целокупни живот: и законодавни, друштвени и привредни буде прожет том југословенском идејом, ми ћемо у једном процесу моћи изградити и јединствену југословенску душу и јединствени југословенски менталитет, а с тиме ћемо створити и јединствену југословенску културу. И када будемо добили изграђену југословенску нацију, када будемо изградити југословенску културу онда ћемо ми, господо сенатори и народни посланици, моћи постићи и то: да смо својом југословенском културом учинили један велики прилог не само нашој култури словенској, него и општој човечанској цивилизацији, а наша држава, овако сређена, моћи ће онда да игра и ону улогу на Балканском полуострву, у Средњој Европи и у међународној заједници, каква улога одговара нашем положају географском, нашим расним и духовним способностима и нашој историјској мисији на Балкану.

Господо сенатори и народни посланици, са оваквом политиком ми смо ушли у народ пре избора. Ми смо на основи овакве политике 8 новембра 1931 г. добили пуно поверење народа да наставимо и продужимо овакву политику. И сасвим је логично да ми, кад евоцирамо пред нас ово велико историјско дело и крупан чин од 6 јануара и напоре Краљевске Владе режима шестојануарског, онда будемо дужни да изразимо пуну захвалност, пуну благодарност и пуно признање за ове крупне историјске чине, који су уклесани у историју и живот нашег народа.

Његово Величанство Краљ оваквим својим чинима постаје највећи неимар наше националне историје и нашег народног живота.

Краљевска Влада под председништвом г. Живковића, спроведећи ово велико дело, заслужује пуно признање и заслужује захвалност нашу што је са много напора, пуно снаге, преданости, и пуно пожртвовања извршила ову Високу вољу.

Господо сенатори и народни посланици, завр-

шавајући свој говор, ја држим да је наша дужност да ми у Народном Представништву и у народу наставимо онакву политику, како је она заснована Манифестом од 6 јануара и Уставом од 3 септембра 1931 г. и да чинимо све напоре, да створимо југословенску културу, јединствен југословенски менталитет и јединствену југословенску душу и јединствену југословенску нацију, и да створимо моћну и јаку државу. (Одобравање, плесак и повици: Живео!).

Како се ове мисли, изражене у Адреси, потпуно поклапају са гледиштем мојим, ја, господо, у целости примам напрт Адресе онако како нам је предложена. (Одобравање, плесак и повици: Живео!).

Председник Сенаја Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Јанко Барле.

Janko Barle: Gospodje senatorji in narodni poslanci! Ko sem čul Prestolne besede našega milega Kralja in Visokega Gospodara sem bil srdačno vshičen. Ta Beseda je odmev, odjek velike duše vsega Jugoslovenskega naroda. Mi stojimo danes na početku nove dobe. Mi ustvarjamo sedaj s svojim duhom, s svojo močno voljo, s svojo snago in radom boljše bodočnost naše domovine. Mi si bodemo sedaj sami pisali zgodovine svoje bodočnosti, ki bodo zgodovine časti in slave naše. Pri tem velikem „radu“ mi potrebujemo eno: bratsko iskreno ljubav med nami in slogo. (Ploskanje). Bratska ljubav in sloga nas vodi do moči in slave. Ko sem se pred nekaj dnevi šetal tam gori na Kalimegdanu, na oni zemlji, ki je poškrbopljena s junaško in mučeniško krvjo srbskega naroda, sem obstal pred spomenikom našega velikega mojstra Meštrovića. Gledal sem spomenik genija ljubezni, bratstva in sloge, kako v svojem zmagovitem zanosu podi sovražnika Francije in Srbije. A na tem spomeniku je zarisano na kamen: „Srb govori Franciji hvaležnost, voli Franciju, ljubi oni narod, ki mu je pomagal do zmage“. Bratje! Te besede, ki so zapisane in isklesane v mrtev in mrzel kamen, hočemo danes, ko gledamo v bodočnost in ko delamo našo zgodovino, vpisati tudi v našo nesmrtno dušo, in jaz kot Slovenec in svečenik danes rečem v tej zbornici: „Jaz, Slovenec, volim, ljubim Srba in Hrvata“ (Burno ploskanje).

Gospodje! Ako bo ta duh preveval nas vse, potem delamo popolnoma v intenciji našega velikega Vladarja in Njegove Adrese. To bodi prva zapoved naša: Iskrena bratska ljubav in sloga, ona ljubav, o kateri govori veliki apostel Pavel, da *delata samo dobro in ne misli nič hudega in zlega*.

Druga zapoved naša bodi: ljubav in zvestoba napram svojemu velikemu Vladarju in milemu Kralju našem. (Navdušeno ploskanje). Gospodje! Danes si še nismo prav v svesti, ne moremo prav zapopasti, kaj nam je Bog dal v tem Vadarju. (Viharno ploskanje). Ako bi njega ne bilo, morda bi danes sovražnik nas imel v svoji lasti, in tujec bi se nam posmehal. Ob prepadu smo hodili ni bilo one ljubavi, o kateri sem prej govoril. V nevarnosti je bila država naša. V tem momentu je odločival o bodočnosti veliki naš Kralj. In ta Vadar je z jasnim pogledom in s svojo močno voljo dvignil ves Jugoslovenski narod iz prepada k svetlobi, luči, k jasnosti, k bodočnosti. (Ploskanje). Govoril je besede svojemu narodu: „Ljubi to državo! Podajte si roke in zidajte si lepšo bodočnost države svoje.“ Narod je čul besede svojega Kralja, šel je vase, sprejel jih, in Beseda je rodila sad, in sad te Besede so volitve 8 novembra. Ko bi

Vi vedeli, kako naš slovenski narod ljubi svojega Kralja Kadar smo govorili o tej Visoki Osebi, takrat so se dvignile glave, in srca so bila močnejše, pripravljena so bila dati za Kralja krv svojo, življenje svoje.

Spoštovani Gospodje! V tem trenutku se spominjam zgodovinskega dogodka iz avstrijsko-madžarske zgodovine. Bil je moment, ko je velika carica Marija Terezija v naročju s svojim malim sinčkom Prestolonaslednikom stopila v magnatsko zbornico v Budimpešti — Država in prestol sta bila v nevarnosti — in takrat je mlada carica apelirala na zvestobo in ljubav madžarskih magnatov. Zgodovina pravi, da so zborovalci potegnili meče v enodušnim vzklikom: „Et nos moriamur pro Rege Nostro!“

In danes na tem svetem kraju, v prestolnici Jugoslavije, pred očmi svojega Kralja tudi mi govorimo zakletvo in prisego: „Et nos moriamur pro Rege Nostro!“ (Frenetično odobravanje in ploskanje.) Mi dajemo živote za svojega Kralja Naj čuje to tudi zunajni svet in naj čuje: naš narod je, tako povezan svojim Kraljem, nepremagljiv, silovit in močan. In to bodi druga zapoved na Adreso, na velike Besede našega Kralja: Zapoved ljubezni in zvestobe naše nampram Kralju svojemu.

Tretja Zapoved, spoštovani gospodje, pa je ljubav do naroda svojega. Narod nas je semkaj poslal in sedaj čaka in čaka, da „radimo“ za njega, da ga izpeljemo iz teže gospodarske in tudi duševne krize; vsaki dan povprašuje, kaj delate, kaj „radite“. Je li upanje na boljšo bodočnost. Mnogi mu govore, in to so slabiči: „Ni upanja, mi gremo nasproti poginu, prevelike so nevarnosti, pretežke so razmere in ne bomo jih srečno prebrodili. A narod zaupa v nas, narod pričakuje, da bomo na tem kraju delali, postavili zakone v dobrobit naroda svojega. Spoštovani Gospodje, mi ne smemo biti slabiči, da bi obupavali, in ne defetisti, da bi takorekoč že rušili svojo državo. Pri nas mora biti pogum in volja, da bomo izpeljali iz nevarnosti državo k sreči, blagoslovu in slavi. Tu se spominjam velikega dogodka ob početku svetovne vojne. Bilo je to takrat, ko je avstrijska armada navalila z vso svojo silo na majhno srbsko armado. Srbski narod in vojak je videl to strahoto, to moč in to silo, pa je skoraj izgubil pogum. Toda takrat je naš veliki Kralj Petar (Viharni klici: Slava mu!) stopil v prve vrste, v prve vojne jarke, kakor sem čul, in govoril svojim sinovom: „Momci, odvezujem vas od zakletve svojemu Kralju, idite na svoje domove. A jaz, Vaš Kralj, hočem tu ostati, da padem ali zmagam“. In slišali so momci besede svojega Kralja, svojega sivolasega vojskovodje. In en duh je prevzel vse, duh ljubezni do države in do Kralja, in kakor orli kakor strašni plaz, so planili iz strelnih jarkov ter pognali sovražnika čez meje čez Savo in Donavo. (Burno odobravanje in ploskanje). Gospodje senatorji in narodni poslanci! *Ta duh velikega Kralja Osvoboditelja Petra mora prevevati nas vse. Mi nismo slabiči, temveč pravim Junaki*, tu na pozornici, da izvedemo državo iz neprilik k sreči in zmagi. Delovali bomo tu vsak po svoji moči in na oltar domovine bomo darovali vse, kar imamo, inteligenco, voljo svojo, življenje svoje, in Boga hočemo prositi, od katerega pride blagoslov in vse dobro, naj blagoslovlja naše delo. Svoje besede zaključujem: „Bog Vsegamogočni naj čuva našo ljubljeno Jugoslavijo, naš narod in našega milega Kralja, Njegovo Veličanstvo Kralja

Aleksandra. (Dolgotrajno odobravanje in frenetično ploskanje).

Prетседник Сената Др. Анте Павелић: има реч народни посланик г. Др. Лавослав Ханжек.

Др. Лавослав Ханжек: По други пут је то у политичком животу наше Краљевине што суделујем у адресној расправи. Први пут било је то године 1919 у освитку нашег народног уједињења, а други пут ето данас на прагу велике обнове укупне нашег народног живота. У овај час живо ми излази пред очи онај занос великих нада Народног Претставништва, којим су га испуниле речи првог нашег Владоаца, славом увенчаног Краља Петра Ослободиоца. — „кому све препоне на путу беху а свом циљу доспе великоме и из мртвих живот дова“. И у овај час излазе ми пред очи све недаће и тешкоће којим се преплео нови наш заједнички живот, слом нада и веровања свих патриота ове земље. Зато у пуности могу разумети и са вама поделити све велике жеље и наде што их у нама пробуди Престона Беседа јуначког нашег Краља Александра I, који у наставку великог дела свог Узвишеног Родитеља, у часу опћег расула и мртвила „нови живот дуну народној души“ и поновно уздигне бачену бакљу народних идеала. И ја бих у тај час желео да дадем одушке овој нашој тврдој вери у бољу будућност, да говорим и о свим питањима које на размишљање и одлуку потакну висока Беседа, кад се не бих бојао да ћу скромним и slabим својим речима одузети могућност бољима од мене да проговоре. Зато допустите да се говорехи о Адреси Народног Претставништва дотакнем само једне мисли која је у њој садржана, а о којој држим да је од основне важности за целокупни политички живот.

Господо народни посланици и сенатори, у Адреси је нарочито истакнута мисао да народно и државно јединство не може бити предмет погађања и да је изнад свих посебних интереса. Ово је, господо, основна мисао народне политике од 6-I-1929 год. па на овамо, која је била формулирана већ тога датума изреком народа и Краља, и која је нашла свој адекватни облик у владавини од 6 јануара 1929 год. па на овамо у Уставу и у проведеним парламентарним изборима од 8-XI-1929 год. Прихватам ове мисли и уверења од Краља и народа и ово је Народно Претставништво, а са њим и цели народ, стао за сав политички будући живот на једно неуступно основно начело: да је јединство народа и државе неминовна историјска нужност целокупног нашег развоја, шта више да је јединство државе и народа неминовна логичка нужда властитог нашег народног опстанка. Ова мисао је потврђена и искуством од десет година унатраг. Кад се говори о страначким страстима и о разорном страначко-политичком деловању, онда самим тим речима криза демократије и парламентаризма није довољно јасно означена. Та криза добива своју тачну карактеристику тек онда, ако се омери о изнесеној мисао неприкосновености народне и државне целине. Наше странке од уједињења па на овамо носиле су разне погледе и начела о народним политичким и социјалним питањима, увек добрим жељама и у настојању доброг патриотизма. Страствено борбе и жестина судара, појава је која се дешава и десила се и у другим народима а да од тога никакве веће погибије или штете није било. И у Енглеској је било

странке које су се страствено бориле и сударале, али од тога није бивало великих штета. И у Француској сукобљавају се странке жестоко и страствено па од тога ипак нема велике штете за целину. То долази одатле што све те странке и у својој жестокој борби улажу сав свој напор само за величину енглеске империје, за слободу и независност и напредак француске републике. Кобност судара наших странака лежала је у недостатку уверења ове основе и свјести: да без јединства државе и народа не може бити нити политичког живота. Тај недостатак био је разлогом, да су се у сукобима могле у нас употребљавати рјечи и солације о дјелењу и ампутацији. То је било и разлогом да су у тој политичкој борби и основне ствари долазиле у дискусију, да су биле предметом погађања, а тиме да су се рушили основи народне и страначке политике. Ова, дакле, мисао има и значај једног практичног политичког начела: да у овој држави може бити једино такве политике у којој су држава и народно јединство и држава ван дискусије и у којој никад не могу бити предмет погађања. На том начелу има се оснивати сваки политички рад о будућности и ја сам уверен, да ће се тада моћи пребродити све тешкоће које нам носи време и прилике у њему. Једнако се само на том путу има тражити и могућност да сва нерешена, ноторно политичка питања дођу до коначног решења. Јер и ја са Вама ту мисао као политички аксиом делим, јер је она као основна мисао изражена у Адреси, зато ја и Адресу, како је предложена, примам.

Прейседник Сенаја **Др. Анте Павелић:** Има реч сенатор г. Др. Исак Алкалај.

Др. Исак Алкалај: Господо сенатори и народни посланици: Захвалан провиђењу и из дубине душе благодаран своме Суверену, што се и ја налазим у дичном колу претставника нашега народа, ја поздрављам овај први и јединствени тренутак у моме животу, када ми је указана толика част и дата прилика да се са овога места, чује и моја скромна реч. Моје именоване за сенатора то је, без сумње, израз воље са Највишег Места, да у Народном претставништву буде заступљен и један претставник јеврејског дела нашег југословенског народа. Тако сви југословенски Јевреји гледају у мени свога изабраника и заступника исто онако као што иначе, у јавном и верском животу, у јеврејској заједници, имам част да их претстављам и заступам.

Господо сенатори и народни посланици, Јевреји наше Краљевине поносни су што могу са овога места, преко свога претставника, изразити своја осећања најдубље оданости и привржености своме Владаоцу и драгој им отаџбини. Јевреји наше Краљевине срећни су што виде у своме Владаоцу праву слику Божјег изабраника, а у братском народу југословенском браћу по души, по патњи и по родољубљу.

А бурна је и епска историјска прошлост Југословена. Над овим народом бурне и јуначке прошлости, који није никада губио веру и наду у провиђење, бдила је увек милост Божја, стајала увек рука Свемогућег и била му вазда вођ и заштита. И из толиких разних судбоносних тренутака, из судара и историјских датума, кроз које је морао проћи овај народ, да би изradio свој народни индивидуалитет, издваја се, као велика светлост, ви-

тешка фигура нашег Владаоца. Наш родољубиви и јуначки Краљ, који је и родољубље и јунаштво показао у великом рату, живео је и делао за велики идеал: да после свих победа буде наш велики и јуначки народ не само уједињен и многобројан већ и срећан и задовољан (Буран аплауз!). Ја нећу понављати оно што су моји поштовани предговорници говорили о преокрету после Краљевог манифеста од 6 јануара 1929 године. Хоћу само да нагласим, поштована господо сенатори и народни посланици, да се Јевреји у Југославији, који сваки у својме делокругу свесрдно сарађује на напретку миле нам отаџбине, искрено радују сваком њеном напретку и развитку. А то је тако природно. Наши Јевреји су и по животу, и по васпитању и по осећању за ову земљу, и по вери својој која их упућује у живот, вазда саставни део југословенског народа. Ми смо овде живели где су нам оцеви и дедови рођени; ми смо делили, од вајкада, судбину са овим витешким народом. Сви смо ми пропевали и проплакали са судбином ове земље. И као што су наша јеврејска браћа, борећи се раме уз раме, са осталим јуначима и родољубивим синовима ове земље, давали за њу своје животе, за величину и слободу њену, тако сви ми данас дубоко осећамо значај и величину слободе и јединства, дубоко смо свесни колико је требало напора и жртава да се то оствари. И ми смо и поносни и срећни, јер уживамо све благодети и милости ове земље, као рођене мајке, која је љубављу и свима даровима прихватила сву децу своју. Поносни смо и срећни, јер осећамо старање и заштитну руку једног Оца, који за све нас има подједнаку неподељену љубав. (Буран аплауз!). И наши Јевреји свесни својих високих моралних одговорности, и даље ће, као пуноправни грађани ове земље, умети, са пуно воље и љубави, да врше своје грађанске дужности, да буду вредни сарадници на пуној награди државе и да им она буде светиња.

Господо, сенатори и народни посланици ја сам пажљиво саслушао текст Адресе и видео да су чланови одбора за Адресу испунили најсавесније свој задатак.

На сваки став и сваку мисао бриљантне Престоне Беседе одговорено је достојанствено и патриотски. Ја бих о једном месту само желео да говорим. Но пре тога изнео бих Вам једну епизоду, из давних времена, која ће најбоље илустровати моје мисли и мотиве. У једној малој вароши, како се прича у нашим старим записима, у Вавилонији, једном је био заказан неки политички збор, који је имао одлучити о приликама и даљој акцији. Старшина тога места, Абаје, искусан старац и мудрац, узе реч, и цео његов говор садржао је само једну лапидарну реченицу: „Помажите се међу собом, да бисте уживали све благодети поретка и мира у држави“. Мудри старац добро је познавао прилике, свога доба, које, по свему, нису биле тако сјајне, а својим земљацима као да је хтео рећи од прилике ово: Друштво по своме склопу никада није било једнолико и у њему нису сви подједнако срећни и способни. Социјалних разлика увек је било и биће. Задатак је свих одговорних чинилаца, свих који воде народ, да не допусте да се створе крајности и заоштрениости, већ да се супротности и разлике ублажују. (Одобравање). Материјалну беду треба отклањати што је могуће више, јер у колико је мања разлика у имовном стању међу појединцима,

— у толико је више услова за живот и напредак једне заједнице. (Аплауз). Немаштина не води добру, она је извор незадовољства и нереда. Зато треба помагати оне којима је помоћ потребна и тако обезбедити мир и поредак у заједници. (Одобравање).

Ове речи, поштована господо сенатори и народни посланици, ове речи источњачког мудраца чуле су се пре петнаест столећа, а звоне као да су данас речене. Оне ми, као свештенику, нарочито пријањају аа срце; јер, најзад, битни део свих религија, свих монотеистичких религија није ништа друго него љубав према ближњему и притицање у помоћ ближњему. (Одобравање).

Ја поздрављам мудрост нашег Владара, који у Својој Престоној Беседи то нарочито наглашује; а необично ми је мило сазнати, да се у Адреси Народнoг Претставништва, поред осталoга, баш овом питању поклања нарочита пажња. Наша битна задаћа и мора да буде: да, смишљено и законским путем помогнемо земљорадника, — помогнемо занатлију, помогнемо радништво, помогнемо све привредно слабе и немоћне елементе — који су снага ове земље и извор њеног живота, и да им олакшамо тешко стање нечувене кризе, коју они најтеже осећају. (Аплауз). Јер, кад се њима олакша животна борба и омогући опстанак, онда ће и целој земљи бити добро.

Ми имамо пуно вере у Краљевску Владу, и уверени смо да ће она, заједно са народним претставцима, пребринети све тешкоће у том погледу. Уверен у то, са вером у складан и успешан рад, ја поздрављам сараднике и помагаче Његовог Величанства Краља, којима је на челу господин Претседник Владе, господин Петар Живковић. (Буран аплауз и узвици: Живео!) Нека им Господ подари снагу и здравље да истрају у својој тешкој раду, у корист васколиког нашег народа. (Живо одобравање).

Већина господе Министара и они који су то раније били, дали су својим неуморним и надчовчанским напорима пуно доказа о својој тежњи да се постигне велики постављени циљ новог доба после 6 јануара 1929 год. (Пљескање). То је онај циљ који је прокламовао наш владар и за којим тежи цео југословенски народ. Овај циљ гласи: Наша лепа и плодносна Југославија у којој је свега у изобиљу, овако пространа и уједињена да би постала културна и напредна, моћна и јака, да би се сви синови њени осећали срећни и задовољни. Овај високи циљ мора пробудити у свима нама, сенаторима и народним посланицима, најсветију дужност да свесрдно и неуморно сарађујемо на остварењу његовом. Ми смо као изабраници Краља и народа дужни да дамо пример и да се покажемо достојни свога високог позива. Верујући у крајњи успех нашег рада, ја побожно и искрено од свега срца и душе узвикујем: Нека Господ поживи нашег заслужног и милог Владоаца, Њ. В. Краља Александра I и Његов Узвишени Дом. (Пљескање). Нека Господ поживи цео југословенски наш народ, нека Господ брани и штити нашу лепу и милу нераздељиву јединствену Југославију. (Живо пљескање).

Претседник Сената Д-р Анте Павелић: Као последњи говорник има реч сенатор г. др. Љубомир Томашић.

Д-р Љубомир Томашић: Господо сенатори и господо народни посланици, делове једнога народа који је вековима живео раздељен под упливом разних прилика и разних каткад супротних политичких и моралних снага, ујединити у једну државну заједницу, у једну јединствену нацију, није лак посао. И наше државно и народно уједињење није било тако лако извести. Наше државно уједињење имало је два предуслова: први предуслов био је сретни исход балканског рата. Сви се ми сећамо са каквим је заносом, са каквим поносом наш цео народ дочекао сретан исход балканског рата. Дочекао га је тако, јер је инстинктивно осећао да је то предигра његовог државног уједињења. А толике су силе и тако јаке силе радиле на нашем разједињавању, радиле против нашег уједињења, да је требао да дође светски рат да омогући овако брзо и овако скори завршетак те фазе наше националне историје и оживотвори наше државно уједињење. Ред је дакле, господо, да се и са овога места сетимо свих оних жртава, свих оних наших сународника који су у балканском и светском рату положили своје животе, да омогуће државно и народно уједињење. (Чује се: Слава им!) Ово наше државно уједињење прокламовано и гарантовано међународним уговорима, ово наше државно уједињење дало нам је границе које су остале ипак и тешких успомена.

Јака експанзивна снага великих наших суседа помицала је наше етнографске границе увек на нашу штету. Не само то, него и данас има на стотине тисућа наших сународњака, који не живе у границама наше уједињене државе. Ред је, браћо, да се и њих сетимо. Не сећамо се ми њих зато, да би отупили њихову свест дужности држављана према њиховим новим државама, али се морамо њих сетити зато да им држимо будан понос да су и они гране великог југословенског стабла. (Узвици: Тако је! Пљескање).

Господо, ове наше државне границе, ово наше државно уједињење тако је нама прирасло срцу, да се данас, без разлике на инака мишљења у којекваким питањима, у културним па и политичким, неће наћи никога у целом нашем народу који не би све допринео за њихово очување, за њихово одржавање. Не само то, већ и сама нејасноћа, коју неки наши суседи каткад обичају употребљавати кад говоре о нашим државним границама, dostatна је да допринесемо сваку жртву за осигурање наше бесбедности, да допринесемо сваку жртву за нашу узданицу, за нашу славу ованчану војску. (Одобравање и узвици: Живела војска!)

Кад смо постигли државно уједињење, господо, био је ред на нама да довршимо и наше национално уједињење, наше душевно уједињење. Тај посао који је био велики посао најбољих наших предака XIX века па надаље, тај посао је био најделикатнији и најмоћнији, јер то је посао обрачунавања са самим собом, са својом психом, са својим навикама, са свим оним што су му од школе, од цркве, па и саме улице у мозак утуривали.

Изгледа да ми, ако анализујемо нашу политичку повјест првих десет година иза уједињења, нисмо dostatно оценили тежину, деликатност и важност тога посла. С једне стране, премало се је оцењивао утицај свих оних сила, које су вековима радиле на нашем разједињавању, утицај на нашу

унутрашњост, а с друге стране, каткад се заборављало на чињеницу да, као што је наше државно уједињење створено слободном вољом и љубављу свих наших суграђана, да се и наше национално уједињење и душевно уједињење може само љубављу и властитом вољом постићи (Одобравање и узвици: Тако јел)

Ми смо на против тому дали доказа да је у некојим моментима непристрасном гледаоцу могло изгледати да што даље скупа живимо да се више одмеђујемо и раздвајамо, а то је ишло судбоносним корацима тако далеко да је требао витешки гест једног провиденцијалног политичара и владара, нашег Витешког Краља, да једним махом, својим актом од 6 јануара, пресече ону братоубилачку крваву борбу и инат.

Господо народни посланици и господо сенатори! Није тому далеко и ми се сви сећамо, да је акт од 6 јануара дошао на приправне духове, приправне зато, јер је непосредно пред тим актом сваки наш грађанин, који се замислио у политичке прилике, у којима смо ми живели, осећао једну велику тежину у својем срцу, осећао тежину у разуму, тежину у глави. Та га је тежина тако обузела, да је осетио големо растерећење 6 јануара, и то је онај психолошки моменат који је проузроковао, да је наш народ поздравно датум од 6 јануара.

Морам се осврнути и на опаску, коју су неки поставили акту од 6 јануара, да тобоже тај акт није у складу са демократијом.

Господо, државно и народно јединство је циљ, оно је врхунац наше не само државне политике, него и нашега националног опстанка. Како да се народни живот проводи, има разних форма, а најмодернија је данас демократија. Али је она само сретство, које има да служи циљу. Кад смо се пре 6 јануара нашли пред дилемом: или средство или циљ, а демократија није могла нити се могло тражити да убија саму себе, онда морамо бити захвални провидности, што се нашао на челу државе један владар витешки, који је пресекао то и жртвовао форму да спасе циљ. (Бурно одобравање и плескање у дворани.) И на сваки приговор, да је тиме погажена форма, имамо ми да одговоримо, а ко је тај бесавесник, који би главно жртвовао, да форму, споредност спаси? (Одобравање).

Тим актом од 6 јануара завршена је и она несретна фаза, несретна по својим резултатима, фаза нашега партијскога политичкога живота. Али Круна наше националне револуције је акт од 3 октобра. Актом од 3 октобра 1929 год. дана је садржина нашој националној и нашој државној политици.

Господо, на југославенству и југославенској идеји радили су и наши претци. Али та идеја била је онда идеал и као идеал могла је бити само својина одабраних, а иза 3 октобра 1929 није више идеал, него је стварност, она је својина целога нашега народа. (Одобравање и плесак.) И сада, господо, кад је тому тако, на нама је, да настојимо у споруазуму са Краљевском владом, да се чим прије и до задњих консеквенција спроведу у живот одредбе нашега новог Устава, јер provedењем тих одредаба пресушиће свако врело свих оних творница у иноверству, које шире дефетизам, које шире непоуздање и неповерење према нашој југословенској идеји, свих оних творница, које ради моде дају слабу садржину.

Господо, данас кад је југословенска идеја властност целог нашег народа, данас више не сме бити повлашћених и подвлашћених, данас више не сме бити државних и антидржавних елемената; данас смо сви ту да служимо југословенској државној идеји. Ми не смемо потцењивати ничију добру вољу ни једног нашег суграђанина, па макар да он и другим путем хоће да служи овом главном нашем циљу. Али, јао си га ономе који би се огрешио о тај императив нашег народног живота! Јао си га њему, и сва оштрина законска мора да га стигне. Надамо се да ће и они појединци који су добре воље, али који се до сада нису по свема определили, да ће и они наћи начина за заједничку сарадњу овом нај-узвишенијем нашем циљу.

Господо, има неких који у свом ставу мисле да се храбре тиме што кажу да има становити посто-так наших суграђана, наших држављана, који није гласовао. На нама је, господо, да им одговоримо целу истину. Има становити малени посто-так држављана који нису приступили гласању, али не за то што они не би одобравали акт од 6 јануара или 3 октобра, него зато што су они мишљења да је уставно доба прерано дошло. Од ових људи оним противницима никакве користи нема.

Господо, ми смо на тај начин постигли не само државно, него и своје духовно ослобођење. Сада је на томе да наш народ добије и материјално ослобођење, јер само материјална слобода спојена са политичком и духовном чини праву срж демократије. Није на одмет ако споменем да је за материјално ослобођење нашег народа први и главни предувјет била аграрна реформа. Ево случаја: ту аграрну реформу морао је да доврши и изврши баш режим од 6 јануара, а парламентарни режими наше демократије кроз 10 година нису били у стању да то проведу.

Господо, на том пољу материјалног ослобођења народа чека нас велики задатак, чека нас велики посао у сарадњи са Краљевском Владом. Али осим тога што се имамо бринути за пољопривреду, дозволите и мени да потсетим на оно што је предговорник, г. сенатор Десница, рекао, да ми од мртвог канала Ријечине па до Бојане, имамо и обалу, да имамо и један посебан сталеж који живи на мору и од мора. Ми имамо да се бринемо и за тај сталеж, ми се имадемо да бринемо и за ону нашу трговачку морнарицу, која нашу поносну југословенску заставу вије ево већ дванаест година широм целог света по свима морима. (Аплауз).

Господо, да завршим. Наше национално уједињење, дотично наше духовно уједињење, можемо ми посјешити ако извршимо троструки задатак.

Прво, ако будемо пазили на узгој нашег подмлатка. Од основних па до највиших школа сваки наставник уз голу научну истину мора да усађује у наш подмладак све оно лепо и добро што рађа љубав према целини и усхићење и занос према југословенској идеји. (Аплауз).

Други је задатак на црквеном пољу. Не смемо дозволити преференцирање једне вјере пред другом. Вјера је питање савести појединца а њу не сме нико да дира, али поштовање моју вјеру само онај коме ја његову вјеру поштујем. Вјерска толеранција није лична индиферентност верска, она је повраћање оним исконским истинама кршћанства и од ње се

одалечују само они који занемарују олтар љубави ближњег ради земаљског царства. Морамо пазити да ову верску једнакост свуда проводимо па и у становите одредбе новог грађанског законика.

А трећа, најважнија, задаћа је та, да подигнемо јавни и политички морал. (Узвици: Тако је!) Истина је да опадање морала које се данас опажа у свету није спецификум наш југословенски. Али то зло најаче и најгоре нагриза млад организам.

А ми смо млад организам и морамо се највише борити против тога. Прошла су времена кад је т. зв. макијавелизам било главно умеће једног управника. Ми морамо пазити на моралне квалификације сваког јавног чинбеника. Ако подигнемо јавни политички морал, тиме подижемо веру у закон и правду у поштење и снагу нашега народа. (Аплауз).

Али, господо, све те лепе жеље и лепе речи садржане су у другом облику, у нацрту Адресе која је пред нама. Логично је зато да ћу ја за ту Адресу гласовати. (Аплауз).

Претседник сената Д-р Анте Павелић: Господо, ја ћу са допуштењем славног Народног Претставништва закључити данашњи наш рад с тим, да га наставимо са истим дневним редом сутра у 8 и по часова.

Примате ли то? (Одзив: Прима се.)

Данашњу седницу закључујем а идућу заказујем за сутра у 8 и по часова са наставком данашњег дневног реда.

— Седница је закључена у 20 часова. —

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

III РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 26 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПРЕТСЕДНИК СЕНАТА
Д-р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

ПОТПРЕТСЕДНИК СЕНАТА
Д-р ФРАН НОВАК

СЕКРЕТАР:
Д-р ДРАГИША СТАНОЈЕВИЋ,
СЕКРЕТАР НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Присутни г. г. Министри: Министар унутрашњих послова Др. Милан Српкић, Министар просвете
Др. Драгутин Којић, Министар грађевина Никола Прека.

ПОЧЕТАК У 9 ЧАСОВА ПРЕ ПОДНЕ

СА Д Р Ж А Ј:

ПРЕ ДНЕВНОГ РЕДА: Читање записника.

ДНЕВНИ РЕД: Наставак претреса Адресе.

Говорници: Народни посланик Салих Баљић, народни посланик Др. Милорад Костић, сенатор Милутин Драговић, народни посланик Др. Стеван Крафт, народни посланик Др. Мирко Дошен, народни посланик Др. Владимир Малацкец, народни посланик Иван Преноршек, народни посланик Др. Марко Кожуљ, народни посланик Др. Бошко Зељковић, народни посланик Др. Буро Остојић, народни посланик Милан Ђурковић, народни посланик Др. Милан Секулић, народни посланик Милан Радовић, сенатор Спира Хади-Ристић, сенатор Др. Мића Мићић, народни посланик Витомир Видаковић, народни посланик Др. Ото Гавранчић, сенатор Др. Валентин Рожић, народни посланик Др. Никола Кешељевић, народни посланик Др. Гавро Санто, сенатор Милан Симоновић, народни посланик Стеван Ђирић, народни посланик Методије Ципушевић, сенатор Др. Васо Гдушац, сенатор Крета Смиљанић, народни посланик Гавро Милошевић, народни посланик Др. Анте Кујтарић, народни посланик Јован Довезенски.

Прејседник Народне скупштинне Др. Коста Кумануди: Отварам III редовни и заједнички састанак Сената и Народне скупштине. Изволите саслушати записник прошле седнице.

Секретар Народне Скупштинне Драгиша Станојевић прочита записник II редовног заједничког састанка Народног Претставништва.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од госпoде народних претставника приметбу на прочитани записник? (Одзив: нема)

Пошто нема никакве приметбе оглашујем да је записник прошле седнице примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је наставак расправе о Адреси. Има реч народни посланик г. Салих Баљић.

Салих Баљић: Високо Народно Претставништво, први пут окупљени као народни претставници изабрани огромном већином нашега народа, а на једном једином програму бескомпромисног народног и државног јединства и јединствене нераздељиве Краљевине Југославије, упућујемо Адресу своме Господару Њ. В. Краљу Александру I као поздравни одговор на Узвишену Бесједу, којом је 18 јануара отворио Народно Претставништво.

Требало је да прође више од једног деценија, у којем су се одиграли ситни и крупни сукоби у унутрашњем животу наше младе државе, као немили

рефлекси наше мучне прошлости док смо се нашли опет на једном широком друму, измирили и поновно сједињени око велике јединствене мисли, која је произашла из свих дванајест милиона срдаца, — око југословенске народне мисли.

Кад смо се након хиљадугодишње одвојености и више вјековног робовања први пут нашли у својој народној држави, слободни и уједињени, нијесмо се могли отрести порока доношених из прошлости, који су били вештачки и силом убризгавани у наша поколења разним вјерским културама и туђинским цивилизацијама. Тај нам је непријатељ стао одмах нагризати наш подмлађени народни организам па нијесмо били у стању у најважнијем моменту да га савладамо, да себе и своја искључива посебна схватања побједимо, како је наш народ у прошлости и у најновије доба до нашег ослобођења знао и најљућег вањског непријатеља да победи, како то лијепо веле узвишене речи у Престоној Бесједи Нашег Витешког Краља.

За мало не дође у питање остварено дјело народних напора од Косова преко Љубовица Посавског, Поносног Твртка и херојског Карађорђа, али свемоћни народни Геније изнесе на крилима својим витешког нашег Краља, који у најтежем часу поведе земљу и народ, и народну лађу приведе у луку спаса.

Јест, наш међусобни партијски и ситни политикански живот, међусобно трвење и тровање разоружало је вриједне и ваљане елементе и ови не бијаху у стању да предусретну злу, које се је спремао нашој испашеној земљи и нашем измученом добром народу. У некадашњој непотпуној Народној скупштини, несложној и немоћној у себи, јављали су се разни гласови у доба највеће узрујаности, који су с правом забрињавали сваког патриоту и пријатеља наше младе државе. И како је надошао час, да готово нико ни с ким није хтио заједно, а земља са зебњом чекала шта ће даље бити, тргнуо се је први Домаћин у овој земљи и узео кормило народне и државне политике у своје јуначке руке. Да, господе народни претставници, наш јуначки Краљ смјело и отворено преузима одговорност пред Богом, пред завјетном мисли славних својих отаца, пред својим народом и пред читавим свијетом — уклања посреднике између Себе и народа и историјским актом од 6 јануара 1929 год. заводи нов ред и поредак у нашој земљи. Сав је народ тада одахнуо душом и отворено говорио: „Хвала Богу, доста је свега било!“ Са свих страна валови Народног одушевљења били су досад у историји незапамћени плебисцит одобрења једног револуционарног и јуначког геста, какав је био Манифест Његовог Величанства Краља од шестог јануара 1929 год. Проговорио је тада Краљ и народ! Сви смо људи од рада и од политике и пуне народне одговорности били позвани да помогнемо свога Краља у новој и тешкој ери нашег народа и државе. И шта смо требали учинити: Одазвати се на позив Великог Домаћина и Господара и ставити све своје умне и моралне снаге у службу Краља и народа. Јест, господе, лако се је китити народним поверењем у доба, кад све тече у реду и кад се дијели одговорност с другима, али је мушки испуцити народно повјерење у тешким данима, кад треба спасавати и земљу и народ и несобично и искрено прећи преко свих ситних и неких укочених начелних партијских,

верских и племенских ограда. Народ не може стати укочен, народни живот не може мировати и чекати, како то извјесна политичка господа мисле и хоће.

Ко не иде с народом, ко не иде с народном струјом, тога ће време и народ да прегазе. Народ више неће бесконачне и бескорисне борбе и међусобно трвење. А о том смо се осведочили, јер је народ мирно био прихватио ванпарламентарно стање и одушевљено поздравно и Краља и Краљевску Владу као представнике и носиоце новог режима. Нигде се не диже буна, нигде не плану пушка, никоме не полете ни један влас са главе због шестојануарске привремене политике и новог режима у нашој земљи. То је истина, то нам признаје и страни свет, а Слава Богу, који нам у Краљу Александру I Карађорђевићу даде Краља — Државника, Краља — Јунака и Краља — Реформатора. (Живо одобравање). Слава и част нашем јуначком народу, који у непробојним редовима остаје увек уз свога Краља, миран и спреман. (Одобравање).

Ето с тога, како у напрту Адресе стоји није било више места опстанку Видовданског Устава, јер је био немогућ даљи развој нашег политичког живота, јер је од првог часа Видовдански Устав сматран каменом спотицања, о који се разбијао сваки споразуман рад и слога међу једнокрвном браћом. Предложени напрт Адресе право има када каже, да је Видовдански Устав изгубио своју моралну подлогу, која даје законима живот. Интерес народни и државни су диктирали да се без овог Устава донесу такви закони и заведу такве мере, које ће обезбедити целину државну и народу омогућити његов миран живот и несметан његов економски и културни развитак. Зато је законом од 3 октобра 1929 године наша земља место пређашњег троплеменског имена добила једно име: Југославија, које одговара и нашем народном јединству и давнашњој жељи нашега народа да будемо и у народном и у државном називу једно и само једно. Сама подела земље на девет бановина, која је истим законом извршена, ишла је за тим да учврсти земљу од било каквих свесних или несвесних прохтева, који би, градећи даље политику на историјским индивидуалитетима, хтели продужити старинске методе племенске и покрајинске подвојености. Ова подела није ишла за тим да се затре славно име Србије, Хрватске, Далмације, Црне Горе, Херцег-Босне и Словеније, него је ишла за тим да нас економске, социјалне и саобраћајне потребе приближе једне другима, да се не осећамо више као удружени, често пута запостављени, него приближени и истински уједињени. (Бурно одобравање). Свако друго схватање је настрано и непатриотско. Нису прошле ни три пуне године нове ере у нашој државној политици осетили су се повољни резултати у земљи и народу. Походи Његовог Величанства Краља у народ, походи чланова Краљевске Владе, били су неприсилена манифестација народа за нову политику. (Гласови: Тако јел)

Рад Краљевске Владе осетио се у доношењу нових и јединствених закона, у привођењу крају разних одредаба и у решавању разних економских и социјалних проблема, и у завођењу извјесних реформама. Што је најважније, народ је стекао поновно веру у закон и правду и у државну заштиту, а заборавио је на дојучерашњу завађеност и

партијску поцепаност. Кад су се духови смирили и кад је брат брату братски у очи погледати могао, кад су се прилике нормализирале, онда је Њ. В. Краљ, веран Својој краљевској речи и веран светлој традицији Свога узвишеног дома, одлучио да извођење народних послова и даље изграђивање државне организације постави на основе широке народне сарадње и дао је своме народу 3 септембра прошле године државни Устав. На изборима 8 новембра пр. године народ је својим огромним учешћем одобрио историјска акта свога узвишеног Господара, одобрио рад Краљевске владе и са два и по милиона гласова, палих за листу Председника Владе г. Петра Р. Живковића (Пљесак) послао нас овамо да будемо његов веран тумач и да у општем складу и хармонији радимо на његову бољитку и на напредку наше отаџбине. (Пљесак).

Њ. В. Краљ, у Својој узвишеној Беседи вели нам, да смо се састали у врло озбиљно време. Јесте, ми изјављујемо своме Господару: „Ми смо свесни великог задатка, који поставља на нас народ и земља, а заветујемо се своме Краљу, да ће сав наш рад бити посвећен чувању народног јединства и целине државне, која не може бити предметом никаквог погађања, а која ће нам увек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. (Пљесак).

Наш Устав даје могућности, да се, како поједини грађани, тако скупине и читав народ развијају у циљу свога моралног јачања, културног напретка и слободног материјалног развоја равноправно и слободно, како то узвишена Краљева беседа потврђује.

Наш Устав садржи јасне одредбе, по којима се има да разраде општинска и бановинска самоуправа, како би народно учешће у овим самоуправним јединицама долазило до пуног изражаја и како би потребе свога села, места и краја народ лакше, јевтиније и брже свршавао. Посебице бановинска самоуправа са баном, Бановинским одбором и Банским већем по Уставу има да растерети централну управу и тиме постане правим носиоцем пренесеног дела оних послова, који оптерећују централну управу, отежавају државну администрацију и покупују свршавање народних послова и потреба.

Народно Претставништво прихватиће са највећим весељем, како нацрт Адресе гласи, законски предлог, који буде Краљевска влада у циљу изграђивања самоуправе и извођења Устава ставила на дневни ред.

Поред политичког изграђивања наше земље, ми стојимо пред важним питањем економског сређивања нашег народа и наше отаџбине. Сви народи, читав свет заталасан је једним процесом врења и сви осећамо један мистични моменат који нас све заокупљује. Многи су народи изгубили праву оријентацију и, што је најтеже, народе је окупила сумња и међусобно неповерење. И то се све у читавом свету огртава једном речи: Криза. Јест, наступила је у првом реду криза међусобног и народног поверења. И то је једна борба у којој се данас не налазимо само ми него читаво човечанство. Зато је јуче са овога места лепо речено: није криза особина само нашега друштва и наше економске, наше финансијске снаге, нити се сме наврати кривом невоља због једне неродне године у појединим кра-

јевима наше Отаџбине. Наш народ је пребрдно јачих и тежих криза и у невољи очеличио своју снагу и одхрвао се и постао јунак, побједник и зла и ђавола и великих криза. Наша је земља богата и пшеницом и вином и дуваном и шумом и угљеном и разним рудама и марвом, па смисљеним нашим гаадинством, обogaћени и најновијим искуством, на Краљевској је Влади и свима искреним пријатељима и поборницима напретка нашег народа да наш народ у нашој земљи не осети биједе. Уколико су нам велики светски рат и поратни сукоби донели и по коју злу навику, ипак се можемо с вером ослонити у гро нашег пучанства, у сељака. Он мало треба и с малим је задовољан, он је штедиша. Погледајте како се је наше село опоравило, откад је сељак постао господар земље. Зар нијесу добранодоста сламнате куће у нашим селима замењене кућама са ћерамидним крововима? Зар нису кроз наша села прошле проходне цесте куда пре нису ишле? Зар наш сељак не пије чисту и здраву воду, попут сељака других већих, културних народа, а до јуче је пио каљужу? Зар у нашим селима нису уведене хигијенске и друге установе, којих пре није било? Зар у нашим селима нема сада школа, којих кроз толико стотина година на пушкетом хода нису многа мјеста видела. Једним тешким али лаганим кораком покочио је наш народ и наша земља напред. Велика брига лежи пред очима Краљевској Влади и Народном претставништву, како то лепо предложени нацрт Адресе каже; да се порески терети прилагоде стварним народним дохотцима; да се уклоне разлике између цена пољопривредних и индустријских продуката; да се јевтиним и дуго-рочним кредитима истргне народ из лихварских и зеленашких руку; да се путем задругарства очува привредна моћ нашега народа.

Народно Претставништво ће се старати да све гране привреде развије под погодним условима, нарочито домаће занатство и домаћу индустрију, како би се ојачао наш народни новац за потребе наше привреде у земљи, и коначно како би се заштитио рад и осигурао живот свих радних слојева у духу социјалне правде. Очинској брзи израженој у узвишеној Беседи Његовог Величанства Краља одговара и предложени нацрт ове Адресе, па је на Краљевској Влади и на Народном Претставништву да у овим историским данима оправда наде које у њих полаже земља, Краљ и народ. (Гласови: Тако је).

Политичко изграђивање наше државе, економско сређивање нашег народа и духовно изграђивање нашег подмлатка путем Сокола, путем народне школе без икакве вјерске примјесе и племенске суревњивости, опћа штедња и брза и јевтина администрација, нека свесно закупе наш рад и дјеловање на овом путу и ми можемо онда да се одужимо и Краљу и народу.

Народ је схватио позив свога Краља. Главна војска креће за својим Врховним Командантом. Куд плови лађа нашег Императора, туд запљускују вали и тону мале лађице, које не могу да пркосе великој пучини.

Господо, прихватајући овај нацрт Адресе, дозволите ми да на ријечи нашега Краља: „Нека би вас Божја милост и помоћ пратила у вашем раду!“ отповдравим: „Нека би велики Бог подарио дуг живот и неисцрпне снаге нашем Краљу Александру

I., да своју државу доведе до славе, моћи и величине и да нас води у редовима осталих моћних и угледних држава! Жигео Краљ, Живела Југославија! (Аплауз).

Председник Народне Скупштине Д-р Кошта Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Милорад Костић.

Д-р Милорад Костић: Господо, привредна криза тражи хитне и одлучне, али и добро промишљене мере. Незапамћен пад цена пољопривредних производа створио је тешке прилике у нашем сељачком свету. Омогућити сељаку примерном ценом његових производа напредан живот, подигнути опет његову потрошњу снагу и створити му повољније услове за привредни кредит, главни је проблем који стоји пред Вама.

То су речи нашег Узвишеног Краља, које је упутио нама, а које нам показују на најважнији проблем, који морамо хитно и одлучно ријешити.

Ријешити правилно привредну криву значи потпуно заћи у суштину њезину, изнаћи узроке њезине, без страха погледати истини у очи, а затим одлучно и без сентименталности употребити сва средства, да се то критично стање уклони, да се болест излечи а не само залијечи, и да се постигне потпуно оздрављење.

Гро нашег народа, око 80% цјелокупног становништва Југославије, је сељак. Према томе је и тежиште наше привредне кризе у пољопривреди, у критичном стању нашег сељака. На сељаку код нас почива сав наш национални и државни живот. Оздравити сељака значи рјешити нашу пољопривредну кризу.

А у чему се састоји та криза, која је захватила нашега сељака, како је настала и како је излечити?

Наш је сељак дошао у немогућност не само да одговори својим приватним и јавним обвезама, него и у немогућности да води поле пристојан живот, да се пристојно нахрани и одјене, дакле, у немогућност, да удовољи најосновнијим и најнужнијим потребама, а о задовољењу каквих већих културних потреба не може ни сањати. Ово је, господо, стварност и њу треба добро уочити.

Разлози оваковог стања сељаковог су многи и разни. Кривње има и до сељака самог, али је несрамјерно много више изван њега. И у колико има кривње до самог сељака, она се у највише случајева може оправдати његовом економском несавесношћу, којој смо сви ми криви. Јер, господо, нико није сељака учио како ће што боље и економскије да ради и живи, него је свако гледао, како ће с његових леђа што више да скине. Нико му није био учитељ, а свако експлоататор.

Сељак је презадужен и није у стању да исплати своје повјерице, па се мора наћи начина, да се сељак раздужи. Докле год се сељак не отресе дугова, он не може крочити напријед нити постати корисна привредна јединица.

Признајемо, да је у 20 на сто случајева презадужености крив сељак, његова лакомисленост, несразмјер прихода и расхода, луксуз и т. д., али у 80 на сто случајева имате добре и честите домаћине, који су дошли у стање презадужености без своје кривње, стицајем разних околности и кривњом других.

Сељак се задужио у највише случајева купујући земљу, стоку и остали потребни инвентар и правећи нужне господарске зграде. То је задужење настало у доба, када је цијена његовим производима била висока и када би сваки разуман човек настојао да што више повећа основни капитал, који му баца лјеп приход. Сасвим је схватљиво, да у то време сељак није много размишљао о тежини дуга, а још је мање могао да увиди сву тежину камата које му се за тај дуг наплаћују. И да није било тих великих, превеликих, зеленашких камата, данас би било 50 на сто мање сељачког дуга. (Тако је!)

Сељак се је, господо, задуживао и за храну и одјећу и обућу, јер нисмо ми у цјелој држави имали увек родну годину, него су поједини крајеви страдавали и од суше и од поплаве и од града, а међутим су и у тим крајевима цијене његовим производима и стоци падале према приликама у цјелој земљи и цијенама на светским пијацама.

И док су се приходи сељакови смањивали, гомилао се је дуг његов и то у таком обиму, да је данас дошло догле, да га сељак не може платити и када би му се сво имање продало.

Док је сељак могао, плаћао је, и то плаћао не само оно што је право, него плаћао и такве камате, које су забрањене и грађанским и казним и моралним законом. Плаћао је од 20 до 50 на сто камате, плаћао је и 100 на 100 а плаћао је и 400 на сто камате на храну, коју је узео у пролеће на вересију, да је плати по жетви.

Нема, господо, никакве трговине ни индустрије која би могла опстати плаћајући овако високе камате. То је могао да плаћа само наш сељак, који је своје потребе свео до минимума, да одржи голу душу. То је могао да плаћа само наш сељак, који је научио да чува образ и да дадне све само да би остао у поштењу. Плаћао је наш сељак, али је данас дотерао догле да више не може плаћати. Не може плаћати, јер су цене његовим пољопривредним производима и стоци тако ниско пале, да не може више покривати ни најнужније своје потребе, а камо ли да плаћа дуг и камате на дуг. Јер, господо, ако је сељак дужан само 4.000 динара, а плаћа само 20% камате, њему треба само за продужење менице, за отплату камате на 4 месеца 300 динара, а то је данас крава. Рачунајте и сами колико треба да прода крава онај чији је дуг већи и који плаћа већу камату, да продужи само меницу на 4 месеца.

Поред ове презадужености због зеленашке камате, чему је у осталом крива и наша небрига за организовање јевтиног пољопривредног кредита, крива је данашњој пољопривредној кризи и наша трговинска политика. Неоспорно је, господо, да наша земља, према својој структури, не би требала да буде само земљорадничка, него да би се у њој морале да развију и друге привредне гране и морамо у будућности настојати, да се те привредне гране заиста и развију, али, господо, то је песма будућности, а стварност је да смо ми земљорадничка држава. Полазећи с тога факта мора према томе бити удешена и наша трговинска политика. Њен циљ мора бити изнажалење и осигурање тржишта, на којима ћемо што боље уновчити наше пољопривредне производе и стоку.

Ми смо, међутим, ишли другим путем. Ми смо уводили место извозних премија, извозне царине на сељачке производе и увозну царину на робу од тих производа. Ми смо на пример увели извозну царину на олајну репицу 1 динар од килограма, а увозну царину на уље. Ова извозна царина само у једној години оштетила је Брчански срез са 4.000.000 дин. Шта значи 4.000.000 динара само за један срез, само у једној грани и само на једном пољопривредном продукту, то и сами можете да знате. Код нас се продаје 1 кгр. непране вуне 18 динара, јер постоји извозна царина, а ми увозимо вуну са стране. Каже нам се: ми увозимо вуну са стране, јер наша вунa не ваља, она није мерино вунa. Ако, господо, та наша вунa не ваља за нас, зашто отежавамо да се она изведе и прода ономe коме је и наша вунa добра. Наш се шећер продаје у Солуну по 2.80 дин., а ми га плаћамо код своје куће по 15 дин. Ако солунској цени додате трошарину државну од 6 дин., значи да би ми требали имати у кући шећер по 8.80 дин., па да опет шећеране зараде. Јер, мислим, нико неће веровати да наше шећеране продају у Солуну шећер на губитак.

Наше вино, господо, не може да се у довољној количини изведе у иностранство, јер је требало дати компензацију увозу друге робе, на пример пива.

Али ми смо сматрали, да су корисније по нашу националну привреду неколике пиваре од хиљада наших виноградарa.

Ово је, господо, само неколико примера нашег лошег расуђивања, шта је корисније за нашу националну привреду.

Нико од нас није против подизања наше домаће индустрије, па ни против њене заштите. Али у првом реду морамо бити на чисто, шта је све наша индустрија, а затим имати границу докле треба да иде та заштита. Нама треба индустрија само у толико, у колико она помаже наш привредни развитак, па је у толико морамо помагати и штитити. Чим она изгуби из вида ову своју сврху и почне да искоришћује свој повлаштени положај на општу штету, она губи право на помоћ и заштиту.

Према свему наведеном наша се криза у основи својој састоји у критичном стању нашега сељака, у његовој презадужености и немогућности одговарања обвезама. Ова је презадуженост настала плаћањем превисоких камата на дугове направљене у време инфлације и у доба добре прође сељачких производа, а инсолвенцију је изазвао незапамћени пад цена њихових.

Сада настаје питање, како и на који начин да санирамо дугове сељачке и да оспособимо сељака за даљи привредни рад.

Питање раздужења сељака врло је сложено и немогуће га је решити напречац без учења и оцене свих елемената, из којих је то питање састављено.

У првом реду потребно је тачно установити висину дуговања. Један од начина јесте, да дужници и повериоци пријаве своја дуговања односно потраживања код општина или пореских управа. Даља је потреба да се утврди висина односно постотак, који је платив и за који треба наћи сретстава. Кажем, господо, постотак, јер сам мишљења, да је искључена могућност наплате целокупног дуговања, ако се мисли и жели да сељак оздрави

и да постане корисна економска јединица. И код сељака мора да дође до примене онај исти закон, који се примењује на инсолвентног трговца и банку и уопште на инсолвентног појединца. Тај постотак може бити само у односу према имању сељака — дужника, а никако према своти дуговања, јер је то једини реалан начин. Ако би повериоци тужили сељака-дужника, провео му заплелу имања и продао то имање на јавној лицитацији, он не би на лицитацији добио за то имање више од 50% његове вредности. Ако сада одбијете 8% за преносну и продајну таксу и око 20% за судске, адвокатске и друге трошкове, не би повериоцу остало више од 20% од продајне цене, и то ако то имање не дугује никаква пореза. Ако би се повериоцу осигурало 40% од вредности имања дужникова, то би му се дало два пута толико, колико би добио када би тужио. Овај би постотак био у исти мах максимум до кога би се могао оптеретити сељак-дужник, ако се жели да он оздрави и да се опет подигне његова потрошачка моћ.

Овако установљен постотак дуговања као и сва дуговања испод овога постотка исплатила би се повериоцима, а дужници би то имали да отплате у року од 10—15 година (са 3—4% камата) и то тако, да у име отплате и у име камата не би плаћали више од 6% годишње.

На овај би се начин омогућило сељаку да исплати своје дугове и да се привредно подигне.

Сад настаје питање, одакле узети средства, да се плати повјериоцима сељачковим.

Држим да би инфлација била рђаво сретство, јер се тиме не би уклонила диспропорција између цијена онога што сељак продаје и онога што он купује, — а осим тога опет би се дошло у исто стање, када би касније прелазили са инфлације на дефлацију. Поред тога инфлација би врло много оштетила друге сталеже а нарочито би тешко погодила оне, који имају сталне плате. Уз то би то имало хрђаво дејство и на наш државни, а и на самоуправне буџете.

Исто тако не би било zgodно задужити се на страни, јер су данас тешке финансијске прилике, па би и услови зајма били тешки, а годишњи ануитети много би теретили наш буџет и вјероватно повећавали пасивност наше платне билансе.

Једини је прави и здрав начин уздати се усе и својом се снагом подићи. Излаз је једини унутрашњи зајам, који ће дати оним који имају новац и који нису ни осјетили ову тешку кризу.

Увјерен сам, да ће они и сами бити толико увиђавни и добровољно уписати потребну своту зајма, јер и њихов новац има данас ову вриједност само зато, што су и сви други придонијели жртве за његово ојачање, а највише баш сам сељак.

Увјерен сам, да ће то учинити и као добри трговци, јер само ако се сељак раздужи и привредно оснажи, могу и они имати зараде, иначе је питање, колико ће дуго њихов новац очувати своју данашњу вриједност.

У осталом, господо, и правда захтијева, да се равномјерно подијели терет данашње кризе на све слојеве друштвене. (Аплауз).

Ако и они који могу неће добровољно да допринесу свој дио за оздрављење цијелине, ако они сами не буду свијесни да то тражи и њихов властити

интерес а и праведност, онда нема другог пута него принудни зајам.

Можда ће се ово учинити и сувише радикална мјера, али је она неопходно нужна, јер је и данашња привредна криза тако тешка а раздужење сељака тако хитна и озбиљна потреба, да се несмије презати ни од какве мјере, ако се жели добра држави и народу.

Може се приговорити, да је овај начин задирање у приватно власништво, али се на тај приговор мора одговорити, да је већа светиња опстанак државе и народа од приватног власништва.

Када је у питању држава дирају се и већа права и прелази преко јачих осјећаја. Када је држава у питању жртвује и животе својих грађана, одваја и дјецу од родитеља њихових, да их стави на браник слободе.

Уосталом, господо, нема апсолутнога и неограниченога власништва нигде. А и ми нећемо сада први пут задријети у приватно власништво. Ми смо то учинили одмах по ослобођењу, када смо поставили лозинку „земља је онога ко обрађује“, па према тој лозинки раздијелили земљу сељацима.

Данас је лозинка постављена са највишег мјеста, да терети ове страшне кризе треба да буду подијељени равномерно, па када се тражи спас народа и државе, престају сви сталешки и посебни обзиви и интереси.

Раздужити сељака и омогућити му привредни опстанак и развој, значи спасти нацију и државу, а предузети одмах хитне мјере, да се устави гомилање камата и трошкова и тиме спријечи без потребе и сврхе повећавање превадужености, значи пружити сељаку прву помоћ у тешкој невољи (Аплауз и живо одобравање).

Претседник Народне скупштине Д-р Коста

Кумануди: Има реч сенатор г. Милутин Драговић.

Милутин Драговић: Господо сенатори и народни посланици, пред нама се налази Престона Беседа Његовог Величанства Краља, коју је прочитао 18 јануара овде, у овом Народном Претставништву. Тако исто, пред нама се налази и Адреса, састављена од наших изабраника, која треба да одговори у свему оним жељама и потребама, које је Његово Величанство Краљ у Престоној Беседи 18 јануара овде, пред нама, прочитао. Обадва та акта заједно су везана и политичке су природе. Политичке су природе због тога, што дају пут и правац нашем државном и народном животу. Кад би човек обадва та акта прочитао, он би био начисто с тим којим путем треба да иде наша држава; којим путем треба да идемо сви ми, и шта треба да радимо па да помогнемо Краљу и држави. Али, како је парламентарни обичај, да се из Народног Претставништва чује и жива реч у овој прилици, узео сам реч и ја да кажем оно што мислим; али, да вам искрено кажем, ја сам у доста тешком положају, јер имам да говорим после доста великог броја добрих и паметних говорника, који су пре мене говорили. Народно Претставништво не би ништа интересовало, када би се овде стално понављале поједине реченице оних говорника који су говорили пред нама.

Ја овде у клупама Народног Претставништва видим доста својих старих другова, који су са мном заједно радили од 1918 године па до данас, у нашем Парламенту. Ја ћу и о том периоду рада прогово-

рити неколико речи, јер мислим да сви ми, који смо радили у оно доба, нисмо грешили зато што смо хтели, него смо грешили зато што смо 1918 године донели у ову нашу уједињену државу сваки из својих крајева доста обичаја и обавеза у својим торбама. Донели смо друштвене и политичке приобелешке; и онда, када је сваки човек хтео да прво сачува те своје обичаје, те своје приобелешке, те своје друштвене и политичке организације, морало је да иде у раскорак у нашем народу од 1918 године па до 6 јануара 1929 године.

Ви сте ми сведоци, да је било министарских криза које су трајале по 15 до 20 дана, јер се поједине политичке организације нису могле да погоде, те да саставе потребан кворум за рад у Парламенту и да владају овом државом. Те страсти доста су допринеле томе, да ранији Парламенат није могао одговорити своме задатку и дати и народу и држави оно што им треба.

Ја сам, као резервни официр, господо сенатори и народни посланици, читао једну књигу, која се зове „Војничка тактика“. Тамо се на једном месту каже: „Кад се трупе поколебају, кад се војска ускомеша, старешина треба да командује: Мирно!“ и сама та реч „мирно“ доводи до тога, да сваки војник помисли на своју одговорност и дужност да ради за добро народа и државе.

И Његово Величанство Краљ, када је видео да су политичке страсти, политичке трзавице и болесне амбиције појединих политичара довеле до толиког раздора и несреће у Парламенту, Он је морао да узме власт у своје руке и да заједно са народом пореди на томе, да се то зло излечи. Дошао је 6 јануар 1929 године, и од тога дана до данас, ми ћемо сви признати, било је доста успешног рада, било је доста добрих дела, учињено је доста на стишавању племенских и партијских трзавица. Али, нећу да кријем, — хоћу да говорим поштено, било је и неких одлука, може бити и неких наредба, које нису довољно биле складне и сагласне са појединим месним и материјалним приликама у нашој држави. Било је можда пореских такса и обавеза, које је народ неправилно сносио и које су биле неправилно распоређиване. Али онај ко ради тај и грешти. Влада је учинила те смо ми дошли данас на овај скуп да заједнички братски радимо. Ја верујем да и Ви сви тако мислите да је наш положај тежак, да није лак. Ми имамо да гледамо истини у очи. Ми имамо да радимо неуморно да помогнемо и нашој држави и нашем народу.

Економска навала, нећу да кажем криза, као што кажу појединци, захватила је и нашу земљу, као што је захватила суседе наше, па и цео свет. Ја знам да је пре неколико година из равних крајева наше државе било пуно људи који су ишли у Америку да траже рада и паре. Тада је у Америци било богатство; тако исто у Енглеској, као у најкултурнијим земљама. А данас шта читамо? Тамо у тим земљама, у Америци и Енглеској, има по 7—8 милиона незапослених радника, који су пружили руке да им држава из државне касе да новаца да куле хлеба. Тога данас код нас, хвала Богу, нема. Ми немамо толико незапослених радника. Ми, господо народни посланици и сенатори, немамо да решавамо питања појединих колонија нити да водимо рачуна о томе како ћемо те колоније уредити.

Ми смо један народ и по срцу и по крви и по језику и нама је потребна само искрена сарадња и искрена љубав. Ми немамо да се заводимо појединим обећањима или да будемо под притиском наших бирача, него имамо да радимо истински, да помогнемо нашу земљу и државу. Да тако нису радили наши синови и наши очеви, да нису давали своје животе на бранику Отаџбине, ми се не бисмо ни нашли сада у овој нашој великој и уједињеној Југославији! (Пљескање и узвици: Тако је!).

Традиција је била и остала династије Карађорђевића да влада са народом, да за народ не чини ништа без народа. Ово привремено отсуство Парламента у нашој држави од 1929 год. па до данас показало је, да је Његово Величанство Краљ само хтео да ради са народом; а најбољи доказ да је хтео да ради са народом било је то Његово дружење са народом за ове две и по године и по хрватским и по другим крајевима наше државе. Краљ је хтео од самога народа да чује како треба управљати и владати овом земљом, шта тај народ воли, да види и чује његове осећаје.

И, господо сенатори и народни посланици, ми, као што рекох, стојимо пред једним крупним питањем, јер морамо да одбацимо све наше обичаје ранијих наших политичких организација, све наше обавезе према ранијим нашим политичким и партијским организацијама. Ја се, господо, радујем кад видим овде из свих ранијих политичких организација велики број другова, што значи да смо решили да појемо новим путем, новим правцем, да све што је било оставимо у запећак и да радимо само на добро земље и на добро Краља нашег.

Господо сенатори и народни посланици, као год што ви видите да једна кућа има неког штетног члана своје задруге, нерадника, тако исто и наша држава има суседа који не гледају пријатељским очима на наше данашње стање, као што гледамо ми, и као људи који не могу због своје кратковидности, због своје партијске затрованости и тесногрудности да погледају целокупни интерес народа и да ставе себе, сву своју снагу и сву своју моћ на расположење, да се томе народу и тој држави помогне.

Ви знате, да је наш народ показао свуда, кад год је требало да се жртвује за државу, да је он увек стајао уз Његово Величанство Краља и уз државу. А ја верујем да од највиших палата у Београду, Загребу и Љубљани, па до најмање колибце у планини овчарској, влада уверење да су се народ и Краљ толико зближили и спојили, да код свакога влада уверење, да као год што једна биљка не би могла да расте и успева без сунца и ваздуха, да, тако исто, и данашња наша Југославија, по своме склопу, не би могла да живи и делује без династије Карађорђевића. (Бурно пљескање).

И кад је то тако, господо, ми као изабраници народа и Њ. В. Краља морамо озбиљно, морамо свесно, морамо истински поћи за тим да требимо све оно што нам стоји на путу, да остваримо добре интересе и захтеве Њ. В. Краља написане у Престоној Беседи, која је овде прочитана, морамо да будемо најискренији сарадници Краљевске Владе, јер између Народнoг Претставништва и Краљевске Владе треба да буде увек искрена сарадња, треба да буде што чешћи додир и што чешћи састанци. (Одобравање и пљесак). Ја верујем, господо, да има

дуно неоправданих захтева и жеља народних посланика, али један члан Владе и опште чланови Владе морају те прохтеве да чују и морају народне посланике уверити да је такав захтев неоправдан и да су они погрешно обавештени. Али сам уверен, господо, сенатори и народни посланици, да имамо право да тражимо у овим тешким данима, као што рече г. предговорник, у овим тешким данима економске невоље, јер је код нас толика невоља, да сељак нема за шта да купи ни килу гаса, јер су његови производи у цени пали у таквој великој сразмери, пали за једну петину или једну шестину, да имамо право тражити од Краљевске Владе да, заједно с нама, настоји да се та невоља лечи. Данас ми имамо 20—30% који су се лакомислено задужили, али 70% задужили су се с рачуном надајући се, да ће производи остати на истој цени као што су и пре били. Зато у данашњим данима те тешке економске невоље ја мислим, господо, да ми, као народни претставници, треба да тражимо од наше Краљевске Владе, да у сваком послу, да у сваком задатку не чини никаква лутања, него да чисто, јасно и отворено гледајући на садашњицу покаже правац којим има да се са којим у овој невољи, којим треба да сачувамо оно што је добро и да то спасавамо, а оно што не ваља да лечимо. (Одобравање и пљесак).

Према томе, господо, ми морамо водити рачуна о нашим приликама у целој држави, ми се морамо старати о том да овде буде сваки на свом месту, да сваки који хоће да има право да има и дужности. Ја сам уверен, господо, да и држава као и приватна кућа мора да има омладину, мора да ту омладину гаји, мора да ју подиже, мора да ју изводи на прави пут. Али смо ми дужни да се старамо о томе, да та омладина не буде размажена па да мисли, да она може радити шта хоће по кући и по држави. (Одобравање и пљесак).

Господо, народ нас је овамо послао, да помогнемо нашем Краљу, да помогнемо Краљевској Влади, а ја мислим, да не треба да нас то смета што ће неко погинути или ће изгубити своју популарност. Кад би свако гледао само на своје личне погледе и само на свој лични положај, онда ми никад не би извршили оно велико дело као што је препорођај наше државе и уједињење целог нашега народа. И, када се ради о препорођају државном, друштвеном, економском и политичком, ја мислим да ми морамо да будемо искрени сарадници, па да заборавимо на све оно што је раније било, не смемо са неповерењем гледати једни у друге, него морамо да радимо истински и искрено за добро земље и нашега Краља. (Одобравање и пљесак). Ја верујем, господо, да је успех ту, ако будемо тако радили, и да ћемо поћи здравим путем, да ћемо пребродити све невоље које нам буду стајале на путу, да ћемо доћи до једног истинског јединства, до једне истинске организације, до једне истинске љубави и да ћемо онда бити страх и трепет свима онима, који не гледају оним очима као што гледамо ми на данашње стање, као и онима који су отишли из наше државе и клеветају нашу државу. (Одобравање и пљесак). Треба да буде за свакога јасно, да за ни једнога Југословена нема топлијега сунца него на територији Југославије. (Бурно одобравање и пљесак).

И кад вас видим све овако на окупу овде, ја

верујем да је успех ту и да ћемо поћи здравим путем и да ћемо пребродити све непогоде и невоље и да ћемо доћи до једног истинског јединства, једне истинске организације, до једне истинске љубави међу нама и да ћемо збиља бити страх и трепет свима онима који на ово данашње стање не гледају оваквим очима као ми, и онима који су отишли из наше државе и који у друштву са нашим непријатељима клеветају и лажу и проносе лажне гласове о нашој држави, па ћемо им показати, господо сенатори и народни посланици, да буде за сваког јасно: да ни за једног Југословена нема чистијег и топлијег сунца него што је ово на територији Југославије. (Одобравање).

И да вас не бих дуго замарао, ја сам уверен да ће Краљевска Влада, на челу које седи човек који до сада није зашао ни у партијске организације, ни у племенску мржњу међу нама, да ће он нас повести једним правим искреним путем, да се што брже одужимо Краљу и нашем народу. (Одобравање).

Ја, господо сенатори и народни посланици, изјављујем да ћу гласати за ову Адресу. (Одобравање).

Прејседник Народне скућинине Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. др. Стеван Крафт.

Д-р Стеван Крафт: Господо сенатори и народни посланици, Уставом од 3 септембра 1931 године Његово Величанство Краљ дао је основу, на којој треба да се изгради државно уређење Краљевине Југославије и остваре оне установе и она државна управа, која ће најбоље одговорати општим народним потребама и државним интересима. Тиме је отворено ново раздобље у јавном животу наше земље. Ми ево, господо сенатори и народни посланици, стојимо на прагу ове нове ере, у којој и Владалац и народ очекују од Народног Претставништва пожртвован, одговоран и успешан рад на решавању озбиљних и тешких националних, политичких, привредних и социјалних питања нашег државног живота у циљу коначне стабилизације и јачања државне заједнице.

У овом важном и одлучном часу, а поводом одговора Народног Претставништва на Престону Беседу Његовог Величанства Краља, сматрам угодном дужности, да будем тумач осећаја грађана из редова грађана немачке народне припадности, да у њихово име најтоплије заблагодарим Његовом Величанству на очинској бризи коју је показао према целој нашој земљи и широке земље и да најискреније зажелим, да се испуне и очекивања Његова и верног Му народа и да Му Свевишњи да, да поведе народ свој и државу своју ка лепшој и срећнијој будућности. (Одобрење и пљескање).

Господо сенатори и народни посланици, молим вас да будете уверени, да народне мањине, а понаособ наш немачки живаљ, најбоље жели овој земљи и заједничкој нам Отабини; (Бурно одобравање) да је вољан, да са њоме дели и добро и зло (Одобравање) и да са југословенском народном већином удружи све своје силе и способности на добро и на процват њен. И ми у тој земљи, у којој обитавамо стотинама година, желимо да нађемо и верујемо да ћемо у братској заједници са југословенским на-

родом наћи не само обезбеђени привредни и социјални, него и национално-просветни опстанак и будућност своју.

Зато у њеном напретку и благостању видимо напредак и благостање своје и зато ћемо је и у тој вери, коју се надамо да ћете нам и Ви трајно очувати, заједно са Вами верно служити.

Ја сам срећан, господо сенатори и народни посланици, да је овај у пуној мери позитиван и лојалан став, који је немачки наш живаљ заузео од како је ушао у састав ове југословенске државе, наишао на признање и на највишем месту и да могу са нарочитом благодарности да констатујем, да је режим 6 јануара, оправданим жељама наше немачке народне мањине, законом о немачкој евангеличкој верској заједници, законом о народним школама и некојим управним мерама, изишао више у сусрет, него пријашње парламентарне владе.

Нарочиту благодарност дугујемо, сви без разлике грађани ове земље, Њ. В. Краљу на бризи, коју је посветио решавању привредне кризе. Утешно је за цео земљораднички народ, да сам Владалац показује колико разумевања и тоглог интереса за претешку његову ситуацију и да тражи и налази путеве како да се помогне земљораднику, а преко њега и осталим гранама народне привреде, које страдавају услед наглог осиромашења и пропадања села и сељачког света.

Прихваћам разлагања нацрта Адресе, која се односе на привредну кризу. Са осталим преставницима земљорадничког народа у житним крајевима, надам се, да ће се Краљевска Влада одлучно заложити за то да се према земљораднику испуне све свечане обавезе које је Влада преузела житним законом и да ће му се очувати за цео жетвени принос године 1931 законом загарантована минимална цена.

Ригурозна штедња у газдинству државном, бановинском и општинском, треба да омогући Краљевској Влади да што пре изађе пред Народно Претставништво са законским предлогом о реформи нашег пореског система, а нарочито пореза на земљиште, како би се јавни терети, које има сељак да носи, свели на сношљиву меру. Нарочито је потребна и једна ефикасна и строга штедња у општинама и бановинама.

Изражање у сусрет овим оправданим жељама и очекивањима народа значило би велики морални и политички успех за Краљевску Владу и Народно Претставништво и зато сам уверен, да ће Краљевска Влада скоро изнети пред Народно Претставништво спремљене већ у томе циљу законске нацрте, нарочито законски нацрт о општинама и општинској самоуправи.

У томе убеђењу и у вери, да ћемо на путевима, које је показао Његово Величанство Краљ у Престовој Својој Беседи пребродити тешкоће садашњости, гласаћу за предложени нацрт Адресе. (Пљескање са узвицима: Живео).

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик Др. Мирко Дошен.

Др. Мирко Дошен: Господо сенатори и господо народни посланици, исто тако као што је у своје време историјска француска револуција остварила идеју народне суверености, остварио је велики светски рат мисао демократије. Процват демократије као најважније последице овога рата поводи за

собом и проширење идеје народне суверености коју најновији послератни светски Устави усвајају као основе државних закона. Немци прихватају амерички систем претседничке владе: претседника бира непосредно народ и санкционишу идеју народне суверености у своме Уставу 1919 године. Чешки и аустријски Устави усвајају ову мисао 1920 године, а пољски Устав 1921. После грандиозног светског рата у часу, кад је изгледало да су велике и напредне демократске идеје однеле дефинитивну победу у целом свету, почело се обилно говорити о криви демократске мисли у Европи. Једни постављају тезу, да је узрок ове кризе и заједнички за све државе и за све народе који нагло уђоше у нов компликовани демократски режим. Слаба просвећеност широких бирачких маса за компликовани и тешки демократски систем управљања и њихова дојучерашња навика субординације и следе покорности предратном правном поретку који је ратним правним редом доведен до крајности, уродише потпуно аверзијама према самосталном спором и компромисном решавању друштвених проблема које за собом доноси свака демократија. Други постављају тезу, да узрок демократске кризе у Европи није исти, јединствен и да постоје индивидуални разлози за ову кризу и говоре о кризи немачке, чешке, бугарске и југословенске демократије. Известна европска штампа иде тако далеко и дели кризу демократије од кризе парламентаризма, а сви они тачно и јасно виде да се демократија манифестује једино преко парламента и да је парламент најосновнија и најглавнија институција за функционисање компликованог демократског режима и говоре повезано о кризи парламентаризма и кризи демократије.

Јасно је и тачно да су они генерални просветни и психолошки разлози узрок криза демократије код свих народа и код свих држава, али је тачно и то да су ти исти разлози код свакога народа дошли на специфичан, на његов индивидуалан начин у конфликт са његовим дојучерашњим правним и политичким животом и да се, према томе, логично може говорити индивидуално о кризи немачке, о кризи чешке, о кризи бугарске, о кризи југословенске демократије, итд. Криза демократије код сваког појединог народа добија његов жиг, његов печат по коме се она разликује од криза демократије у коме другом народу. Криза југословенске демократије пропраћена је кризом нашег национализма, и то је њена индивидуална карактеристика међу кривама осталих демократија. Сам факат да смо ми имали у тешком и компликованом демократском режиму да проводимо основну мисао нашега национализма, да проводимо идеју наше националне консолидације, сам тај факат компликовао је кризу наше демократије у ванредној мери. У нашој политичкој историји поновила се једна интересантна политичка игра, игра, која је била у томе да су носиоци најравноврснијих политичких концепција, да оправдају резоне својих концепција, износили разне тезе о постанку друштва и државе. Та иста игра, која се одиграла у историји и многих западних европских народа, одиграла се и у нашој најновијој политичкој историји, и у овој нашој новој држави. Тако смо ми добили четири тезе о постанку наше младе државе: хрватску, српску, комунистичку и југо-

словенску. Јасно је, господе сенатори и народни посланици, да ове тезе нису могле објективно решити питање постанка наше државе. Јасно је да је наша држава могла постати само на један од ова четири начина. Али су ове тезе интересантне по томе, што илуструју политичке тенденције затечене на овом терену, које су ишле за тим да осигурају ове терене, и да утичу на остварење државне политике у логици своје личне идеологије. Да не улазим у разлагање појединих ових теза, како су схватале постанак Југославије, ја ћу рећи само толико, да је тачно и јасно да настанак наше државе нема никакве заједнице са хрватском експанзивном државно-правном идеологијом, да настанак наше државе нема ничег заједничког са српском експанзивном идеологијом и да је најјасније од свега тога да се не може акцептирати комунистичка идеологија, јер наша држава није дело реакције, као што они тврде, него смо ми у овој држави извели своју националну револуцију, коју су други европски народи много пре нас извели. И према томе, ово стање, којим је резултирала ова револуција, за нас је напредак, према ономе стању које смо до јуче имали.

Господе сенатори и народни посланици, једина исправна концепција о постанку ове државе, једина исправна теза о њеној конституцији, то је југословенска главна мисао нашег народног јединства. Интелектуална аристократска мисао, што многи тврде, могла је бити распрострајена у овој земљи од носилаца племенске идеје да у овој земљи, али без те државне и националне мисли, ова држава не би могла бити овако територијално велика као с њом.

Господе сенатори и народни посланици, жртве Краљевине Србије силне су у великом европском рату, релативно веће него ли и једне од држава које су у овоме рату биле ангажоване. И ја пре свега тврдим, одајући пиетет тим жртвама, да су оне и два пута биле веће.

Из свега овога, господе сенатори и народни посланици, следи да је од свих затечених идеологија на овоме терену, које су својом концепцијом о постанку државе покушале да оправдају свој резон, једино југословенска мисао била конструктивна за постанак ове државе. Да тога није било, не би ова држава била оvolико велика као што је сад.

Ако је то тачно, а с друге стране, ако стоји факат да основна линија сваке државне политике мора бити у логици постанка државног, онда је тачно и то, да је фундаментална линија југословенске државе морала од увек бити југословенска и никаква друга. Зато, ја држим, да целокупна она политика пре 6 јануара није ништа друго него једно лутање у коме се није ишло правим, јасним и тачним путевима.

Господе сенатори и господе народни посланици, ја сам јуче чуо овде врло лепих и врло крeсних говора, али морам да кажем да ми се није у главном допао онај пасус, кад се је хтело са извесним скрупулама, да пређе преко онога што је некад било. Немојмо причати и говорити много како су биле заслепљености страначке и како је било неких партизанлука и како су се воје помеле него поставимо смело, искрено и отворено ову тезу: Док смо имали племенске партије нисмо могли развити југословенску демократију. (Бурно одобравање). А, господе сенатори и народни посланици,

зашто? Да чујете зашто. Племенске партије нужно су водиле до племенских коалиција на влади. Племенске владине коалиције делиле су нашу државу у интересне племенске зоне. (Бурно одобравање). У интересној племенској зони српској, Хрвати су били грађани другог реда, а у интересној племенској зони Хрватској, били су то Срби. А, господо сенатори и господо народни посланици, ја Вас питам: да ли такву државу, где се држављани деле у грађане првог и другог реда можемо назвати демократијом или не. Ја тврдим да је наша демократија до јуче била једна обична демократија на папиру, а није била она за којом идемо. Ја ћу бити још смелији и поставити ову тезу: да данашњи правни поредак, ма како формално може имати приговора са гледишта либералног и теориског, али ја тврдим да је овај данашњи правни поредак, ово данашње стање много ближе будућој југословенској правој демократији, него што је било стање засновано у Видовданском уставу. (Бурно одобравање). Оно још не претставља потпуно демократију, али претставља прав пут ка тој потпуној демократији, и то за то што је уклоњена, оборена највећа запрека за југословенску демократију, а та је била у племенским партијама.

Трећи октобар, шести јануар и трећи септембар претстављају нов материјал за нашу нову југословенску зграду. Па како је, господо, дошло до шестог јануара? Ја то тумачим на овај начин. Наша држава пре шестог јануара била је формално правна демократија, либерална држава, а у суштини, у ствари, претстављала је она владу организованих друштвених скупина у форми политичких партија над осталим друштвима.

Италијан Фил Фредо Парето кавао је: једна партијска држава у суштини је много ближе феудалном друштву него модерној демократији.

По мишљењу модерних практичних ауторитета, излаз из тешке ситуације једне партијске државе може бити само у два правца. Први је правац концентрација правих демократских снага, а други је концентрација ових снага ван парламента. Како прва солудија није успела, а ми знамо да је било покушаја, па да није успела, а велико је питање колико је она претстављала праву демократију, а ја тврдим да није, онда се наметала друга солудија.

Онда се наметнула концентрација снага ван парламента. Према томе да поставимо јасну дефиницију 6 јануара. Шести јануар није ништа друго него једини могући излаз из тешке ситуације наше дегенерисане демократије наше партијске државе, који је имао ту задаћу да амортизује, да усмрти све заостале елементе наше партијске државе и да сондира терен за велику и здраву југословенску демократију.

Трећи октобар фиксирао је фундаменталну линију југословенске државне политике у југословенском правцу. Све до 3 октобра није код нас била фиксирана та линија. Уједно је 3 октобар рекао да је од свих затечених идеологија на овоме терену једино југословенска идеја конструктивна за постанак ове државе. И од 3 октобра југословенска мисао добија своју легитимност, која је у својој рођеној држави све до тада смаграна као револуционарна идеја, што је био највећи нонсенс.

Господо сенатори и народни посланици, ја ми-

слим да смо ми пошли здравим путем наше националне консолидације. Ми смо је добили додуше декретарним путем, али ипак смо добили југословенског држављанина, а на нама је да створимо југословенског човека. Како стварање југословенског човека постулира измену менталног склопа наше средине, то је на нама да поведемо један енергичан и фанатичан југословенски покрет у овој земљи. И ја тврдим да сваки парламентаризам, па и овај наш нема трајне гаранције за своје функционисање све док у једној држави не буде изграђено суверено јавно мишљење. И зато је на нама да изградимо суверено југословенско јавно мишљење, које ће увек бити најбоља гаранција за функционисање свих наших народних режима.

Ми одајемо част нашој историји, ми не негирамо своју прошлост, ми хоћемо да живимо од те прошлости, али једно је што нећемо: ми нећемо у 20 веку да живимо у својој прошлости.

У енглеском политичком свету постоји једна изрека, која гласи овако: „Нико није тако велики данас, да би он имао право тражити од своје прошлости да живи у прошлости. Обожавају традиције може се у своме срцу, али то не сме бити запрека друштвеном развоју“.

Ми Југословени треба да смо скромни и да отворено и искрено признамо, кад велики британски свет верује да не може живети у својим традицијама, још мање можемо ми то. Ми традиције поштујемо, али желимо да живимо од њих, а не у њима.

У једном тешком моменту у Француској, када су традиције прошлости завладале догађајима савременог живота, загремо је један велики француски политичар овим речима: „Слава је плаћа прошлости, снага је потребна садашњости, величина је цена будућности“. Због тога можемо и ми отворено да кажемо: „слава је плаћа наше прошлости, снага је потреба југословенске садашњости, а величина је цена наше народне будућности“.

Са извесне стране, на крају да кажем и то, долази једна сугестија, која нам отприлике поручује ово: „Касно је у ери социјалних и великих економских покрета да ви Југословени формирате једну нацију, ви сте закаснили; после руске револуције, који народ није доспео да то учини, закаснио је“. Ја мислим, господо, да ми нисмо закаснили, ја мислим да рад на потпуном формирању наше нације не искључује рад на решавању наших социјалних проблема. Ја тврдим да се наши социјални проблеми могу најбоље решити само у оквиру ове нације и у оквиру ове државе.

Господо сенатори и господо народни посланици, ми смо социјално један од најхомогенијих народа у Европи — преко 80 % сељака и зато нам управо то социјално јединство даје најбољу гаранцију и за само национално јединство. Тешке задаће чекају прво југословенско Народно Претставништво, а још теже задаће чекају данашњу генерацију! Уверен сам да ћемо у своме послу успети.

У једном свом спису каже Макиавели: „Ја упоређујем народну судбину са једном од оних бујних река, које када надођу плаве равнице, обарају дрвеће и зграде и руше све што им је на путу. Док су оне у акцији нико им се не може одупрети. И ма да су оне такве, људи би могли, кад је мирно

време, припремити бедеме и бране, тако, да би се после упутиле каналом и мирно прошле.

Слично се догађа, и са судбином. Она показује своју моћ тамо, где се храброст није спремила, да јој се одупре, и тамо управља своје нападе, где зна да јој нису постављени бедеми и насипи.

Одбацимо и ми једном малодушност, јер наша судбина лежи у нашим рукама. Поставимо за време све националне и социјалне бране у нашој држави, па се нећемо морати да бојимо неизвесне будућности.

На крају свога говора, кажем да гласам за нацрт ове Адресе и прихваћам је у целини и у појединоштима. (Аплауз).

Прејседник Народне скупштине Др. Коста Ђумануди: Има реч народни посланик г. Др. Маленчец.

Д-р Владо Маленчец: Господо сенатори и народни посланици, до 1918 године, нарочито до 1 децембра, до дана нашег уједињења, југословенска мисао владала је у срцима и душама и жељама код најбољих и највећих синова нашег народа. Борили су се за ту мисао и за њено провођење и речју и пером, борили су се и делом и залагали су чак и своје животе и све што су могли, да до оног великог дана — 1 децембра 1918 године — што пре дође. Жеља је била највећих синова и умова наше историје да дође тај час. Посао је био тежак и тај дан није дошао изненада, него се припремао од оних људи који су деценијама и столећима радили и стварали и улевали га у душе и срца нашег народа. Много је на томе учинила и наша емиграција за време светскога рата, која је споразумно радила са владом Краљевине Србије, и која је у оно доба залагала свој живот да заврши и проведе у живот ову велику југословенску мисао. И зато јој морамо одати сваку част и свако признање.

Кад је дошло до 1 децембра 1918 године, кад је проведено оно што смо сви желели, настало је одушевљење у нашем народу, онда троименом, настала је срећа, тако да смо сви ми са великом безграничном надом гледали у величину и славу будућност наше нове Краљевине. Али није било онако како смо се надали, јер се радило по систему ускогрудном и племенским тежњама, те ради тога није могло доћи до онога што се испунило тек са 6 јануаром 1929 године. Било је много важних питања која су се овде већ третирали и било је говора и о томе, то јест о размаку и раду од дана нашег уједињења па до 6 јануара 1929 године, те сматрам да није нужно да то ја све специјално сада поновно додирујем. Само могу рећи, да је један од главних узрока што наша национална политика није могла да се развија у правом духу, на темељу на коме је требало, јер је тада владало неповерење између племена и неповерење између чланова првака ондашњих политичких странака. То је неповерење долазило до изражаја у парламентарном раду и из тога се родила једна катастрофа, али на срећу она је засечена и оно несносно стање укинато, после чега је дошла нова ера нашег политичког развитка. На сваки начин, мора се томе што данас влада слога и разумно и паметно схватање нашег политичког и привредног живота, приписати у заслугу томе, што је наш узвишени Краљ и владар имао среће, те што је Својом великом способношћу умео себи да изабере сарад-

нике који су га сви својим радом, и то корисним радом својски помагали безувјетно у провођењу великог циља, крај чега је настало поверење између владе и народа, што је ванредно корисно деловало на целокупни наш народни и привредни развитак. Овај рад био је снажан и био је у стању да развеје све оно неповерење и све оне мисли о некаквој хегемонији једнога племена над другим, те сумње о повлашћеним и неповлашћеним грађанима у овој држави. Овај рад прибавио је закону оно поштовање које закон у правно уређеној држави треба да има.

Настало је дакле поштовање закона и пажња, поверење спрам владе и наредба, те није стало код тога, да влада ради увек из свога центра, него су врхови управе, не жалећи труда, обилазили народ и тамо на лицу места настојали да чују од народа шта му је потребно и нужно да дође до што бољег економског и социјалног развитка и напретка, то јест до општег благостања. Шефови наше администрације успели су те је народ дао признање њима онда када је дао поверење нама, то јест на дан избора 8 новембра 1930 године.

Тиме смо дошли до великога поверења Краља и народа, а наша је, ето, дужност да то поверење оправдамо. Ја сам дубоко уверен да у ову високу кућу није ушао ни један члан са икаквом другом жељом него да нашем народу што више и што боље помогне и да учини да парламенат изврши оно што је требао да изврши и пре 6 јануара 1929 године.

Са весељем мора констатовати сваки непристрасни слушалац, да је наш досадашњи рад протекао у великој слози и то оправдава моје дубоко уверење да ће будући рад овога Народног Претставништва бити такав, те да ће уништити све сумње и слабе мисли оних, који се надају противноме, који су песимисте и са скепсом гледају у наш рад, желећи га приспосудити ономе парламентарном пословању, као што је био пун натезања у пријашњим парламентима наше државе. Мисмо дошли, као што рекох, да радимо са најбољим жељама и ја мислим и надам се да ћемо успети да извршимо онај програм који је изнесен у нацрту Адресе Народног Претставништва. Овај нацрт, то је наш политички кредо, јер нацрт саме Адресе је у главном наш политички програм, јер се у њему третирају највиталнија питања нашега политичкога, привреднога и социјалнога живота, а прецизно и тачно врло лепо одговара на узвишене речи Престоне Беседе.

Разуме се, да је једно од главних питања решење нашег сељачког питања. Разуме се, да је врло лепо изнесено у нацрту, да је врло лепо означена важност вођења сељачке политике, да је она врло велика и, као што су и г.г. претговорници казали, о решењу сељачког питања, о решењу сељачког раздуживања, о решењу кризе међу сељаштвом овиси и напредак, нарочито економски напредак и код осталих сталежа. Сељак је код нас у апсолутној већини са 80%, он је господар ове ситуације. Немогуће је без њега, без да се унесе благостање у сељачке редове, да се замисли напредак у осталим редовима. Врло се добро дојмило свакога кад се то прочита, да се томе питању придаје велика важност. Али треба, господо, да се помогне и другима којима треба да се помогне. Не само сељачким питањем, ми морамо да се позабавимо и ли-

тањем опстанка и напретка нашег радништва. Врло је важни питање радништва, ма да је опасност незапослености у другим државама много већа него код нас. Ми немамо велику индустрију, ми нисмо велика индустријска земља, ми смо аграрна земља и код нас је радништво у извесним индустријским центрима, али чим је криза већа, опажа се у тим индустријским центрима да је незапосленост већа. То радништво у индустријским центрима у највећем броју регрутује се из сељачког staleжа. Друге државе баве се са овим питањем много више, јер су оне индустријске, али ћемо и ми морати да се позабавимо и да створимо законе на темељу којих ће се то питање решавати.

Ја сам дубоко уверен, као што сам рекао, да ћемо ми успети у овом програму рада који је у нацрту Адресе Народног Претставништва јасно изнет, да ћемо успети провести тај програм. Ја сам дубоко уверен да је исто тако и одговор на Високу Беседу, у коме су била унета сва та питања, да је исто тако и тај наш нацрт пун свих оних животних питања које ми сада треба да решимо. Тај нацрт Адресе данас је био примљен са највећим симпатијама, исто онако као што је Узвишена Престона Беседа примљена од целог народа са великим разумевањем и одушевљењем, ја верујем да ће и овај нацрт Адресе исто тако одјекнути. Али тешкоћа нашег положаја састоји се у томе да ми проведемо све оно што је у нацрту Адресе назначено. Ми морамо то провести од почетка до краја, јер тиме оправдавамо наш рад овде пред онима којима смо упутили наше речи. Као што рекох, ова је Адреса програм овога Претставништва. У ово Народно Претставништво улире народ очи, упиру очи и противници и непријатељи јаче него што су упирали у ранија Претставништва. Ми ћемо нашим сложним радом разбити сваку несагласност и сумњу у напредак наше државе; ми ћемо разбити сваку сумњу у рад овог Претставништва и ми морамо са успехом показати нашим радом да ми то поверење и заслужујемо. Овај наш програм је и политички програм и ми ћемо га вршити на Славу Краља и народа. Ја ову Адресу одобравам и немам што да јој додам, нити да јој одузем и за њу ћу гласати. (Одобравање).

Прејседник Народне скупштине г. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Иван Прекоршек.

Ivan Prekoršek: Ко ми је дана првић у живljenju моћност и чашт, да говорим из tega места kot predstavnik naroda, se polnoma zavedam vse velike odgovornosti, ki smo jo prevzeli z dnem, ko nas je narod poslal v I. jugoslovensko Narodno predstavništvo. To mesto našega bodočega udejstvovanja za narod in državo je posvetil naš vladar s svojo prestolno Besedo.

Beseda N. J. V. Kralja ni bila izgovorjena, da se zadosti historijskim tradicijam, ta Beseda je prihajala od srca in je našlo pot do src naroda. Ker je Beseda prihajala iz srca, je bila odkritosrčna, ko je obravnavala preteklost kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, stvarna, ko je orisala sedanost kraljevine Jugoslavije, in bodreča ter polna vere, ko nam je začrtala pot v srečnejšo nacionalno bodočnost.

Naše nacionalno telo se je vilo v bolečinah in krčih, bilo je bolno in obolelo je med močnimi narodi s privlačno civilizacijo. Naš Kralj nas je ozdravil,

rešil nam je življenje. Kot dobar zdravnik je spoznal vzroke in bistvo bolezni in ni odlašal, ko je bilo treba rešiti bolnika s težko, opasno operacijo. Zdravnik pa, ki reši človeku življenje, sme in more računati na trajno hvaležnost in neomejeno zaupanje.

Mi zaupamo neumejeno, zato smemo in moramo dati odkritosrčno izraza vsem čustvom, ki prevevajo naše duše. Nam ni treba lepih demagoških besed, narod jih od nas ne pričakuje, ker noče in ne sme biti več varan v svojem zdravem zaupanju, kojemu je dal ponovno izraza ob volitvah dne 8. novembra preteklega leta.

Tisočletni san in stoletni napori najboljših slovenskih sinov so našli svoj cilj in ideal v svobodni Jugoslaviji, kojo nam je v vsej veličini in resničnosti ustvaril šele naš veliki Vladar. V beh razdovskih naše zgodovine so nam naši misleci in proroki kazali pot k bratom na jugu, in v najtežjih borbah za naš nacionalni obstoj so bile naše oči uprte v Beograd kot žarišče jugoslovenske svobode. Meje in barijere, ki jih je umetno gradila med nami Dunaj in Pešta, niso bile dovolj visoke, da bi jih ne bile mogle prestopiti naše misli, in da bi jih ne bila mogla v danem trenutku porušiti naša volja. Zato nas danes ni strah za slovensko kulturo in slovenski jezik, ki je našel ves svoj razmah v okviru velike jugoslovenske kulture, h koji želimo tudi mi iz severa in zapada prispevati svoj delež, priborjen in očuvan iz stoletnih borb.

Največja tragika slovenske historije je v tem, da nismo imeli domovine, in kadar smo služili domovini, smo služili tujini in delali za našo lastno propast. Ako še kdo izmed Slovencev danes tega ne more doumeti, temu ni pomoči. Jugoslavija je presilna in prevelika, da bi se mogla na take pojave anahronizma ozirati.

Ko vidimo trdno zasigurane temelje našim nacionalnim idealom, ko se čutimo en narod in eno enotno edinstveno državo, v kojoj imamo vsi vse poverenje, si ne smemo medsebojno in ne pred narodom prikrijevati pravega stanja, povedati si moramo resnico, pa če tudi boli posamnika ali celoto.

Danas je kriza gospodarstva po celem svetu. Teška gospodarska kriza je zajela tudi našo zemljo. Nočem zmanjševati resničnega obsega gospodarske in materijelne krize, ako pravim, da je kriza pri nas tudi duhovna. V naši državi se ni v preteklih dobah partijskih borb zapravljalo samo materijelnih dobrin, porušeni so bili temelji zaupanja in vere v zakon in pravico, vsaj so najviši ideali domovine in nacije bili predmet eksploatacije za račun posamnika in partije. Očišćeni teh grehov preteklosti in oslobojeni vsega strankarskega sovraštva gremo na delo z ljubeznijo po oni poti narodne solidarnosti, ki nam jo je začrtal naš Kralj.

Na vasi, v našem selu je beda. Kmetija, glavni steber države, je teško prizadeta, ker je njen donos nezadosten, da bi mogel kriti javne dajatve in tekoče potrebščine. Kmetija je prezadolžena in ne zmora visokih obresti, pa naj se kmet še tako trudi iz dneva v noć, on ne najde več ravnotežja v svojem gospodarstvu, ker ni zdrave relacije med ceno tega, kar pridelava, in med ceno tega, kar mora za svoje življenje kupiti. Temu problemu bo moralo Narodno predstavništvo posvetiti vso intenzivno pažnju, ker le zdravo selo je podlaga zdrave Jugoslavije. Ako pomoremo kmetu in rešimo kmetijo propasti, ne delamo s tem

razredne politike, ampak v pravem pomenu besede nacionalno in državno politiko.

Več banovin je po žitnem režimu hudo prizadetih, ker so žitno pasivne — medtem ko imajo gotove druge pokrajine vsled žitnega monopola gospodarsko korist.

Gospodarsko stanje zemlje je danes tako, da se s težavo prenašajo javna bremena, na drugi strani smo se pa toliko navadili na izvestne pridobitve novejšega časa, da jih ne moremo pogrešati. Ni dvoma, da moramo priti do znižanja izdatkov v proračunih države, banovin in občin. To hočemo doseči s štednjo. Tu je pa treba previdnosti, ker postoja opasnost, da nam izvajanje principa štednje naše gospodarsko stanje še bolj oslabi, in da se pri tem zlasti poostri položaj širše mase, predvsem šibkejših slojev. Štednja mora biti racionalna. Štednja ne sme iti tako daleč, da se uničijo vrednote, ki so s tolikimi napori v toku dobe ustvarjene. Ne more biti govora o štednji tedaj, kadar gre za to, da vzdržujemo naša prometna sredstva, naše ceste, naše zdravstvene ustanove. Pa tudi pri ostalih javnih delih je treba imeti na umu, da so baš javna dela ona, ki dajo zaslužka najširšim plastem in najšibkejšim slojem. Štednja tedaj naj nikakor ne gre preko one meje, katero postavlja kraljeva Beseda, ko pravi, da se javni izdatki spravljajo v sklad z realnostjo dohodkov in finančno močjo naroda. Realnost dohodkov pa je treba objektivno in pravično oceniti. Tu ne pridemo do pravilnega rezultata, ako ne bomo individualno proučili prilik in upoštevali objektivno vseh onih činjenic, ki dajo pravo sliko tako o potrebah kakor tudi o možnosti realiziranja sredstev. Priznati moramo, da gospodarsko stanje ni v vseh občinah isto, da se bistveno razlikuje tudi v posameznih banovinah, radi tega je omogočiti proračun posameznih edinc v obsegu, kakor te v resnici prenašajo bremena. Ta neenakost gospodarskega stanja v posameznih občinah nas pa sili k ukrepom, ki so v stanju ustvariti rezultate, da se šibkeje občine s pomočjo jačjih okrepijo.

Nujen je problem komasacije občin. Združiti treba male občine, ki imajo prenizko davčno osnovo, v velike, življenja zmožne edinice, ki bodo zmožne, uvesti dobro občinsko in zadostiti zahtevam na polju šolstva in zdravstva. Bremena za šolstvo naj se preložijo na višje upravne enote, ker jih narod težko občuti in niso v korist šoli in napredku. Vprašanje komasacije občin po zdravih vidikih gospodarstva in ekonomične uprave je tako nujno in pereče, da bi se po mojem globokem prepričanju naj ne odlašalo in čakalo na občinski zakon. Komasacija občin se naj izvede takoj na podlagi zakonskih obstoječih poboštill. Saj je vendar upravni in gospodarski monstrum in luksuz, da imamo v dravski banovini 1060 občin, ko bi jih zadostovalo 300—500.

Nezaposlenost predstavlja danes veliko socialno zlo, ki je tem večje, ker ne gre samo za nezaposlenost gotove klase, nezaposlenost objema vse širše plasti naše male kmetije, obrti, trgovine z vsemi katastrofalnimi posledicama za delavce in nameščenca in za ves duševni proletarijat. Prave socialne politike ni brez zdrave gospodarske politike. Vse javno življenje se mora bolj prilagoditi duhu resnične socialne demokracije, ker danes ni prave relacije v obremenitvi. Socialno šibejši so sorazmerno mnogo bolj obremenjeni. Davčna politika ne sme poznati in priznavati kapitalu nekega privilegija izjemnega stanja na školo malega delavca, kmeta, nameščenca, male obrti in male trgo-

vine. Mi ne smemo prepuščati kapitala brez neke potrebne državne kontrole. Narod ne živi od danes do jutri, država ne vzdržuje reda in varnosti za to, da se nekontrolirano eksploatirajo dobrine zemlje in delo milijonov delavnik rok v korist in preveliko bogatenje posamnikov, ki postajajo nevarni in neomejeni diktatorji vsega gospodarstva.

Naša slovenska zemlja je majhna, kmetijski sin, ki ni imel kruha na domačem posestvu, je moral v svet. Iskal je dela v industriji, če ga tam ni dobil, je zapustil domovino in šel po svetu. Po Ujedinjenju se je naša industrija mogočno razvila iz potrebe, pa tudi iz navdušenja. Zadnji faktor nima trajnosti, prvi pa je potrjen neštetim uplivom, domačim in tujim. Če odločujejo v industriji domači vplivi, je to dobro in zdravo; če pa gospodarijo tuji uplivi, je to gospodarski in nacionalni minus. Nacionalizacija industrije morea biti efektivna, in ne fiktivna. Dobro domačo industrijo podprimo, trhla slabo zgrajena naj izgine, ker nam je v gospodarsko škodo. Zahtevi po podpiranju domače proizvodnje pridružimo zahtevo po pocenitvi izdelkov domače industrije, ki ne sme živeti na račun konsumentov in graditi upravičenost svojega obstoja na zaščitne carine. Ne pozabimo obrtnika, strnimo ga v zadrage in dajmo tem zadrugam polno pomoč in podporo, obrtniku i njegovemu naraščanju pa zadostno strokovno naobrazbo, da bo zmožen vsestranske konkurence.

Med bednimi so najbednejši naši vojni invalidi in staroupokojenci. Naši državljani so nam ravni in jednaki. Sveta naloga in dolžnost države je, da jim da skromno existenco, da ne bodo v isti državi ljudje 4. in 5. reda v pravicah. Ne tirajmo činovnika na cesto v vrste defetistov. On je izvrševalec državne volje, on mora biti pozitiven v vsakim utripom svojega srca za državo. Od činovnika zahtevamo polno moralno kvalifikacijo in 100% delo, dajmo mu tudi existenco in pustimo mu vero v pravico in zakon, kojega zvesti čuvar naj bo ob vsakem svojem koraku. Činovnik mora biti materijelno in duševno močan, ker narod vidi v činovniku državno oblast, in on vidi prav. Naša uprava mora biti urejena tako, da bo v skladu z napori vseh ostalih činiteljev, da daje pozitivne rezultate. Uprava pa mora skušati doseči ta svoj cilj s kolikor mogoče enostavnimi sredstvi in brez nepotrebne obremenitve. Zaradi tega jo je treba poenostaviti. Naš Vladar je v svojem prestolnem govoru — gotovo namenoma — potem, ko je konstatiral, da morata biti nacionalno edinstvo in državna celota izven vsake diskusije, povdaril, da mora živeti naš narod svoboden, ravnopraven in nacionalno nedeljiv v decentraliziranju unitarni državi. Decentralizirana unitarna država se praktično odraža v decentraliziranju in dekoncentriranju uprave. V tem duhu, pravi kraljeva beseda, se bodo morali ustvarjati bodoči zakoni, in prepričan sem, da bo tudi sicer praksa morala dovesti do tega, da se prenesejo na nižje upravne edinice vsi posli, ki se morejo tamkaj skladnejše z interesi življenja naroda reševati. Saj zlasti velike naloge, katere zaposlujejo v tako težki dobi našo centralo, zahtevajo, da se ta razbremenijo, da bi se mogla kolikor mogoče intenzivne baviti z vsemi onimi problemi, ki zadevajo interese celokupne države in vsega naroda. Zato bo trebalo pristopiti čimprej k faktučni izgraditvi samouprave v banovini in v občini. V banovini in v njeni upravi naj se združuje kolikor mogoče široki de-

lokrog, in naša zakonodaja naj ima pred očmi, da se mnogoteri problemi z ozirom na reliefno mnogoternost naše zemlje ne dajo rešiti z detajliranimi odredbami, ki naj bi enako veljale za področja cele države. Mnogo koristnejše bi bilo, da bi bili zakoni bolj okvirnega značaja, katere bodo dopolnjevale banovinske uredbe, upoštevajo posebnosti posameznih delov naše zemlje.

V težkih časih je gotovo treba pri vsekam koraku dvojne previdnosti, in treba graditi na predpostavkah, ki so absolutno zanesljive. Ne sme biti tu varanja in ne besed, ki mogoče dobro odmevajo v masi, temveč moramo si biti na jasnem, da se težki problemi ne rešujejo vsikdar z ukrepi, ki so po godu masi, temveč je treba poseči po sredstvih, ki trenutno niso prijetna, ki so pa včasih edino zdravilna. V tem pogledu moramo zlasti mi narodni poslanci prednjačiti ter se orestiti vsega tega, kar je v naši preteklosti vzelo delu zastopnikov naroda pravi efekt. Ne sme biti tu nobene demagogije. Vsi skupaj se moramo potruditi, da pri razmotrivanju vsakega problema iščemo objektivno resnico, da ne pretiravamo, temveč da gledamo na stvar tako, kakor je. Če bomo storili to, se nam bo marsikateri problem prikazal lažji in tudi rešitev bo pravičnejši. Mi moramo pa to miselnost prenesti tudi v narod; tudi narod je treba odgojiti, da se ne bo dal impresionirati od uplivov, ki gredo za tem, da se vzbujajo pesimizem, da se sile hromijo, ker oni, ki se preda samo premišljevanju in pesimizmu, je a priori postal nesposoben za pozitivno delo. Našemu narodu je treba iskreno vlti vere v boljše bodočnost, treba mu je vzbuditi prepričanje, da je boljša bodočnost mogoča le z aktivnim njegovim delom in z njegovimi žrtvami, ki morajo biti v okviru njegove gospodarske sposobnosti. Vcepiti moramo posamniki prepričanje, da je dolžnost prispevanja k javnim napravam, plačevanja davščin in izpolnjevanja javnih obveznosti njegova moralna obveznost, ki ga še le kvalificira za pravega državljana. Vzbuditi moramo v narodu ponos, da so z njegovo silo in z njegovimi gospodarskimi sredstvi napravljene javne ustanove, ki so državna ali javna svojina, njegovo delo pa tudi njegova svojina, njemu v čuvanje izročena in povezana z njegovim lastnim interesom.

Pr eden končam, se obračam s prošnjo do Narodnega Predstavnštva in kraljevske vlade, da posveti jugoslovenski nacionalni vzgoji naše omladine vso skrb in pažnjo. Od osvojenja imamo šole v narodnem jeziku. Nočem sicer delati prosvetnih uprav in šolskim krivice, vendar pa trdim, da smo v teh letih po ujedinenju pravi jugoslovenski zgoji našega naraščaja v šolah posvečali premalo pozornosti. Vzganjanje naše omladine k ljubezni do domovine naj bo jedra izmed glavnih nalog vseh naših prosvetnih činiteljev. (Navdušeno ploskanje in odobravanje).

Kar se pa tiče načrta adresa na Kraljevo Besedo, čast mi je izjaviti, da se z isto popolnoma strinjam, kakor v bistvu tako tudi glede forme, in da bom glasoval za njo. (Živahno ploskanje in živio klici s priitjevanjem).

Преиседник Народне скупштинне **Д-р. Коста Кумануди:** Има реч народни посланик г. Д-р Марко Кожуљ.

Д-р. Марко Кожуљ: Господо сенатори и господо народни претставници, што се тиче првог дела одговора на адресу Његовог Величанства Краља, ја га у свему усвајам, јер се он базира на југословенској идеологији, коју су идеологију први од нашег

троименог народа Хрвати из царства идеје превели у реалан живот. Ви знате да су Хрвати први који су 1840 године, и даље били ти који су основали југословенску читаоницу и који су издавали књиге у југословенском духу. Хрвати су први основали Југословенску академију знаности у Загребу. И кад је славни Колар 1841 године, долазио у Загреб и у њој нашао и српске и словеначке новине и разне друге публикације и слике српских, хрватских и словеначких великана, он је рекао ове знамените речи: „Кад бисмо ми Словени имали Пантеон као што га имају Италијани и Французи или Валхале, као што је имају Немци, тада би ми у тај Пантеон требали да поставимо лик Људевита Гаја, — и ја бих први тај лик овенчао лаворовим венцем“. — То су речи знаменитога Чеха који је овековечео историју чехословачког народа. Колар је тиме хтео да каже да је Људевит Гај заслужан не само за Јужне Словене већ за Словене уопште, те би његов лик требало поставити у Пантеон.

Господо сенатори и народни претставници, Хрвати су били они који су увек гајили и у срцу носили ту идеју Југословенства и који су је први довели у реалан живот, — и кад је тако они нису могли ни данас, у овом нашем склопу а да не допринесу свим оним што су имали у својој историји, те увеличају и ојачају ову нашу државу. Не може бити — рекао је јуче један брат Словенац — Југославије без Словенца, али још мање може бити без Хрвата. Сваки Хrvat који у овој држави хоће да постигне све што би мислио постићи у великој Хрватској, неће у томе успети ако није за идеју Југословенства (Буран аплауз и плескање).

Господо, што се тиче политичког програма, ми га сви усвајамо и ми смо сви за југословенски програм.

Али, мислим да се он, као што је рекао претговорник г. Дошен, не спроводи онако снажно, онако радикално као што би то требало. Треба имати снаге за спровођење једне идеје. Не морамо се базирали ни на десно ни на лево, нити на приговоре са које било стране, него треба безобзирно проводити ону идеју коју хоћемо да проведемо, али јој морамо наћи пионире, ако хоћемо да она успе у народу. Ако ћемо се још базирали на партијске прошлости; ако ћемо се ослањати на партије, а у исто време провађати југословенску идеју, то ће онда једно друго искључивати и доћићемо до слома. Идеја југословенска је бескомпромисна и треба да буде као чиста и велика засађена у срцу народа нашег, ако хоћемо да је проведемо и одбранимо од свих оних који је данас нападају и руше. А они нису тако незнатни. Немојмо се варати да та идеја нема својих противника, и то јаким противника. На све оне који су се одазвали овом програму, а специјално баш код нас Хрвата, упирано је прстом и говорено: „То су издајце народа.“ Нисмо ми издајце народа, који хоћемо јединствену државу, који хоћемо нашега Краља за владара, који хоћемо да се у нашој земљи поштива ред и закон, који хоћемо да у нашој држави влада закон. Ми смо против оних који су рушили наше мостове. Ми смо против оних који дижу железнице наше у зрак. Ми смо против оних који у туђин, нама непријатељским, државама траже савезнике да руше ову нашу државу. (Буран аплауз.) И само, тако, јединственим духом и снажним вољом,

можемо да срушимо све наше противнике, унутарње и вањске, противнике који у иноземству добијају новчану и материјалну потпору да руше нашу државу и нашу слободу.

Политички део одговора је доста јасан и прецизан. Али, да бисмо савладали све оне запрете у народу у ово доба кризе и господарске беде, морамо да порадимо на економском, господарском и финансијском пољу тако, да народним жељама и потребама изађемо у сусрет, те да побијемо оне приговоре, који кажу: да је свој беди, свој невољи и финансијској слабоћи наше државе тобож крива наша Влада и ова политика. То није тако, али противници се и тиме служе, а ови садашњи моменти економски и господарски, који су додуше лоши, иду у прилог тој њиховој теорији. И с тога наша Влада мора да пође тако далеко, да што је више погуђе изађе народу у сусрет, те да на тај начин отупи жалац тих њихових приговора.

Претговорник г. др. Гавранчић рекао је да у Адреси није у опште споменуто наше море. О нашем мору у Адреси нема ниједне речи. Наша обала је дуга, не 700 км, као што рече г. Гавранчић, него 1540 км, а ако се узме у обзир и наши отоци, и то већи отоци, онда је наша обала дуга 5.740 км. Предрагна Србија борила се за то да дође на те наше обале, да плаће на море. Међутим, у Адреси то наше море није споменуто ниједном речи. Зато је једна велика празнина и велики празан простор у том одговору, који захтева да се попуни, или да се бар у раду Владе покаже добра воља, да се нашем Приморју и нашој трговачкој морнарици дође у сусрет. (Аплауз.) Ми смо са нашом трговачком флотом, можемо рећи, најмањи народ у Средоземном Мору, према смо морали да будемо први.

Наша флота броји данас 326.000 тона, али се може рећи да су то бродови који ће кроз пар година да се баце сви натраг, јер су стари, а нови се бродови не купују, док је Грчка пре 5 година имала 400.000 тона а данас има 1.500.000 тона и то бродова модерних и добро изграђених.

Ми знамо да је наше бродарство свуда по свима морима. Наш поморац је свуда први у свету и он у своје мукотрпном раду носи преко наше заставе славу наше државе по свима океанима. Томе поморцу ми морамо да извиђемо у сусрет, јер он није нити осигуран нити има пензије нити ма каквог народног признања и то од прве југословенске Скупштине.

Ето, господо, то сам морао да истакнем као једну тачку, којој особито југословенска Народна скупштина мора да посвети највећу пажњу. И ако није у Адреси ништа у томе смислу назначено, ја мислим да ће Влада на томе порадити и да ће се изградити социјални закони, који ће нашег поморца, наше поморске капетане, стројаре и у опште морнаре осигурати, као што је осигуран сваки други радник, који ради на пример на путевима и по фабрикама, да му барем тиме признање дамо.

Господо, специјално баш у ово доба, кад се у једној, нами суседној, држави од стране наших емиграната развија особита делатност против наше државе и где се носе табле са написима словима „Vogliano Spalato italiana, Vogliano Sibenico italiano“ — морам да нагласим да је ово једна провинција, као једна бановина, у овој држави, у којој живи најчистији словенски елемент (Пљескање).

Нема ту, господо, нити један постотак страног елемента, а то ћу доказати статистичким подацима, који нису наши да се не би рекло да смо их ми направили према нашим жељама а не према стварности, него баш њиховим подацима или подацима једне треће државе, која није баш у пријатељском ставу према нама, да докажем да је ту чист словенски, српско-хрватски елемент.

Још године 1861, кад је овај део Далмације био у талијанским рукама, статистика је овако звучала, статистика која је била направљена од самих Талијана, да на име има Хрвата и Срба 369.000 у Далмацији а Талијана 200.000. Године 1870, немачки писац Фишер издаје статистику и каже да има 392.000 Хрвата и Срба а 40.000 Талијана. Службени бечки попис од 1880 године каже да има 440.000 Хрвата и Срба а 27.000 Талијана. Службени попис бечки 1890 године каже да има Срба и Хрвата 501.307 а Талијана 16.000. А у извештају службеног пописа од 1910 године каже да има 527.000 Хрвата и Срба а Талијана 12.000, па се надаје да је од тих 12.000, 6.000 имигрирало и да правих мештана Талијана има свега 6.000. Ето, господо, тако говори статистика од 1910 године.

А данас, господо, они имају смионости да тврде, да то није словенска земља него која припада господарима преко мора. Ја морам, господо, као син тога краја да одлучно протестујем са овога места против таквих изазивања, јер у оно доба, у најтеже доба, кад су Талијани палили и уништавали, а то је био и Бијоград на мору који су спалили и Шибеник који су спалили, они су мислили да ће тим поступком придобити срце народа, али од тога доба на до данашњег дана народ је остао у суштини својој словенски, јест и биће! (Бурно пљескање).

Господо, та теорија коју они проводе о *mare nostrum*, то је једна тежња свих народа, који живе на једној обали, тежња да пређу на другу обалу. Тако је и код Јапанаца, тако је и код Енглеза, тако је код свих народа који не могу да се развијају на своју територију, тежња је да пређу на другу обалу. Али то се може онде дозволити из социјалних разлога, где је земља пушта, где нема становништва. Али да се тежи на другу обалу, где живи становништво хомогено, становништво политички одложено и зрело, то се не може одобравати. Зато та теорија о *mare nostrum*, може бити само теорија и ништа друго. Господо, да буде поможено нашем народу и то, што скорије, ја ћу ставити један врући апел на Народну скупштину. То морам ја да учиним, јер је то категорички императив данашњег тешкога времена, што се тиче Далмације и врлетне Лике и Приморја, на име, да се укине житни закон барем за наше пасивне крајеве. (Бурно одобравање и пљесак.)

Ја ћу, господо, да Вам причам једну жалосну чињеницу, коју сам ја сам доживио пред осам дана. Ја сам био *vis-a-vis* Задра на једном отоку и видео сам, где долази некакав моторни чамац у нашу луку. Лађа је пловила под нашом заставом, дакле наша својина. Кад је лађа пристала уз обалу, на једанпут се почело искрцавати мноштво света и видео сам, да жене и људи носе сваки по једну врећу, у којој је било по 10 кгр. белога брашна. То су носили наши сељаци из Задра у нашу државу, а то је брашно дошло пред пар дана из Сплита у Задар, плаћано

по 1.50, а код нас га морамо плаћати по 3.50 динара. Ево то је једна аномалија, која се не може трпјети, и како ће народ онда бити задовољан? Наше брашно можемо добити у Задру по 1.75 динара, а у земљи плаћамо га по 3.50 динара. То је, господо, највећи разлог, ради којег би требало да се тај закон укине, а с друге стране не можемо у овим тешким годинама, где је народ без зараде, гдје су наши бродови привезани уз луке, јер од 326.000 тона можда да њих 10.000 не плови, гдје су ваљда милијонима људи остали без посла и у Француској и у Белгији, ми у ово тешко доба не можемо плаћати крух по 3.50 динара, кад га можемо имати по 1.50 динара. (Одобравање).

Ево, господо, то треба да се одстрани мудрим и паметним законима, па ће народ бити задовољан и прва југословенска скупштина, и ако неће сва доћи у Пантеон, као што рече један преговорник, али ће доћи они, који буду заслужни. (Пљесак). Ја гласујем за предложени нацрт Адресе. (Одобравање и пљесак).

Претседник Народне скупштине **д-р Коста Кумануди:** Има реч народни посланик г. Бошко Зељковић.

Бошко Зељковић: Господо сенатори и господо народни посланици, пролазећи последњих дана кроз села уже бивше Босанске Крајине, која се услед хотимичне туђинске запуштености а због високо вазда диване националне свијести, налазе на независном културном нивоу, у очима њиховим приметио сам сузе истинске радости и на њиховим испијеним лицима снажан одраз наде и вере у бољу будућност изазване историском Беседом нашега владара.

Нада и јака вера наших Крајиница свакоме је појмљива кад се зна, да је буди глас Онога, који је у најодеуднијим часовима читавога народа, кад се је решавало питање бити нас или не бити, узео на себе не само сав терет власти да народ спасе распадања и поведе га бољој будућности, већ је неустрашиво примио сву одговорност како пред Богом тако и пред историјом.

Позната је и непобитна истина да су народи творци своје историје, а исто тако векови су осветили вечиту истину да народи без својих великана немају своје историје. Наш народ изграђујући своју најновију историју која привлачи срца нас свију и читаваг културног света, био је у могућности да постигне вјековима постављене циљеве у тако кратком историском раздобљу, јер је био вођен по својим великанима — бесмртном оцу и Његовом јуначком сину, који је већ сада са пуним правом добио историско име — Краљ Уједињитељ Југословена. (Одобравање).

Сваки Крајиница носи дубоко у своме срцу лик бесмртног Петра Мркоњића, великог Краља Петра Ослободиоца, јер је он био тај, који је у отуђеним часовима, када се је решавало питање националног опстанка, спустио се у срце Босанске Крајине, у врлети и непролазне гудуре Ђорковаче да дадне читавог себе за спас и уједињење свога народа. (Гласови: Слава му!). Ово је Њега крунисало још онда и од тада наш народ га је сматрао и ми смо га Крајиници сви сматрали својим јединим законитим владаром, који је на врховима Ђорковаче непрекидним појасом опасао за сва времена подељену браћу Србе, Хрвате и Словенце, још тада духовно их ујединивши са великом и ослободилачком Ср-

бијом. Захваљујући срећном, духовном и крвљу посвећеном, јединству на врховима Ђорковаче, сав једноплемени народ кроз најтежа искушења изашао је очеличен снагом националне свијести, безграничне љубави, који су га водили остварењу идеала вјековне завјетне мисли нашега народа.

Наслеђену безграничну љубав и повјерење, наш узвишени владар знао је својим јуначким делима, својом мудро државничком политиком повећати у земљи и ивана тако да може, могуће једини у свету, да води свој народ кроз буру поратних страховитих биједа у мирно пристаниште срећног стваралачког живота.

Вођен историском истином да је наше село пролазећи кроз вјековне буре и олује било путир, из којег су примали причешће сви народни великани у одсудни борбама за остварење народних идеала, достојан син великог оца као идеју водиљу своје државничке политике ставио је: културно и привредно подизање села уз строго чување његовог националног карактера не допуштајући и помисли на могућност дискусије о постигнутом нашем највишем циљу: народном јединству и државној целини.

И ако се наше село утибље под теретом привидно безизлазног господарственог стања и створене међународне послератне коњунктуре, и ако се налази у привредној економској агонији под теретом презадужености, културне заосталости и елементарних непогода, ипак је он пун снаге за душевни и економски препород, јер је научен на патњу током читаве мучне историје, која га је довела до ослобођења а безгранично вјерује и одан је ономе ко га води подједнакој и праведној расподели терета на све слојеве народа, а тај народ и наша лепа и пространа земља извор су неисцрпивог душевног и материјалног богатства. У томе часу нека се са овога места подигне из дубине срца свих Крајиница поклик: Да живи Наш Врховни Војд Његово Величанство Краљ Александар I. (Бурни узвици: Живео!) Живео народ! Живела велика Краљевина Југославија! (Узвици: Живела!)

Претседник Народне скупштине г. **д-р Коста Кумануди:** Реч има народни посланик г. д-р Ђура Остојић.

д-р Ђура Остојић: Са усхићењем сам слушао прегнантне речи Његовог Величанства Краља, којима је, у Престоној Беседи, дао израза свом југословенском уверењу. Вођа нације и господар земље повукао је, јасно и одлучно, линије националне и државне политике, које резултирају из правилно схваћене и консеквентно примењене југословенске мисли.

Господо, никад не смемо сметнути с ума, како је образована наша држава у данашњим границама. У последњем светском рату дефинитивно је тримфовала идеја народности. Велики Вилзон изгатао је у први ред циљеве рата: самоопредељење народа, по коме сваки народ има право да образује своју националну државу. И ми смо само на основу југословенске идеје о народном јединству Срба, Хрвата и Словенаца могли добити оволику националну државу. Да није било југословенске идеје, зар би неком и пало на памет, а камо ли да добије државу, која би обухватила Марибор и Ђевђелицу, Суботицу и Улцињ, Сушак и Цариброд?

И место да се одмах по ослобођењу изграђивала држава на основу југословенске идеје, стари политичари неспособни да иду са духом времена и са замахом нових модерних идеја, почеше крпiti младу државу на тужну прошлост дугогодишњег ропства. И тако држави не могуће дати ни имена правог, већ измислише једну другу формулу: С. Х. С. И у овом самом имену, поред старог менталитета најбоше ослонца племенске оријентације. Сепаратистичке идеологије узеше маха и доведоше до судара. Тим сударом сепаратистичких идеја доведена је заиста и сама егзистенција државе у питање. Па тако је и морало бити, јер се ни једна држава не може без штете и опасности по се удаљити од идеје, која ју је створила.

Чим се појавила опасност за државу, храбро је испунио вођа нације Његово Величанство Краљ, који је и пред Богом и пред људима најодговорнији за судбину државе и народа, и својим манифестом од 6 јануара отстранио са државног кормила племенске сепаратисте и загрижене партизане. У том значајном манифесту поштно и отворено увек доследни Карађорђевић истиче се као следбеник демократске владавине и парламентарног режима: „Парламентаризам који је као политичко сретство по традицијама од Мога незаборављенога Оца остао и Мој идеал, почеле су заслепљене политичке страсти злоупотребавати у тој мери, да је постао сметња за сваки плодни рад у држави. Уместо да парламентаризам развија и јача дух народног и државног јединства, он — овакав, какав је, — почиње да доводи до духовног расула и народног разједињавања. Моја је света дужност да свим сретствима чувам народно и државно јединство и Ја сам решио, да ћу ову дужност испунити до краја“.

И, господо, ви сви знате, да демократски режим као такав није крахирао, али је пропао југословенски парламентарни режим ради специфичних својих негативних особина, које је показао за последњих 10 година нашег народног живота. Место праве демократије завладала је код нас партизанска демократија, и та је партизанска демократија дискредитовала и демократију и парламентарни режим у очима свих наших јавних радника у нашој земљи.

И стога, господо, и присталице и противници данашњег режима, у колико су истински поборници начела демократске владавине и парламентарног режима, морају да настану свим силама, да што пре престане сепаратистичких тежња и племенских оријентација у нашем јавном животу, јер докле год југословенска унитарна идеја коначно и потпуно не ликвидира племенску идеологију, не може код нас завладати пуни парламентарни режим. Модерна демократија не може у јавном животу оперисати са средњевековним елементима, као што су вера, провинција и племе.

3 октобра 1929 године коначно је дато и право име нашој Краљевини: Југославија — и заведена је фундаментална организација државе. Држава је раздвојена на бановине природним границама. Краљ Ујединитељ са првим својим сарадником генералом Живковићем разбио је калуфе старих провинција, чије је границе повлачио наш непријатељ према својим интересима, како би нас што дуже, разједи-

њене, држао у ропству; у самој Аустрији осам управних јединица са четири законодавства.

И чудна је проија судбина, господо, да су се робови, навикали на окове, којима их је господар окувао, да су почеле многи вођи племенски да истичу ону границу, коју је непријатељ повлачио, да би нас што дуже држао у ропству, као идеал својих политичких стремљења и тежња.

И, господо, на овоме месту имам такође да цитирам један историјски поклич оснивача наше славне династије и првог борца за слободу нашу, Карађорђа, који је рекао: „Дрино, водо племенита, међо Босне и између Србије, ускоро ће и то време доћи, и тебе ћу брзо пребродити!“

Као син из тих крајева на овом месту имам да споменем једну врло важну констатацију, да је жалосно, да је истом 1929 године, ова граница фактички укинута. И ми свима довикујемо гласно, јасно и рагветно: Дрину као границу између Србије и Босне затрпала су тела и кости јунака и с ове и с оне стране Дрине, и више тамо нема границе, и нека сви уламте, да је никада више не могу повући за зеленим столом и на папиру, и ко хоће да постави границу на Дрини, мора да је постави својим костима. (Живо одобравање).

Депутацији Дунавске и Дринске бановине Његово Величанство Краљ поручио је: „Реците свима и свакоме, да нас никакве границе ни подвојености из прошлости као ни Дунав ни Сава ни Дрина више не раздвајају, већ да нам увек везују и спајају интересе народа и душу народну у нераздвојну целину — у Југославију, коју никада нико развојити неће.“

Господо, нашем Уједињењу стајале су велике запреке, стајале су велике несреће у нама самима. Национални сепаратизам показао је негативне и реакционарне облике. Покојни Јован Цвијић, наш велики научник, пријатељ омладине и проповедник великих и спасоносних идеала, често је залазио међу омладину и указивао на опасности, које прете нашем организму од разних племенских националиста. Он је тада формулисао као највећу опасност југословенске идеје бугарски шовинизам, српски ексклузивизам, хрватски сепаратизам и словеначки партикуларизам.

И, господо, за то смо ми, млађе генерације на супрот ових националних и реакционарних облика истакли модеран и прогресиван национализам југословенски.

Руски социјални писац Михајловски аналишући национализам докле је прогресиван и докле је користан човечанству повукао је линију и рекао да онај национализам који тежи да у једној националној држави организује своје распарчане делове и са тим циљем да створе услове могућности да на свом матерњем језику исказују своју културу. Тај и такав национализам је прогресиван и користан напреску човечанства.

Према томе наш југословенски национализам који хоће од Срба, Хрвата и Словенаца да образује једну нацију, да формира југословенску националну културу, још увек је позитиван и прогресиван.

Господо, овакве погледе имала је наша омладина још пре двадесет година. Да не говорим о томе ја ћу бити слободан да вам прочитам један део програма, који смо ми саставили одмах иза бугарског рата, сад је управо двадесет година, од тога, и у

тој енуацијацији стајало је ово штампано у прашкој „Југославији“:

„Двије су значајне појаве у развоју нашег препорода, једна у зачетку нашег препорода, друга у последњој његовој фази: Илиризам и бугарски рат. Прва утопистичко — романтички поглед на читав југословенски проблем, друга кулминација сепаратистичког, деструктивног дјеловања. Илирска утопија (кад и не би никакве друге користи донијела) заједничким књижевним дијалектом ударила је основ јединства српско-хрватског. Реална сепаратистичка политика и фанатична пропаганда службене Бугарске довела је бугарски народ до пораза. Значајно је да се Илиризам појавио у оном дјелу нашег народа који је мост међу Србима и Словенцима, значајно је да се бугарски рат замјетнуо због оне честе наше нације, која ствара прелазни стадиј од Срба к Бугарима. Парадоксалан је факат, да је Илиризам својим позитивним радом и Бугарски негативни сепаратизам највише допринео ријешењу опћег југословенског питања. Па и кад не би било безброј других аргумената у политичкој и културној историји Јужних Словена, ове двије појаве, екстремне у времену и мјесту, по садржини и форми, за нас би биле довољна аргументација да смело устврдимо: проблем Јужних Словена и културни и политички мора се и може се решити еволуцијом или револуцијом, милом или силом само у југословенском смислу.

Вјерујемо у снагу, развој и побједу идеја, које су нуждом изазване, дакле логична последица непоколебивом законитости везана за све оно, што је непосредно минуло, а у садашњости се држе попут живог организма у једној цјелини, обухваћајући језгру проблема и све детаље цјелини одређене и с њом хармоничне.

Верујемо у побједу југословенског јединства, у животу силу идеја, које су у свим најзнаснијим етапама нашега развита избиле на површину, у прошлости нејасних контура, исповиједане само од највећих наших генија, сада дубоко увријезане у мозговима и срцима најширих слојева нашега југа, одређене и објашњене.

Оно, што бјеше за илирима празна утопија, данас је свих политичких реалних начела најреалније.

Идеје, које нам намријеше генији југословенства: Губец, Гундулић, Гај, Враз, Караџић, Његош, Мажуранић, Прерадовић, Старчевић, Штросмајер и које живог репрезентанта налазе у Мештровићу, својном су читаве наше интелигенције. Они нам их опоруком оставише, ми ћемо бити извршиоци њихове последње и највише воље.

Окружени гвозденим обручом великих нација, културно јачих и политички организованих, ми би и онда, кад неби постојали сви увјети да створимо једну хомогену снажну југословенску цјелину, морали би да се и као хетерогени елементи удружимо, да сачувамо своју угрожену егзистенцију. Културни наш застој има без двојбе своје разлоге у политичкој несрећности. А што је најтрагичније у нашем проблему, баш у тој политичкој расцјепканости туђински су културни утицаји нашли најбоље услове, да своје елементе унесу у наша раздробљена племена и тим још јаче акцентују разлику, која би међу

нама била и иначе настала већ услијед различитих животних прилика.

Сви ти објективни разлози довели су нас до закључка да је скрајње време да наше дивергентне тенденције „ударимо под угао“ и сведемо у једну резултанту.

Уједињени подићићемо зид, који ће одбијати њемачки „Дранг нах Сиден у. Остен“ и присилити Нијемце, да животно своје питање ријешавају борбом на фронтама са својим најближим сусједима. Уједињени упозорићемо Италију да источна обала Јадрана може бити само у власти оних, чије је позађе. Мађари ће само с нама, а никако против нас, да траже пут својој индустрији и трговини. Уједињени моћи ћемо да напредујемо, јер ћемо социјалне реформе моћи да удесимо према својему националном карактеру. Културни наш напредак биће тек онда зајемчен, кад и егзистенција наших културних радника и слобода њиховог дјеловања, а опсег њихова уплива, кад буде шири него је данас.

Сепаратистичким тежњама ми постављамо на супрот један живи, силни, активни, синтетички национализам југословенски, који у југословенским племенима налази елементе, да Словенце, Хрвате, Србе овачи као једну јединствену нацију југословенску.

Ми смо Југословени, а нијесмо партикуларно Словенци, Хрвати, Срби — ми смо Југословени, јер смо и Словенци и Хрвати и Срби.

Наш је циљ потпуно уједињење Словенаца, Хрвата, Срба у један јединствен народ са свим оним критеријама, који народ као индивидуалност означају, а то све зато, да тим лакше дође до свога потпунога изражаја и као творац своје индивидуалне југословенске модерне културне унесе у опћечовјечанску свој позитиван живот.“

Ето, драга браћо, како је пре двадесет година југословенска омладина мислила и какав је програм поставила. Ви видите пре двадесет година омладинце из свих наших крајева, из свих наших племена да су братски, споразумно и сложено радили и изграђивали смернице свога рада оним истим речима, којима ми данас говоримо. Ми смо и даље пре двадесет година месецима и месецима са браћом Словенцима разговарали о стварима и културном развоју и јединству јужних Словена и ми смо се тада сложили и слободно одлучили како да остваримо и то културно јединство. Ми смо тада закључили и да сваки Словенац из основне школе изађе са знањем српскохрватског језика, јер би се тај тамо предавао у основним школама. Ми смо се сложили да иза Прешерна мора остати словенски дијалект, у лијепој књижевности и журналистички, али смо се сложили и у томе да научни језик југословенски буде хрватскохрватски. Тада је омладина словеначка у Бечу и Грацу примила ове идеје које сви ми, господо, данас износимо.

Господо у истом броју из кога ово цитирам, пок. Алекса Шантић поздравља омладину:

„Браћо! Звездама душе своје оспимо ноћ!
Нек плану ватре у там!
Напред! А с нама ако не хтели Богови ноћ,
Ми будимо Богови сами
Нек пун
Лепоте
Сине ко мај,

С наше
Голготе
Васкресе сјај!"

И, господе, југословенска омладина полетела је као на крилима, полетела је на све стране одушевлено и пожртвовано да се бори за идеале своје младости и идеале своје нације.

На свима фронтима, на свима пољима, у свима борбама ми налазимо чланове ове југословенске омладине. Они весела и ведра чела улазе у казамате, смелим очима гледају у вешала, јер знају да без жртава и без крви нема слободе и уједињења. И тако је ова омладина доказала и жртвама потврдила оне своје идеје које је својим чистим срцем исповедала и народ позивала да се што пре отресе окова и крене напред на путу среће и слободе.

Господе сенатори и народни посланици, не треба да се поводимо за опортунизмом, готово да кажем, професионалних политичара, који су увек уза свако начело и уза сваку идеју додавали једно али, који су увек тобож гледали на неку традицију, јер за ту исту прошлост велики један научник наш, Стојан Новаковић, кога смо консултовали када смо још ерицали ове идеје, казао је омладини: „Затворите нашу историју и отворите је само онда кад хоћете у њој да нађете како не треба да радите. Гледајте у будућност и радите по идејама које сте сами себи поставили и које сте сами себи изградили. Ми старији можемо само разумом да схватимо, да сте на правом путу и да сте добро пошли напред, али од нас као старије генерације не тражите да осећамо са вама и да смо са вама потпуно сложни. Ено вам млађег Скерлића, члана ваше генерације, који је толико близак омладини, и радите с њим". И, заиста, ми смо с тим горостасом Шумадинцем ишли напред у борбу за југословенску идеју. Да живи југословенска идеја, да живи југословенски Краљ! (Узвици: Живео! и пљескање.)

Председник Народне скупштине Д-р Коста Кузманџић: Има реч народни посланик г. Милан Ђуковић.

Милан Ђуковић: Господе народни посланици, у режиму заснованом 6 јануара 1929 године главна политичко-идеолошка основа јесте унитаризам, једно југословенство. Ова је основа ударена знаменитим законом од 3 октобра 1929 године по коме је наша Краљевина, дотле називана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, добила своје оправдано јединствено име: Југославија, по коме је подељена, без обзира на прошлост и на традиције, на нова управна подручја према нашим схватањима и према нашим географским и економским потребама и приликама. Проводећи строго ту унитаристичку идеју југословенства и желећи да наш читав не само државни него уопште и јавни живот крене у том новом југословенском правцу, одредио је Устав од 3 септембра 1931 године као и закон о удружењима од истога месеца и исте године: да политичке странке, да политичка удружења у нашој земљи не могу имати ни племенски ни верски ни религиозни карактер; да све те политичке струје и снаге морају бити руковођене унитаристичком југословенском идеологијом. Истина, та мисао народнога јединства постојала је и пре и за време рата.

За време рата нама су била пружена сва поли-

тичка факта двеју слободних наших држава као и националних кругова.

И на основу те велике политичке идеје водиље могла је српска Народна скупштина у Нишу, као и велика Црногорска у Подгорици и сва народна већа у бившој Војводини, Славонији, Хрватској, Словенији, Далмацији, Босни и Херцеговини, донети једнодушну и једногласну одлуку да се та мисао унитаристичка, мисао народног јединства, оствари и да добије своје животне, конкретне облике, да добије стварни облик у уједињеној, недељивој нашој националној и слободној држави. Међутим, у току нашег заједничког државног и политичког живота кренуо је наш јавни рад другим правцима него што је био онај идеал на коме је наша држава основана. Било је истина озбиљних покушаја, било је чак и политичких група, странака, које су узеле као основни програм и основну своју идеју јединство и југословенство, али у ствари све наше политичке струје, партије и странке као и групације у току ових 10 година од уједињења па до 6 јануара 1929 године биле су у ствари племенске, биле су верске, биле су регионалне. И у тој недоследности, у тој великој противности између идеолошке основице наше државе и фактичне структуре наших странака, носилаца нашег политичког и државног живота, ја видим једини узрок, једини извор, свих недаћа наших, свих сукоба, свих спорова, узроке свих неспоразума и судара. И када је распојасаност и бесомучност распаљених политичких партијских страсти чак и у највишем и најсветијем народном дому, у Народној скупштини, достигла свој врхунац, онда су сви људи добре воље, сви искрени родољуби и патриоти, стекли уверење да све те наше странке нису у стању вратити мир у земљи, нити повратити народу веру у његову лепшу и бољу будућност, онда је онај човек, коме је милошћу Божјом и народном вољом поверено и досуђено да бди над опстанком, над будућношћу наше земље, над спокојством, над срећом и напретком нашег народа, учинио 6 јануара 1929 године онај одлучни, онај мушки, јуначки гест, којим је прекинуо дотадашње тешко стање и повео земљу и народ новим правцем и новим стазама.

Тај режим, заснован тога знаменитог датума, добио је своју политичку садржину законом од 3 октобра 1929 г. Онда су и они скептици дотадашњи јасно увидели да овај режим нема за циљ само стишавање партијских страсти и умирење народа и земље, него да он инаугурише једну сасвим нову политику, једну нову чисто југословенску оријентацију. У томе духу и са тим циљем владало се у нашој земљи 3 године. Краљевска влада издавала је законе и управљала нашом земљом, а повољни резултати видели су се, и данас се осећају на свима странама, на свима пољима нашег јавног живота. Најпрече је било повратити веру народу у државу, у њене органе и пробудити поверење у претставнике државне власти. А ви знате, господе, да то није било лако; ви знате да претставници државне власти, наше чиновништво, којима се није никада могла одрећи ни способност, ни родољубље, ни пожртвованост, ви знате да је то наше чиновништво у партијским режимима и у оргијама партијских борби често се повијало, осећајући своју немоћ и да је оно било подвргнуто којекаквим утливима неодговорних фактора. Народ је почео веровати у правду и

једнакост, почео је поклањати своје поверење и почео је са поверењем приступати државним органима, не гледајући више у њима експоненте ове или оне странке, него гледајући у њима претставнике државне власти, који ће доносити одлуке и који ће кројити правду строго по законима и подједнако свима и свакоме.

И најзад кад је дошло време, кад је мир ушао у земљу и народ, Његово Величанство, наш узвишени Господар и Краљ, остајући веран Својој задатој речи о пролазности онога стања и о привремености привремено предузетих мера, повратио је земљи и народу уставно стање и позвао југословенски народ да изабере слободно, по свом најбољем уверењу и нахођењу, претставнике, који ће у заједници са Краљем доносити законе и који ће заједно са њиме водити бригу о државним и народним потребама.

Изборни резултати свима су нама познати. Народ се одазвао у великом броју у извесним крајевима, у тако огромном броју да је то изненадило оне и највеће оптимисте. И одмах се осетило благотворно деловање и рактично примењивање нове политичке оријентације. Особито смо ми то осетили у оним крајевима који су насељени разним вероисповестима и у којима су политичке партије проширивале и продубљавале јаз верски и племенски између појединих делова народа. Први случај у историји тога краја, централног краја наше државе, у Босни и Херцеговини, први је случај у историји њиховој да су без разлике сви, и православни и муслимани и католици, схватили да је ово њихова заједничка ствар. Ја, господо, примера ради, наводим да сам, и ако Србин православне вере, изабран огромном већином у једном босанском срезу Врбаске бановине, који има католичку већину. И ја сам поносан да сам народни посланик не само оних 4000 бирача, него да сам народни посланик исто тако и оних 3 хиљаде римокатоличких Хрвата и оних 2 хиљаде муслимана (Пљесак). А као један куриозум, јединствен у нашој политичкој историји оних крајева, наводим овај један детаљ који на први мах изгледа ситница: да су за мене гласали три католичка свештеника заједно са својим журиком, а за другог Хрвата који је католичке вере, да су гласали три православна свештеника. И милина је била видети, господо моја, онај припрост, јединствени сељачки свет пре избора и после избора како се, тако рећи, такмичички слушајући кандидата, слушајући свога посланика, такмичички се је истичући шта би требало учинити за њихову заједницу, за њихово село, шта би требало учинити за њихову општину или за њихов срез. То су појаве које треба нарочито истакнути. Не смемо ни за длаку отступити нити се враћати на нашу проживљену и рђаву прошлост!

У политичком делу, наша Адреса спомиње да ће Народно претставништво помоћи или прихватити иницијативу Краљевске владе у изградње наших самоуправа, како општинских тако и бановинских. То се само по себи разуме, јер ми хоћемо да што већи број народа узме учешћа у јавним пословима, јер хоћемо да наш народ изградимо и уредимо демократски.

И, господо, треба и код овога посла бити опрезан и обратити нарочиту пажњу на финансијску страну наших самоуправа. Ја сам приликом изборне

агитације, а и после избора обилазећи све срезове довољно проверио и сазнао, шта мисли народ о нашој општинској и бановинској самоуправи. Немојмо се, господо, заваравати, народ није том самоуправом одушевљен, јер га та општинска и бановинска самоуправа много кошта, и јер он не види од ње оне користи, које би одговарале материјалним жртвама које он за ту самоуправу подноси. И ти терети, особито у данашње доба тешке економске кризе кад народ и сељак једва сноси државне терете, ти терети не смеју бити претешки, макар се они давали за једну тако добру и корисну ствар, као што је општинска и бановинска самоуправа, него у ово тешко доба, за које сам уверен да је привремено и да ће врло кратко трајати, да у то доба у колико се државни послови преносе на општине и бановине, да се у толико смање државни терети, да би могао сељачки свет много лакше сносити своје општинске и бановинске таксе и пристојбе.

У економском делу наша Адреса ограничила се на најважнијем питању данашњице, питању које интересује цео наш народ без разлике занимања у свима крајевима. Ја сам изабран у једном срезу који се сматра сразмерно прилично стојећи у тамошњим крајевима. У том срезу, хвала Богу, нема глади, нема оскудице и народ има жита и стоке, а има и ракије. Али оно што нема, то је новац. Народ је задужен и презадужен исто тако као и у другим срезовима и крајевима, и ја потпуно усајајам оне лепе мисли, које нам је онако јасно и лепо извео колега др. Милорад Костић.

Не могу се сложити са часним претговорником др. Кожуљом, који је казао и изнео шта би морало у закону о житу укинати. Овом приликом могу као заступник једнога житнороднога среза напоменути, да је велика грешка и грех учењен према томе крају и ја мислим да то није усамањено, него да и други срезови због тога пате, јер извозно друштво није проширило свој рад и на те срезове. У дрвенском срезу ни један вагон пшенице то извозно друштво није примило.

И онда ви знате шта се ради у таквим случајевима, шта се догађа. Сељак мора доћи до новца. Пшеница се кришом продаје и на крају крајева не би то била никаква несрећа, јер је тенденција била житног закона, да се постигне извесна висина цена, не би, најзад, то била несрећа ако би се жито могло кришом продавати уз новолу цену. То се жито не продаје по 1,60 или 1,50 него највише 1,10 или по 1.— динар.

У нацрту наше Адресе, господо Народни претставници, споменуто је на неколико места реч штедња. Господо, ни код штедње не сме се прегонити. Штедети се само може у ономе што нам није неопходно потребно. Али била би погрешна политика штедети и онде где се мора трошити. У вези са штедњом, говори се о равнотежи нашег буџета, а одмах затим о ревизији материјалних и личних издатака у нашој државној управи. Ја мислим, господо народни претставници, да се под ревизијом личних издатака не мисли редукција принадлежности државних службеника у сваком случају, него нека остане последња, али заиста последња, мера коју је државна управа дужна учинити у интересу равнотеже државног буџета. Јер, господо сенатори и народни посланици, треба испитати

хоће ли онај сталеж који буде таквом мером погођен моћи живети и хоће ли моћи крај са крајем састављати.

Ја не знам како ће моћи живети и како ће моћи на крај излазити државни чиновник у Београду који прима месечно 3.000.— динара и мора дати сваког месеца за кућну кирију, не једну петину свога прихода, како то прописују национални економи, него 1.500.— динара, или половицу својих припадљивости. (Одобравање и аплауз). Па онда, господо, немојмо заборавити моралну страну тога питања, о чему нећу много да говорим, али ипак морам казати, да ви знате, господо, да је сваке науперизације неминовна крилатица корупција.

Како нацрт наше Адресе у политичком делу потпуно одговара програму нашег рада и наше политичке идеологије, нас који смо изабрани на земаљској листи Претседника Владе г. Петра Живковића, а како је у привредном делу истакнуто оно што данас цели наш народ интересује и, најзад, пошто сам ја био и члан Адресног одбора, те узео учешћа у њезину састављању, то изјављујем да ћу гласати за овај нацрт. (Одобравање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Др. Милан Секулић.

Др. Милан Секулић: Господо сенатори и народни посланици, изабран у северном делу наше миле и драге отаџбине, као народни посланик желим да укратко изнесем, са каквим осећајима је народ у бившој Војводини пропратио шестојануарски акт Његовог Величанства Краља и какав је одјек изазвао Поздрав Њ. В. Краља упућен југословенском народу и првом југословенском Народном претставништву.

У најтежим часовима нашег народа и државе, после 1 децембра 1918 године, када је завладала највећа идејна и политичка поремећеност услед заслепљености партијских страсти и услед њихове борбе и када је у највећој мери био угрожен напредак нашег народног и државног живота; и када су биле доведене у питање, најтежим жртвама читавих појасева генерација, историјске тековине нашег народа, Његово Величанство Краљ, имајући у виду спас државе и народа, надахнут генијем свога народа, 6 јануара 1929 године, на мах је пресекао то стање и установио смернице нове државне и народне политике.

Сав народ, па и онај у северним крајевима, са једнаким одушевљењем прихватио је 6 јануар, као спас. Осетио је да шестојануарски режим полаже темеље народном препороду, ствара нов менталитет, осигурава државно и народно јединство као светињу, која је ван погађања и дискусије. Шестојануарски режим почео је стварати нове законе, који важе за целу земљу, нов правни поредак, који је за собом донео унификацију целокупног законодавства.

Важно је споменути један од најважнијих закона, закона који чине част Краљевској Влади, а то је закон о радњама и о обрту. То је један од последњих, али првих закона који обухвата све наше привредне кругове; то је један од првих закона који одише широким социјалним смислом и који баца у заборав оне царске патенте и декрете, оне покрајинске законе и наредбе, на основу којих су били нормирани ти односи. Доношењем нових унифици-

раних закона 6 јануара режим је ударио темеље југословенском правном поретку и много је допринео развијању истог.

Огроман значај шестојануарског акта и режима лежи у његовој динамичкој, у његовим развојним могућностима. И акт од 3 октобра, када је наша држава добила њено право име, и акт од 3 септембра, када је народу дат Устав, којим је призната равноправност и једнакоправност пред законима свију грађана у држави, без обзира на веру и народност, и избори од 8 новембра, и Престона Беседа од 18 јануара, — све је то 6 јануар у своме континуитету и еволуцији. Та ће се идеологија и даље развијати према диктату државне нужде и народног благостања. Све у своје време и сваки на своје право место, јер нема принципа због којег се може и сме довести још једном у питање консолидованост једне државе и једног свесног народа.

Држава и народ изнад свега — то ће бити и у будуће врховни принцип, регулативни принцип, испред примена истог више се неће никад устукнути. Та политичка концепција, која је резултат шестојануарске идеологије, као и Престона Беседа, наишла је на радосне изразе у северним деловима наше отаџбине. Бивша Војводина дала је 8 новембра један грандиозан пример беспримерне колективне манифестације, јер је приступила у огромним масама, до сада нечувеним и незапамћеним на биралиште. Око 400.000 бирача је онде гласало, и тиме је јасно документовало: да се слаже са шестојануарском идеологијом и са радом Краљевске Владе, која је умела после 6 јануара смирити духове и водити послове државне у смислу и духу манифеста од 6 јануара, и која је у своме изборном манифесту објавила велики државни и национални програм. Значајно је, и треба нарочито подвући, баш с обзиром на прилике које владају у бившој Војводини, да су у овим огромним бирачким масама учествовали и наша браћа Мађари и Немци, и да су они тиме без икакве резерве гласно изјавили, свесни уставне слободе, да стоје на једној линији, на линији 6 јануара, на линији на којој стоје сви Југословени ове државе.

Господо сенатори и народни посланици, и тамо, у оним крајевима одакле сам ја дошао, жели се, и то се енергично жели, да се пође путевима нове државне политике, која нам је и у Престоној Беседи у великим потезима показао Велики Визионар наше надије, Њ. В. Краљ. Та идеологија, тај програм неће довести до оног стања и до оне концепције, која је довела до стварања Видовданског Устава, који није био резултат политичких и економских прилика и снага онога времена и државничке провидности, него је дошао под тешким утицајима трагова наше прошлости, којих се нисмо могли ослободити. Заборавило се код регулисања важних државних питања на ону историјску дистанцију, која је потребна код формације државе. Заборавило се на чувени социјални закон: да мртваци често владају живима, и да нема нормалног развојка са великим скоковима и са великим прелазима. У идеологији 6 јануара не предвиђају се такви скокови. У будућој изградњи наше државе превија се једна поступност, коју резултирају велики државни разлози и принцип народна солидарност, а само такве институције, које су на такав начин доношене, пружају

жају гаранцију за њихову стабилност, за њихов успех.

Господо сенатори и народни посланици, Адреса у своме привредном делу истиче на првом месту, као и Престона Беседа, оне мере које треба предузети као најхитније, при санирању криза и на првом месту спомиње онај сталеж који је хитно упућен на помоћ. Мислим на село, на старање о селу.

Село је резервоар наше расне снаге и нашег народног вбраћа, наше оружане и појеске војске. И у прошлости нашег народа и у данашњици најважнија је улога нашег села.

Сељак је најозбиљнији чинилац у стварању социјалне структуре наше државе. Он у огромној мери по закону о интерфункционализму утиче и на физиономију осталих социјалних класа. Пошто је дошао у кобне маказе данашњег привредног поретка и постао жртва једне кризе, чији су таласи запљуснули и нашу државу, то се указала потреба да се њему у првом реду, одмах изиђе у сусрет, да се и он помогне у оној мери, која је оправдана и која одговара материјалној снази наше државе.

Краљевска Влада је приликом изборног манифеста споменула и обећала ревизију целокупног пореског система и ја сам уверен да се на то обећање неће превидети и да се то обећање, ако се не би извела ревизија целог пореског законодавства оно да се бар изведе у погледу парцијалном, у колико се односи на земљарину а специјално да се одреди ревизија ратних пореза, и заостатака. Све се то може остварити на основу оног места у Адреси које гласи: да је прека потреба да порески терети одговарају стварном народном дохотку, односно смањеној моћи наше привреде.

Захваљујући Његовом Величанству, донесени су важни социјални и аграрни закони, осигурано је да земља припада нашем сељаку и треба му и даље омогућити да безусловно остане господар своје земље и да дође до осталих оруђа, која су му потребна, како би на земљи могао да ради, да је задржи и да њоме влада.

Нарочито је потребно да се не сметне с ума и не изгуби из вида и она реченица из нацрта Адресе која се односи на закон о ликвидирању аграрних односа, и извршење којег је суспендовано, да исти не буде даље суспендован, већ има да ступи у живот, али га претходно треба ривидирати, јер оне факултативне откупне цене, које су тамо назначене према коефицијенту из онога доба кад је закон донашан, данас су велике, а треба омогућити и сиромашним сељацима и на западу и југу наше државе да могу да дођу до јевтиног откупа земље.

Наша земља у бившој Војводини нарочито је осетила благодети од ослобођења. Народ у Војводини за време Мађара био је не само политички угрожен у својој националној егзистенцији, него је он био и у економском ропству, јер је у старој Мађарској владао феудалистички систем. Тек ослобођењем тај феудалистички систем пада и наш сељак из Бачке, Баната и Барање такође постаје господар своје земље благодарећи Његовом Величанству Краљу, који је давао увек видног доказа своје љубави и свога старања према нашем најсиромашнијем, најмоћнијем и најмнобројнијем слоју нашег народа, нашем сељаку.

Господо сенатори и народни посланици, да одиста живимо у врло озбиљним временима и тешкој кризи то се види и из текста Престоне Беседе и из Адресе. Треба подвући ону јасноћу, ону мирноћу и искреност погледа као и онај оптимизам свеж и здрав, да из кризе ми морамо и можемо наћи излаза. То није стихијска криза, која све коси и која повлачи за собом банкротство једне државе и народа. То је криза коју ће наш народ, благодарећи његовој економској структури, да има ситан посед на којем није развијено више капиталистичко газдовање са моторним снагама, и да је у главном произвођач житарица сам за себе и за своје остале најнужније потребе.

Пребродиће је и за то што наша Влада ради у споразуму на принципу међународне сарадње, а како је криза свеопшта, то су и други народи позвани, па ће и други народи све учинити да се та криза ублажи, да се нађе мера да не буде дуготрајна. Најзад, пребродиће је наш народ и својим челичним карактером, пожртвованошћу и аскетизмом који незна мере. Народ који је био набадан на колац, народ који је преживео оне муке, који је преживела Србија, тај народ ће преживети и кризу, која је мања и лакша него оне муке што је препатила јуначка и витешка Србија.

Адреса води рачуна још о изградњи социјалног законодавства и тај део ја са нарочитом топлином мога срца поздрављам, јер видим, да су принципи на којима ће се израђивати то законодавство здрави. Оно ће бити постављено на социјалној правди и на националној солидарности. Видим, да се постављају кочнице претераности капитализма, потребно је национални капитал развијати, јер је неопходан, али треба спречавати његове злоупотребе које могу бити на штету народне снаге и народног здравља. Исто тако поздрављам захтев, да је нужна социјална заштита радника, да је нужно осигурати живот свих оних који се налазе у тешком стању, без обзира којем радном слоју припадају и да је потребно извести подједнаку поделу терета.

Имајући у виду конструктивност радничке класе, која је највише упућена на социјалну заштиту, мислим да би требало нарочито пажњу обратити да се наше поједино социјално законодавство, у колико је то могућно, не корегира на штету радничке класе и да се у погледу осигурања донесу нови закони који треба да се прошире за случај беспослице, за случај старости, за случај изнемоглости: Осигурана моћна радничка класа, која је многобројна и конструктивна, сигуран је стуб државе. Наравно, да се има рачунати са принципом народне солидарности, са принципом онога што се може постићи са средствима која стоје на располагању. Нико не може да поставља максималне захтеве, свако има да се реши на мањи минимум, да смањи свој стандард, да би се и осталима могли једнаки услови живота и рада осигурати. Социјална правда је само она, која се руководи морално мидејом дужности свих према целини, она је само онда правда ако посебни интереси престају пред интересима целине, где ако се посебни циљеви подвргавају циљевима целине.

Господо народни посланици и господо сенатори! На крају свога говора још би желео да се са две три речи осврнем на крај, из којег сам дошао, који

ме је овамо послао. То су крајеви наше бивше Војводине. У напрту Адресе ја сам са највећом пажњом прочитао оне редове, који се односе на то, да ће се Краљевска Влада старати и водити бригу о свим деловима државе.

И наша бивша Војводина такође заслужује да се и њој укаже пажња и старање. И она је исто тако важан део ове државе као и сви други делови исте. Она је стража на северу, она је житница наше државе. Њезин геополитички положај је значајан. Она је у војном погледу важна, она је и у економском погледу важна с обзиром на високу културу, трговину и занатство које треба унапредити. Међутим, последњих деценија, под туђинском најездом и под свакидањом насилном колонизационом политиком, тамо су извесна етничка померања снага извршена на нашу штету била, која су за последњих 12 година истина знатно поправљена, али јој ипак потребно обратити велику пажњу етничком, културном и привредном дизању наше Војводине. Она је покрајина која прва трпи најезду туђинску и она је прво огромно подручје наше лепе Престонице. Ја сам уверен да ће Краљевска Влада и томе важном делу наше државе показати исту ону пажњу и бригу као и осталим деловима наше државе.

Желим да завршим овај свој говор са речима: најискреније захваљујем Краљу Краљевине Југославије, првом раднику Краљевине Југославије, крунисаном раднику Краљевине Југославије, који највише ради, који неуморно ради и са беспримерно великим пожртвовањем ради на славу и дику Отаџбине, и са жељом да и прво југословенско Народно претставништво са Краљевском Владом приведе у дело све оно што је могуће из Адресе и Престоне Беседе а тиме ће се уједно највише одужити Краљу и самом народу пружити срећу коју он заслужује. (Одобравање).

Председник Народне Скупштинине д-р. Коста Ђукић: Има реч народни посланик г. Милан Радовић.

Милан Радовић: Господо сенатори и господо народни посланици, када се само сетим последњих месеци 1928 године морам са овог места да узвикнем: Нека је слава Богу и нека је велика хвала нашем дичном Краљу, јер ево доживесмо чист национални југословенски парламент, у коме се и моја маленкост јавља да проговори коју реч.

Као свештеника мене нарочито радује и весели што је и у Престоној Беседи наш узвишени Господар а и у Адреси Народно претставништво сетило се оних који су највише заслужили да се до овог дође, сетили се гробова наших хероја на чијим костима савијасмо ову моћну државу, чији су гробови расути широм целог света, што је незапамћено у историји.

Прошлост оставимо историји. Орагорство нека иде орагорима. Али нас као праве, истинске претставнике свога народа зове народ данас у овим тешким моментима у помоћ, зове нас у помоћ и наш Узвишени Краљ да Га помогнемо да се Он своје народу за његове велике жртве достојно одужи и по заслуги одужи.

Господо, мало је чудновата ствар, да нашу чисту пољопривредну земљу овако притискује и овако дави та немам коју зовемо криза.

Оно што ни једна држава нема, оно што није ни једна фабрика у стању да створи, тога ми имамо у изобиљу. Имамо хлеба, меса, масти, рибе, зејтина, воћа, и свега онога, што је потребно за одржање човечијег живота. И опет нам је тешко, и ако немамо милијоне незапослених радник.

Али изгледа, господо, да је наша криза у ствари криза морала, криза нерада, криза осуства довољног патриотизма. Да је у нашем народу сачувана прадедовска вера, да је у нашем народу сачуван морал, да се није пошло ка задовољавању страсти и незајакљивих прохтева, ка уживању и богаћењу и то са врло мало или ни мало рада, ни половина ових тешкоћа данас код нас не би било.

Као свештеник, улазећи у свачији дом, видео сам, да наш народ и данас у 20 веку прозоре хартијом лепа. Видео сам, да свој стан осветљава малом шкиљавом лампицом. Видео сам да иде искрпљен са по 20 и више закрпа, да му је покривач такав, да ако главу покрије, ноге су му голе. У малом собичку слава цела породица, ту, где кува, где меси и где суши своју обућу и одело, кад је мокар. То све наш народ ради, господо, не зато, што није умео боље да живи, него зато, што нема боље. Ми народ у таквome стању нити смеомo, нити можемо оставити, јер он то није од нас заслужио. Народу се мора помоћи. Чиме? Бар оним чиме ми располажемо, а то је смањењем пореских терета, који га притискује. И морамо му помоћи и нашим озбиљним и напорним радом, да му тиме дамо доказа, да се о њему бринемо, и да тражимо пута и начина, да му што боље помогнемо.

Упрошћавање администрације и довођење личних расхода на најужнију меру, треба да је прва брига и старање свих нас.

Наш народ, господо, реч бан врло нерадо изговара не зато, што народ мрзи бана, не зато што народу смета бан, али дајте и таксе, које народ бановинама плаћа, притискују га и тешки су му, зато народу не треба замерити, јер народ због Николе омрзне и св. Николу. Тражимо од краљевске Владе, да одмах изради закон о преуређењу бановина тако, да бановине буду народу миле, а не скупе бирократске установе. Општинске буџете ставити под најстрожију ревизију и контролу, да би се народу олакшало и на тај начин и да би бар могао своју једину корисну установу, коју село има: основну школу — издржати онако како треба.

Наш је народ, господо, заслужио да му се закон о порезима измени у његову корист, јер је то праведна ствар, пошто је порез разрезиван онда, кад је сељак своје производе продавао два, три или четири пута скупље, него што је данас.

Закрпа у државном буџету, која би настала смањењем порезе на имање и на земљишта, треба попунити порезом на акционарска друштва и на банке у чије су руке ушли капитали који су из сељачких руку несвесно излетели. (Чују се узвици: Тако јел!) Та празнина може се попунити и једним таксама од динара, два или три по узвишеној господи која после девет сати седе по кафанама. И тај би приход, ја верујем, попунио оно што би нашем народу са његовог имања смањили. Доношењем закона против лукеуза поправили би наше, финансије али би урадили још и нешто више. Отерали би наш

народ тамо где му је место, упутили би га да живи скромним животом онако како њему и личи, јер свега што нама треба имамо у својој сопственој кући.

Господо, наш је народ делима показао да воли своју државу. Ако држава тражи и у нужди је, ја знам да ће народ и последњу лепту дати на олтар своје отаџбине. Било је то у недавној прошлости, господо, кад је држава апеловала на народ, кад је порез поцела са сто на сто, народ је то мирно платио, јер је знао да то тражи држава.

Али је нужно укинути трошарину на вино и ракију и укинути финансије, а попети трошарину на пиво, на коњак, на разне ликере и друга луксузна пића, јер ако се трошарина не укине, она ће нашег сељака деморалисати, јер он данас кришом продаје своје производе а и онај, који за свој новац купује, кришом купује, јер тако мора да ради. Узалуд и велика и моћна Југославија, узалуд је и богата Југославија, ако село буде изгубило морал, ако сељака будемо бацали тамо где су лажови и неваљалци. (Аплауз).

Законом, браћо моја, свести женске чиновнике на најмању меру и омогућити родитељима породица да добију леба, а жену упутити њеној намени, која јој је дата по Божјем закону, кући и материнству. (Узвици: Тако је). Све ниже службенике, које нису сиротног стања, вратити селу одакле су и дошли, пошто имају од чега да живе, а на њихова места поставити сеоску сиротињу. На тај начин постиже се двоје: збрињава се сиротиња и уклања се са села опасан елемент који на нас баца неоправдану љагу.

Задругарство је, господо, у нашем народу ухватило врло јаког корена и постављено на једну здраву и солидну основу, али би моја жеља била да се донесе закон о принудном задругарству, а држава, у колико јој сретства стоје на расположењу, да задругарство помаже до крајњих граница, јер наш народ само преко задруга и у задругама има брзу и најсигурнију помоћ.

И можда ће ко од вас да ми пребаци, што сам свештеник, али ја кажем, да треба да се обрати што већа пажња, брига и старање религиозном васпитању нашег народа. Јер, господо, прост народ, ако нема вере у себи, може бити пуно пута опасан као дивља звер, јер се кроз веру уноси и морал у народ, без чега не може да постоји ни једно солидно друштво и ниједна држава. Најбољи нам је пример, господо моја, историја, јер римска империја није пропала зато што није имала злата и војника, него је пропала зато, што је изгубила веру и морал.

Ја бих, господо, на завршетку, казао још само ово. Са овога места треба казати и трговцу, и кафеџији, и индустријалцу, и банкарку, и свештенику, и учитељу, и чиновнику, да народ не постоји ради њих него да они постоје ради народа, јер су очи целог нашег народа овога пута упрте у Двор, упрте на Нашег Узвишеног Господара и Краља (Бурни усклици: Живео). Очи су нашег народа упрте на краљевску владу и упрте су на нас — његове представнике, да му пружимо што бржу и што бољу помоћ.

С тога, господо, ја поздрављам у име своје све своје другове, да кренемо на посао и то овбиљно, савесно и предано са највећим пожртвовањем и родољубљем, а дух нашег народног светитеља и

просветитеља Св. Саве заједно са господом Богом, нека нам буде на помоћ! (Пљескање).

Прејседник Д-р Ђоста Ђумануди. — Пристаје ли Народно Преставништво да ову седницу прекинемо? (Пристаје). Прекидамо ову седницу с тим, да је наставимо тачно у четири часа по подне.

— Седница је прекинута у 13 часова. —

— Наставак седнице у 16 часова —

Прејседник Сенајца Д-р Анте Павелић: Настављамо, господо, прекинути рад. Има реч сенатор г. Спира Хаџи Ристић.

Спира Хаџи Ристић: Господо сенатори и народни посланици, као човек из привредног реда и син једнога краја, а то је Јужне Србије, где се мало говори а много ради, где су речи скупе а рад јефтин, где се људи цене не по речима него по делима, ја ћу, господо, бити у своме говору кратак и прецизан.

Престоном Беседом Његовог Величанства Краља нама је показан пут како треба да гредимо у решавању виталних националних и привредних питања наше државе. Из Престоне Беседе јасно се очитује са колико искрене љубави наш витешки и добри Краљ прати напоре свога народа да очува своју државу, да је културно подигне и да је доведе у ред најпросвећенијих европских држава. Такву љубав може да има само народни Краљ као што је наш. Имати увек у виду само добро народа, прихватати се мера историјског значаја опет за добро народа, својствено је само народним краљевима. Господо сенатори и народни посланици, историјском одлуком Његовог Величанства Краља од 6 јануара 1929 год. створена је нова ера у политичком и привредном животу наше државе. Док је раније снага државника, политичара и привредника, и то привредника политичара, којих има доста, јер смо у Југославији, док је снага њихова раније трошена у неплодним дискусијама и трзавицама које су кочиле конструктиван рад за добро народа, — тек после 6 јануара, као волшебним италијанским јављају се људи из целе земље са конструктивним идејама, одбацујући јалове дискусије и трзавице.

Господо сенатори и народни посланици, народ Јужне Србије, који зна само за позитиван и конструктиван рад, коме је циљ живота работа и работа, т.ј. рад, поздравео је саопшеним и искреним одушевљењем акт од 6 јануара. Он је у томе акту осетио да се престане са нерадом и да ће се његова витална питања, која се нису могла решити за време партијских борби, сада решити. И тако је и било. Привредна питања, јер политичких и нема, а која имају да створе од тога лепога краја нашег најбогатији и најплоднији предео наше отаџбине, добила су своје решење после 6 јануара. Узалуд су их дотле стручни и најпросвећенији људи из Јужне Србије израђивали, државници пре 6 јануара нису имали времена да се тим питањима баве.

У место да се у ономе крају не распаљују партизанске страсти и не заводи слепо партизанство, које није одговарало ни менталитету тога народа, у место да се приступило решавању његових виталних питања и избришу некултурни остаци тешког и дугог робовања, државници тога доба губили су драгоцену време у бесплодном партијском

раду. Шта видимо после 6 јануара, бар ми у Јужној Србији. Горућа, неодложна витална питања Јужне Србије узимају се у решавање. Ресорни министри су непрекидно у контакту са привредним организацијама и привредницима у Јужној Србији; држе се по сваком питању конференције у Београду и у Скопљу, срцу Јужне Србије, интензивно се ради, и као круна тога рада у донетим одлукама поставља се здрава база за привредно развијање Јужне Србије. Донесе се закони од капиталне важности за препорођај Јужне Србије. Закон о монополима предвиђа слободну производњу дувана за извоз и тиме се ствара могућност преоријентације, тако потребне, нарочито сад, кад неостоји рентабилност у гајењу житарица. Закон о опојним дрогама национализира извоз и одстрањује експлоатисање произвођача од стране страних капиталиста. Закон о увођењу заштитних царина на извоз семена такође ствара могућност преоријентације и даје нашим фабрикама могућност да могу у земљи да се снабдевају сировинама. Закон о аграру и закон о тапијама решавају имовне односе у Јужној Србији и стварају могућност за редовно кредитирање сељака од стране Аграрне банке. Сан средњовековног себра и отрока, а после турског чивчије и мулка остварен је овим законом, јер је он постао господар земље коју је вековима својом снагом обрађивао за туђ рачун.

Крупна су, господо, ова питања јер су она и социјална и привредна, јер она решавају посед, дуван и опијум. После шестог јануара обраћа се нарочита пажња на безбедност Јужне Србије, која је од пресудног значаја за народно благостање. Резултат је сјајан и позитиван. Нема качака, нема бандита. Безбедност у Јужној Србији је на таквој висини, да многи предели просвећених европских држава могу јој позавидети.

Господо сенатори и народни посланици, Уставом од 3 септембра тај се конструктивни рад, започет 6 јануара, има и даље наставити. Залога за успешан рад јесте у томе што се у Сенату и у Народној скупштини налазе најистакнутији, најопробанији и најлекренији претставници народа из целе земље. У овим тешким економским приликама, где је поред знања потребно и искуство, Сенат и Народна скупштина умеће да нађу потребне мере за санирање и олакшање привредне кризе, која је обухватила не само нашу земљу већ и цео свет.

Господо сенатори и народни посланици, народ у Јужној Србији будним оком прати и очекује плодан и користан рад Сената и Народне скупштине. Народ у Јужној Србији радан је и вредан, па би желео да се та вредноћа и радиност зацари у оба ова дома. Верујем, господо, да он нас неће ценити по китњастим и лепим фравама, већ по нашем позитивном раду. Сада у овој тешкој кризи народ вам даје леп пример како се и сваки појединац може снаћи и одржати. Његово је гесло: и у злу само рад, а то значи што мање трошити, а што више радити. Он одбацује теорију да се криза трошењем решава. Он се принципа штедње и рада држи и у доба просперитета, а још више у доба кризе. Он без разлике на професију зна да свој животни стандард прилагоди свакој години. Њему криза може само смањити дохотке, а никако да му угрози егзистенцију. Тај је народ реалан и својим реалним погледима одолева најтежим искушењима. У нашој великој Југосла-

вији својим позитивним погледима народ Јужне Србије одиграће значајну конструктивну улогу. Он је свестан тога и зато његова приврженост Југославији, где му се отвара широко поље рада, непобитна је.

Сав одан работи, он гледа у Југославији своју државу, где ће своју урођену способност и радиност развити до максимума.

Зато му је Југославија мила и зато је са пуним пожртвовањем брани и готов је увек бранити и одбранили од туђинских нартаја.

Он зна да је Јужна Србија у Душановом царству имала доминантну историјску улогу. Одатле је силни цар Душан пошао на Цариград. Он осећа да неће проћи дуго време и да ће Јужна Србија и у Југославији у круни нашег моћног Господара Његовог Величанства Краља I (Усклици: Живео!) бити алем камен и засијети истим сјајем којим је сијала у круни нашег највећег средњовековног владара Силног Цара Душана.

Господо сенатори и народни посланици, смишљеним радом Сената и Народне скупштине може се наћи излаз из ове економске кризе. Једним добро израђеним државним привредним програмом, по коме ће се сваки крај, према своме поднебљу, конфигурацији тла и климатских прилика привредно развијати, можемо многим ставкама побољшати наш трговински биланс. Ревизијом државних расхода, и то специјално материјалним — ово нарочито подвлачим, јер личног смањења не може више бити — у велику ће се моћи смањити позиција расхода у буџету. Ревизијом закона о стабилизацији динара решава се горуће питање новчаног оптицаја који кочи свако пословање. Укидањем житног закона о монополу унутрашњег промета, постизава се да се огромне количине пшенице, које се налазе код произвођача, утроше и уновче у земљи. Радећи овако, постојећа криза, и ако се не решава, она се у знатној мери ублажава.

Господо сенатори и народни посланици, кад нам Бог већ неколико година даје родне године и кад су нам амбари пуни свега и свачега, зашто бојаан да ћемо тешко пребродити кризу. Уравнотежимо расходе са стварним могућим приходима, будимо прави домаћини у руковању државним газдинством, оставимо за боља времена увођења и изградњу установа које захтевају и личних и материјалних издатака, — решење кризе само ће по себи доћи. Морамо признати, господо, да смо у току последњих десет година много новаца умртвили и да су нам инвестиције биле изнад наше моћи. Оно што је требало да урадимо за тридесет година, урадили смо за десет. Овако су поступали и појединци, и општине, и бановине, па и сама држава. Крајње је време да у издатцима будемо опрезнији. Спас је наш у штедњи и у раду.

Гласају за нацрт Адресе.

Председник Сената Др. Анто Павелић: Има реч сенатор г. Др. Мића Мићић.

Др. Мића Мићић: Господо сенатори и народни посланици, усвајајући нацрт Адресе на Престону Беседу коју је приправило наше Народно Преставништво, мило ми је да и ја могу рећи пар речи. Од 6 јануара 1929 г. до данас Престона Беседа Његовог Величанства је круна свих државничких аката, којима је Његово Величанство обдарио југосла-

венски народ. Ми смо, господо, осетили да је у Народном Претставништву бесједио: Краљ — јунак, државник, родољуб! Док је Адресни одбор спремао ову Адресу некоји од нас смо могли да спокнемо својим домовима, те смо видели родољубно задовољство и душевно уживање које је произвела Краљева ријеч. Али истодобно смо видели како народ ишчекује, дапаче, тако да речем, као у неком ставу строгости, народ ишчекује од Народног Претставништва каква ће одговор дати, али не одговор ријечју већ одговор дјелом.

Од Народног Претставништва ишчекује се много, али ипак то је релативно мало према свим напорима и жртвама, које су се допринеле за стварање, изградњу и консолидацију наше националне државе. Да учиним само пар испоређења, из нашег најновијег живота.

Наш Краљ имао је државничке и личне храбрости да пред народом и историјом преузме одговорност за уклањање племенских имена и да нашој држави даде једино право име — југословенство!

Српски ратници у низу херојских жртава, које допунише у борби за ослобођење и уједињење југословенскога рођа, својим познатим херојством допринеше једну нову и још већу жртву на Бањичком пољу: савише своје славом увјенчане и крвљу посвећене српске заставе, (Буран аплауз), да развију југословенске заставе, симболе нових подвига у спровођењу југословенске мисли.

Ми, национални радници и политичари налазимо се пак у завидном положају, зато што не требамо ниги да истражемо нарочите храбрости и да допринесемо неке жртве. Ми треба да покажемо да имамо само добру вољу да ступамо оним стазима које су нам утрли наши народни великани.

Дакле оно што се тражи од Народног Претставништва, то је специфично мало; тражи се само добра воља да се кида са старим традицијама и обзирима, пошто Народно Претставништво у свом раду треба да се народу прикаже не као слика пређашњих Народних Претставништва, већ да се прикаже у новом свијетлу, у новом духу, како народ жели да га види.

Ово Народно Претставништво не смије се задовољити да буде парламентарна установа, која ће радити на провађању неког обичног политичког програма; такав парламентарни политички рад био би преузак за народ пун полета као наш, за народ који је кроз вијекове самојунаштва дошао до остварења југословенске мисли. Наше Народно Претставништво има узвишенији позив; оно мора да буде национални храм у којем су народни претставници, народни проповједници, који проповједају једну вјеру: југословенску мисао. Југословенска мисао је вјера, која не познаје ни запрека, ни компромиса, — вјера која прониче духовно јединство народа, вјера која се темељи на народној равноправности и једнакости, вјера од које једино наши душмани стрепе. (Буран аплауз!)

Југословенска државна и национална мисао има своју врховну догму: „Народно јединство и државна цјелина не могу никада бити предмет никаквих погађања; они морају увјек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. За наш народ друкчије догме не може ни бити и ко у ту догму не вјерује: анатема сит.

Југословенска мисао из душе народа нишла, одњихала се је у мзовима наших најбољих народних умова, да благословена крвљу безбројних југословенских мученика заблиста на Југословенском престољу оличена у најизразитијем носиоцу те велике мисли, Краљу — јунаку, државнику, родољубу.

Југословенска мисао нашла је своје задовољење у Уставу Краљевине Југославије. Обзиром на приговоре који се том Уставу праве, а обзиром на мјесто гдје се ти приговори инспиришу, као некадашњи члан Југословенског Одбора, који је пет година у емиграцији радио, хоћу да подвучем ово: Крфска Декларација склопљена и потписана од претставника Краљевине Србије с једне стране и од претставника пречанских крајева с друге стране, била је од свих — наглашујем од свих — прихваћена као основица за изградњу ове наше државе — па ипак та Крфска Декларација није усвајала онако јасно и онако одрешито она висока начела југословенске идеологије, која су дошла до потпуног изражаја у Уставу Краљевине Југославије; пак, кад је та Крфска Декларација, онима који хоће ову државу, могла бити добром осномом за стварање и изградњу Југословенске државе, то може тим више да као таква основа послужи садашњи Југословенски Устав, у којем је југословенска идеологија нашла своје потпуно задовољење.

Господо сенатори и народни посланици, они који нам поклонили своје поверење, они који нас у Народно Претставништво одаслаше, Краљ и народ, ишчекују да виде да овдје влада нови дух; народ треба да осјети да су народни претставници у истини пречистили са старим племенским, покрајинским обзирима. Из цијелокупног рада овог Народног Претставништва треба да избије јасна слика да у овом Народно Претставништву господари југословенски дух и да је зато сав конструктивни рад Народног Претставништва потпуно посвећен културном социјалном и привредном подизању наше земље. Једино оваковим радом даћемо исправни одговор на Престону Беседу, онај одговор који Краљ ишчекује; једино оваквим радом може се завриједити признање да ћемо радити за добро Краља и Југославије.

(Буран аплауз).

Претседник Сената: Др. Анто Павелић: Реч има народни посланик г. Витомир Видаковић.

Витомир Видаковић: Господо народни претставници, поводом нацрта Адресе, допустите да кажем неколико речи и ја, као српски свештеник.

Као што сами знате, кроз целокупну нашу историју, када је био у питању државни или племенски опстанак, наш је народ свагда умео заборавити на све међусобне трзавице, на све жртве, па пристајао и на политичка попуштања и компромисе, да би спасао оно што му је најмилије и најпотребније. Кадгод га је Отаџбина позивала, у таквим тренуцима, он је подносио незапамћене жртве и самопрегоревања. Безброј пута он је падао и дивао се, и опет падао и дивао се у тој тешкој борби. Па је у тим часовима заборављао и свој дом, и своју децу, и своје најмилије сроднике и пријатеље, јер је то интересе земље захтевао. Ми смо живи и очигледни сведоци таквог исподлинског стремљења.

Па и сада, када се од нашег народа очекује и тражи смањење извесних политичких прерогатива за извесно време, док се не нађе поуздан и сигуран пут истинитог југословенског државотворства у сарадњи три братска племена и свију конфесија заступљених и признатих у нашој Отаџбини, — хоће да прими и да послуша апеле свога доброга и милога Краља, својих мудрих старешина и народних вођа.

Народ зна да су то благотворне жртве, које он великодушно подноси на олтар Отаџбине. Он зна како је тешко и претешко бити без своје Отаџбине. Он је видео да му је узалуд и имовина, и породица, и част и достојанство, ако нема сигурне и поуздане заштите, коју му само уређена и снажна Отаџбина може пружити.

Господо народни претставници, Вама је позната одлука Нишке скупштине: да неће престати борба, док се сва три наша племена не уједине. Вама је познато колико је наша света црква узидала својих жртава у темеље ове наше Отаџбине. И ми братски пружамо руке и грлимо нашу браћу сва три племена и свих конфесија, признатих и постојећих у нашој Отаџбини.

У нашем уједињењу, поред животне снаге југословенског народа, победила је и једна идеја, која је једно од главних обележја нашег столећа, која је увела и амерички народ у борбу за право и правичност малих и великих, а та идеја, идеја народности, почела је још у прошлом столећу да војује за своју победу. И она је постала мисао водила, идеалисана потреба и тежња и југословенског народа. Нови век прекршио је са духом средњовековним, који је живот људски стављао под туторство ропства. Он је успео раскинути те везе, порушио је најпре у теорији, а затим у животу сталешке преграде, истакао ново учење о држави, теорију народног суверенитета, а од те теорије па до начела народности само је један корак. И кад један народ има право да сам о својој судбини одлучује заједно са својим народним владарем и народним вођама, би ли и како би могао он пристати да буде расцепкан на неколико племена?

Као слободан народ он ће најпре хтети да је сам господар у својој земљи, да његова држава буде национална држава. Један народ не сме бити ни угњетан ни угњетач, ни подјармљен, ни освајач, јер свака држава треба да има народно обележје, треба да се поклапа са народношћу, — докле народ допре, дотле и међе државе и њена права.

Зато је наше народно уједињење једна догма, једна аксиома запечаћена неминовношћу принципа историје и огромним жртвама, које су се морале положити за велику тековину.

Када је потреба за народним уједињењем била очигледна и снажно израасла апостолским култивисањем народних вођа и претставника код сва три племена, — лажа се извршења овог великог задатка малена Србија, уз духовну, моралну и физичку сарадњу свих братских племена.

Ређали су се победници на крвавим разбојиштима, земља је стењала, народ немилнице гинуо и лио своју крв. И тако су Југословени стали на своје ноге и престали бити жртва сукоба између Истока и Запада, створивши себи земљиште за јединствену Отаџбину, за свој тип културе и цивилизације.

Поред народа заслуга је апостола народног јединства код сва три наша племена и свију конфесија, који су са прорачунском видовитошћу показивали пут, којим треба да гредимо, да би остварили задатак који нам је историја наменила.

Дакле, наше је јединство наша света ствар. Ми не смемо поклекнути пред недаћама, али их морамо брзо и мудро отклањати. Морамо се братски зближавати, упознавати, допуњавати, просвећивати, помагати, лечити заједничке мане и недостатке, стварати духовно јединство, израђивати будуће заједничке идеале.

А сада, и пре свега, у данима тешке економске кризе, морамо учинити све што се може, да се народу тегобе олакшају и ублаже, колико је то више могуће, као што је то и у економском делу нацрта Адресе казато.

У томе циљу треба радити што брже и ефикасније. Са таквим осећањима и жељама народ ће топло примити ову Адресу и поздравити све политичке констатације и економске смерове. Нека нам дакле милостиви Господ Бог буде на помоћи.

Живео Краљ! (Гласови: Живео!)

Претседник Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. др. Отон Гавранчић.

Др. Отон Гавранчић: Поштована господо, који поштовани предговорници толико су лепога и стварнига казали о идеји југословенства, о идеји јединства народнога да ја заиста не би имао тој теми ништа више додати. Хтио бих само да упозорим на једну чињеницу. На нашем државном територију постоји од вјекова предата од дједова на унуке и усисана материним млеком славна и часна државна мисао српска, а постоји исто тако на том нашем територију часна, исто тако предата од дједова унуцима и усисана материним млеком државна мисао хрватска. И када смо ми, господо, прије 13 година оснивали ову нашу заједничку јединствену државу, чини ми се, да се ова чињеница омаловажавала. Као што се с једне стране мислило, да се државе оснивају и да се стварају као какво добротворно друштво, где се тражи сагласност и пристанак свакога појединца, а заборавило се да не може бити створена држава, ако нема свију елемената, а међу њима и елеменат силе; тако се с друге стране можда заборавило да сила није једини елеменат који ствара државу, а још мање да се уздржи држава само на сили. Ради тога је, господо, и дошло до несугласица, дошло је до травица. Није онај отпор, који је настао у Хрватској после Видовданског Устава био намештен, него је био једна по мојем мишљењу еманација борбе двеју државних мисли на једном истом територију. А када се нају две државне мисли, на истом територију онда мора једна другу или да победи, или да се између две такве мисли нађе један компромис, који ће их или сјединити или ће довести до раздјељења. Хвала Богу господо, тај је компромис нађен, та синтета између двеју мисли нађена је у југославенској државној мисли. Она синтетизира тако сретно и једну и другу државну мисао, да нема веће Србије него што је Југославија, а Југославија је такођер и велика Хрватска, да је веће није могао замислити ни један хрватски патриота. (Одобравање и плесак). То је, господо једна чињеница и када ту чињеницу закон од 3 октобра 1929 год. санкционира и када нама Краљева Беседа

каже, да о том нема више дебате, чиме се ми сви слажемо, а слажу се и наши изборници, онда доста можемо мислити, да је то питање једанпут за увек решено. (Одобравање).

Господо, ја нећу о политичком предлогу Адресе губити речи. Могу само рећи да се са свим оним што је тамо садржано, потпуно слажем. Дапаче, ја сам овлаштен од мојих изборника са многих екупштина, да овде нарочито нагласим, да се народ весело акту од 6 јануара као акту државне нужде и да је народ с весељем поздравно акт од 3 октобра 1929, као акт државне мудрости и далековидости.

О том политичком делу ја више нећу ништа говорити. Мене више интересира привредни део Адресе. У том привредном делу Адресе, ја би био сасвим задовољан да сам нашао само неколико речи, да је било речено, да ће се Народно Претставништво трудити у заједници са Привредним саветом и са Краљевском Владом, да састави такав програм господарске политике за целу земљу, којим ће се моћи једнаком мером и једнаком љубави збринути сви крајеви, сви сталези, цела привреда и цео народ.

Ја бих с том изреком био задовољан. Са оним што је у Адреси било о том привредном делу речено, ја се задовољавам, али би нашли и боље решење, кад би се дало времена да се може свршити посао око постављања једног таквог привредног програма. Један мој предговорник казао је, и ја се с тим слажем, да не може бити једног ваљаног господарства, да не може бити успешног господарства у једној држави, као што га не може бити нити у поједином газдинству, ако не постоји један ваљано састављени програм који се консеквентно проводи. Наша земља, као што је састављена од седам правних подручја, састављена је од два до три господарска подручја и ми смо се нашли у тешкој кризи, да смо једва саставили једно господарско подручје, које још нема јединствену господарску оријентацију. Ми ћемо се морати трудити да ту јединствену господарску оријентацију нађемо и да тај програм саставимо. Ја узгред спомињем да смо се ми дуго година за време прошлих владавина борили да ли ћемо Јегејску или Јадранску оријентацију.

У Адреси није споменуто оно што сам казао. Речено је пуно више и речено је и пуно мање. Речено је више, јер се зашло у детаље онога што треба пољопривреднику, а речено је мање јер није речено оно што треба осталим привредницима.

Говорило се у Адреси много о кризи. Овде је изнето једно мишљење да та криза не постоји код нас. Ја мислим да та криза код нас постоји и да она има друге разлоге, који нису они који су изазвали кризу европску. Наш пољопривредник остављен је голорук и са примитивним стројевима у борби са механичком привредом светском, са пољопривредом Северне Америке, пољопривредом Аргентине и Русије, које пуно јефтиније и боље квалитете цераалија производе и бацају на тржиште. Остављени су слободној конкуренцији према тим пуно успешнијим продуцентима и услед тога, да како, та светска производња диктира цене којима се они морају да подвргну. Одакле данас, диспропорција о којој се говори у Адреси, да пољопривредник мора да продаје јефтини своје продукте, а оно што му треба да плаћа далеко скупље. Ми ћемо морати настати,

то Адреса врло добро каже, да настанемо како ћемо пољопривреднику помоћи, да даде продукте бољег квалитета и да их јефтиније продуцира и да те продукте типизира. Без типизирања продуката не могу да иду на светску пијацу. У томе лежи криза нашега пољопривредника. Не лежи криза у томе што тих продуката не би било, што они не би били многобројни. Ми имамо и превише тога за властиту потребу, него не можемо да извозимо нашу робу на туђинска тржишта. То што вреди за цераалије вреди за вино, за стоку и уопште за наше пољопривредне продукте. У томе погледу ми ћемо морати настојати да нађемо једно решење, решење се може да нађе, да се, како каже Адреса, продукти поправе и да се типизирају.

У Адреси се не спомиње изричито ништа о нашем мору. То је приметио и један мој предговорник. У Адреси се не говори ништа о рудницима, не каже се ништа о туризму, о емиграцији. То су све елементи који су нашу привреду и те како помогли кроз прошло време и који су у стању да нам и данас те још како донесу економске користи и помогну нашу националну економију.

И ради тога ћемо морати и у том погледу да урадимо оно што раде сви модерни народи и модерне нације помажући споменуте делове привреде.

Рекао сам, моја господо, да наша привредна криза има други карактер него ли европска. Ми живимо у Европи, а у Европи, па и у целом свету, сада влада капиталистички привредни начин, чија основа лежи у слободној утакмици. У целом свету наилазимо на велике картеле, чија је сврха да одржавају веће цене него што би требале да буду. Ја сам читао једну статистику да је немачки народ за 1930 годину својим картелима платио 20 милијарди немачких марака т.зв. иберпрајве, т.ј. повећаних цена. Тај исти народ не може да плати репарације од 2 милијарде марака, а својим картелима плаћа међутим 20 милијарди марака за једну годину. Господо моја, ово није мала ствар, ако се узме да је немачка привреда рационализовала своју производњу и да далеко јефтиније продуцира него раније. И ако она ипак остаје са огромним дефицитом, то је само знак, да је услед великих инвестиција та продукција остала, због недовољног броја потрошача, неискоришћена. Борба против картела почиње у целом свету. Ми не можемо ту борбу да поведемо против великих картела, али ми ипак имамо у својој земљи довољно картела, имамо и државних установа које су у картелима, а ти картели постоје зато да се подижу цене за потрошаче. Ми ћемо се, господо, тим питањем и доцније позабавити; сада га само набацујем.

Не налазим, господо моја, а желео бих да нађем штогод о просветном питању. Моји предговорници су доста лепо и савршено говорили о томе да требамо своме народу да дамо једну југословенску душу. Више потребно, да се по томе принципу ради и ја бих волео да је тај принцип у Адреси био сдржан.

Најзад, моја господо, још бих једно хтео да кажем. Адреса говори о диспропорцији између цена земљорадничких и индустријских производа и каже да ће се морати та диспропорција да промени. При томе мораће се од стране државних власти, специјално Министарства финансија, да учине извесне реформе,

jer mi ne moremo, gospodo, da sakrijemo, da je sistem oporezivana u našoj zemlji takav, da neminovno povećava cene onih produkata koji najviše dolaze u obzir. Kad pogledamo u budžet moramo da se zapitamo da li su direktni porezi, direktno oporezivanje, u balansu sa indirektnim porezima, što traži moderna finansijska nauka. Da je to tako, ja mislim, da mi ne bismo bili u tako teškoj situaciji, što se tiče državnog budžeta ove godine, u kakvu smo došli.

Moja gospodo, ja sam izneo neke samo moje poglede, po kojima držim da bi Adresa mogla postati boља nego što jeste, ali zato što to nije unutra sadržano, ja nemam razloga da ne glasam za tu adresu, jer imam poverenja da će Kraljevska Vlada i ove momente, koje sam ovde spomenuo, takođe uvesti u svoj program i da će oni doći do oživotvorenja. Ja bih dakle da glasam za predlog Adrese. (Pljeskanje).

Политрејсодник Сената Др. Фран Новак: Реч има сенатор г. Др. Валентин Рожић.

Dr. Valentin Rožič: Gospodje senatorji! Gospodje narodni poslanci! Visoka kraljevska vlada! Visoko odlikovanje in posebna čast mi je, da morem z Najvišjim imenovanjem Njegovega Veličanstva moje osebe senatorjem v skupnem narodnem Predstavništvu kraljevine Jugoslavije govoriti v tem historičnem momentu na tak odličnem mestu v adresni debati prestolnega govora. Njegovemu Veličanstvu Kralju Aleksandru I. izrekam za to Njegovo Najviše priznanje, zaupanje in odlikovanje svojo najgloblje in najiskrenejšo zahvalo.

Gospodje senatorji in narodni poslanci! Kraljevo poslanico — govor Njegovega Veličanstva Kralja moram kot iskren in navdušen Sloven, jugoslovan še prav posebno pozdraviti in potrditi v prvi vrsti njene visoko in globoko etične momente.

Kraljeva beseda poudarja etično misel med plemenskega bratstva v naši jugoslovanski zajednici, misel, ki je živela večno v etičnih elementih jugoslovanskega edinstva in v proroških zavesti najboljših sinov našega naroda — in ta „Etična resnica jugoslovanske zamisli je končno zlomila vse zapreke in ustvarila eno nedeljivo jugoslovansko Kraljevino z enim narodom v eni državi.

Etični moment prestolnega govora prekrasno poudarja sintetični razvoj vseh naših nacionalnih vrlin, v neobhodnem notranjem edinstvu in harmoniji. To da, zdi se mi, da bazira kardinalna vsebina Kraljeve besede v sledečih etičnih sentencij:

Premagali smo vse zunanje sovražnike, toda sebe, svoja posebna pojmovanja nam je bilo najtežje premagati, kakor da ono, kar je plemensko, ne dobiva baš v edinstvu in v celosti svoje največje vrednosti in svojega skrajnega cilja. To je globoko parafraza Sokratovega filozofičnega nauka: „Gnothi sauton“, Spoznavaj sam sebe!, ki velja za nas vse jugoslovane.

Spoznavajmo v prvi vrsti sami sebe!
Kraljeva beseda poudarja naš narodni in državni prepored tekem zadnjih treh let, ki bi ga ja označil s krilatice rimskega imperatorja Cezarja: Veni, vidi, vici. Prišel sem—videl sem—zmagal sem, t. j. prišel sem za aktom in odločitvijo z dne 6 januarja 1929, presekali sem zamotani gorjski vozeli treh bratov: Srbov, Hrvatov in Slovencev — zboljšal upravo — pomiril strasti in okretji med narodom vero v boljšo bodočnost.

Vidi — videl sem — ustvaril sem z zakonom tretjega oktobra 1929 enotno, vsem jugoslovanom enako milo domovino: Kraljevino Jugoslaviju (Burno ploskanje) in zmagal sem z aktom od 3 septembra 1931 odnosno pri volitvah 8 novembra 1931 in 3 januarja 1932 nad vsemi sovražniki naše skupne domovine. Narod je odobril in potrdil naporno delo Njegovega Veličanstva Kralja in visoke Kraljevske Vlade pod predsedstvom energičnega ministerskega predsednika gospoda Petra Živkoviča, z veliko, impozantno, blesteči udeležbo pri narodnih volitvah 8 novembra 1931 in pri senatorskih volitvah 3 januarja 1932 in tako dal temu izrazu duška!

Druga kardinalna točka prestolnega govora ima svojo vzvišeno etično vsebino v tem, da Njegovo Veličanstvo Kralj poudarja v decentralizirani unitarni državi svoboden, ravnopraven, nacionalno nedeljiv narod, narod, poln spoštovanja in ljubezni za vero, navdahnjen vsega, kar je lepo in vzvišeno. To konstatiram še posebej zato, ker so zlasti pristaši volilne apstinence v dravski banovini tekem volilne borbe naglašali, češ, da je vera v nevarnosti, čeravno je vsakomur jasno, da je po ustavi vsakomur svoboda vere in vesti zajamčena. Slovenci so globoko religiozen veren narod, in za to prevzvišeno kraljevsko Besedo o spoštovanju in ljubezni do vere še posebej s čutom zadovoljstva, hvaležnosti in sreče toplo iskreno pozdravljamo. (Živahno pritrdjevanje in ploskanje)!

Visoka etična načela prestolnega govora so poudarjena dalje v mednarodni solidarnosti apelu, da je Jugoslavija pobornica miru in reda, prijateljica falsifične ideje in razoroževanja svoboda in pravica naj zmagata na celi črti, t. j. kraljevi odrešilni glas za nas vse, za celo človeštvo.

Z veseljem moram pozdraviti prijetno dejstvo, da je kraljeva poslanica še prav posebej poudarila težko gospodarsko stanje našega kmeta ter naglasila nujno potrebo občega varčevanja. Z velikom zadovoljstvom so vzeli na znanje zlasti niži mali ljudje kraljeve Besede, da naj zemlja pripada tistemu, ki jo obdeluje. Že veliki grčki modrijan in zakonodavec Solon je rekel:

„Največja umetnost je, zemljo pravično razdeliti, a neki drug moderen politik-filozof pravi:“ Največja umetnost je: politične, javne in socialne pravice pravično razdeliti. Obema tezama, obema postulatama skuša naš modri Vladar v polni pravični meri zadostiti in to z izvedbo agrarne reforme in drugih socialnih zakonov.

Naj mi bo dovoljeno, tu bežno, hipno očitati bedne razmere in gospodarske neprilike našega malega človeka v Sloveniji v Dravski Banovini. Ovržena je bajka, da je morda Slovenija dežela, kjer se cedi med in mleko. Naš mali človek je delavec, viničar v Slov. Goricah, dalje razni kočarji in bajtarji ter kajzarji na kmetih in v bližini industrijskih mest. To niso kmetji-posestniki v pravem pomenu besede, temveč delavci, ki žive iz rok v usta, iz dneva v dan. Imamo še posebej industrijsko delavstvo, rudarje in lesne (gozdne) delavce, da ne omenjam poljskih delavcev, ki vsi skupaj s kmetom vred preživljajo težko gospodarsko krizo. Zato je treba v Dravski Banovini pospeševati obrt, trgovino in industrijo, ker Slovenija je po donosu svojih agrarnih pridelkov pasivna pokrajina, a ima vse naravne pogoje in zaklade za osnovo velike industrije. Kmetijski stan pa naj se dvigne,

kakor pravi Kraljeva poslanica: s smotreno gospodarsko politiko, s kvalitetnim vzvišanjem kmečke produkcije in sistematičnim razvojem našega združništva.

Poudarjam, da tvori Slovenija in celokupna Dravska Banovina most, preko katerega hoče prodreti nemški „Drang nach Osten und Süden“ na jug in vzhod, — do Jadranskega morja.

Gospod dr. Stevan Kraft, zastopnik nemške manjšine v Jugoslaviji, naj mi oprost, da samo mimogrede sine ira et studio reagiram na njegove pritožbe in izvajanja le v toliko, da smelo konstatiram, da so Koroški Slovenci, 100.000 po številu, v Nemški Avstriji brez vsakih manjšinskih narodnih šol in brez vseh političnih pravic, in nimajo niti svojega zastopnika v dunajskem parlamentu, kjer bi se mogel pritožiti tako kakor g. poslanec dr. Kraft v Jugoslaviji. Nemci v Jugoslaviji pač nimajo povoda se pritoževati o kakem narodnem ali kulturnem zatiranju. Naj le da Avstrija narodne pravice, šole in kulturno avtonomijo koroškim Slovincem, kajti, kar bodo dobili koroški Slovenci v Avstriji, to bode dobila tudi nemška manjšina v Jugoslaviji. (Burni klici: Tako je, živahno pritrjevanje in ploskanje).

Vsi stanovci cele kraljevine Jugoslavije naj pa bodo deležni smotrene socialne zakonodaje in bremena težke finančne in gospodarske krize naj se enakomerno in pravično razdele na vse sloje celokupnega naroda. In to je glavni etični moment kraljeve besede, načelo pravičnosti, solidarnosti in ravnopravnosti, kajti vzvišena in srčna želja Njegova Veličanstva je: Ut omnes jugosloveni unum sint! Da smo vsi Jugosloveni eno, eno po dolžnostih in pravicah. (Burni klici: Tako je!)

Vedno in povsod, na vseh poljih, področjih in panogah naše skupne državne uprave delajmo tako, da bomo vsi eno z delom in dobitkom. To je dalekoviden kraljev program, ki bo, če bo tako izvršen, osrečil vse: narod, državo, kralja in domovino. (Klici: Živeo in ploskanje).

Privatorum oblit — curate publica — je bilo zapisano na rektorjevi palači v jugoslovenskih Atenah, v svojedobnem Dubrovniku.

Pozabimo nase, na svoje osebne interese, skrbimo za javni narodni obči blagor! Salus rei publicae suprema lex Tibi esto. Državni-javni blagor Ti bodi najvišji zakon! (Burno odobravanje in ploskanje).

Slovanski učenjak Merežkovsky je napisal v svoji razpravi ekonomskega (historičnega) materijalizma sledeči aksiom:

„Lažje je spraviti solnce z njegovih tečajev nego ustvariti atom.“

Uničevanje, podiranje in razbijanje ekonomsko-kulturnih vrednot je lahko delo, a ustvarjanje težko. Zato ključem v tem slovenskem trenutku vsem našim notranjim neprijateljem: Ne uničujte, ne razbijajte, ne podirajte, če ne znate ustvarjati. (Burni klici: Tako je!)

Mi svi jugosloveni smo matica živih in mrtvih: Ustvarajmo, delajmo za žive, a ne pozabimo naših tihih in mrtvih junakov!

Politika držav in narodov je odvisan od njihovega zemljepisnega položaja, od gospodarskega kulturnega in nacionalnega razvoja, od njihovih bodilnih idej odnosno voditeljev od njihovega števila, soseščine in zgodovine, t. j. od svote dohodkov, ki tvorijo naro-

dovo preteklost in s tem določajo njegovo sedajnost ter so se nanizali drug na drugega po načelih, iz virajočih iz naštetih prcev in pravcev. In slavni meški geograf in antropolog Friderik Ratzel je zapisal v svojih „Politični geografiji“ izrek: „Država se mora ohraniti z onimi sredstvi, s katerimi je nastala.“ to se pravi, da je prirodni nastarek in razvoj države ustvaril tudi njene predpogoje, to je take pogoje in smernice, ki določajo državi normalno kulturno življenje in naravni razvoj pod Svobodnim solncem ter jej dajejo gotove impulze.

Gospodje senatorji! Gospodje poslanci! Naravni postanek in historični razvoj naše države nam je podan in vsem znan. S Kraljevim prestolnim govorom so nam podane smernice bodočega razvoja naše države kraljevine Jugoslavije.

Gospodje narodni predstavnici! Delajmo vsi složno kot en mož na to, da postane naša zemlja dežela solca in luči da postane naša gruda zemlja tehničko-modernega pljuga, lastnin racionalno gospodarečega oratarja, zemlja zadovoljnih srečnih ljudi, da postane naša zemlja znova romantično polje naše narodno-junaške in umetne pesmi, glazbe, literature, arhitekture in umetnosti sploh, pa tudi, če treba, zemlja junaške slave in časti. (Burno odobravanje in ploskanje).

Gospodje senatorji! Gospodje narodni poslanci! Mi smo sol kvas naše zemlje, mi smo luč, ki se postavlja na mernik, da sveti vsem. Mi smo apostoli-evangelisti, ki moramo iti med narod, ga učiti, ga prekvasiti z energijo in vero ter samo zaupanje v samega sebe. Ustvariti moramo iz našega naroda močno četo, neprodirno falango, neprobojni kordon, avantgardov kulturno-nacionalno, državno in patriotično zavednih in ponosnih jugoslovanov.

Pri vsem našem idealnem narodnem delu naj nas pa vodi znani izrek:

1. In dubiis libertas.
2. In necessariis unitas et in
3. Omnibus — caritas!

„V dvomih svoboda, v potrebah edinost in v vseh rečeh ljubezen.“

Ker pa je dvom o pravnem obstoju naše države s kraljevo modro politiko in prestolno besedo kot izključen odpadel, za to naj nas vse in povsod vodi edinstvo in ljubezen, svoboda pa naj bo rezultat, — komponenta obeh.

Gospodje senatorji in poslanci! Naša naloga, briga in skrb je, da svetopisemske kraljeve besede postanejo v nas meso in kri, meso in kri pa tudi v celem našem narodu: Et verbum Regium Caro pactum est et habitavit in nobis. (Viharno pritrjevanje in ploskanje). In beseda kraljeva je meso postala in med nami prebivala.

Končujem: Kraljevo poslanico in na njo naslovljeno addresso pa pozdravljam s pozdravom srednjeveških slovenskih vitezov,

Županov in starejšin ter kmetov:

„Bog Vas primi, gralva Venus!“

„Bog Vas primi, kraljeva Venus!“

(Burno odobravanje i ploskanje).

Прейседник Сената Др. Анте Павелић. Реч има народни посланик г. др. Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо, сенатори и народни посланици, говорим из краја сиромашног

материјалним богатством и благом али богато оним што нас је довело до овога да можемо заједно говорити и разговарати, на подлози чега смо се ујединили; говорим од краја који је био богат благом — борбености и тежње ка уједињењу и оснивању наше лепе и велике Југославије. Од првог камена темељца, који је положен у ову нашу данашњу земљу, учествовала је била Црна Гора до њезиног свршетка увек достојанствено увек са чашћу.

1918 године пре прокламације уједињења, велика Народна скупштина у Подгорици прокламовала је без икаквог интереса оно што је тек после 6 јануара усвојено као здрава подлога и основица, казала је без икаквих услова, без икакве погодбе присаједињује се сестри Краљевини Србији и осталим покрајинама ове земље. Није се обазирала на своју сувереност, на своју вековну самосталност, она је, кад је свула била буктиња слободе погасла, ту буктињу, коју је држала кроз пет стотина година, и ако је сиромашна материјалним благом, не стиди се тог свог доприноса, и са чашћу је војевала и војује и даље се држи тих принципа.

После уједињења готово никаквих награда, ничега није учињено што би могло да помогне ту покрајину, ништа није учињено за њу. Као уклетва нека, жељезница дође близу наше покрајине и заустави се. Ни један метар није прешла преко те границе. Ми који не можемо да живимо без колских путева, немамо их, где нема извора живе воде нема ни обичних цистерни; ми који вечито имамо делимично неродицу увек се морамо обраћати за туђу помоћ. Не гледајући на те велике невоље и недостатке народ је из Црне Горе једнодушно најодушевљеније прихватио 6 јануар и где год дођете изјављују и данас сваки, од обичних сељака, да је од 6 јануара на овамо почео да друкчије гледа, јер да су га партијске теревенке већ биле поколебале, и да би то потврдио још јасније доказао бројним цифрама у процентима, којима је изашао 8 новембра на изборе да то мишљење и убеђење тим доказом и потврди.

Сви су готово, без изузетка, одушевљени оним, што је прокламовано шестог јануара и што је овде тако јасно и тако одређено речено у Престоној Беседи, где свака реч има тачно одређено своје место и не може се ни једна тумачити двосмислено. Јасно и одређено спомиње се на сваком месту и указује тачан програм нашег рада, указује на све оно, што је било потребно и што се овом дебатом и оним што је у пројекту адресном указано, паралелно потенцира још више.

Кад говорим о општем политичком делу, као што је један од предговорника рекао, толико је речено и поновљено, да више нема потребе да то понављам, али мислим, да, ипак, и ако је то понављано много пута од свих говорника, има места да се још то подвуче, да је југословенско уједињење наш спас, једина линија, којом имамо да идемо. Те нове идеје прокламоване од шестог јануара, јесу једино идеје водиле, по којима се морамо управљати, па хтели не хтели. Ако ко још у то не верује, нека узме и чита новине, наћи ће где још о томе, да је Далмација насељена некима, па да треба њима јасно напоменути као опомену Задар, Трет и Ријеку. И једино, господо, ако идемо за тим, што је прокламовано од шестог јануара и од Устава наовамо, у Краљевој Беседи, у адресном програму, онда тек можемо доћи

до тога, да ова наша земља напредује, да цвета и иде путем, који ће довести успеху народ. Народ је осмог новембра био јасан и одређен. Он је не само потврдио шести јануар и његов програм него је осмог новембра онај рад, који је дошао од тада од оних људи, којима је било поверено вођење ове земље, он је тим самим одобрио и признао као добар, тачан и једино правилан.

Па кад су ти људи, поред све своје невоље и беде и поред све своје сиротиње, могли да се интересују и питањима и да сматрају за своју дужност да 8 новембра у онако огромном броју дођу на изборе, то могу и сви остали, што мора бити и њихова дужност. Јер ако се овде налазе претставници из богатих крајева, као најотпорнији на економске кризе и тешкоће које осећају, колико те тегобе и кризе тек осећају они крајеви код којих су ове кризе обична појава и колико је тек пута у тим крајевима ова криза јача и тежа. Па кад су ти људи, који су десет пута јачи, нашли за сходно и потребно да изврше своју грађанску дужност, да докажу да су људи који имају грађанску част, јер само они који имају ту част, имају права и да бирају, кад су ти људи то своје право потврдили на изборима од 8 новембра, онда и нама не остаје ништа друго него да идемо за тим људима, који су нас послали овамо, да се држимо онога програма, које су нам велике народне масе одобриле, као претставници народа, који нас је изабрао. Ја сматрам то као част и као одговор свима онима који тврде да је неко некога натерао да иде силом на изборе. Ја питам вас, ко је могао слободног Црногорца натерати да иде на изборе. Они су ишли на изборе од сазнања да је ово једина здрава политика и јака политика, којом ова земља мора да иде. (Пљескање).

Ја осећам и тегобу овога поверења, које је народ мени и свима вама овде дао, али кад знамо да смо се пре 13 година иза жица крвавили и једна половина била с једне, а друга половина с друге стране тих жица, а да данас овде сви заједно разговарамо и идемо истим путем као браћа, онда ни једноме од нас не може доћи у главу та идеја да би то и данас могло бити могуће. (Гласови: Сачувај нас Боже од тога!) Сачувај нас Боже од тога, али замислите колико смо отерали далеко за ових 13 година. Једини спас је у овоме раду и економском програму који је у Престоној Беседи и у скупштинској Адреси обележен. Ја ту обавезу коју осећам да ми је народ ставио у дужност, испунићу на тај начин што ћу уложити све своје силе да допринесем да се овај програм оствари са што више успеха, а на корист народа, Краља и Отаџбине. (Узвици: Живео! и одобравање.)

Председник Сенајат Др. Анте Павелић: Подељујем реч народном посланику г. др. Санту.

Др. Гавро Санто: Југословенска мађарска мањина је за минуле три године у безброј махова у свима местима у којима живи, у читавом низу манифестација дала доказе своје лојалности, своје безграничне љубави и оданости према нашем узвишеном Владару и свога поверења према режиму инаугурисаном историјским актом од 6 јануара 1929 године.

При свем том сматрам се необично срећним што ми се као једином претставнику мађарске народне мањине у овом Високом Дому данас пружа

прилика да и овде, пред овим одабраним скупом народних претставника посведочим да мађарска мањина једнодушно стоји уз свога Владара и Његову Владу и да је дубоко тронута очинским старањем, које су Његово Величанство Краљ и Његови сарадници у Влади показали не само за минуле три године, него и у Престоној Беседи, којом су отворене седнице Народнoг Претставништва. Из ње су Мађари Југославије видели, да ће се и у парламентарном режиму водити политика реда, рада законитости и потпуне равноправности, како је она уведена 6 јануара, да се и они сматрају равноправни грађани. А то је оно, што они једино желе и за чиме теже.

То је главни разлог што је мађарска мањина тако једнодушно дала израза своје оданости и верности у својим манифестацијама прошле године, због тога је она у тако огромном броју увела учешћа и приликом избора народних посланика.

Да би се то правилно разумело, не треба заборавити, да је за време ранијих партијских режима баш мађарска мањина била у врло мучном положају и на себи осетила све лоше стране партијског прогањања и самовоље, као што је осетио и цео југословенски народ. С тога је и она осетила неизмерно олакшање, кад је учињен крај томе несносном стању, и када је осетила благодетне последице сређивања прилика у земљи у свима правцима. И када су јој преко мене упућене речи симпатије и наклоности од стране господина Претседника Владе, и почело се излазити у сусрет њеним оправданим културним захтевима, она се је осетила одиста равноправном и још већма приврженом. У иностранству су многи — неки из необавештености, а још више они из пакости — назвали 6-јануарски режим диктатуром и хтели да га претставе као негацију основних грађанских права. И са овога места, ја смело тврдим, и уверен сам да тако мисле и сви југословенски Мађари, да се никад раније нико није осећао тако безбедан и спокојан на своме послу и заштићен у својим правима као после 6 јануара. (Аплауз).

Због тога и сада мађарска мањина са пуно поверења гледа у будућност, јер је са Највишег места кроз Престону Беседу чула и уверила се, да ће и у будуће главна брига владина бити старање за добро народа.

У Престоној Беседи су набројани сви важни и неодољиви задаци и проблеми, који се морају решити у интересу отклањања привредне кризе и у интересу стварања бољих услова за наш привредни просперитет и благостање.

Мађарска мањина од свега срца жели да се успешно што пре реши и ово животно питање, као што се искрено радује и спроведеном сређењу прилика.

Са овог места једнодушно је константовано да је новим уређењем ударена чврста основа државном и народном јединству. Са своје стране слободан сам додати, да је мудро политиком објективности и равноправности и мађарска мањина потпуно задобијена за ову државу.

С тога сам уверен да ће се у будућности са још више поверења излазити у сусрет оправданим културним и социјалним захтевима мађарске народне мањине. Она је својим досадашњим држањем доказала своју апсолутну лојалност и готовост за актив-

ном сарадњом на решавању свију питања. Она ће са још више полета узимати учешћа у тој сарадњи, ако се задовоље њене оправдане жеље за развијањем њене националне културе.

У вези с тим, слободан сам да већ овом приликом скренем пажњу на једну хитну културну потребу мађарске мањине. На територији бивше Војводине има преко 300 одељења основних школа у којима се деци предаје на њиховом матерњем мађарском језику. И ако у томе погледу немамо никакве замјерке, ми морамо страховати за будућност, јер нисмо у стању, да из својих средстава издржавамо приватну учитељску школу, из којих би излазиле нове учитељске генерације. Због тога апелујем на све вас да се при једној државној школи учитељској оснује паралелно одељење у којем би се спремао учитељски подмладак способан да нашој деци пружи наставу на матерњем језику.

Никада нико није могао порицати племенитост југословенске народне душе у широкогрудости и толеранцији, те сам с тога уверен, да ће се у будуће равноправност свију грађана још више поштовати, тим пре што је и Његово Величанство Краљ у Престоној Беседи истакао да се закони имају подједнако примењивати у свима деловима земље и према свима грађанима без разлике, и без разлике на веру и народност.

На основу тога вредне, а сиротне масе мађарскога земљорадничтва надају се, да ће и оне уживати благодети аграрне реформе, која је не само ликвидирала остатке феудалне прошлости, него и остварила једно велико начело социјалне правде и хармоније.

Ако је равноправност био цемент који је учврстио темеље југословенског народног јединства, она ће и мађарску мањину нераздруживо везати за нашу државну заједницу и учинити је још моћнијом.

То је искрена жеља мађарске мањине, која одбија од себе сваку помисао приидентизма и која сматра да ће најбоље договорити и својој националној и својој држављанској дужности, ако буде мост за споразум између наше државе и суседне Мађарске у којој данас многи угледни државници такође истичу потребу зближења, а не повод за раздоре и сукобе, како би то желели наши заједнички непријатељи. (Бурно одобравање).

Претседник Народне скупштинине **Др. Коста Кумануди:** Реч има сенатор г. Милан Симоновић.

Милан Симоновић: Господо сенатори и господо народни посланици, несумњиво је, да је светски рат ставио на дневни ред питање нашег народног и државног јединства. Из области још снова и тежњи, ми смо се почетком тога рата на мах нашли пред његовим конкретним решењем. И када је охота двојна Монархија отпочињањем познате казнене експедиције премореној Краљевини Србији у два претходна Балканска рата наметнула и трећи рат, званични претставници Србије прихватили су борбу, али су још септембра 1914 год. у Нишу објавили целома свету да наметнуту борбу Срби прихватају, али да оружје неће положити пре него што буде постигнута слобода и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца у једну националну државу. (Бурно одобравање). И није, господо, да је се само код званичних претставника ондашње Краљевине Србије

појавила таква тежња и жеља, већ је спонтано и на другој страни избило тако исто расположење. Зар претставници емиграције из двојне Монархије нису почетком рата почели да делају на истом делу и да развијају исте тежње?

Зар борци из југословенских дивизија нису онако херојски гинули по Добруди и на Солунском фронту за исти велики и светли идеал? Зар Крфска декларација, која је дошла у најтежим моментима великог светског рата, није имала баш за задатак то, да објави целом свету, да смо ми само један јединствен народ и да смо чврсто решени да уз своје велике савезнике истрајемо у борби до краја, доклегод наше народно и државно јединство не буду приведени у дело? (Бурно одобравање и пљесак).

Ја се, господо, и сада са особитим задовољством као и увек сећам једног предавања Др. Анте Трумбића, које нам је по објави Крфске декларације, нама, ондашњим избеглицама у Женеви, одржао. И тих тешких дана његове су нам речи падале као мелем на рану. Он нам је говорио о значају Крфске декларације. Говорећи о њој, задржао се дуго баш на самом називу и објашњавао нам је, зашто је дат и увек наслов „декларација“, а не „уговор“ или „пакт“. Уговор или пакт, говорио нам је од прилике онда он, значе и претстављају постојање две различите странке, два разна уговорача. А две различите странке и два разна уговорача претстављају и постојање двеју различитих воља, које теже тек тим уговорима да постану нешто заједничко и да се на нечем заједничком сагласе. А ми, ми нисмо две различите странке. Ми смо једно исто, ми не претстављамо две воље, него једну; ми смо један исти јединствени народ и као такав ми немамо што да уговарамо, него да само своју јединствену вољу објавимо и ставимо до знања целом свету. (Пљесак).

Па не само, господо, да се у току рата код ових незаваничних представника појединих делова нашега народа из других крајева тако расположење и гледање на ствари манифестовало, него по окончању великог рата и званични представници тих делова, како из двојне Аустро-Угарске монархије, тако и из Краљевине Црне Горе, било на њиховим скупштинама или у њиховим Народним Већима, донели су одмах спонтано закључке и објавили нашу заједничку тврду решеност да оснујемо своју, једну, недељиву националну државу.

Велики светски рат, пораз централних сила, победа наших савезника и наша, омогућили су стварање ове државе, али су њу, то стварање управо, довршили наша заједничка и национална свест и решеност, да у једној националној земљи живимо.

И, господо, после завршетка рата настало је било време мировних конференција, а кад су и наше државне границе биле утврђене, онда је настајало и приближавало се време унутрашњег сређивања и консолидовања нове државе. И уколико смо се удаљавали од свршетка рата, на жалост, изгледа као да су се првобитно одушевљење и првобитни занос почели да хладе, да стишавају и да уступају места извесним погледима и тежњама, који нису имали за циљ нашу заједничку будућност, већ су више били везани за ситне, посебне, племенске, покрајинске и верске интересе. И превага таквих погледа и тежњи није, господо, била ретка.

Ја ћу ради потврде да вас потсетим само на једну чињеницу, потсетићу вас на ону одредбу Видовданског Устава, по коме је било чак и Уставом забрањено, да се не могу наћи у једној области крајеви са једне и друге стране Дрине, на случај административне поделе земље на области.

Господо, ти такви погледи, такве тежње, несумњиво су дело наше прошлости. Она, наша прошлост садржи моменте који су збиља веома лепи, сјајни и славни и које ћемо се моћи ваза са поносом да сећамо. Али та наша прошлост била је несумњиво испуњена и разним мукама и патњама и тешким искушењима. Ја мислим да нема ни једнога родољуба, ни једнога правог Југославена, који би нашем целокупном народу пожелело, да се он врати и прође кроз иста искушења, кроз која је прошао. Та прошлост, то што смо били потчињени разним политичким, верским и културним утицајима и живели под различитим животним условима и погодбама, морало је да остави трага у нашој души, морало је да се на нама изрази, јер су у току прошлости стечене навике, којих се нисмо могли лако после ослободити. И политички људи, и политичке организације, затечене ослобођењем и уједињењем, баш под утицајем те прошлости, врло често имали су у виду више ситне племенске, покрајинске и верске интересе, а превлађали су оно што је веће, што је узвишеније, оно што је заједничко. Политичка делатност нашега народа до ослобођења и уједињења његовог и борба за егзистенцију, за народност, она је збиља изражена у ондашњим политичким организацијама, а где није било могуће имати исте, кроз верске и школске организације. Не желим да се бацам каменом на нашу прошлост и на нашу политичку делатност. Сви смо до рата и уједињења служили нашем народу како смо знали и умели, неко са више успеха неко са мање, али увек смо имали на уму тај циљ, да му помогнемо. Али кад смо се нашли у новој држави, ми смо испустили из вида то, да су се прилике из основа измениле. У разним покрајинама база наше политичке делатности и идеологије морала је бити према разноликости прилика подешавана и друкчија. Прилике су се измениле, али људи са својим навикама нису се могли за ноћ изменити, и ја налазим, да је збиља ту била основна грешка нашег политичког живота по ослобођењу до 6 јануара. Место да се нађемо окупљени у својој уједињеној и великој земљи, на једном сложном раду око сређивања и консолидовања наше заједничке отаџбине, ми смо се постепено све више и више удаљавали, почели смо и да се мрзимо, а од таквог нашега рада било је толико штете да је, господо, доиста и наше народно и државно јединство било доведено у питање. Ја не мислим да вам не пружим никакав доказ, зато вас и молим да ми дозволите да вас на неколико ствари из наше блиске прошлости потсетим.

„Neue Freie Presse“ од 12 августа 1928 године била је донела ову изјаву г. Др. Мачека:

„Ми смо се разочарали, разочарали су се и они који су створили ову државу, верујући, да је један народ логична последица једног језика. При стварању једног народа долазе у обзир и друге околности: култура и што је још важније географско-политички положај. Земље које су потпадале под бившу Аустро-угарску монархију имале су кроз векове западњачку

културу, а Србијанци, како ми зовемо становнике предратне Србије, на супрот западњачкој култури имају византиску културу. Ми Хрвати гравитирамо Јадрану и њему нас упућују наши привредни интереси, док Србијанци нагињу Солуну — Егејском Мору... Религиозне супротности играју при томе малу улогу, јер су православни Срби из Хрватске једнодушни са нама.

Даљи развој ствари зависи од Београда и од његовог држања. Ми хоћемо самосталну Хрватску, међутим, из разлога спољне политике противни смо цепању. Али Југословенска држава није за нас појам националности, већ само државни појам, који ми још треба да израђујемо, и који треба да приме сви југословенски народи подразумевајући ту и Бугаре. И Радић је тако схватио тај појам. У томе оквиру сваки део, сваки историјски део, мора да има своју индивидуалност. Велика је грешка била, што су збрисане све историјске индивидуалности и границе.

У коликој ћемо мери имати федерацију зависи од прилика. У колико буде више слободе и самосталности, у толико боље. Заједничке границе, заједничке царине, заједничка претставништа на страни, то — добро; али да ли је потребна и заједничка војска, о томе би могло да се дискутује.

Да би остварили своје захтеве, имамо разна сретства која су још тајна.

Целокупни хрватски народ, без изузетка, налази се уједињен на линији С.Д.К. Ми се надамо да ћемо за то придобити и оне „с ону страну“. Не пође ли нам то за руком, онда ћемо ми Хрвати сами извојевати право на независност“.

Касније, господо, на дан 30 децембра 1928 год. на једном збору, приликом извесне светковине у Крижевцима, г. Др. Мачек био је казао: „Шта хоће Хрватска сељачка странка. Хоћемо пре свега да буде наша Хрватска домовина потпуно слободна, да буде и хрватски и српски народ, који у Хрватској живи, једини и искључиви господар своје домовине. Хоћемо да та слобода буде осигурана на вечита времена, а то ће бити онда, када буду слободни и остали државни и културно-историјски територији. Ако уз слободну Хрватску буде слободна Словенија и Босна и Херцеговина и Војводина и Црна Гора, онда се никада она клика у Београду неће више усудити дигнути против слободе старе Краљевине Хрватске“.

На дан 1 јануара 1929 године пред новинарима у Загребу г. Др. Мачек био је изјавио: „према закључку од 1 августа не признаје С.Д.К. ову Народну скупштину, па ни Владу из те скупштине. Према томе се разуме, да не могу чланови С.Д.К. учествовати у консултовању о њиховим кризама. Али како С.Д.К. стоји на становништу: народ и Краљ, само се по себи разуме, да су вође С.Д.К. били приправни увек, а тако и сада изложити Краљу своје гледиште на решење не парламентарне, него државне кризе“.

Г.Г. Мачек и Прибићевић били су, поред осталих шефова ондашњих политичких партија, консултовани од стране Њ. В. Краља поводом настале министарске кризе, на дан 4 и 5 јануара исте 1929 године и поводом резултата тога консултовања

Претседништво Владе било је објавило следеће саопштење:

„Приликом аудијенције које су имали 4 и 5 ов. мца. г.г. Др. Мачек и Прибићевић у име С.Д.К. изјавили су: да се има извршити потпуна ревизија Устава, којом би се успоставиле историјске земље са њиховом *легислативном* и *извршном* владом.

Пошто су упознати са овим захтевом С.Д.К., претставници осталих политичких странака изјавили су, да их не треба примити“.

Господо, као што из овога видите, доиста је наша нова држава била запала у стварну државну кризу. Партије, које су требале после рата да послуже њеном сређивању, оне су и оно што није смело да буде предмет партијских борби и партијских прегоњења, увукле у своју борбу народно и државно јединство. Партије су биле неспособне да, према измењеним приликама, изврше адаптирање једном преоријентацијом и регруписавањем. — Било је покушаја, али безуспешних. Ја ћу вас само потсетити на покушај извршен тако званим Бледјим пактом између покојног Вукићевића и г. Др. Коронца. Покушало се било, господо, да се те две партије ближе нађу на једном терену, па евентуално можда у будућности и споје, али се покушај завршио само једном клупском заједничком седницом и једном заједничком вечером, па су се разишли и свако је остао на своме, јер му је прошлост била јака и преча од будућности. Па не само те две партије, него и демократска и југословенско-муслиманска партија покушале су да створе демократску заједницу, да изврше такође једно регруписавање. Господа, која су припадала демократској странци знаће мало боље чиме се то свршило, али свима нам је позната чињеница, да су обе странке остале и даље посебне и одвојене. И када, ми, господо, нисмо били у стању да ту преоријентацију, регруписавање, промену база и идеологија сами изведемо и кад смо догuralи збиља до једне државне кризе својим партијским радом, онда када је свако од нас морао осећати и у души признати да смо отишли тако далеко, да се даље не може тим путем да иде и када је свако од нас очекивао, да настане, и знао, да мора настати извештан преокрет, иако нисмо знали тачно какав ће бити и како ће потећи, када смо ми политички људи били неспособни да га изведемо, онда је он дошао од онога чија је највећа дужност, а самим тим и несумњиво право, да ову тешким mukaма створену нашу заједничку отаџбину сачува и за будућа покољења (Живео и плескање и усклици: Живео Краљ!). И благодарјећи, господо, тој иницијативи са највишег места, благодарјећи манифесту од 6 јануара 1929 год., као и Уставу од 3 септембра 1931 год., а одајући пуно признање и Краљевској Влади, која је уложила сву пожртвованост и сву ревност у извршење интенција Њ. В. Краља (Плескање и узвици: Живео Краљ!) за три године у нашем политичком животу извршене су збиља тако крупне промене, које су нам, господо, омогућиле и отвориле нове путеве и нове правце. (Одобравање.) Ми данас више не можемо да свлачимо у партијске борбе оно што мора да буде свето за све нас, за све политичке људе, а и за све политичке формације. Наше државно и народно јединство мора остати изнад свих нас — свих политичких странака. Оно

мора бити ван политичких борби и ван дискусије. (Гласови: Тако јел) Па ипак, господо, иако ја дубоко верујем да се ми не можемо враћати старим путем има још људи, који не деле моје мишљење. Али не само да је њих народ у огромној већини на дан 8 новембра и 3 јануара демантовао, него ја верујем, господо, да ће их будућност још боље демантовати. (Гласови: Тако јел) Сутра или прекосутра они ће се уверити да ми не грешимо, што смо пошли овим путем и они ће морати да нам се придруже. (Гласови: Тако јел) Ипак, господо, нове политичке организације, којима ми морамо поступити и образовати их, имаће широко и велико поље рада, нарочито данас у овако тешким привредним приликама у целом свету.

Радећи на привредном и културном бољитку целокупног нашег народа, те ће се нове партијске организације, па биле оне ма каквог правца, најбоље одужити своме народу и најбоље задужити будућа покољења. Господо, наши бирачи несумњиво да скоро од свакога од нас очекују да чују по штошта и о једном питању, које је на дневном реду данас не само код нас, него несумњиво у целом свету. Реч је о таковзаној привредној кризи. Господа, који су већ пре мене говорили, они су напоменули да та привредна криза није наша, да је она не само европска, него да је постала светска. Код данашњег промета добара међу народима, код данашњих саобраћајних средстава и повезаности интереса између народа, врло је тешко, управо је немогуће, да се пертурбације у привредно-економском животу једног народа не изразе и у приликама и других народа. И ми, господо, нисмо могли бити поштеђени. Ми смо по својој структури агрикултурна земља. А изгледа да се светска криза показала и отпочела баш падом аграрних продуката. Као што вам је свима познато, до 1924 године биле су неobicне коњуктуре за пољопривреду. То су биле изузетне поратне прилике, али од 1924 године постепено настаје пад тих продуката. Ја нећу да се упуштам у изналажење узрока и препоручивање лекова којима би се та светска криза имала да отклони. Ја само могу да нагласим то, да су, по моме скромном мишљењу, узроци светске кризе многобројни, да их има како материјалних тако и психолошких. Остављајући позванијима, који буду позвани да та крупна питања решавају, ја бих желео да се само у неколико задржим на тој кризи, у колико је у вези с нашим народом и са нашем земљом. Казао сам, господо, већ да смо ми, као агрикултурна земља, морали одмах да осетимо кризу. Пад пољопривредних продуката осетио је наш народ, а како је наша земља, као што је поменуто од ранијих предговорника, састављена од четири петине из пољопривредника, то је наша земља ту кризу одмах морала оштро осетити. Наш сељак у колико су му се приходи смањивали, смањивала се његова куповна, његова потрошачка моћ, морао је мање трошити. Разуме се, последица тога била је, да су од тога почеле да страдају занатилије, па и трговци, а можда и неке врсте наше домаће индустрије.

Ми смо у напрту Адресе изразили извесне жеље односно ублажавања кризе, у колико смо могли да их Адресом обухватимо. Ја ћу се само задржати на извесним стварима, за које мислим да их Адреса није обухватила. Речено је, господо, да ми сматрамо,

да у овако тешким приликама треба да буде с наше стране учињено све ради отклањања, ако не потпуног, а оно бар ублажавања, те привредне кризе. Ја верујем, господо, у будућност човечанства и верујем да ће се наћи лека и светској кризи и да ће свет успети да постави ипак једну економску равнотежу, која ће бити заснована колико на потребној размени добара, толико и на међународној солидарности.

А зато време ми морамо да се позабавимо својом муком. Ја верујем да је потребна ревизија финансијског и пореског законодавства; верујем да се морамо забавити тиме да беспоштедно и немилостиво спроводимо штедњу како у држави тако и у бановинама и у општинама; ми морамо, господо, смањити број чиновника на најмању меру. Онама који буду остали ми морамо у знатној мери смањити дохотке, јер ови дохотци које ми данас имамо — а и ја долазим у ред пензионера — одређени су онда кад су прилике биле теже и живот много скупљи. (Бурна аплауз).

Можда изгледа да је то велика жртва која се од чиновника тражи, али ја мислим да је то само једна нужна и привремена жртва. Ако снустимо ниво и стандард нашег живота, ми ћемо, кроз кратко време, осетити да стварно нисмо ништа изгубили. Ја мислим, ако желимо да идемо ка појевтињавању живота, да морамо поћи тим путем. Јер, смањивши државне издатке, ми ћемо олакшањем терета помоћи не само земљораднику, већ и трговцу и занатлији, и свима осталим и тиме постићи и јевтинији живот. По мом најдубљем уверењу финансијска и пореска реформа неће нам саме по себи, много довести. Ја сам вазда био за то да се не смемо у привредним односима руководити оним познатим принципом „laissez faire, laissez passer“. Ми не смемо пустити да се привредни друштвени односи данас регулишу слободно и по сили познатих економских закона. Држава, нарочито у овако изузетним приликама какве су данас, после рата, мора интервенисати: она се мора енергично умешати у регулисавање привредних и социјалних односа. (Бурна аплауз и живо одобравање).

Господо, позната је ствар да је егоизам био увек јачи од алтруизма. И ако увиђамо да су жртве потребне, да би се живот могао учинити могућим, ипак ће се, по моме уверењу, сви слојеви, све класе, сви друштвени редови напрегнути да жртве и терете пребаде на другог, а они да прођу са што мање штете.

Господо, ако се држава не буде умешала у привредне односе, моје је дубоко уверење да ми много успеха нећемо постићи ни са финансијском ни са пореском реформом. Ја мислим, ако је икада био моменат и потреба да се што пре донесе један закон о сузбијању недопуштених спекулација, да је то данас. То је данас једна од најпречих потреба, с тога и молим Краљевску Владу, да, у реду законских пројеката, које мисли да поднесе Народном претставништву, буде што пре и предлог закона о сузбијању недопуштене спекулације. Радећи само тако, господо, дакле, не само на праведнијој подели пореских терета, већ и на подједнаком намењању и других жртава; недопуштајући да економско јачи у друштву пребацују терете на економско слабије, — радећи само у томе правцу, свом енергијом

и истрајношћу, ја се надам да ћемо само на тај начин испунити своју дужност и остварити наде и очекивања које у нас полажу Његово Величанство Краљ и целокупан наш народ (Буран Аплауз и живо одобравање).

Поштрејседник Сената др. Фран Новак: Има реч народни посланик господин Стеван Тирић.

Стеван Тирић: Господо сенатори и народни посланици, ја видим да се ова дебата веома разгранала, и дуго сам се ломио због тога, да ли, да и ја ступим у ред говорника. Али, пошто слутим шта је узрок томе што се говорници јављају један за другим, пријавио сам се за то, јер мислим да је ово спонтана манифестација, што господа сенатори и народни посланици желе да дођу у непосредну везу не само у име своје, него и у име својих бирача и својих срезова, са Престоном Беседом; желе да непосредно одговоре Његовом Величанству Краљу, и тој спонтаној манифестацији, господа сенатори и народни посланици, ја се придружујем. Поред свега тога, имаћу стално у виду, господа сенатори и народни посланици, да не понављам оне ствари, које су већ речене, и да не уносим у свој говор оно што би можда више приличило или доликовало у расправи о будућу. На тај начин нема сумње, да ћу се једног великог комплекса својих мисли морати одрећи. Нема сумње да ће структура читавог говора испати друкчија. Најзад, то није важно. Мени је стало само до тога, да новим аргументима обрађујем ово, што смо ми у нацрту наше Адресе утврдили.

Господа сенатори и народни посланици, полазна тачка за све нас био 6 јануар. Допустите да се изравим једним народним изразом, који је можда у овој кући необичан, али који ће веома прост и разумљив. Полазна тачка свих нас је то, да дамо на Престону Беседу одговор, т.ј. да одамо Краљу признање. Проста реч, али је употребљавам зато што видим да је ова дебата већ прешла управо свој циљ, и да се иде за много већим: да ово Народно Претставништво не жели само одати Његовом Величанству Краљу признање, него да Му се жели најтоплије и свесрдно захвалити за оно што је шестим јануаром учинио. (Аплауз). Према томе, Престона Беседа би се можда могла назвати мало друкчије него обичним именом, а то је: Беседом за венац, јер ови одједи, који се одавде чују, нису ништа друго, него плетење венца Ономе, који је то заслужио, не само својим, објективно узевши, великим делом, него — ја то искрено признајем — да сам ступио у друштво говорника и зато што волим Његово Величанства Краља и што осећам, поред оне објективности и величине дела, да сам дужан и својим осећајима и своме срцу, да то у име свога срева учиним.

Господа сенатори и народни посланици, ако је полазна тачка 6 јануар, онда је тежиште читаве ствари: да ли је било потребно учинити тога дана оно дело. Тежиште је ствари, кажем, оно време непосредно пред 6 јануаром. Ако сте опасили, господа другови — допустите да Вас тако назовем — наш нацрт Адресе прелази веома дискретно преко тог времена непосредно пред 6 јануаром, готово отмено, и ако је био врло примамљив задатак за ону господу што су била у одбору за нацрт Адресе,

да пластично оцртају то време, које је шестим јануару непосредно претходило.

Замислите ону безначаљност странака, замислите оно срозавање на најнижи ниво Народног Претставништва, замислите како је дошло до оне страшне усијане атмосфере, кад је морала наступити експлозија, кад су затрованости између појединих људи и странака могли потенцирати још само револверски метци.

Наш нацрт Адресе дискретно прелази преко тог и сматрам да је то добра страна наше Адресе, јер се ту опажа тежња за објективношћу. Па и ја зато, господа, нећу на томе да се задржим. Хоћу у стилау наше Адресе озбиљно, објективно да кажем главну карактеристику тога времена и да у кратко само овако изразим главну карактеристику тога времена. Главна карактеристика тога времена била је то да смо за 10 година потрошили врло много људи, најбољих људи, најбољих снага, најбољих вредности, најбољи су чак побижени и напослетку смо потрошили и сам парламентаризам.

Господа, кад се запитамо за узрок томе, ја ћу Вам казати отворено, да мислим, да главни узрок лежи у томе што су све наше странке дотле биле вођене сепаратистичким идејама, које су биле неостварљиве. Оне су биле толико неостварљиве, господа, да сам ја дубоко уверен да би тако оптерећење било штетно и по развијенији на пр. енглески парламентаризам и да је наш млади парламентаризам под оптерећењем тих неостварљивих идеја морао животарити, петљати и напослетку потпуно пропасти.

Господа, у вези са Престоном Беседом сматрао сам ово за потребно да кажем због тога, што смо ми нови посланици дужни да дамо са овога места у овој свечаној прилици, кад заједнички држимо седницу са г.г. сенаторима, да дамо сатисфакцију оним нашим друговима, који су били народни посланици и пре 6 јануара. Господа, ти наши другови нису криви што нису могли да зауставе пропаст парламентаризма, јер нема те надчовечанске снаге, која би била кадра да спасе и да одржи оно што је неприродно. Они нису криви, али је велика заслуга те наше госпде посланика од пре, — само се по себи разуме да међу ту господу у првом реду господу министре у влади рачунам, што су у оном тренутку кад је Краљ покушао да спасе ситуацију и да постави све на своје место, ставили се Његовом Величанству Краљу на расположење, да Краљев покушај буде потпуно успешан. С тога гледишта, господа, ја Краљев акт од 6 јануара сматрам извесним одабирањем селекцијом. То је било једно одабирање људи између оних снага које су деловале до 6 јануара. Требало је одабрати све оно што је конструктивно од онога што је деструктивно. И, господа, при томе одабирању испали су сви разорни елементи, испали су они страначки тактичари и, ако хоћемо да их тако назовемо, окорели догматичари, који нису могли да изиђу из уских оквира својих станака, који нису хтели да се посвете заједничком раду на добру целине.

Господа сенатори и народни посланици, ту сатисфакцију смо били дужни да дамо и на томе ме је нарочито навео говор мога непосредног претговорника господина Симоновића, који је и сам у томе погледу нешто набацио и ја сам сматрао за своју

дужност да му у име нових људи, нових народних посланика одговорим.

Поштована господо сенатори и народни посланици, ако се запитамо, због чега је морало доћи до овога геста Његова Величанства Краља, видећете, да је поред осталих грешака које су г.г. преговорници споменули једна нарочито ту, коју морамо утврдити.

Господо, обећао сам вам, да ћу бити објективан, па хоћу да будем објективан и према онима који нису овде, не само да нису овде, него су најогорченији противници наши и хоћу да кажем, да су југословенску идеологију делом и они створили. Хоћу да нагласим, али одмах и то да додам, да они нису имали оне упорности која је била потребна, да нису умели да за ту идеологију отрпе оно, што сви пионири морају да отрпе, нису имали отпорности, да се одрекну владе, да се одрекну министарских фотеља, да једу, како се просто народно каже, само горки хлебца опозиције, па да тако чувају југословенску идеју до онога времена, кад би цео народ или бар већина народа пристала уз њих. Зато је морало до овога доћи, и ја не могу доста да се начудим упорности тих идеолога, којима не чупам ја венац него су га сами раскинули, не могу доста да се начудим данас кад они раде против владе, која је њихову идеологију не само остварила, него је кроз уста Његова Величанства унела и у Беседу оне речи, које смо ми чули толико пута, да народно уједињење и народно јединство не могу бити предмет никаквога погађања. (Бурно одобравање и плесак).

Господо, ја сам био објективан, и према противницима да смем наставити, јер имам да укажем и на друге погрешке, јер видите, да то излажем *sine ira et studio*, уместо те њихове упорности, они су требали стојати и падали с том југословенском идеологијом, али они су учинили нешто друго, учинили су то, да су непосредно пред 6 јануаром о државном јединству говорили тако као о каквој вициналној железници или о каквоме среском питању. Господо, у јавности је била обична реч ампутиција, и о њој се говорило као о некаквој разумљивој ствари. Било је у јавности говора о цепању, нећемо више да идемо у Београд, и то су говорили они, каква проија! и тиме су се огрешили о Народно Претставништво, који данас сматрају најважнију ствар борити се за демократију. Сетите се оних времена, када сте читали новине, да ли сте тако читали новине, како ће други данас читати, са извесном мирноћом, или сте били узнемирени и питали се, што ће сутрашњи дан донети. Ја признајем, да сам ја онда са великом узнемиреностију пратио новине и јако сам се бојао, што ће други дан донети. И у том тренутку, када је била у опасности сва наша тековина, коју смо постигли после толиких напора и после толико проливане крви, зар је у том тренутку Круна, онај највиши фактор у држави, зар је Његово Величанство Краљ могао слећи раменима и казати, да ме се ништа не тиче, када се то тицало свакога од нас малих, када је свакому од нас срце куцало са зебњом?

Зар је могао Његово Величанство Краљ у томе тренутку стојати на становишту да Он не носи никакву одговорност, јер ту је Краљевска Влада, ту су Министри. Окажимо се легенди, господо. Ми

знамо да Краљ не носи никакву правну и политичку одговорност, али ми знамо добро да Краљ носи једну много већу одговорност, а то је историјска одговорност. Пред историјом која велича једног Краља, која му даје име Велики Ослободитељ и која једног Краља може чак и да осуди, Он је одговоран. И сасвим је природно, поштована господо, да је Краљ у томе тренутку осетио одговорност и да је, кад је то већ осетио и кад је видео да је Он још једини спас, да је Он морао учинити све за Отаџбину. Господо, ако се што може пребацити, може се пребацити једино то, да је Он то урадио већ у дванаестом часу; али тако је морало бити. Јер кад данас после проливане крви у Скупштини, још има људи који то не разумеју, који не разумеју тај најплеменитији гест Његовог Величанства, шта би било да је Краљ тај гест учинио пре проливане крви у Скупштини? Није се могло друкчије, него се морало у дванаестом часу тако урадити и због тога, господо сенатори и народни посланици, тај се гест Његовог Величанства може сматрати спасом Отаџбине, и ја се апсолутно никако не могу сложити са оном господом преговорницима који о томе акту говоре као о државном удару, или који о томе режиму говоре као о диктатури, или који о томе истом режиму говоре као о апсолутизму, јер, господо, нема идејне везе између апсолутизма и диктатуре и између овога акта. (Један глас: То није говорио нико). Ако мисли ко да на некога циљам, ја изјављујем да ни на кога не циљам али сам те речи чуо. Никома ништа не подмећем. Ја се не могу сложити с тим. За таква акта свагда су у историји њихови учиниоци и извршиоци добијали најславнија имена: *pater patriae*, спасилац Отаџбине. То је права суштина тога акта и ја мислим да због тога Његово Величанство заслужује истинску нашу хвалу коју смо у нацрту наше Адресе Њему дали и да ће поред једног дичног имена „Велики Ослободилац“, у нашој историји имати још једно друго велико и лепо име, које ће можда прећи и у званичну титулу да је наш Владалац постао заточник народног јединства. (Бурно одобравање).

Ја мислим, господо, да Његово Величанство Краљ поред свих успеха које је постигао као победоносни вођа своје победоносне војске, да ће Он живети у историји баш овим делом које, то желим да истакнем, људи рђаве воље неће да разумеју, а за коју Му ми највећу хвалу одајемо.

Господо, ако узмете мотиве који су могли Његово Величанство Краља навести на ово дело, видећете још један, може бити најузвишенији мотив. То је ово. Да се господо која се много заносе демократијом зашитају: шта ви мислите, како би они људи који су положили своје животе за своју Отаџбину и за Уједињење велике наше Југославије, како би ти људи гласали да су живи?

Мртва уста не говоре, најмање пак гласају. Али она проливена крв, оне расејане кости, то су, господо, сведочанство које уме сваки да чита па и онај који није писмен само ако има родољубљиво срце.

Ја, господо, тврдим, кад се Његово Величанство одлучило на велики корак да је читао ту књигу развејаних костију и књигу проливане крви и то зато што је и Сам ишао преко те Голготе, од Албаније до Добруџе. И ако је ко позван да интерпре-

тира ту књигу, свакако је Његово Величанство Краљ и Његови јунаци, које је и саме дух смрти додирнуо својим крилима, позванији него они који су у том добу, док су ови за отаџбину гинули, изабрали да је боље у сигурној заветрини за отаџбину живети. (Аплауз).

Господо народни посланици и господо сенатори, насупрот свих ових великих идеала, насупрот свих ових моралних побуда, које су имале извор у највишој савести, противници овога режима, коме ми служимо, имају свега једну једину ствар, имају један једини разлог да се супротставе, то је: демократија је у опасности.

Господо, два претговорника врло су лепо о томе говорили, један научно, г. Дошен, образложивши због чега је демократија страдала у читавој Европи, други г. Томашић који је изложио несразмеру циља и средстава те политике, па ипак сматрам да се та резоновања још нечим надопуне. Господо, свако доба има свог израза и у књижевности и у науци и свуда, па и у јавном животу. Ако би ово наше доба хтели да упоредимо са неким одговарајућем раздобљем којег поглавља историје, онда би смо га могли да упоредимо са оним страшним временом узбуђења, оним временом тридесетогодишњег рата, што беше једна човечанска катастрофа као што је Светски рат, са оним временом кад је беснела реформација и контрареформација и кад је у Енглеској беснела револуција, и када то време налази свог одраза и у књижевности, — имате тад најбоља драмска дела (Шекспир!), исто тако у сликарству, где је свака линија узнемирена, па чак и у архитектури имате узнемирене линије, да и стубови који су ослонац зграда, такође подлеже узнемирениости. Данашње доба, по свима својим појавама и у књижевности, уметности и у самој архитектури, личи на то доба, јер ако само погледамо у теорије, које се крећу тако далеко и тако обимно како их никада није било од болшевизма до фашизма, и у добу кад се уопште питамо да ли је парламентаризам последња реч, пошто неки мисле, да је потребно стварање стручног сталешких тела, кад је чак и материјална физика, која је рачунала са математичком прецизношћу ствар кроз хиљаду година у напред, Ајнштајновом теоријом о релативитету поколебана, ми имамо догматичаре, који се заклињу и који ништа друго не знају него своју демократију. Господо, нећу да спадам у оне који ће за ноћ бацити на њу дрвље и камење.

Ја сам децу као наставник гимназије учио, да је од свих могућих форми најбоља демократија, али никад нисам то чинио са одушевљењем, јер сам увек образлагао да је то најмање зло. Не желим сада да бацам дрвље и камење на демократију, која је свакако најморалнија, зато што сваки народ има судбину коју заслужује. Али хоћу само ово да кажем, да у доба кад се може о томе говорити је ли то уопште последња реч, да ли има смисла све тежиште политичког живота ставити само на овај систем, кад је у питању јединство нашег народа и наше Отаџбине. Господо сенатори и народни посланици, нисам случајно прешао на демократију, јер хоћу да узмем тај систем за везу, да пређем са политике 6 јануара на политику 3 септембра. Господо, каже се да овај прелаз није потпуно демократски. Из онога што сам малочас казао видите

да то само по себи и није велика погрешка али, поштована господо, ја сматрам да је овај прелаз као што нацрт наше Адресе каже најбољи оквир из кога се права демократија, онаква каква треба, може развити. Ја уопште сматрам овај наш изборни систем једном цензуром, каквих је у историји било више пута, а то је да је поред цензуса материјалног, којим је било ограничено право гласа сиромашнима, био с времена на време у појединим државама и цензус родољубља. Ово је цензус, који је казао: ко хоће да иде у Скупштину зато да чува народно јединство и да га негује, има сва права. А ко то неће, него хоће да дође у Народну Скупштину да кида народно јединство, нема та права. Па ако се на тај начин тобож стагуирају грађани другог реда, то није истина. Ја, не изазивајући никога, али, ако хоћете, отворено кажем: ти који мисле да су грађани другог реда, нека се радују што носе часно име грађана, јер ако би хтели да анализирамо право државе, онда би требало да их назовемо издајцима, — ако не издајцима саме Отаџбине и народа, а оно издајцима народног и државног јединства.

Поштована господо сенатори и народни посланици, ја стојим на томе становишту да свако ко хоће да заслужи име родољуба, чак и у томе случају ако се на слаже са политиком Краљевске Владе, мора имати извесних граница преко којих не може више прећи. А која је то граница преко које се не сме ићи на лево, ако допустите да се тако изразим, која је у овом случају дата? Докле се сме ићи? Дотле, да се стави на своје становиште неодобравања из формалних разлога, али жељама Његовог Краљевског Величанства и Краљевске Владе мора се желити успеха. Дакле, граница та мора бити беневољентна и наклоњена, да се постигне успех. Ко хоће да осујећује те напоре да се постигну ови успеси, тај, по моме мишљењу, не заслужује име родољуба.

Господо, с тим у вези нећу да спомињем имена — *Nomina sunt odiosa* — али хоћу да кажем да ту греше многи људи. А кад су посреди питања спољне политике, и кад се не одобрава политика коју Влада води, има граница преко које се не сме прећи, јер се жели успеха спољној политици чак и у томе случају кад се она не одобрава. Тако се бар ради у целом образованом свету. У вези с тим приморан сам да кажем неколико речи о нашој спољној политици иако сам ваше стрпљење можда и сувише злоупотребио. (Узвици: Нисте злоупотребили.) По аналогiji тако треба радити и у унутрашњој политици када су витални интереси у питању. Ни у унутрашњој политици не сме опозиција прећи све границе.

Господо, о томе говорим радо; говорим радо зато, што, насупрот наше унутарње политике, у којој су се показали утицаји који су врло неповољно на њу утицали, у спољној политици ми до сада можемо да покажемо само успехе захваљујући Његовом Величанству Краљу и Министрима спољних послова. Господо, ми смо скоро у светском рату били сведоци како ни најбоља дипломатска виртуозност, која се може бити састоји из прављења пактова заокружења, уговора ит.д. не вреди ништа, ако оно што се хоће да постигне није природно. Две моћне царевине са великим традицијама су

пропале, јер су мислиле да се арсеналом спољашње политике може постићи оно што није природно. У томе погледу запазио сам један говор Министра спољних послова г. Маринковића пре него што је и постао Министар, у коме је говору нагласно смернице којих се држао за време свога министровања. Ми смо, господо, као главну основу наше спољне политике узели само у толико пакт пријатељства и остале савезе, у колико су то потребна техничка сретства, а оно што нам обезбеђује поуздан успех у спољној политици, то је њен дух. У ово доба, кад је славенска душа дошла скоро до пуног изражаја, и кад је оно што су некада само велики философи снивали постало делом, постало стварност, па кад видимо да се људи састају да осигурају вечити мир, у то доба, ми радимо у духу тога вечитог мира, јер смо ми најозбиљнији ослонац Лиге Народа. Ми у нашем нацрту наглашујемо, да се са оном великом идејом мира потпуно слажемо. И ја сам уверен, господо, да наша војска, којој такође сматрамо да је потребно у оквиру Престојне Беседе са овога места дати један најсрдљивији поздрав, (Пљескање и узвици: Живела војска!) ја сам уверен, господо, да наша војска никада неће бити стављена ни пред какве друге задатке и чине него пред оне који су најчаснији за војника и човека, а то је да конкретизују, и ништа више.

Поштована господо, још једна ствар спомиње се у Престојној Беседи и ја ћу у најкраћим потезима да пређем преко ње, и ако је то, може бити, најглавнији задатак наш, због чега смо овамо дошли. То је привредна криза. Само две речи. Да је било среће, о привредној кризи у Престојној Беседи не би било говора. Нема привредна криза са политичким концепцијама Његовог Величанства и Његове Владе никакве органске везе. Ми можемо казати да смо се нашли у том несрећном положају, да морамо, санирајући уз Његово Величанство и Краљевску Владу политичке прилике наше земље, које је већ сама Краљевска Влада свршила успешно, да морамо да предузмемо одговорност за тешку привредну кризу, за коју нисмо ни криви ни дужни. То је стил наше историје, господо: четири пута смо морали да освајамо Косово да би било наше; морало смо да пређемо Албанску Голготу, да бисмо се ујединили.

Господо, ја се нисам ни за један тренутак ломио да ли ћу поћи овим путем, што имам да савлађујем привредну кризу; напротив изјављујем ово: чак и да нисам био пријатељ политичког режима и данашње Владе, него да сам ма из каквих било разлога њихов противник, у тренутку кад је отаџбина по други пут у опасности — први пут је била са наше луде главе, а други пут због светске кризе — чак и у том случају, ја бих био пришао овој Влади, да је помогнем, и да са своје стране допринесем да спасемо оно што се још може спасти. И тако, поштована господо, примајући у детаљима нацрт Адресе, само се по себи разуме да га примам и у његовој целини. (Одобравање и пљескање.)

Председник Сената Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Методије Цицусевић.

Методије Цицусевић: Господо сенатори и господо народни посланици, говорим у име Вардарске бановине и у име народа у коме су очувани трагови наше средњовековне велике државе.

Вардар је у сва времена играо велику улогу у историјском и економском животу нашег народа, и ако водом тече у Егејско море. Вардар наставља моравску долину и са Моравом чини једну артерију, нашу јужну артерију и нашу снагу. Ми, народ с југа, исто се тако везујемо са нашом браћом на северу и та веза иде са Вардара на Мораву. Ми смо једно били и остајемо и за вечна времена бићемо једно. (Бурно одобравање). Преко Саве ми се везујемо и са другом браћом дуж Саве и чинимо једну народну целину, један Југословенски народ, у нашој једној и недељивој Југославији.

Ми двоструко прослављамо Југославију: Прослављамо је кроз велико и славно име нашег Краља Александра, нашег славом овенчаног Ослободиоца, који је петвековном робљу донео ослобођење, спасење и живот.

Наше ослобођење на Вардару је и ослобођење свих поробљених Југословена. Када је дошло ослобођење нама на југу, после Кумановске битке, синула је нада на ослобођење и свима вама под Аустријом и Маџарском. Велики наш Краљ везује нас историјом у једну душу, а једна душа то је наша мила Југославија. (Бурно одобравање).

За ових 12 прошлих година сви смо ми имали, сваки у свом крају, своје невоље. И ми на југу такође. Нас су растрзале и одвајале партије. Оне су нас делиле, завађале и ми смо били плен њихових партијских страсти. Зато је 6 јануар за нас био ослобођење, друго грађанско ослобођење.

И то ослобођење подарио нам је наш мудри и Велики Краљ. Никад се ми нисмо осећали раздвојени од наше државе.

Злочинци из Бугарске, који су покушавали и после ослобођења, да нас од миле Отаџбине одвоје, наишли су на живи отпор у самом народу и наше народне пушке биле су јаче од њихових злочинских бомби. Народ је тиме доказао своју преданост и љубав према Краљу и држави. Злочинчки снови и празне наде бандитима већ су разбијене. (Бурно одобравање).

И на изборима 8 новембра 1931 године и 3 јануара 1932 године, народ Јужне Србије показао је колико је прихватио срцу политику од 6 јануара. Народ је сад спокојан, предао се сад раду и сваки на својој њиви у зноју лица свог мучи се и неуморно труди, да свој дом исхрани.

И ми доле на Југу имамо исте привредне невоље као и сви други. Али народ верује да ће се помоћу Краљевске Владе избавити ове невоље, као што се избавио петвековног робовања, и свакојаких других невоља.

Ми увек имамо вере у нашег народног Краља. Зато је Краљевска Престона Беседа прошла кроз народ као реч Господња, реч нашег Ослободиоца и Спасиоца. Изјављујем да ћу гласати за нацрт Адресе. (Бурно одобравање).

Председник Сената Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Васо Глушац.

Сенатор Васо Глушац: Господо сенатори и господо народни посланици, пошто су многи предговорници анализирали нацрт Адресе и подвукли многа њезина места, то се ја у то упуштати нећу, него унапреди изјављујем, да ту Адресу у целисти примам и за њу ћу гласати.

Слободан сам подвући овом приликом значај 6 јануара и то не само за читаву Краљевину Југославију, него нарочито за мој родни крај, моју Босанску Крајину. Наша лепа, поносна, национална и јуначка Босанска Крајина од увек је тежила за народним ослобођењем и уједињењем. Дизали су се у њој многи устанци и моји дедови и прадедови, дижући те устанке, увек су упирали своје погледе у свој пијемонт — Краљевину Србију. Од тих устанака један је понајзначајнији, а то је онај од 1875 године, када су се дигли сви виђенији и трезвенији Крајишници, а на челу им је дошао Принц Карађорђевић, Петар Мркоњић. (Општи поклиц: Слава му!).

Та Босанска Крајина од онога часа, од када је имала у својим редовима усташа Петра Мркоњића, од тога часа није се више умирила, него је и за време Аустрије дизала устанке, у души својој протестовала свуда и на сваком месту, што је неправедно дошла под аустријски јарам. Та Босанска Крајина застрепила је онога часа, када је 1912 године српска војска прешла границу Турске и пошла да ослободи Јужну Србију и Македонију. Ми смо у оно доба у неослобођеним крајевима гледали у Србији свој спас, гледали, хоће ли она да победи, а кад је она са својом јуначком војском извојевала победу, ми смо тада били свесни да ће убрзо доћи и наше ослобођење. И збиља то ослобођење дошло је 1918 године, после многих мука и терета, што их је поднео српски народ. Српски народ под вођством свога великог Краља Петра Ослободиоца (општи поклиц: Слава му!) и под вођством свога Престолонаследника, јуначког данашњег Краља Александра Првог, извојевао је слободу и ми смо дочекали да смо се ујединили. Али то наше уједињење, које је изведено војнички, јуначком снагом српске војске, није било до краја уједињење, јер смо били разједињени у много држава, под много утицаја и наше душе нису биле уједињене.

Кад се састало Народно Претставништво 1918 године, ми смо мислили да ће то наше уједињење ићи глатко, али оно није ишло глатко, него смо почели да се гложимо партиски, верски, племенски и на све могуће начине, и кроз десет пуних година нисмо учинили готово ништа на унапређењу наше државе, на унапређењу нашег народног јединства. То гложење, та несрећа која је завладала у Народном Претставништву међу разним странкама, која је завладала међу верама, међу племенима, та несрећа — велим — угрожавала је нашу државу, угрожавала је њен опстанак. И наш витешки Краљ, Њ. В. Александар Велики, — можемо га назвати Великим — прекинуо је то исто онако јуначки како је јуначки војевао за наше ослобођење и наше уједињење. Исто онако како је јуначки ступио у прве редове своје јуначке војске, исто онако јуначки је прекинуо онај јад и невољу која је сналазила његову и нашу државу. Његово Величанство наш узвишени Краљ показао се тога момента не само јунак, него и велик државник. А за њега једном приликом рекли су велики француски државници Поенкаре и Бриан да је то најумнији владар Европе, и тај наш умни владар Европе створио је 6 јануар, створио је ново стање, и то ново стање донело је за прве три године своје владавине више користи

нашој држави, него сви они режими пре десет година. Нарочито се то, господо, онака на пољу безбедности. Јер од онога часа од кад је завладао режим од 6 јануара, од тога часа нестало је свих оних немира који су се јављали у Јужној Србији, нестало је немира и нестало је свих оних радова субверзивних елемената који ову државу не воле. Нестало је свега тога и почело се радити на сређивању законодавства, почело се радити на просвећивању народа, на подизању школа, на подизању економије, почело се радити на свему ономе што је једном народу и једној држави требало. И данас кад су се прилике средиле, кад је наша држава дошла у колотечину, наш узвишени Краљ је видео, да не треба више да буде без парламента, него је дао држави Устав, и тај Устав предвиђа два дома: дом сенатора и дом народних посланика.

Ово треба, господо, подвући, јер да је дом сенатора био раније, да је био у оном првом Народном Претставништву, без сумње, регулисале би се многе ствари и не би дошло до онога до чега је дошло. Сенат је био и пре у Краљевини Србији једно време, али је касније укинута, али данас Сенат постоји у свима великим државама и свима великим монархијама и Сенат је регулатор између народних посланика и свога владара. Стога, господо, ја се надам да ће Народно Претставништво и једног и другог Дома, схвативши оне интенције нашег узвишеног владара, учинити све у смислу оне Адресе коју ћемо улутити Његовом Величанству на Његову Престону Беседу и да ћемо на тај начин учинити, да ће наша држава, наша јединствена и недељива Југославија, бити напредна, срећна и моћна на корист нашег народа и да ће бити на задовољење нашем узвишеном владаоцу. Са овога места ја у име свих Крајишника из најдубљег срца узвикујем: Нека живи Његово Величанство наш узвишени владаоц Александар Први. (Живео!)

Председник Сенаја Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Крста Смиланић.

Крста Смиланић: Господо сенатори и народни посланици, нисам имао намеру ни помислио да приликом овом говорим, кад је реч о Престоној Беседи, која је сјајна и о пројекту наше Адресе. Повод ми је дао да узмем реч и да проговорим мало нешто о уједињењу, јер видим да један велики број говорника говори о прошлости и јединству као да је то нова ствар. Поменућу можда мало нешто историју, што ће можда улаштити неког мислећи да ћу бити дуг, али напротив изјављујем да ћу баш због тога бити кратак. Има петнаест векова како смо паали у ову земљу у којој живимо. Земљу коју и војници и дипломати сматрају као мост између Истока и Запада. Нашој земљи, у положају у коме се налази, било је додељивано час ведрих и добрих дана, а час тешких и чемерних, али ни онда, кад је судбина додељивала тешке и чемерне часе, наш народ није изгубио веру нити клоноу духом у борби за своју слободу. Највећи наши људи из историје, узмимо Часлава, који је нешто мислио, и Томислав који је нешто мало и створио, па узмите Душана Силног, који је фактички нешто створио, али ниједан није успео да Словене уједини и зато је морало то све брзо да пропадне.

Приписивала се наша борба највише можда томе што смо на томе мосту за који се говорило да тај

мост није можда добро саграђен, а други су можда опет помишљали да је то због тога да су они браћо и становници слаби, и тако је било прелаза преко нашег моста и са севера на исток и са истока на север, а било и са запада, било је борби од времена када смо дошли, умирало се највећим мукама, умирало се од копча, мача, у тамници и на коцу. И свака је смрт била достојна слободе, свака је смрт била достојна дана и достојна Бога. Наши прадедови нису само водили физичку борбу, него је дувао нечисти дух са свих страна, и кроз кости и кроз језик и кроз осећања и кроз родољубље ит.д. Све то ипак није успело да ишчупа из срца Југословена онај расни осећај, ону љубав према слободи.

Господо, борбе су се водиле вековима и на крају крајева дошло је наше уједињење. Нећемо се хвалити да ли смо били добри војници на овоме месту што се зове Балкан, где је наша домовина, али стоји историјски тачно да је једна највећа или једна империја сломила кичму на Балкану у нашој домовини, а друга империја сломила и кичму и врат. (Бурно одобравање и пљескање). И тако ми смо дошли до свога ослобођења о да свога уједињења. (Гласови: Тако је!) Уједињење је можда пало у један тежак момент, када је Европа тонула у својој сопственој крви, кад је била исцрпала све резерве, кад јој је био пољуљан морал, уништен новац и наравно под тим тешкоћама ишло је мало теже и са нашим уједињењем. А можда смо и ми били мало нестрпљиви. Кажите ми мени, ја не знам добро историју, какве су тешкоће имали Срби док су се ујединили, па кажите ми кад је дошла у чврсту везу Далмација са Хрватском, па кажите ми колико је било потребно борбе да се уједине, рецимо, црногорска племена. (Тако је!) А ми сада тражимо одмах да у Југославији све буде готово и да иде како само може да се замисли. Међутим, има ту доста послова који треба да се сврше. Ја писам познавао Југословене пре 1918, 1919, 1920 године. Погледајте ви наше неке особине! Ја сам имао прилике да командујем и Словенцима и Хрватима у борби. Хрвати су старо ратничко племе, ту се нема шта да говори, Словенци су храбри, то су посведочили и на Солдунском фронту, а Срби? Њима треба само да кажете пут, да пружите руку. (Живо пљескање). Даље, ми смо подједнако вредни и подједнако лењи; подједнако расликује и подједнако штедише. У свима домовима ја сам био, и по Словенији и по Хрватској и свуда сам подједнако тврдоглавост видео, подједнако каприциозност и пркос и подједнаку љубавност, подједнаку гостопримност и доброту. Ипак тај нечисти дух који је вековима дувао и кроз језик и кроз кости није могао да промени основу наше расе.

Има нешто мало, оно што зову култура, цивилизација ит.д., — можда неко има бољи стандард живота, можда је неко живео у аристократској средини и имао бољи шљиф у понашању, али основне црте су ту.

Кад смо се, господо, ујединили и пребродили све тешкоће, сад смо наједанпут дошли до готовог дела и почели о томе да разговарамо, како је то готово дело дошло у опасност! Због чега? Је ли зато, што су почели да говоре после рата, да смо три народа, да смо десет племена ит.д.? Да није због тога? Не знам шта се хтело. Мени изгледа,

да нико нема куражи да ставља у питање уједињење, него су по средини личне ствари, тежња за временом, јер смо и подједнако амбициозни, а подједнако и индиферентни.

И господо, ја мислим, да ту нема шта да се говори, да смо ми у једној чистој и јасној ситуацији. Наша је домовина моћна и њена будућност је сигурна и она мора да постоји. (Бурно одобравање). Ми морамо да водимо рачуна, ако је некакав спор око администрације, или рецимо око закона или Устава, о томе се може дискутовати. Треба да решавамо заједнички онако, како је најбоље. Немојте изгубити из вида, да и данас има нечистивих духова, који троше снагу на нашем разједињавању. (Аплауз). Имате непријатеља, који се као змије вију око ногу и гледају да се увуку у недра. Имате орлушине над главом, који гледају да направите крупну погрешку и да опет вас баце у ронске ланце.

Ја сматрам, да је домовина у сигурним рукама (Бурно одобравање: и узвици: Тако је!). Јер ако је икоме владаоцу историја доделила ту судбину, да најтеже проблеме политичке, стратегијске, војничке и националне решава, то је несумњиво нашем Владоцу (Аплауз). И да је наш Владалац, Његово Величанство Краљ све те проблеме успешно свршио, и ти су успеси заузели већ позлаћене стране у нашој историји и имају скромно место и у међународној историји. (Бурни узвици: Живео Краљ!) Па кад је домовина у сигурним рукама, подметнимо сви плећа сложено, да уздигнемо домовину на ону висину, коју је заслужила својим мукама и својом борбом, а Адресу поздрављам. (Одушевљено одобравање).

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Гавра Милошевић.

Гавра Милошевић: Господо сенатори и господо посланици,

Што се нехте у ланце везати,
То се збјеже у наше планине.

Од синова из тих националних збјегова, од Цетиња тог гордог мјеста што је родило првог Југословенског Краља, од Ловћена где вечно бдије наш велики геније Његош, од Румије, те стародревног Бара и Улицца доносим топли и мушки поздрав Првом Југословенском Краљу и Првом Југословенском Претставништву. (Живо одобравање).

Поводом Беседе Њ. В. Краља, те Адресе Првог Југословенског Претставништва, они из кршне Црне Горе, рекли су да вам могу рећи:

Још од најстаријих времена синови Црне Горе задојени су духом и мислима великог генија Његоша. Он нас је научио да љубимо браћу из Љубљане као најчврћи хрид у чије груди ударају двоструки таласи. Да љубимо браћу из питомог Загорја онако топло као што је Његош Јелачића, храбрећи га у својим писмима да очува северне националне границе. Да волимо Далмацију и Босну онако како је он топло волио свог учитеља Симу Сарајлију. А браћу Муслимане како је он везиру Соколовићу писао: „Брат је мио, које вере био“.

Крупну тих осећаја и љубави излио је Његош према Дому Карађорђевића и Србији. Сав бисер окупљен по гудурама Црне Горе, све чојство и јунаштво, спleo је у „Горски Вијенац“ и то је предао у аманет: „Хероју Тополскоме Карађорђу Бесмрт-

номе“. Тако проричући који ће Дом повести југословенски род к срећи и напретку.

Ето таквим мислима и идејама запојени, Бесједа Њ. В. Краља и Адреса Југословенског Претставништва, налази најтоплији одзив код свију синова Црне Горе, који су готови за ове мисли и идеје поднети највећу жртву.

Господо сенатори и народни посланици, синови Црне Горе верују, да ће у овом Претставништву нестати реч „пасивни крај“. Јер кад је требало бранити крст часни и слободу златну, у оним часовима кад пред олтаром плакаше канџело, а на гусле се струне побијале, тада не бијасмо пасивни крај. Тада хандари и цефердари синова испод гордог Ловћена доказали су нашу активност. Његош, Маџуранић, Змај, Бранко и други овековечили су то легендарно доба.

Долина Зете, колевка српских владара, оправдано очекује да ће фијук железнице открити и природна њена богатства и она отворити невиђену ризницу мајци Југославији.

Прастаре шуме највеће на Балкану претстављају милијардску вредност, док регулација Бојане осигурала би исхраном бројно становништво. Оживео би стародревни Бар и постао наш најзначајнији центар на Јадрану, код Улција и сва ова ривијера постали би значајни у целом свету. Ловћен са лепотом Боком и данас при оваквим приликама привлаче десетине хиљада странаца.

Синови Црне Горе изашли су на изборе 8 новембра 1931 године бројније него икада пре, а упркос и спољним и унутарњим утицајима. Они су дали највеће поверење Господину Петру Живковићу, првом сараднику Његовог Величанства Краља и његовој влади. Они су то учинили са дубоким уверљем, да ће се привредним препородом оспособити овај крај, да реч „пасиван“ за навек изчезне. (Одобравање и аплауз).

Господо, саглашавајући се са Адресом, апелујем на сву господу сенаторе и господу посланике, да се апостолски приме посла, израженог у Беседи и Адреси и да ово прво југословенско Претставништво буде у истину најбоље по речимо песника: „Ко почиње, биће најбољи“. Ми смо започели са вером у Бога и у коначну победу југословенске мисли и привредног напретка наше домовине. (Живо одобравање).

Прейседник Сената Др. Анте Павелић: Има реч народни посланик г. Др. Кунтарић Анте.

Др. Анте Кунтарић: Господо сенатори и народни посланици, и ако је малопре пала реч да ова криза нема никакве везе са данашњом дебатом и са Адресом, ја држим да она стоји у једној чврстој и органској вези. И можда ни једна криза задњих пар деценија није била снажнија и већа, нити са јачим потресима него што је ова криза у години ауспицијама, с обзиром на ову тешку привредну кризу. И, господо, ако погледамо целу нашу аграрну производњу, ми морамо констатирати да су цене у толикој мери пале да оне не покривају ни трошкове производње; у великој већини и код великог дела народа те цене не пружају ни минимум потребан за егзистенцију нашем земљораднику. Ако погледамо индустријску кризу, ми ћемо видети, не само

код нас, него свуда, да су се димњаци угасили, да незапосленост расте и да је она из дана у дан све већа. И ако доведемо у везу ту тешку аграрну кризу са индустријском кризом, ми морамо констатирати да се због тога развила и финансијска криза која руши све вредности свих папира, — и да папири падају у свим државама, те се велика већина држава бори да успостави равнотежу између својих примитака и издатака. И кад видимо овако тешко стање које влада не само код нас већ у целом свету, онда се не смео чудити кад свакодневно читамо по новинама, часописима и осталим списима управо фантастичне наслове: Пропаст Европе, Пропаст цивилизације, Сумрак Запада. Оваква перспектива јасно нас нука на размисљање и позива нас да се покажемо на висини, те да можемо да решимо тешке економске проблеме.

Господо сенатори и народни посланици, ја бих рекао да није исправна реч, кад се говори да данас у целом свету влада привредна криза. То није исправно због тога, што ја држим, да у свету данас влада не само привредна криза већ криза свих материјалних и интелектуалних добара. Ја ћу, господо, покушати да за то пружим доказе. Ми смо најпре запазили неповерење у међународним односима; опазили смо да се отказују краткорочни кредити и да се показује неповерење према страним валутама. Кад је енглеска фунта доживела слом, та чињеница била је фатална за цело европско тржиште, и она је повукла у депресију и све остале светске валуте.

И господо, са кризом поверења и у новчарству и у целокупној економској привреди развијала се и криза поверења у материјална добра, а такође и у интелектуална добра. И баш зато су покушале државе да интервенцијом ублаже ту кризу, да дјелују у интересу социјалне правде, и ми видимо да се тим путем полази не само у оним државама, које су после великог светског рата биле побеђене, него и у државама победилачким; да се тим путем мора да пође, јер човечанство нема застоја; оно иде напред путем прогреса и путем будућности коју историја човечанству полаже. И баш овом интервенцијом државе моћи ће се решити многобројни привредни погледи. Ми видимо у Немачкој да влада задира у витална питања, у онаква питања, у која пре 10 до 15 година не би се могло ни помишљати да би се могло, рекао бих, управо оскрнавити оно старо римско начело неограничености слободе властито-сти. Ми видимо да држава задира у питање најамнине, у питању каматњака, у питање радничких дневница и у питање висине живежних намирница. Ето и ми, као један дио ове целокупне светске привреде, имамо један тежак задатак, да радимо не само на законодавном пољу, него тај наш рад, баш и на томе законодавном пољу, треба да буде у складу са великим принципима који данас у свету владају.

И господо, читајући нацрт наше Адресе, ја сам запазио једну ствар, а то је, са колико је снаге обрађено питање нашег сељака-земљорадника. Но држим, да савезно с овим питањем треба решавати и питање радног народа, то јест оног нашег сељака који нема земље и који не може да живи на тој земљи. Ја овде имам на уму цело подручје нашег крша, то јест горе од Сушака па до крајњих јужних граница наше државе, заједно са целим својим залеђем

јер тамо живи такође наш сељак, али тај сељак не може да живи од прихода свога домаћинства, и могао бих утврдити, да можда на целом том подручју не може народ сам себе својим господарством да прехранити. И баш зато дужност ће наша бити у законодавном погледу, да ми доведемо у склад и тежње земљорадника, који живе од своје земље, и оног радника, који треба агрикултурне производе. И баш зато је од особите и управо историске важности данас, у време ове светске кризе, данас кад знамо да у Европи и на целом свету гладује 70 милиона, а са породицама можда и више од 100 милиона људи, — када Његово Величанство Краљ у својој Престојој Беседи наводи: „да ћемо се побринути и постарати да прехранимо и оне наше пасивне крајеве“.

Иако је наш народ у почетку био доста скупен свима овим формалностима, да би нам одмах могао дати прилике за властиту иницијативу, ми посланици из тако званих пасивних крајева, кад смо се првог дана овде састали, настали смо, да решимо питање народне прехране.

Јер данас у време те кризе, ако сачувамо главу и живот нашега народа, у таквим приликама, када по свету умиру народи од глади, ја мислим да смо ми већ тиме заслужили и одужили се нашем овом историјском позиву.

И, господо, баш на томе питању, на питању прехране пасивних крајева, ја мислим додуше да је данас само једно палијативно средство, да се ублажи она беда, оно сиромаштво. Јер, господо, по селима, ја их познајем, имаде доста велики број људи који немају ни динара, ни киле брашна, али ипак тај народ свестан је да је припадник једне велике југословенске нације, једне велике Краљевине Југославије, и кажем, то су палијативна средства и, што лепо рече мој претговорник, неће бити пасивних крајева, јер ми ако уредимо наш економско привредни програм ми ћемо створити од ових пасивних крајева можда најактивније крајеве у нашој држави. Ја ћу овде да споменем наше море.

Ево, то море, као што је земљораднику поље тако је нама оно море, и као што земљорадник вади плодове из свога поља, плодове свога труда, тако и поморац вади плодове из нашег мора, и, кажем дакле, и са привредног гледишта наше море је извор нашег благостања, а осим тога то море има и друго значење. Оно имаде значење у погледу нашег туризма и ја бих вас и сувише замарао овим програмом, али хоћу само да напоменем главну идеју која ме при томе води, а то је да ми можемо од наших данас пасивних крајева, једном здравом привредном политиком, да створимо активне, најуносније крајеве наше државе, који ће чинити главу и темељ активне наше трговинске билансе.

Осим тога рекао сам у почетку ових својих речи, да је ово економско питање у уској, управо у органској вези са нашим националним питањем. То питање југословенске националне свести није питање од јуче, и ми смо, задојени том свести, још пре рата били, и ми никада нисмо изгубили веру да та југословенска свест може икада да замре у нашим срцима. А кад је дошло време ослобођења и кад смо ми створили једну јединствену државу, онда је јасно да је припајањем делова морала настати нека борбеност. И као што се у хемији, спајањем атома, развија топлина, тако исто, разуме се, спајањем наших пле-

мена требало је борбе, да се створи нешто новог, великог и јаког, јер се ни једна нација није ујединила само на темељу неких аката, на темељу неког нацрта, него су се нације уједињавале борбом, јер само борбом могу да се постигну велики циљеви и велики успеси.

И зато држим, да у овој великој нашој југословенској идеји, којом смо ми нападани и коју замишљамо као синтезу свега оног што је најлепше, најплеменитије и најузвишеније у нашем народу, да ту југословенску идеју носимо у својим срцима. И онда, кад је дошао 6 јануар, онда смо ми ту идеју поздравили, зато, јер је била пренесена из наших срца у слова закона. И, господо, овим актом, кад је та југословенска идеја проглашена као државна идеја, ми смо добили законе који су нам дали оквир у који можемо дати југословенску идеју изградимо у нашем народу. Јер не би било довољно само да се законски узакони једно начело, једна идеја, него ту идеју треба спроводити и у пракси и треба јој дати живот, треба јој дати садржај.

И онда, тиме, што је та југословенска идеја постала темељ наше државне политике, ми смо омогућени да радимо на тој идеји, да створимо у истину једну велику уједињену југословенску националну свест.

Господо сенатори и народни посланици, време одмиче, и ја сам хтео да се осврнем само на један момент који је такође наглашен у Адреси. Тај је момент међународна сарадња. Колико је то питање деликатно и комплицирано, мислим, да није потребно да наглашujem овде, јер је то питање већ данас овде пертрактирано. Али део наш положај почива у главном на Версаљском уговору, почива на принципу, да народи који су допринели за велика начела слободе и за велика начела правде, да ти народи, који су за те велике идеале донели највеће жртве, морају да добију и примерну задовољштину. Јасно је, да они народи и оне државе, које су изашле у Светском рату дају све оно што нас тишти, само на темељу на којем се данашња међународна сарадња оспива.

Господо, ако узмемо у обзир сва ова три момента т.ј. и наш привредни и наш национални и наш државни и наш међународни, онда можемо бити свесни оне велике одговорности коју смо преузели, како рекох у време, које се назива пропаст Европе, сумрак Запада, ако смо преузели одговорност да наш народ изведемо правим путем, ја мислим, да ми пуним поверењем можемо бити поносни, јер смо свесни, да смо дошли овамо, не ради својих личних користи, него да своје снаге, да своје идеје дамо своме народу, да му ми притекнемо у помоћ. Ја зато у целости прихваћам текст ове наше Адресе и у свим појединостима. (Бурно одобравање и пљесак).

Прејседник Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Јован Довезенски.

Јован Довезенски: Господо сенатори и посланици, нисам имао намеру да реч коју рекнем, јер налазим да нема потребе после толиких лепих објашњења и говора, које су предговорници господо сенатори и посланици дали о нашем нацрту као одговор Његовом Величанству на Његову Беседу. Али сам запазио, да су многи говорили и износили и лепе и идеалне и смишљене речи у смислу нашега јединства и на-

шега националног духовног јединства и о жртвама сва три племена.

Као што рече г. сенатор генерал Крета Смиљанић: није спонтано и моментално дошло Уједињење, него је то била вековна тежња, која је с времена на време искрсавала, па се гасила, тако док није дошла до врхунца своје моћи да напослетку победи наша југословенска идеја уједињења.

У нацрту нашем, који подносимо на Беседу Његовог Величанства, све што је могло да се рече речено је, све што је могло да се каже, казано је. Господа сенатори и посланици извели су у својим лепим говорима све оно што су запазили да треба да се каже. Речено је од стране г.г. посланика и о дуговима и о сељачким невољама и о народној беди и о општем економском стању целе наше државе и целог народа. Ја сам само једну омашку запазио а то је ово: тамо у нашем нацрту није ништа унесено о земљорадничким задругама, а Његово Величанство изнело је у својој беседи баш ту ствар (Др. *Славко Шећеров*: Има и о задругама). Не може се замислити помоћ сељаку, земљораднику, ако му се та помоћ не пружи преко земљорадничких задруга. Само на тај начин, и на основу тих задруга, сељак ће бити способан да се увек снађе у беди и невољи. Задруга је за сељака школа, вечита школа, јер наш народ сеоски мало се школује основном школом, који после школу тако рећи заборави. Али кроз земљорадничке задруге он се вечито школује и усавршава тако, да постаје

способан, да буде свој сопствени домаћин и добар држављанин и грађанин наше миле Отаџбине. Иако сам запазио то као недостатак један, ја ипак у начелу примам наш нацрт и гласам за наш нацрт, онакав какав је од стране Скупштине и Сената примљен. (Гласови: Живео!)

Наше племе поднело је велике жртве за своје Уједињење. Наше племе је постепено досељавано у ове земље, постепено је губило своју самосталност, постепено се ослобађало и уједињавало, док напослетку није постало овако, како се данас у нашој великој Југославији налази. Нама свима, и господи сенаторима и посланицима, и народу и Краљевској Влади и свима осталима лежи на срцу да подигнемо наше племе, да подигнемо нашу државу и наш народ на ниво културе, на ниво среће и благостања, онако како је изнело Његово Величанство у Својој Беседи нама свима

У то име кличем: Да живи Његово Величанство Краљ и Краљевска Влада и цео наш народ! (Бурно одобравање, пљесак и гласови: Живео!)

Председник Сената Др. Анте Павелић: Господо народни претставници, ако је са вашом вољом да за данас завршимо и да сутра у осам и по часова наставимо претрес, али уз један увјет: да тачно почнемо, јер имамо још много тога посла.

Седница је закључена у 20 часова.

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

IV РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 27 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО :

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

СЕКРЕТАР :

АНТЕ КОВАЧ

Присутни сва г. г. Министри сем г. г. Министра спољних послова, Министра финансија и Министра војске и морнарице.

ПОЧЕТАК У 8.³⁵ ЧАСОВА ПРЕ ПОДНЕ

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: Читање записника.

ДНЕВНИ РЕД: Завршетак претреса Адrese и при-
мање акламацијом.

Говорници: Народни посланик Др. Мирко Ивандекић,
народни посланик Др. Милан Поповић, народни посланик
Др. Владимир Станишић, народни посланик Мита Ди-
митријевић, сенатор Др. Иван Хрибар, народни посланик
Др. Богумил Вошњак, народни посланик Др. Светислав
Поповић, народни посланик Др. Илија Шуменковић, се-
натор Јово Бањанин и извештач Др. Славоко Шећеров.

Претседник Народне скупштинe Др. Коста
Кумануди: Отварам четврти заједнички састанак
Сената и Народне скупштинe. Изволите саслушати
записник прошлог састанка.

Секретар Анте Ковач прочита записник про-
шлога састанка.

Претседник Народне скупштинe Др. Коста Ку-
мануди: Има ли какве приметбе на записник. (Нема).
Објављујем да је записник примљен. Прелазимо на
дневни ред. Има реч народни посланик г. др. Мирко
Ивандекић.

Др. Мирко Ивандекић: Господо сенатори и на-
родни посланици, као један од претставника нашег
југословенског народа из оних крајева, тамо на нај-

севернијој тачци наше домовине, из горње Бачке,
камо смо се ми доселили из Херцеговине још у XVI и
XVII веку, и где смо, у мору туђинства, кроз векове
толике задржали наш словенски национални инди-
видуализам и наш мили народни језик, — узимам
реч у овој адресној дебати. А кад то чиним, верујте
ми, да испуњавам једну угодну дужност.

Господо, ја ћу се задржати пред двема тачкама
Престоне Беседе. Прва је она, која каже: „Народно
јединство и државна целина не могу бити никад
предмет никаквих погађања. Они морају бити увек
изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних
интереса“.

Овакву одлучну реч чекали смо ми Југословени
тамо на најсевернијој тачци наше домовине, тамо
на мртвој стражи, већ поодавна. И, хвала енергич-
ном и мудрој вођству Његовог Величанства Краља
и његове Владе, ми смо је, ево, чули из уста најком-
петентнијег фактора, па је са овога места и поздрав-
љамо. Ми морамо бити захвални Његовом Вели-
чанству Краљу, јер је он тиме пресекао ону жалову
борбу, која је исцрпала до изнемоглости снагу нашег
народа, који, за минулих десет година, није доспео
да уреди свој нов дом, ма да је за то имао све услове.
Рђав утицај ове борбе осећао се нарочито тамо код

нас на северу, где ми Југословени живимо помешани са компактним масама народних мањина. Ми смо им требали доказати и показати, да смо ми државотворни елемент, и да уместо не само водити крваве ратове и у њима победити, него да уместо и покупити плодове тих победа, да уместо радити и на нашем новом државном уређењу. Али, господо, уместо градње ми смо разграђивали на очи тог, по раси, туђег света и, господо сенатори и народни посланици, ми нисмо добро радили. Хвала, опет кажем Његовом Величанству Краљу, што је то пресекао и тиме ударио чврст и дуготрајан темељ нашем државном уређењу. Ми сада можемо мирно, без политичких и партијских страсти да приђемо решавању социјалних, економских и културних задатака, те да дамо боље услове целом југословенском народу за један бољи, за један срећнији живот, који овај народ заиста и заслужује.

Друга тачка на којој хоћу да се задржим јесте она привредна, где се у Престоној Беседи каже, „да смо се састали у врло озбиљном времену и да се Народно Претставништво налази пред тешким задацима. Незапамћена привредна криза захватила је цео свет. Пад цена пољопривредних производа створио је тешке услове и прилике нашем сељачком дому“.

Господо, прва брига коју имамо да бринемо мора да буде та, да олакшамо тешко стање нашега земљорадника, јер се он заиста налази данас у врло тешким приликама. Посрнуо сељак, посрнуо смо и ми сви. То је у нас, где сељачки елемент сачињава преко 80% од целокупног становништва — апсолутна истина. Штета би било трошити и једну реч да ову истину докажем. Ја ћу, ако ми дозволите, изнети овде у главним потезима стање земљорадника код нас на северу, јер то стање познајем. Познајем те прилике, јер у њима живим. Није давно било, говоримо се: богата Бачка може све, богата Војводина може све! Ако је то некада можда и било пре, сада од тога нема ништа. Парадоксно је, али је тачно, да висока агркултура, код нас, узроком је, што је можда пољопривредна криза баш нашега сељака погодила најјаче. Он је разорио своје пашњаке све до прагова. Он је регулисао реке, он је каналисао долове, а то све зато да учини земљиште што погоднијим за производњу житарица. Незапамћени пад пољопривредних производа нарочито пшенице, коју наш сељак производи у најбољем квалитету, узроком је да је наш сељак пао у врло велику и тешку беду. Производња те пшенице није више рентабилна код нас, јер цена те пшенице једва да покрива трошкове производње. Шта је дакле дошло након тога? Требало би можда неко да каже да треба прећи на другу врсту културе. Али господо, традиција, да је сељак отац и његов дед тако исто газдовао као што он газдује данас, и уопште конзервативна схватања нашега сељачког елемента, па и немање довољних услова за то, не дозвољава да се тако олако пређе на другу врсту културе.

Сељак, настављајући даље дојучерашње економисање и уздајући се у побољшање прилика, он је почео да се задужује, јер све оно што је продавао на пијаци није имало никакву цену, а оно што је морао да купује морао је скупо и да плаћа. Почео је да залаже своје имање под хипотеку код банака и осталих поверилаца, који често пута нису жалили оловку кад је сељаку требало приписати камату. У

овим приликама привредне кризе, нашао се наш сељак у стању, да не може да удовољи својим обавезама ни према држави, ни према бановини ни према општини, и најзад ни према себи као човеку и оцу породице. Што је иза тога наступило? Сељак је био приморан да распарчава своју стоку, да баца на пијацу све, па често пута и најпотребније ствари, само да дође до пара и да донекле засити увек гладног повериоца. Господо, стање је код нас постало врло тешко и сељак је полако тонuo и тоне још и данас у дуговима, снижавајући стандард свога живљења и некад високи ниво економисања.

Овом тешком стању, господо сенатори и народни посланици, требало би помоћи, и то хитно. По мом мишљењу ту не користе полумере и оне које се примењују у нормалним приликама. Ту, господо, треба тражити радикално решење, јер само такво решење, а у првом реду хитно, моћи ће да помогне, јер брза помоћ је двострука помоћ. Кад организам оболи и кад му је опстанак у опасности, лекари, хирурзи, лађају се радикалних средстава, хватају нож и засецају дубље само да би спасли живот. Тако, господо, и ми да тражимо радикално решење за раудживање нашег сељака, да би га могли заштити од насртаја поверилаца, да би га помогли да се охрабри и поново пође путем напретка. (Одобравање).

Господо сенатори и господо народни посланици, ја сам далеко и од помисли да за ово стање можда кривим Краљевску Владу. Дачаче, Краљевска Влада је настојала да притекне у помоћ нашем сељаку. Она је још лане, пре жетве, уочила болесно стање, она је тачно поставила дијагнозу, доносећи такозвани житни закон. Тиме је утврдила далеко већу цену жити, него што је оно на светској пијаци имало.

Али, господо, морамо са овога места да утврдимо, да заведени житни режим бар код нас није имао таквих резултата, какви су се резултати од њега очекивали. Ми морамо, са овога места, да констатујемо да, можда кратко време, а можда и недовољна организација за такав голем задатак, можда опет непредвиђене околности, као што је рекордан лањски род, као што је понован катастрофалан пад цена пшенице, као и руски дампинг, узроком су да житни закон није имао онога ефекта, који се од њега тражи, а то је узрок да код нас у Горњој Бачкој има још огромна количина, на хиљаде и хиљаде вагона првокласне пшенице код нашег сељака у магацинима, на таванима и у собама, и да он од тога не може ни једно зрно да уновчи. Карактеристично је, али и истина, да ни порески ни судски извршиоци неће да плене пшеницу за дуговање, јер сматрају, да је то предмет без прометне вредности.

Господо, ово је тешко стање још више погоршало и без тога врло тешку економску и финансијску беду код нашег сељака. Томе се, господо, мора хитно притећи у помоћ. Најједноставније би решење било, можда, да се изврши житни закон, да се плати по законској цени све оно што се држави у пшеници нуди, а ако је ово због мањкања средстава или због немогућности пласирања робе неизводљиво, као што се то већ у дневним листовима пише, онда треба тражити један други начин да се изађе из ове мучне ситуације, јер она код нас није већ више издржљива.

— Један од предговорника, мислим јуче, споменуо

је, да треба укинути житни закон и ове његове речи биле су пропраћене аплаузом са свих страна у овој Скупштини. Господо, ја сматрам да то није тако једноставна ствар, како то на први поглед изгледа, јер се то тиче не само оних крајева који оскудевају у пшеници, него се то тиче и наших крајева, који имају пшеницу на продају. Ја, то је моје лично убеђење, нисам против тога да се укине житни закон и да се дозволи слободан промет, слободна трговина са пшеницом, али мислим да би код тога требало водити рачуна о томе, да ће одмах, чим се житни закон укине, пасти цене житу по метер центу на сто, а можда и испод сто динара, а од тога би страдали баш они ситни произвођачи, који код Привилегованог друштва за извоз до сада нису могли да дођу на ред, који нису можда имали добре заговораче и који су чекали да ће им држава, како је то обећано, откупити њихов плод, њихову пшеницу.

Треба, дакле, водити рачуна о тим ситним људима, малим произвођачима, малим газдама, који ће претрпети голему штету услед тога, и зато их треба обештетити или бонусима, или на тај начин, да им се она разлика између законских цена и цена на светској нијаци урачуна у земљарину, јер плаћање овако високе земљарине, поред ниских цена пољопривредних продуката, и онако постаје проблематично.

Можда, господо, ово што сам сад о житном закону говорио не спада у оквир адресне дебате, али сам ово говорио с тога, што је тај предмет додирнут од госпде предговорника и што је ово тако хитна и тако важна ствар, да нисам могао пропустити ову прилику, а да је не истакнем и да је нарочито не подучем. Ја сам господо, дубоко убеђен да ћемо ми познавајући расположење и решеност овога скупа наћи на сва питања задовољавајућа решења, а кад буде тако, онда можемо слободно изићи пред народ и Краља мирне душе и рећи, да смо учинили све што смо могли и решили тешки задатак пред који су нас ставили ови тешки дани, а за то ми пружа доказа и предлог Адресе, тако да је тај предлог са своје стране као и разлоге у дебати изнесене, са своје стране примам.

Прејседник Народне скупштинe **Др. Коста Кумануди:** Има реч народни посланик г. др. Милан Поповић.

Др. Милан Поповић: Господо народни претставници, наш национални живот и државни живот налази се на прекретници, не само због наших специјалних унутрашњих прилика, него и с обзиром на наш међународни положај, којим је створена светска социјална и привредна криза. Зато је и Беседа Његовог Величанства Краља, којом је отворио ово наше прво Народно Југословенско Претставништво од историјске важности, јер се у њој, поред осталог, износе и разлози, зашто је дошло до великих и значајних преокрета у нашој држави. Господо народни претставници, допустите ми, да учиним једну малу дигресију. Ја сам у Народној скупштини 1926 год. приликом прорачунске дебате код Министарства Народног здравља, између осталог, осврнуо се и на тадашње онда замршене социјалне и политичке прилике, и онда сам казао ово: ми сви видимо и осећамо да је читав наш социјални и политички и пољопривредни живот дошао у један хор-сокак, да се све спрело у један нерасмриви чвор — Гордијев

чвор, и да треба да имамо Александра Великог, који би једним замахом свога мача расекао тај чвор, тако, да све оне пригушене латентне, способне и патриотске енергије народне дођу до изражаја, ступе у акцију, и поведу цео наш социјални и парламентарни живот лепшом и напреднијој будућности. Можда да су те моје речи у оној и онаквој атмосфери, у колико су биле запажене, звучале као анахронизам, али сад могу рећи, да сам тада тим речима мислио на интервенцију Његовог Величанства Краља, који је и по своме положају и по својој историјској мисији и одговорности био једини у стању и могућности да учини крај тим приликама.

И збиља, после негуне три године, долази до познатог манифеста Његовог Величанства Краља, којим се показао на висини државника првога реда, расекавши Својим духовним мачем наш нездрав замршени социјални и политички чвор, који је кулминирао у сукобу између Парламента и егзекutive, и тиме оправдано стекао назив Александар Велики Југословенски.

Господо, обично се бркају појмови парламентаризма и демократије, ма да су то у суштини различите ствари и различити појмови. Суштина демократије је подела власти и сфера, а Парламенат је носилац индивидуалног начела, дакле претставник посебних интереса било појединих политичких партија, група и групација, било каквих других интересних група. Егзекutive је носилац социјалног начела, дакле претставник општих народних и државних интереса. И у том сукобу и надјачавању, између Парламента као претставника посебних интереса, и егзекutive као претставника општих интереса треба тражити извор свима поремећајима и недаћама у политичком и социјалном животу народа и државе како свагде другде, тако и код нас.

Господо, ми сви знамо и признајемо, да је наше народно јединство и државна целина један аксиом, догма, у коју не може и не сме нико некажњено дирати. Па, као што кривично право даје личности, кад је нападнут било физички било морално њезин интегритет, право нужне одбране, па чак и право да убије некажњено, исто тако и државно право даје нацији и држави, у становитим случајевима неодољиве нужде — Notsand, што кажу Немци — право нужне одбране. И, господо моја, 6 јануар је нужна и логичка последица тога права нужне одбране државе, када се радило о интегритету и опстанку њеноме. И ми можемо и треба само да смо захвалили Његовом Величанству Краљу, што је, уваживши ове државоправне максиме и применивши их на наше социјалне, политичке и парламентарне прилике, створио одлуку од 6 јануара, и тиме спасао наше државно и народно јединство. Тој херојској акцији Његовог Величанства Краља имамо да захвалимо што је читав наш народ, што се каже, нашао опет себе. Настало је опет народно измирење и помирење, а најбољи је доказ то, што смо ми овде сакупљени, који смо пре 6 јануара били непомирљиви и задрти партизани и љуто завађени, а сада ево овде заједнички, братски и споразумно сарађујемо на великим и тешким пословима народне и државне регенерације и консолидације.

Разуме се, господо, да постоје за остварење демократије главни принципи у које се не сме дирати. Али, то извођење мора се прилагођавати социјалном,

економском и културном ступњу развика сваког појединог народа. Значи, дакле, да и ми треба и морамо да имамо своју посебну демократију, која ће одговарати духу, карактеру и општем напретку нашег народа.

Према овом разложеном, стање од 6 јануара 1929 године, до 3 септембра 1931 године није било никакве диктатуре било које личности, било какве групе или групације, било које странке, него је то био категорички императив једне велике идеје, и та велика идеја јесте наша Југославија, и у њој оличено и остварено наше државно и народно јединство. А носилац те велике идеје јесте Његово Величанство Краљ Александар I (Аплауз).

Овим својим актима Његово Величанство Краљ Александар је још и нас пречане двоструко ослободио и двоструко ујединио: ослободио је нас најпре под Својим завишеним почившим Оцем од туђинске власти и господства, а онда је, по други пут, ослободио нас од наших унутрашњих непријатеља, зала и од корумптивног партизанства и племенског сепаратизма. Ујединио нас је најпре територијално, политички, сад нас је ево ујединио и духовно, југословенски.

Према томе, господо, Његово Величанство Краљ Александар није обичан Краљ. Ми сви знамо из историје, да је на свету било врло много и врло много краљева, али је тако исто у историји било врло мало краљева који су били уједно ујединитељи и ослободитељи свога народа, као што је један од тако ретких краљева и Његово Величанство Краљ Александар.

На завршетку могу још рећи то, да је сад наша дужност и задатак да све оно што је изражено у Престојној Беседи и у нацрту Адресе остваримо за добро и напредак народа и државе, и да сви у споразуму са меродавним факторима изградимо тако нашу демократску владавину, која ће народу и држави омогућити сталан и успешан и социјални и политички и културни и парламентарни прогрес. А то ће се постићи само онда и тако, ако се успостави потребна и што сталнија равнотежа, еквилибрет, између егзекутиве и парламентарног народног претставништва.

Сматрао сам за своју дужност, да у име оног народа, кога заступа, овде у Народној скупштини, кажем и да захвалим и Његовом Величанству Краљу и Краљевској Влади за све оно, што су до сада добро учинили за народ и државу. Према томе изјављујем да прихваћам како у појединостима тако и у целини предложени нацрт Адресе и да ћу за њу гласати. (Аплауз).

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Станишић.

Др. Владимир Станишић: Господо сенатори и народни посланици, у почетку мога говора морам да учиним једну непријатну констатацију, у коју се не би могло веровати да нам није пред очима, а то је факт, да у нашој земљи, која је првенствено земљорадничка и аграрна, долази у последње време влада у положај да исхранује становништво земље у којој у изобиљу рађа жито, и то оно становништво, које продуцира тај плод и то жито. И не само у оним крајевима, где оно не рађа, него и у оним крајевима, где га има у изобиљу. Ја сам,

на пример, из једног од најплоднијих крајева наше Отаџбине и жао ми је, да ће и тај крај једним својим делом доћи у положај, да тражи за исхрану помоћ од државе и од Црвеног крста. Држим с тога, господо сенатори и народни посланици, да смо ми сви довољно свесни озбиљности овога периода народног живота, што га народ сада преживљује, и да смо, исто тако, довољно свесни своје велике одговорности, која нам ја пала у део уласком у овај високи народни дом.

На позив носиоца светле Краљевске круне послао је наш народ, који је у сваком погледу дивљења и поштовања достојан, нас, као најпоузданије своје снаге, да, поред осталог редовног законодавног рада, у овим данима, хитним, одлучним и мудрим мерама постарамо се за поправак његовог материјалног живота, који је толико посрнуо и изнемогао, да му је озбиљно запретио пад. Ја верујем, господо, да ми нисмо видели пред собом могућност, да се тим оправданим захтевима народним може изаћи у сусрет и да се у томе правцу, у таквом раду, на овоме месту, могу постићи успеси, да се многи од нас не би експонирао на овај истакнути и одговоран положај. Јест, господо сенатори и народни посланици, има доста могућности, само треба што више добре воље, треба имати одважности и треба рада смишљеног и стварног. Ја, у овоме Народној Претставништву, видим довољно својстава: видим довољно умних и моралних снага. Ако ми те снаге удружимо и ако их запојимо искреним родољубљем, онда ћемо ми, врло брзо, изаћи из олује и са својим народом наћи се у нормалним приликама, под којима ће он опет моћи своје расне одлике и особине даље да развија и да настави задржану утакмицу са осталим народима овога континента у социјалном, економском и културном раду и напретку.

Захваљујући видовитости, одлучности и истрајности нашег најбољег државника и највећег родољуба — Његовог Величанства Краља, не само да је, у недавним судбоносним данима очувана наша државна самосталност и целокупност, него је, и за будуће, онемогућена наша међусобна борба између појединих делова нашега народа. За почетак и успех нашег рада потребан је ред у држави и мир у народу. Те услове поставио је режим од шестог јануара. Истина је, да је овај рад, који нам претстоји, требало почети радити још много раније и да је то учињено, ја верујем, да нас ова општа светска привредна депресија не би затекла овако неприправне и неопторне. Али пошто није било реда у држави, томе се није могло приступити, пошто су партијске супротности, које су биле хранене и подржаване нашим разликама у имену, у вери, у политичко-културним традицијама, апсорбовале сав живот и рад, не само вођа партијских, него и партијених маса, то се није имало када и није се могло приступити пословима стварања потребних резерви и предохране, који би сузбили изненађења и потресе као што је овај.

Господо сенатори и народни посланици, за нас је тај проблем тежи, јер, нашим валуштањем организација привредног живота, затекла га је та општа светска депресија у већ дезолантном стању. Нарочито је наш тежачки, т.ј. највећи део народа доживео ове дане у непотпуној неспремности без икакве сталешке организације, без икакве заштите

његових интереса, без икаквог обезбеђења његовог злехудог материјалног живота, а камоли напретка, — Док други сталези трпе, сељачки сталез страда. Док се други налазе у депресији, он се налази у невољи. (Аплауз). А тај део нашега народа, господо сенатори и народни посланици, није ничим заслужно, да му се то деси. Не само зато што је најмногбројнији, и што би по својој нумеричкој снази требао да буде одлучни политички фактор, како у нашем политичком животу, тако и одлучни фактор у изградњавању друштвеног и државног развитака, него зато што је тај велики сељачки део нашега народа за народне идеале, за велику народну мисао, за слободу, за државну самосталност и за наше народно уједињење поднео највеће жртве, како у животима, тако и у крви у иметку. (Аплауз). Па ипак, господо, њему се то десило, а то му се десило зато, што се налази на нижем културном нивоу од осталих сталеза, и што је међу онима, којима је на бившим многобројним изборима давао државну власт и своју судбину у руке, имао мало искрених пријатеља. (Гласови: Тако је! — Аплауз). Док су се други сталези знали у својој партијској подвојености ишак у одговарајућим организацијама окупити и бранити своје сталешке интересе, заснивајући коморе, своје посебне сталешке, новчане, кредитне институције, вршећи, преко своје штампе, знатан утицај на то, да се у нашем финансијско-социјалном и привредном законодавству, и у нашој тарифској и царинској политици, обезбеде њихове сталешке користи, користећи само за себе велико врело наших националних кредитних установа, и омогућавајући себи законом поравнање са својим веровницима и повериоцима, и тиме осигуравајући своју економску самосталност, — дотле је сељачки сталез био без свега тога упућен само на себе и на оно што му Бог даде. (Аплауз). Па не само то, него је стално био изложен експлоатацијама банкара и бездушног гуљења безбрижних зеленаша, који су му отели и оно што му је Бог дао. (Аплауз).

Видећи тај сељачки сталез у таквом стању, Њ. В. Краљ, преузимајући 6 јануара и бригу и старање за државу и народ у своје руке, видовит и одлучан, као и у свима другим пословима и потхватима, дао је у неколико махова значајне иницијативе већега стила за олакшање и поправку тога стања. Тек од тога времена почиње прави рад на организовању и ширењу задружног живота. Тек у том времену је донео ен закон о унапређењу пољопривреде. У томе времену основана је Аграрна привилегована банка, која је нашем селу учинила лепих услуга и у томе времену донесен је Закон о пшеници, који је у основи добар, и за који ја кажем, да га не треба укинути, и који би селу сигурно донео такође добрих користи, да је провођење тога закона било обезбеђено и извршено онако како је се очекивало и како је требало бити. (Пљесак и одобравање). Али то што је у томе времену учињено било је мало, јер је било уништено десет ранијих бољих, ситијих година, а ово је чињено у годинама гладним и тешким. Али ипак зато је Њ. В. Краљ са пуним правом и добио у нашем селу име његовог првог, искреног и највећег пријатеља и родољуба. Пријатно ми је, господо сенатори и народни посланици, констатовати да и Њ. В. Краљ и ово Народно Претставништво у својој Адреси, говорећи о привред-

ним неприликама, које су снашле нашу земљу, стављају у програм законодавног рада овог Народног Претставништва старање за сељачки део нашег народа на прво место, као нашу прву дужност. И ја се тврдо надам, да ће законодавно тело и Краљевска Влада одмах и одважно приступити томе послу. Операција се мора извршити, биће бола и уздаха, али ране се морају очистити да би зацелиле. Раздужење сељака, господо сенатори и народни посланици, је велико питање, велики проблем, јер је и сељачки дуг велики. Пошто је тај посао хитан, а ми других стетстава за то немамо и не можемо тако брзо наћи, осим својих властитих, а та су прилично скромна, ми ћемо бити присиљени да их ипак нађемо између себе и поделимо, јер смо криви сви да је сељачки сталез дошао у овај положај, да га морамо спасавати. (Пљесак и гласови: Тако је.) Тим радом смишљеним и опрезним морамо поћи тако да не угрозио и не доведемо у питање интересе других сталеза, јер су и они потребни и заједно са сељачким сталезом чине једну органску целину. По моме мишљењу, почетак нашег рада у томе погледу имаће тај задатак, да успостави поремећену равнотежу између привредних стања и прихода појединих друштвених класа тако, да нашој сељачкој привреди обезбеди опстанак и развитак по методама како су оне истакнуте у нацрту Адресе. Не сме се, господо сенатори и народни посланици, дозвољавати и дозволити да се непокретан народни иметак, уз овако стање цена у данашње доба, продаје буд зашто и да дођемо опет у могућност да проведимо нову аграрну реформу. (Одобравање). Њ. В. Краљ у Својој Беседи сматрао је за потребно да нагласи, да земља има бити у рукама онога, који је обрађује.

Исто тако не смемо дозволити, господо, да се и покретни иметак сељачки продаје у бесцење за његове дугове, јер ћега у томе случају видети гола човека, на голој земљи, неспособног за производњу. Очекујући, господо сенатори и народни посланици, да ће се програм, који је утврђен у Адреси, заиста извршити, и да ће се по томе програму поступати, и у првом реду сељачким потребама и невољама ишаи у сусрет од стране Народног Претставништва и Краљевске Владе, и усвајајући све оне велике аксиоме и принципе који су у политичком делу, како Престоне Беседе тако и Адресе, утврђене, и надајући се, да ће се оном помоћи, која ће бити указана сељачком сталезу, створити безброј одушевљених заточника тих принципа и аксиома, изјављујем да ћу гласати за тај нацрт Адресе.

Председник Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Мита Димитријевић.

Г. Мита Димитријевић: Господо народни претставници, већ је говорило тридесетак и више говорника. У њиховим говорима могли смо констатовати серију лепих декларација, дубоке и топле вере према нашој држави, према Југославији. У њиховим говорима могло се констатовати много погледа на привредно стање у земљи и на привредну кризу како у нас тако и у свету, а истовремено могла се констатовати и њихова вера, да ћемо и ми и цео свет преборити ову тешку незапамћену светску кризу. Морам признати, да су неки предговорници у својим лепим говорима много штошта разнели од онога што сам ја мислио овде да кажем. Слушајући их, врло ср-

дечно сам их одобравао и аплаудирао као да су говорили и моје мисли. Да није остало нешто што није овде речено, а што сматрам да је врло важно било рећи, ја бих се на крају отказао говора. Али баш због тога осећам више своју дужност, да у овом Парламенту, обновљеном после две године непарламентарног живота, треба, у овом тешком времену и пред тешким судбоносним моментима рећи све што нам је на срцу, и говорити више него икад по савести, отворено, слободно и искрено, из дубине своје душе, не да се чују само лепе речи, него да се чује и права истина о свему, истина, коју треба јасно и поштно формулисати. Баш зато је и потребна ова дискусија у претресу Адресе. После мудре Престоне Беседе, претреси нашег одговора, претрес Адресе треба да је инспирисан поштеним и слободним расматрањем о свему. Из досадашњег ћутања, сад имамо могућност, кроз Парламенат да дамо израза своје слободне мисли, и да из овога дома пођу као таласи искрене и здраве речи и рашире се, кроз народ. Испуњујући у овом смислу своју дужност приступам својој првој констатацији. Господо, ми смо исувише близу догађајима, о којима судимо и које оптужујемо. Ми о њима говоримо из непосредне близине, тако рећи из нас самих.

Реперкусија тих догађаја, иако су ти догађаји завршени, саме реперкусије још живе, па и у нама самим, разуме се, у постепеном изумирању. Али још су те реперкусије у многима од нас, у некога више или мање, код политичких људи из недавне прошлости више, а код нових политичких мање. И зато мислим, да би требало овог пута мање говорити о људима а више о духу времена, у којем смо сви ми политички деловали. Кад буде историја судила догађаје, мање ће судити људе а више ће говорити о духу и о идеји самог времена. Французи кажу: Разумети, значи опраштати. Нисмо ми данас у положају никога оштро да судимо. По евангелској правди: Не судите да не будете суђени. Можда се ово може доста применити и на овај моменат. Јер мало је од нас који нисмо заблудом или грешком, били, ко више ко мање, активни у свима прохујалим догађајима за ових дванаест година. Ми смо овде послати од народа да после једног периода тешких догађаја, или после грешака и разочарења од неких 10—12 година, отворимо сад пут за један нов ток догађаја и за један нов свет стварања. Према томе, кад буде дошла историја да суди о догађајима, понављам, мање ће говорити о људима а више о схватањима, о идејама, о идеологији, о струјама и о психози прошлог периода. Ја ћу покушати, у пуној скромности своје моћи, да погледам на догађаје са такве стране не оптужујући их него тумачећи што могу више добронамерно и с више широкорудости.

Господо, прво наше схватање о држави, било је романтично. Свако је племе, и Срби и Хрвати и Словенци, ушло у ову државу из своје сопствене историје. Сви ми унели смо у заједничку нам државу своју националну романтику. Ми Срби у првом реду, и највише, што је сасвим природно. Пет векова ропства пројављали смо кроз своје романтичке традиције, које су нас национално одржале и које су преко свих поколења биле пренесене пуном снагом и на ово наше поколење. Из тих романтичних традиција, као нације, црпили смо снагу за одржање

и за борбе и с јачим непријатељем. У победи нашој триумфовала је та наша национална романтика, а доста и победничког заноса, што је имало за последице да се другима, изван Срба, да мало признања за њихов национални принос у стварању ове наше заједничке државе. С друге стране и Хрвати, такође дошли су у ову државу из своје чисто хрватске историје и са својом националном романтиком. Они су се, правно говорећи, одрекли државе Хабсбурга, коју су сматрали туђинском, и пријединили су се Србима као равноправни у свему, не сматрајући се освојеним. Шта више, кроз своју историју Хрвати су имали историјско-политичке традиције о својој држави и о својој националној индивидуалности. Природно је, дакле, да су Хрвати, онако исто као и Срби, с одушевљењем, наставши се у својој држави коју су признали као своју националну, желели да у пуној слободи проживе свој национални идеал у лепшој стварности. Тако је, према националној романтици Срба с једне стране, следовала с друге стране национална романтика Хрвата, и готово биле су у наступању националне романтике с обе стране једна према другој, или готово рећи једна против друге. И сад се дешава један чудан, неочекивани процес. Док смо били раздвојени и Срби и Хрвати, нас је сједињавала наша национална романтика у тежњи за уједињењем. Стварног сукоба у то време није било између масе Срба и Хрвата на бази националне романтике. Било је шта више много јачег признања од стране Срба Хрватима и обратно, од стране Хрвата Србима. У таквом духу заснован је био од 1895 год. рад српско-хрватске националне омладине, којој несумњиво припада највиша заслуга што је мисао о јединству Срба и Хрвата добила нову снагу и свежину. Тој национално-романтичној омладини, несумњиво, припада и та заслуга, што је десетак година касније дошло до српско-хрватске коалиције у Хрватском Сабору, која ту мисао о јединству преноси први пут и снажно и на политичко поље. Тако је било пре уједињења. Кад се пак нађосмо уједињени у једној и својој држави, догодило се оно што се није могло очекивати. Национална романтика, која нас је пре сједињавања, стала нас је завађати, а у међусобном непризнавању и кроз међусобне сударе свакојаке врсте. У томе се деило у нашој садашњости нешто сасвим обрнуто ономе што је било раније, у недавној прошлости, и док смо били туђинским границама раздвојени. Туђинске тенденције у то раније доба изводиле су своје циљеве и утицале на све начине да вером и својом политиком развију наше национално јединство, које је већ било створено и живело у свести Срба и Хрвата. Сад пак, после уједињења, и у заједничкој нам држави, национални индивидуализам, на обе стране, како код Срба тако и код Хрвата, толико је постао јак по дејство више партиско-политичких цепања него је у ствари тога било у духу и осећању народних маса. Кроз политичко-партиске страсти, које у заоштрениости већ нису имали границе, тај национални индивидуализам иде до сепаратизма, што, понављам више се манифестовало кроз политичке теорије завађених партија с обе стране, него кроз саму свест народну с једне и с друге стране. Чудан парадокс: Национална романтика нас је неуједињене уједињавала национално, а уједињене покушала да нас политички,

да не кажем и национално сепаратистички разједињава. Откуд тај парадокс? Он је наступио углавном услед тога, што су политички људи подејством усних партијских циљева, хтели на један једнострани и груби начин да искористе своје преобладајуће положаје на једној или на другој националној, српској или хрватској, страни. Сасвим је природно и разумљиво што су ове многе и пренаглашене претераности с једне или с друге стране баш на бази подвојености српске или хрватске, изазвале етрасне распре и тако рећи створиле фронт једне стране против друге. Административне непогодности у земаљској управи, и ако су другостепеног карактера, ушле су се у све ове распре и размирнице, и сукоби су добијали још жигље страсти, а све је то у обојстраној нетрпељивости доводило до свих оних судара у Парламенту, који су нам свима добро познати из недавне и мучне прошлости. Све ове претераности и грубости политичког искоришћавања дискусије о народном јединству, свакако биле су за осуду, а такође сметале су и здраву и што бржој консолидацији наше државе. Усред распаљених партијских страсти, с обе стране, с падом угледа Парламента све више, није се могао наћи други пут да се пресеку и отклоне све те етрасне и убиствене распре око народног и државног јединства, него онај који се нашао манифестом Њ. В. Краља од 6 јануара.

Вратимо се опет натраг. Осврнимо се и на Словенце. И они и ако бројно мањи од Срба и Хрвата, ушли су, такође са својом романтиком, у заједничку државу. Један мали народ, као што су Словенци, који вековима одолевају снажном колосу, као што је Германство, црпео је снаге у својој националној романтици да одржи себе. Тако смо помешали сви скупа наше романтике, и свако је мислио, да је у праву, да се национално индивидуално одржи кроз ту тежњу имисао. Створено је и име нашој држави Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца с циним признањем националне индивидуалности сваког племена посебце. То је у ствари било једно прелазно јединство. У судару националне романтике са три стране, није се могло доћи ни до схватања једних истих појмова, на један и исти начин. Сам појам о држави и отаџбини није се подједнако схватио, или боље рећи схватио се на један непотпун начин. Појам државе и отаџбине, изгледало је да нису један и подударан појам. Једно је била отаџбина а друго држава. Држава изгледала је као да је изван отаџбине, а отаџбина је била нешто уже као завичај. И сматрало, са да се из уже области своје племенске отаџбине, требало свако племе везивати за државу нарочитим споразумима и погодбама. Има људи који говоре, а не без разлога, да нисмо били довољно спремни, да изградимо своју националну државу у смислу и у духу како је то природа сама изградилa, а то је у смислу правог расног и крвног јединства. Широке народне масе биле су ближе овом и оваквом схватању наше државе кроз расно и крвно јединство, него су томе били сагласни многи политички људи, који су тражили више теорије него једне поставке већ извршеног природног процеса.

Сукоби, на бази националне индивидуалности са три стране, у смислу готово ривалства, појачани су били свим другим узгредним, а врло оштрим, партијско-политичким претераностима. Видовдански Устав већ је био оглашен да не одговара здравим

тежњама наше заједничке државе. Преминација једне стране и тичала се као узрок неравноправности свестране у земљи. Сукоби су прелазили с тере на тере с једним све већим пожаром страсти, а здравих метода за стишавање страсти све је мање било, и тако лшло се у нетрпељивости на свима питањима, док се није дошло и до најнижих личних расправаљања, и све доводило до пароксизма лудила, које се најзад свршило 1928 год. на дан 20 јула страшним крвавим догађајем у Парламенту.

Ми, сада сабрани у овој Скупштини, која треба да значи прекид са злим методама братске нетрпељивости, ми у овој Скупштини, која треба на достојан начин да окаже грехе ранијег Парламента и да отвори бољу перспективу пред очи народу, ми баш, и у овом дому, у овом моменту треба с дубоким пијететом, ако ми допустите, да узвикнемо: Слава Стјепану Радићу! Слава Павлу Радићу! Слава Ђури Басарићу! (У дворани: „Слава им“). Слава им, јер су они погинули за наше јединство (у дворани: сви посланици устају: „Слава им“).

Господо народни претставници, дао сам по својој схватању објашњење оне страховите кризе у Парламенту, која га је најзад довела и у питање. Парламентарни живот био је сав расклиматан у непрекидним сукобима странака на бази племенских, регионалних и конфесионалних ускости и нетрпељивости. Расклиматаност Парламента појачана је била и с моралне стране невероватним корупцијама сваке врсте. То је други елемент који је као отров разјео Парламент. Најзад да поменем и трећи елемент који је рушио животну снагу Парламента. То је застарелост, изживелост наших странака, које нису дошле до изражаја нових социјалних потреба нити културних тежња. Наше странке хвалиле су се да за тридесет година нису мењале своје програме, као да претстављају неке окамењене музеејске вредности, а не живе организме новог доба, нових потреба и тежња.

Господо, кад саберемо све уједно, судаге са три стране на бази националне индивидуалности и тежње за њом, и томе додамо грешке и нездраве методе наше администрације, затим када кроз све то спроведемо све наше партијске претераности, нетрпељивости и необуздане страсти и кад додамо све врсте корупције у то доба, појмљиво ће нам бити зашто је после крвавих догађаја 20 јуна 1928 године дошло до тоталног краха прошлог Парламента и зашто је настала велика брига нашега владара како да заустави један катастрофални ток догађаја. Ви добро знате, господо, како је мучно протекао онај кратки период са г. Вељом Вукићевићем на челу до владе г. Корощца. Ви добро знате да је чињен покушај за једну неутралну владу којом би се, како тако, ликвидирали крах Парламента и крвави догађаји у њему. Није се успело да се дође до једне неутралне владе. Мучни су то били дани. Напори чињени од стране Њ. В. Краља у то време показивали су колико лежи у крви династије Карађорђевића поштовање парламентарних традиција и колико је Његова брига била да се очува она дивна хармонија између суверенства народа и Краља. Морао је доћи шести јануар 1929 године.

Допустите ми, сад, господо, да ја о шестом јануару, о том великом историјском датуму дадем своје објашњење на један нов начин, који се овде

није споменуо. Шести јануар, господо, није државни удар, како је рекао један предговорник, државни удар у добром смислу, јачачно по теорији пок. Милована Ђ. Миловановића, чије је име требало и овде поменути, који је обележавао државне ударе као добре и рђаве, према циљу, који се желео постићи. Још мање је шести јануар револуциони акт, или револуција „одозго“, како рече други један предговорник. Нема револуције „одозго“. Шести је јануар један догађај, један факат који је наступио еволутивно из безизлазног положаја у који је доведена наша држава с крахом Парламента. Шести јануар само је поткао из једне очајне нужде, да се ствари и догађаји у катастрофалноме паду и расулу задрже на време да не доведу државу у опасност. Кад је ауторитет Парламента пао, онда је морао, као на стражи, кад један стражар падне, доћи други да заузме то место и да брани шта има бранити, у овом случају, државу од расула. Шести јануар био је само припремни акт. Многи су људи тумачили шести јануар као инаугурацију једнога режима специјалне тенденције. Мислим да не грешим, ако шестом јануару дамо његов прави историски значај и његово стварно тумачење. Значај шестог јануара је баш у томе што тај историски датум обележава средство а не циљ. Када би шести јануар био циљ, то би било тиранија. Али шести јануар, као нужно средство, био је политички неопходан да се дође до трећег октобра 1931 године. Припреме је требало бити да се дође до Устава и обновљења Парламента у новом духу, и да се отвори еволуција у новим етапама са здравијим и здравијим перспективама. Треба сад имати будне очи на нове догађаје и бити свестан пута новог, којим ваља ићи. Ја замишљам да је иза шестог јануара наступио, насупрот пређашње романтике, један сасвим нов период, период реализма у нашој држави, који, на један одлучан начин, отвара и спроводи наш Краљ. (Гласови: Тако је! Живео!). Ево доказа за то. Наш Краљ, од прве младости, нашао се као вођ народне војске у сукобу са нашим петвековним непријатељем и на великом путу ослобођења свега нашега народа на југу. Иза кратког времена, опет на челу народне војске, улази у светски рат и преживљује с народом како светле моменте великих наших победа над јачим непријатељем, тако и у трагичне дане највећих страдања нашега народа, путем кроз Албанију. У Скадру, пред тешком перспективом, наш је Краљ, прошавши сву Голготу заједно с народом, своју вољу и моралну снагу ојачао кроз највишу веру што људи и народи могу имати иза једне катастрофе у тежњи стваралачкој за обновљење и духа у народу и акције у борби. Дошла је крвава великом стечена победа заједно са нашим савезницима. Краљ Александар, ослободилац ове земље, творца уједињења, иза првог периода од 12 година нашег државног јединства, распе и нетрпељивости, сад улази својим духом и високим ауторитетом у трећу фазу, добија, као владар, највиши историски атрибут: постаје Краљ реалист. Реалистичка политика своди се на ово: одбацити сву sentimentalност и загледати се у праву стварност момента и догађаја. Није лако ниједном човеку да се одрекне својих осећаја и свега онога што чини sentimentalну страну његова живота. За то треба снаге. Ја ћу, као први чин овога реализма, манифестованог од нашег Владара, да

напоменем онај историски привор на дан 6 септембра 1930 год., кад су пред свештеницима трију наших вера прошле у једном триумфалном ходу наше победничке старе војничке заставе и кад су, једне за другима, минуле, с опроштајем нашега Краља и отишле у историју, оставивши место новим народним југословенским заставама, које је, једне за другим, предавао народној војсци руком Својом сам наш народни Краљ. То је, заиста, господо, био један сликовити, симболични привор нове и реалистичне политике једнога краља реалисте. На новом путу, Он је, овим чином, дао и први сигнал.

У еволуцији свих прохујалих догађаја, морао се доћи до овакога реализма на место преживелога романтичнога схватања. Да смо остали, поред свих других зала, у сукобима на бази романтичке тежње националног индивидуализма, да није дошло до изражаја оваквог реализма, ко зна где би се зауставили. Крајње је било време да се једном отвори пут здравог реализма у свима схватањима наше државе.

Шта значи реализам у садашњем схватању? Значи одрећи се не националних традиција, које вечно живе с народом, него одрећи се свих оних метода, који доводе у питање, на бази sentimentalних обрачуна, ону општу, виталну снагу наше државе. Жртвовати уску sentimentalност не значи заборавити на своју прошлост, него пренети све традиционалне снаге прошлости у један елан новог стварања, као што притоке са свих страна преносе воду у једну велику реку. Ми треба врло добро да знамо да то није лак посао. У место разједињујућег националног индивидуализма Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, треба стварати у духу реализма свеуједињујућу Југославију. У том размаху реалистичне свеуједињујуће југословенске снаге треба да предњачи овај Парламент, који још без свога израза треба временом да добије, оно што значи нову креацију или боље рећи да изради нов пут за широко учешће свих позитивних народних елемената на стварању здраве консолидације. Нов Парламенат у духу и смислу Југославије треба да има све отворене приступе за све здраве компромисе и за прибирање свеукупне националне снаге и са оних страна које, под разним разлозима, оправданим или неоправданим овде не учествују.

На путу стварања реалистичних метода требаће много посла и нових покушаја. Требаће пре свега да се изврши једна здрава ревизија наше укупне историје. Треба да се изврши једна реална синтеза. — југословенска национална синтеза трију племена у једну југословенску нацију. Треба изнад свега тога допрети и до висине стварања и духовне синтезе трију вера у једну нашу духовну и елементарну снагу. Посао, као што видите, није лак. Он је и необично деликатан. Треба прићи овим свима пословима на начин демократски висок, јер слаби или погрешним методама могу се и најздравији процеси разбити. Метод је све. У науци најтеже је пронаћи метод, а научна открића, после пронађеног метода, сама следују. У политици такође је најважније наћи пут и методе. Пут нам је указан у духу здравог реализма, а методе треба ми да пронађемо.

Југославија носи све у своме имену. Стари Римљани су говорили: у имену је судбина — у имену је све. У Југославији, у њеном имену, изражен је

и њен програм и њена мисија и њена будућност. Југославија, својом мисијом, треба да настави свеуједињујућу улогу до интегралног јединства свих Југословена у једну државу која би се ослањала на три мора: Јадранско, Егејско и Црно Море (Бурно одобравање).

Кад се буде пошло тим путем, а хвала Богу реалистичан је пут започет, и кад се буде наставила с етапе на етапу, успешна мисија Југославије, онда ће се на Балкану створити трећа цивилизација. Прва цивилизација била је Јеллада, колевка европске културе; друга цивилизација била је Византија, извор православља и идеје стварања наше средње-вековне државе, а трећа цивилизација на Балкану биће наша — југословенска цивилизација. У таквом развоју догађаја створиће се, акцијом Југославије, једно ново човечанство на југоистоку Европе.

Допустите ми, господо, да на крају изразим свој југословенски идеализам кроз ову декларацију. На путу реалистичне политике, ако методи буду прикладни за њу, ми ћемо позитивно ићи ка свеуједињујућој будућности у стварању једног новог човечанства. У том новом човечанству на југоистоку Европе избија већ сав спецификум Југославије. Југославија уједињује кроз своју расу источне и западне цивилизације, т.ј. дух православља и католичанства кроз мистику мекоте ислама, а на првобитној основи моћне српске држатворности, на инстинктивном балканском стваралаштву. У синтези свих елемената расне снаге, православља, католичанства и ислама, и у синтези сва три племена, Срба, Хрвата и Словенаца, ствара се у југословенској нивелацији једна расна култура од слободе и од екстазе васкрсења, што долази од православља; од мирног рада и стабилног прогреса што долази од католичанства; и најзад од богумилске хуманости и муслиманске духовне мистике, што нашој држави даје ислам. Тако Југославија, у овакој синтези трију вера и трију племена, израђује свој сопствени расни облик једне сјајне државе, којој нема примера у историји. (Одобравање и пљескање и узвици: Живео!). Али не заборавимо, господо, да, према томе великом идеалу Југославије, треба сабирати све позитивне снаге и упућивати све наше здраве националне енергије, али упућивати их само демократским и здравим политичким методама (Одобравање и пљескање).

Председник Д-р Коста Кумануди: Има реч сенатор г. др. Хрибар.

Д-р Иван Хрибар: Господо народни посланици и сенатори, Словеначки део нашега народа био је тако несретан, да је после кратког доба властите државности дошао под надвладу страног, туђег му живља. Подељен на више покрајина, морао је подносити приписак талијанске, мађарске и немачке властеле, која за њ' никад није имала ни благохотног осећања, а камо ли љубави. Напротив, она га је мрзела и ненавидела и сва његова управа, откако је нестало народног суверенства ишла је затим, да га лиши самосвести и онеспособи за схватање етичких врлина.

Особито Аустрија учинила је у том погледу врло много и, на жалост, морам да признам, да јој је труд погубио успеха. Али, на срећу, међу Словенима је свест крвног сродства кроз све векове

остала пуно буднија него ли, на прилику, код германских или романских народа. Она је у њима тивала као непажена варница, чекајући само погодног ветрића да се распламти у могућу ватру.

Господо моја, из доба нашег пробуђења, пуно творног одушевљења, позната је будница: „С Црне Гоје до Урала, од Балкана до Триглава, клиће народ мајка „Слава“!“

У неколико прпростих речи ето значајне намене и великог програма! Оне нам доказују како су словенска племена, и ако су их повесничке прилике створиле самосталним, наполе развијајућим се народностима, све једнако почеле тежити к заједници, из које су никли.

И тако је сав напор у народном обзиру непријатељских нам владавина ишао мимо нас, незнатних по броју и највише туђим утицима испостављених Словенаца, не да је могао заустити дубљих корена. Напротив: упркос свима покушајима за окрпељење сепаратистичког духа међу нама, шириле су се све више и више тежње по заједници са суседном нам браћом.

Код др. Гајевог илирског покрета, првог покушаја за уједињење Југословена, ево и нас, Словенаца. Чувени илирски песник Станко Враз наш је био земљак из оних Словенских Горица, које се — пуне идиличке милине и покрајинске дражести, — стеру између Муре и Драве и које је од туђег посегатељства спасио нама; а с тим и Југославији, једино генерал Рудолф Мајстер са својом енергичном иницијативношћу и одрешиком неуспешношћу у југословенском покрету великог бискупа Штросмајера у којем сам, мимогред нека буде споменуто, узимао учешћа и сам, опет смо живахно сарађивали.

А кад је Патер Први, наш велики Краљ Ослободитељ и Ујединитељ, ступао на српско престоље, послали смо и ми Словеници у Београд нарочито поклонствено отпосланство са налогом, да новоме Краљу поднесе најоданније честитке и да га тиме потети на наше тежње позаједничку будућност. И господо народни посланици, занимаће вас, да је поштовани наш друг, пријатељ Расто Пустослемшек, био члан овог отпосланства.

Ево повесничког доказа, како су све наше тежње — иако су неко доба надахњивале само свесне појединце, ишле за уједињењем свих племена словенског Југа.

Постале су пак опште добро у онај велики час, којег у српској повесници означаје златним словима натпис: Куманово.

Visoko narodno predstavništvo,

Ko je tu zmagovita sibska vojska pod vihovnim vodstvom Pres'olonaslednika, sedanjega našega junaškega Kralja Aleksandra I, tako sijajno potokla mnogo močnejšo in dobro oboroženo turško vojno silo, da je u paničnem strahu bežala vse do Bitolja: taktat je naenkrat vsa Slovenija planila navdušenja. Bila je to iskrica, ki sem je prej omenjal. Vzplam'e'la pa je v gore'no nado, naj bi ta velika zmaga pomenila tudi za nas Slovence boljšo in srečnejšo bodočnost, v kateri naj nam bi z najbližnjimi brati v slogi in ljubezni žive'i pod isto steho.

Prej, ko smo mogli pričakovati, izpolnila se je ta nada. Ona srečnejša bodočnost zglasila se je pri nas. Lepa in vabljliva ko mlada nevesta v cvetu let.

A nismo je spoznali. Mesto da jo bratski zagrlimo in pritisnemo burno na srce, lovili smo se z zameglenimi očmi za meglenimi faktomi. Še le bistro vidne odločnosti našega viteškega vladarja je bilo potreba, da nam je padla mrena z oči.

In začuden smo se spogledovali. Ona divna prikazen srečnejše bodočnosti je vendar bila Jugoslavija, katere smo tako željno pričakovali, ki je pa dasi jo je poznal ves svet —, mi sami nismo spoznali.

Сад пак њу, високо Народно Претставништво познамо и сакупљамо се са вама сложено под њеним окриљем. Ни једног родољубног Србина, Хрвата, Словенца не може ни не сме да буде а да си не би био тога из све душе свестан.

Што се нас Словенаца тиче, смем са овог места са потпуним уверењем, да тога нико и нигде оспоравати неће, устврдити, да стојимо сви од првог до последњег за велику, недељиву, унутра сложну силну Југославију. (Бурно одобравање). И то каква је данас под мудрим водством великог Краља, везаног са нама крвљу и осећајима, и какву према завету историје треба да створи, и усаврши будућност. (Одобравање).

Па нека је при изборима за садање Народно Претставништво било међу Словенцима овде, онде, размимомлажења: у патриотизму и оданости Југославији и њеном Краљу, код нас размимомлажења нема. За њих и уз њих ћемо стати, њима одани и верни бити, иако устреба — за њих све жртве подносити! (Бурно одобравање).

Па имамо и разлога за то.

Господо народни посланици и сенатори, из земље наше боли и нашег јада посетио ме је неки дан мој добри дугогодишњи пријатељ. Проборавио је неколико дана у Југославији, видео је ред и поредак, слободу и благостање, који ту владају и наслађивао се животом у њој. Кад је пак хтео да се врати у своју постојбину, дошао је, да се са мном прашта, и казао ми је сузних очију те дрхтајућим гласом: „Благо теби, Иване, благо Вама свима! Код Вас у Југославији је прави земаљски рај. О, да је зла коб морала баш нас несретнике бацити у паклени очај!“

Господо и браћо, овај уздах рањене словеначке душе говори више, но што фолијаната. Па да ми не бисмо љубили краљевину Југославију и не благосиљали дана, којег је била прокламована, и не стављали у њу свих својих нада. (Одобравање). Једнодушност, којом су примљене ове моје речи, у особиту су ми задовољство за то, јер сам велику помисао нашег уједињења од младих дана гајио, и својим скромним силама за њу и радио.

Сретан сам, да могу, овлашћен од мог пријатеља, народног посланика Вјекослава Спинчића, са којим ме је баш ова велика помисао у рано доба наше младости спојила у искрено пријатељство и сарадњу, — прогласити, да га надахњује исти осећај. Он, ватрени Хрват, ја, ватрени Словенац, ишли смо увек у слози и сагласности за истим великим циљем. (Бурно одобравање и плесак). И нас двојица — по годинама најстарији између Вас свих — можемо сада на очиглед остварења нашег најдражег идеала сједињене Југославије, у које процват и напредак верујемо и да ће вршити историчку своју мисију се надам —, захвалног срца узвикнути: „Господи, наше очи видели су спас наш и нашег народа; лако

ћемо, кад надође дан, заклопити уморне наше очи!“ (Бурно плескање).

Адресу, пошто је састављена у дикцији, која доликује своје задаће свесном си Народном Претставништву према узвишеном и искрено љубљеном Владару, примам у целости. (Бурно одобравање и плескање).

Претседник Народне скупштинe Др. Ђоста Кумануди: Има реч народни посланик г. др. Богумил Вошњак.

Богумил Вошњак: Господо сенатори и господо народни посланици, ја мислим да у Адреси, која је ту пред нама, нема дивнијег и силнијег места, него што је оно које говори о жртвама, које су биле поднесене да дођемо до наше заједничке државе. На томе се месту каже, да су биле поднесене жртве и учињени подвизи за нашу државу, којима нема примера у историји света.

Ако се сећам, ступајући на говорницу, најпретих жртава, ја мислим да то има свој дубоки смисао, пошто држава има своју највећу основицу у заједничким жртвама. Ја мислим да имам и легитимацију да говорим у овој адресној дебати. Ја сам провео један дуг век живота у борби за југословенску мисао. (Поклици: Живео!). Мој отац ми је дао једанпут парламентарни савет, да не треба никада говорити, када су многи говорници пре говорили, али ја мислим да то не вреди за једну адресну дебату и не вреди за један овакав свечани моменат, који треба да буде један осврт на прошлост. Ја мислим да још увек има ствари, којих могу да се дотакнем.

У манифесту од 6 јануара има један пасус, имају неке речи, које би морале бити свуда у злату записане и ове речи су: „Ми морамо тражити нове методе рада и крчити нове путеве“.

Ова мисао водиља треба да буде најача пољуга нашег целокупног јавног живота и она треба да буде пољуга целокупне наше југословенске државотворности.

У овим речима изражено је још нешто друго, изражен је дух једног новог социјалног солидаритета, изражена је идеја опште народне сарадње, идеја социјалне правде.

Југословенска мисао, по моме схватању, има ову главну одлику да је она еминентно државотворна. И била је једна верзија, која је могла да уђе у Адресу, која говори о томе, да је југословенска мисао синтеза свега најбољег у свима племенима и свима областима, и да је најача подлога наше државотворности.

Господо сенатори и народни посланици, ја бих упозорио на једно место у Адреси, где се говори о једној великој заблуди, о заблуди да се може после уједињења наставити политички живот, какав је био под туђинским или независним националним државама. Зашто је било немогуће наставити после рата тај стари живот. Светски рат и прави унутрашњи смисао светскога рата даје одговора на ово питање. Није било могуће после ових страшних поремећаја социјалних, економских и државних, целе Европе и целога света, да ми лепо уђемо у ову нову заједницу, као стари Словенци, као стари Срби, као стари Хрвати. Ми смо имали ући у ову заједницу као Југословени. Из тога се развиле све тешке кризе, све велике борбе.

Ја сам рекао да хоћу да дам један кратак осврт на прошлост. Никада можда неће бити прилике да се то учини, и то ради тога пошто ће у будуће актуелни проблеми стајати пред нама, који треба да се реше. Малобројни су у Сенату и у Скупштини они који су припадали Југословенском одбору. У Скупштини смо двојица; др. Милан Српкић и ја. Ја мислим, да је програм Југословенског одбора од 6 маја 1915 год. био од огромног значаја. Предат Делкасеу и Извољскоме, тај програм Југословенског одбора прокламирао је идеју народног јединства, као главну основицу нашега будућег државног живота. Али не заборавимо да се ово уједињење требало да створи вољом свију Срба, Хрвата и Словенаца, и тиме је била одбачена идеја хегемоније и направљен је био фронт противу свију сепаратизма, противу свију племенских аутономија, и питање, које је било отворено, нашло је у југословенском програму 1915 год. своје формално решење уред ужасног крвопролића светскога рата.

Био је програм Југословенског одбора који је имао своју главну основицу у томе да будућа југословенска држава буде унитарна држава, а да не може бити федеративна. Иста политичка идеја унитаризма, она идеја из хотела „Медизона“ где је Југословенски одбор имао своје седиште, дошла је преко Крфа до Видовдана 1921 године. Ја мислим да су већ тада Југословени положили свој велики испит своје зрелости. Србија и чланови Југословенског одбора изашли су први са једним политичким програмом равнића Аустро-Угарске, и Југословени били су први који су имали свој политички програм: „Смрт Аустроугарској!“ Југословени су увели као први у своје руке крмило једне акције која је имала за циљ пронаст династије Хабсбурговаца. Али је после почела Голгота Србије и Југословенства — Албанска голгота, у оним данима кад је Србија била само фантом државе, али када је Србија ипак имала све атрибуте једна државе, јер је имала своје земљиште и своју војску, своју Скупштину, своју дипломатију и имала је свога Владоца, и један народ који је несаломљивом вером као ни један други веровао у васкрснуће државе. И тада смо ми чланови Југословенског одбора стајали верно уз Србију, пошто смо најдубље веровали, да се мора победити и да је смисао једне ствари у моралном ослонцу за који се боримо, и да је то први предуслов наше победе. И тада је био пред српском владом један предлог „једне југословенске владе“. Питало би се да ли у оним данима 1917 године не би било могуће да се створи једна југословенска влада. Само историчар може на то одговорити, и ја нећу бити нескроман да изнесем своје мишљење. Тако је дошло до оног дуализма између Српске Владе и Југословенског одбора који је био штетан и који је могао да нанесе велике штете нашем раду, али срећом и то смо време пребродили и дошли смо у могућност да смо могли после рата да изведемо потпуно уједињење нашег народа.

Ја мислим да смо ми баш преузели једну велику одговорност пред оним нашим савезницима, који су стајали на нашој страни и омогућили извођење нашег политичког и националног програма, и та велика одговорност је налагала да нађемо путеве да се наша држава заиста организира и постане једна велика целина. И ја се сећам са највећом

радости оних тешких дана борбе кад је Југословенски одбор будио демократску савест Европе и Америке и када су његови емисари ширили идеју нашег уједињења, хиљадугодишњи сан наше расе.

Сад да пређем на једну нову епоху — Крф. Има једно мишљење: да не би дошло до Крфа и до Крфске декларације, да није било руске револуције, која је императивно тражила да Југословенство нађе своје нове солуције. Шта је главна одлика Крфске декларације? Одлика је та што се њоме утврђује: да будућа држава мора бити унитарна, јединствена држава. И Крфска декларација је један целокупан програм, државни програм, један државни програм какав није дао ниједан други народ, који је био у сличним приликама као наш. У Крфској декларацији победила је идеја братства и једнакправности. И око ове идеје једнакправности све се креће. И Христове речи су пуне значаја: „Идите од Мене сви који неправду чините!“ Ја морам рећи да ме је врло дирнуло оно што је говорио г. сенатор Шуперина. Он је врло лепо нагласио потребу и важност једнакправности. Али, ја мислим да је немогуће оно што је он рекао на крају свога говора: да он предвиђа дан, када ће бити и последњи држављанин наш потпуно убеђен о народном јединству. То је немогуће. Ја се сећам оваквог једног случаја. Био сам у Италији и, шетајући се друмом, наиђем на једног сељака и почнем с њиме разговор. Он је отпочео да грди Италију: како она ништа не вреди, и како би био срећан кад би Аустрија опет завладала у Италији. Таква расположења била би од тешких последица, када би овладава великим масама, али увек ће бити појединих случајева, увек ће бити појединаца који ће рећи: ја не пристајем на народно јединство.

Говорило се у Скупштини о Видовдану 1921 године. Опет морам рећи: да је унитарна идеја Крфске декларације ушла у Видовдански Устав. Тамо нема федерализма. Државно устројство је изведено строго унитарно. Али, он има својих великих погрешака, које би се могле, можда, укратко изразити овако. Видовдански Устав био је мртворођенче, пошто је у њему било изражено старо либерално начело Стојана Протића о парламентарној монархији. Он је био мртворођенче, пошто је омогућавао да наша држава остане строго партизанска држава. Била је, мислим, једна реченица једног нашег великог политичког писца: да је Србија била партизанска држава. Ја се у то нећу упуштати, али пала је оваква оцена. Истина је на сваки начин, да је она држава Срба, Хрвата и Словенаца, која је изашла из Видовданског Устава, била кроз и кроз партизанска држава.

И почео је после бег из политике. И они југословенски елементи, који су пре рата и за време рата заузимали један позитиван став према политичком животу, ови елементи изашли су из политичког живота. И ја могу да кажем, многи од ових елемената су се вратили сад у то прво југословенско Народно претставништво. Почело је оно племенско оргијање што је довело до слома. Није било потребно много напора да су се бациле младе генерације, југословенске генерације, које су имале најчистије појимање једне југословенске државе, ван строја. Угушили су појединце, али нису могли угушити велику идеју, прегажени смо били, али искра жи-

вота југословенске мисли остала је жива. (Шљескање). Али има извесних друштвених разлога што је дошло до слома Видовданског Устава. Они су друштвени и они су социјални. Дошло је у нашем друштву до тога, да карактер, знање, поштење и способности нису значили ништа, није осуђивало друштво аристите, осоколило их, сматрало се је да овакви појави нису болест друштва, било је помањкања социјалних осећаја.

Господо сенатори и народни посланици, један Словенац Подлнбарски написао политички роман: „Господин Фрања“, могу да кажем политички, пошто је то коштало његове каријере и био је затворен од аустријских власти. И у том роману описао је живот радника у шуми у Босни, и он је показао ту велику борбу његовог јунака са једним системом плаћања у боновима. Аустрија у Босни већ је увела тај систем, да се плаћа радник са извесним боновима, а не у новцу. И ових дана били смо сведоци једне мере г. Министра шума да је забранио овакав један новац који је био сличан оним боновима аустроугарским у Босни, то су бонови подужења Јоцић у Барама. Тај новац нема никаквог покрића у злату и није издат ни од једне Народне банке и и то тако не тражи г. Јоцић да би био заступан у управи Банке за међународне обрачуне. Ово помањкање социјалног осећаја страшно се свети! Политичка фразеологија која је била до 6 јануара на снази, нама је фала Богу потпуно страна. Говорило се после Видовданског Устава стално и нису то политичари трећег реда него баш државници. Ампултација, страшна реч. То значи да се реже живо месо, да се кидају делови и да крв бризне из свих рана.

То су били политички изрази. Политичари су се служили овим изразима и они су ушли у новине. О њима се говорило на политичким скуповима. И тако данас се само чудимо, како је било то могуће, како су биле овако страшне ствари могуће, а да није дошло до расула државног живота. Ако бих ја дао један изражај потреби да дође до шестог јануара, ја бих дао следећу тезу. Морало је доћи до шестог јануара, пошто су се следећи моменти ујединили: пренос мртвих старих либералних начела, партизанство, помањкање једне државне и југословенске политике, помањкање једне државне аграрне политике. Све је то довело, заједно са помањкањем смисла за једнакоправност, до слома. Цело Народно Претставништво истог је осећаја велике захвалности према Владару, да је учинио тај корак, корак, који је прихваћен од наших изборних маса.

Говорио бих о нечему, што је значајна црта режима после шестог јануара. Режим од шестог јануара диже идеју државног ауторитета. Углед чиновника не сме се понизити, као што се догодило под пређашњим режимом. Државну власт морају имати у руди људи од карактера и несумњивих моралних квалитета. Ауторитет закона мора бити непркосновен.

И нико не сме присвајати право: кршити ауторитет закона. Ја мислим то је једна највећа одлика режима после шестог јануара, да је дигао мисао државног ауторитета. Уз то има још нешто друго: развијало се осећање дужности. Нема само у држави права већ има и дужности. И само овакав државни ред је на своме месту, који истиче појам дужности држављана.

Господо, има једна друга одлика режима од шестог јануара а то је уређење бановине. Дозволите ми да нешто дуљим, пошто је по моме схваћању један од најважнијих момената у државном животу тај, да се нађе прави појам и да се изведе на прави начин организација државе у мање јединице. Ја само то истичем, да је 3 септембра 1789 Туре, француски посланик, рекао, да је нацрт управне деобе сваке државе много важнији него један земаљски Устав.

И ми видимо да Французи нису успели да се реорганизују на основу регионализма, видимо чак и то да италијански фашистички режим није био у стању да наново уреди старо италијанско централистичко уређење. Само Југославија је имала ту кураж, ту смелост да потпуно преуреди своје унутрашње уређење. Бановине су један огроман корак напред и мислим оне су у исто време значиле један велики успех. У политици се суди по успеху, и ја мислим да бисмо ми данас тешко могли да административно егзистирамо без бановина. Бановине су ушле у живот народа. Данас се више ту не делимо по оним старим именима. Данас су ушла нова имена у живот. Говори се о Вардарцима, Моравцима, Приморцима, Дравцима и т.д. То се је за кратко време примило и то је најбољи доказ да се је код тог уређења бановина нашао прави пут. Ја бих био тако смео да из своје емигрантске архиве 1916 године изнесем свој нацрт десет бановина. Тамо је споменуто име следећих бановина: Крајина, Босна-Херцеговина, Шумадија, Морава, Црна Гора, Јужна Србија, Словенска, Хрватска, Војводина, или по другом нацрту Коротан, Словенија, Војводина, Крајина, Јадран, Босна, Зета, Шумадија, Рашка, Вардар. Тако су ове идеје живеле већ у време емиграције и сретан сам што је Влада Пере Живковића била у стању и имала енергије да изведе бановинско уређење.

Господо сенатори и народни посланици, сада ћу се дотаћи једног питања, кога се је дотакао један од мојих претговорника, а то је словеначки језик. Словеначки језик има своју велику историју. Не боравимо никада да је Копитар био тако рећи учитељ Вука Караџића, али у садашњим приликама ја мислим да ми треба да усвојимо једно начело двојезичности, једно начело које неће крњити утицај словеначког језика, јер ће оно омогућити Словенцима да дођу до свога изражаја у целој Југославији. Ја мислим да је то прави пут да се сачува словеначки језик, а да сваки Словенац буде у стању да потпуно влада српскохрватским језиком.

Ја сматрам, да уз државно јединство постоји и појам народног јединства, и ако се изведе државно јединство, то још не значи да је у потпуној мери извршено и народно јединство, пошто народно јединство тражи једну заједничку културну основицу. Тако је већ Рачки казао да је душевно јединство Срба и Хрвата категоријски императив њиховог опстанка. Ја мислим да највиши државни интерес тражи да се ово народно јединство, који је за мене у исто време културно јединство, помогне од државе свима срећствима и да се оно створи. Биће један од најважнијих задатака ове Скупштине да она сарађује на једној културној политици, једној југословенској културној политици.

Ја сам потпуно убеђен, да ће Скупштина на томе

сарађивати, пошто ја мислим, да мора бити заједничка култура, иако израђена у два језика, та заједничка култура биће најјача подлога за право државно јединство и зато сам врло срећан да је у Адресу ушао један мој пасус о духовном јединству Југословена. Ја не могу себи замислити Југословенство које би било само политичко, само државно. Шта би се догодило? Могло би се десити то што је било у Аустро-Угарској, где је у ствари било државно јединство, али народно јединство није било. Зато је најважнија ствар у једној националној држави да се развија народно јединство и културно јединство путем заједничке културе.

Ја нећу више да дуљим, ја бих само изразио своје задовољство да се налази у Адреси једно место о улози Балкана уопште у нашем народном животу. Југословенство има на Балкану своју велику улогу и ради тога је било потребно, да је и споменут балкански проблем у Адреси. Ја не бих о балканском питању говорио са политичке стране, само бих утврдио једну истину, која се не може избрисати, а то је да све балканске земље створе једну економску заједницу, да су оне један економски-географски појам. То је једна истина и преко ове истине не можемо да идемо. Како ће се прилике развијати у будуће, ја нећу да будем то пророк, али ја мислим да народи иду извесним смерницама, које је историја и цели живот њима показао, а овакве су смернице које траже да буде Балкан будућности једна економска заједница, једна економска скупина.

Господе сенатори и народни посланици, можда сам нескроман, ако изнесем једну мисао, коју сам ја изразио, један део Крфске декларације који сам ја био унео у свој нацрт, али који није био прихваћен од оних који су одлучивали гледе садржаја Крфске декларације и ту сам ја изнео следеће: Срби, Хрвати и Словенци ступајући у нову државну заједницу стварају један нов државни и управни живот, који није продужење досадашњих државних индивидуалности, него узимају све што је најбоље у државном и социјалном животу сваке између трију грана Југословенства, стапају ове народне особине у једну вишу јединицу. Овај мој нацрт, који је тражио нови живот после Уједињења, није био примљен године 1917. Али могу да кажем, да могу бити данас поносан да у нацрту Адресе првог Југословенског Народног Претставништва ушла је ова мисао да је потребан нови живот, који мора да почне.

Да ми не можемо ићи старим путевима, да морамо са новим менталитетом ићи у нову земљу и њену будућност. (Тако је). За мене је то једна ствар, преко које се не може прећи. Ради тога ја сам срећан да је била оваква једна једнодушност у тој Скупштини у погледу главних принципа Југословенства. (Пљескање). Оваква једна једнодушност је ретка и особито кад ми видимо да су ту и посланици из пређашњих Скупштина и да су и они прихватили ту југословенску тезу, коју је изнео наш племенити велики Владар, ту тезу која је победила и која једино показује пут ка великој будућности нашој. (Пљескање и узвици: Живео!).

Сада бих се дотакао још неколико момената сасвим кратко. Ја бих се дотакао те чињенице, да видимо у тој Скупштини толико нових, младих људи. Ја то поздрављам најтоплије и најсрдјачније. (Узвици

Живео!). Ја се само надам да ће ове народне пословице, које тако лепо говоре о раду, да ће оне вреде и за нове наше парламентарце. Ако народ каже: „Нема очевине без крчевине“, ако народ каже: „Ко ради тај гради“, ако народ каже: „Ко ради тај се слади“, ја мислим да ове златне реченице нашег народа треба да вреде и за ову нашу парламентарну омладину. (Пљескање и узвици: Тако је! Живео!).

Има једна реч из Светог Писма, која гласи: „Има много жетава али мало посленика“. Исто тако ја мислим да наша Југославија није данас још пунопуно израђена, да наш југословенски осећај није још потпуно израђен. Ту треба много рада, много напора и ја сам потпуно убеђен (Пљескање и узвици: Живео!), да ће влада наша у пуној мери искористити све ове здраве енергије које су у тој Скупштини, све ове здраве енергије на које смо ми поносни (Пљескање) и да ћемо тако моћи да докажемо да је то била једна радна Скупштина, пуна социјалних осећаја, која стоји са отвореним очима пред великим проблемима садашњице. (Пљескање).

У том свечаном моменту ја мислим да имам право да, када стојимо пред изгласавањем Адресе, могу рећи и мислим да осећаје свију вас уједињујем у једној речи: Веруј, comiteor, у Југославију! (Пљескање).

Председник Народне скупштине **Др. Коста Кумануди:** Има реч народни посланик г. др. Светислав Поповић.

Др. Светислав Поповић: Господо народни претставници, по распису избора за Народну скупштину, чланови Краљевске владе упутили су позив народу, да одобри политику владе. Та политика добила је јасног израза у томе прогласу, али је она још јасније изражена у трогодишњем раду владе. Питање је постављено јасно и одређено. Политика владе г. Живковића може се дефинисати као настојање да се ликвидира нездраво стање прошлости и да се изгради здрава југословенска демократија, демократија политичка, културна и економска. Народ разуме јасна и одређена питања, воли чисте ситуације и жели избећи сваке компликоване и замршене односе, па је одговорио на постављено питање јасно и одређено и дао је одобрење влади, да настави своју политику, и послао је у Народно Претставништво народне посланике, а затим и сенаторе, којима је ставио у дужност да сарађују са Краљевском Владом на провођењу такве политике. И ништа није природније него то, да по свршеном послу у народу и Престона Беседа и Адреса Народног Претставништва садрже у себи изјаву и обећање народу, да ће се та политика наставити и стриктно спроводити.

Разумљиво је, да нити је било, нити ће бити једнога народа, у коме ће сви његови делови одобравати исту политику и мислити да треба ићи истим путем задовољења народних потреба. Јасно је да ни глас народа 8 новембра и 3 јануара није могао да буде једногласан, и нико се од нас неће одавати тој илузији, да ће икада бити тај моменат у нашем народном животу. (Узвици: Тако је!)

Чињеница је коју треба констатовати и подвући, да је народ одобрио владину политику у огромној већини, у већини која прелази оне сразмере, којима располажу иначе обично парламентарне владе.

На изборима за народне посланике гласало је

преко две трећине правних гласача. Приговарало се од стране противника наше политике, да изборни ред није омогућио онима, који су противни тој политици, да даду израза својој уверењу. Господо, то је нетачно. Нетачно је, јер сви они, који су били противници ове политике, коју хоће огромна већина нашега народа, могли су у крајњем случају, на тако су и поступили и таква су унутства дали и народу, да се апстинирају од избора. И ако одбијете онај редован број људи, који се од избора уопште абстинира и који никад не узима учешћа у изборима, — остаје очајно мали број оних, који би били вољни и одлучни да воде политику, противну политици, коју је одобрила већина народа. (Одобравање).

Права је већина народа по природи саме ствари и по општем демократском схватању да одлучује о судбини целог народа. Та је већина несумњиво утврђена резултатима избора, јер и активно учешће опозиције у изборима постављањем кандидатских листа не би могло омести спровођење оне политике, коју ми желимо водити.

Онај незнатни број посланика и сенатора свих места који би могла опозиција да освоји, не би био одлучан за формирање већине у Народном Претставништву, па када се све то уочи, онда мора човек да се чуди, што је потребно нашој опозицији да и после свршене битке, и после тога, што је народ дао свој вотум, наставља борбу око једне изгубљене ситуације.

Можда би требало желети, да је опозиција ушла у Народно Претставништво, да је могла смоћи толико снаге, да јој је народ дао толику снагу, да може овде у Народном Претставништву у дискусији пред целим народом изаћи са својим програмом. Јер очигледно опозиција схваћа своју улогу сувише лако. Она жели изазивајући незадовољства против садањег стања, то стање оборити, или губећи при том из вида, да нико у овој земљи нема и не може имати права, да стање, које постоји и које је ту, и које тим што постоји доказује своју виталност, обара све доле, док нема могућности и снаге да то стање замени једним новим стањем. (Одобравање и пљесак).

Она хетерогена група, која жели, да претставља опозицију у политици народној, та хетерогена група није до сада изашла са једним програмом, који би народ и ми могли да оценимо. И кад се човек труди да испита циљеве госпде од опозиције и да утврди њихове тежње, налази се у највећој неприлици. Док с једне стране погледа, да један део опозиције жели и да би настојао око тога да се врати оно старо партијско стање, докле се други део политичких људи враћа са новим погледима, са настојањима, за које ми мислимо да су давно скинути са дневног реда.

Ја, можда, госпдо народни претставници, не бих ни увео учешћа у овој дискусији да ме није на то нагнала чињеница, да један од политичких људи, који је имао велику улогу у нашој политичкој прошлости од формирања југословенске државе до данас, није са више смелости него што одговара оној снази с којом он располаже у народу и са мање обзира, него што би био дужан оним положајима, које је заузимао у овој држави, учинио извесне констатације, које су противне и истини и расположењу

целога југословенскога народа. (Одобравање и пљесак).

Не може нико од нас имати ништа против тога, да поједини човек има своје погледе. Али када се ти скроз субјективни погледи, засновани на нетачним чињеницама и на тенденциозним жељама настоје у земљи и у иностранству приказати као мишљење југословенског народа, онда сам осећао за потребу да баш ја (Одобравање и гласови: Тако је!), који сам томе политичком човеку био ближи него ико од вас, у име своје и у име свију оних који су му били близу, а који воле ову нашу југословенску земљу (Одобравање и гласови: Живео!) изјавим јасно и одређено да нема право да говори у наше име (Одобравање и гласови: Тако је!), и да ћемо повести најодлучнију борбу против свих оних настојања, погубних и болесних, који су изнесени у његовим погледима (Одобравање).

Госпдо, треба признати истину. Не треба бегати ни од личне одговорности. Сви смо ми суделовали у политичком животу, и ми који смо били раније народни претставници, и ви који сада први пут улазите у Народно Претставништво као сенатори и народни посланици, и ови потоњи били су судеоци у свима оним радњама које су први изводили, у свему ономе што је било добро и у ономе што је било зло. И сигурно да нико од нас не би требао да жели да избегне своју одговорност.

И ако је 6 јануар бацно потпуно заборав преко свих оних кривица које су постојале, наша је дужност да, не упуштајући се ни у какве рекриминације, испитамо чињенице, да избегнемо могућност да у будућности паднемо у исте погрешке (Гласови: Тако је!). И као што могу са поносом да се сетим извесних радњи својих и својих другова у прошлости и онда када смо у Хрватском Сaborу као чланови хрватско-српске коалиције, и после у привременом Народном Претставништву и у Уставотворној скупштини, а касније и у Скупштини југословенске државе и Југословенском Народном Претставништву сарађивали на народним пословима, морам да поновим констатацију коју су учинили и остали другови, да наш рад није био увек на висини и да наша настојања од године 1921 нису уродила оним резултатима које смо ми желели. Тврди се да Видовдански Устав није решио наш уставни проблем. Тако се придаје једној кодификацији, једној творевини, једном закону веће значење него што може. Не треба сводити кривицу на Видовдански Устав, него признати, да политичко уређење, и систем политичког рада који је био пре 6 јануара, нису били здрави. Када се и у Престоној Беседи и у Адреси јасно каже, да су били нездрави партијски односи, ја то разумем тако, да се то не односи на партије као такве, него на њихове међусобне односе и на она настојања и оне тежње који нису могли дати други резултат него онај онаки, који су дали.

И они, госпдо, који су хтели да покушају ослободити се, нашли су се понесени, рекао бих неминовношћу догађаја, да су се често пута несвесно, налазили као заробљеници ситуације коју нису хтели и чинили оно што нису желели. Право је, да примимо свој део одговорности зато и да откажемо своје грехе сви без равлике, али уједно и да учинимо искрено признање, да нам је оно наше унутрашње ослобођење које нисмо могли створити на

бави Видовданског Устава и стања које је Видовдански Устав дао, да нам је то унутрашње ослобођење дао 6 јануар. Тежиште 6 јануара, господо народни претставници, лежи баш у томе да је здраве националне енергије ослободио окова нездраве прошлости и омогућио им да се ставе у службу народу. Па да ли је могло бити једнога међу нама који је смео да се оглуши о позив, да на томе раду треба суделовати. За нас, који смо увек веровали да је југословенска мисао резон оснивања ове државе (Пљескање!) и услов њеног напретка и егзистенције, код нас је морало пробудити осећање ванредне среће, да је југословенска мисао дошла у знатно јаче и способније руке, него ли што су биле наше руке. И требали смо се радовати, а сигурно смо се и радовали што се то тако и догодило. Међутим, господо, против те тезе, против мисли да је југословенски народ чињеница, да је он стварност, да је он ту и да се преко југословенског народа не да прећи, него да му само треба омогућити правим политичким односима да одлучује о својој судбини, — противу те тезе поставили су извесни политички шефови противну тезу. Врло поштовани мој пријатељ г. Милан Симоновић, кога је народ у наше Народно Претставништво послао два пута, и као посланика расинског среза и као сенатора Моравске бановине, изнео је извесна факта и историјат догађаја из године 1928. Ја бих његовим констатацијама да додам још и ово: да никад клубови сељачке демократске коалиције и извршни одбор Сељачке демократске коалиције нису овластили председнике те коалиције да могу чинити онакве предлоге какве су чинили 4 јануара. (Узвици: Живео! и пљескање). Ето, господо, најбољи доказ: многобројно учешће посланика из те сељачко демократске коалиције у овоме Народно Претставништву.

Ја бих да учиним, господо, и даљу констатацију да су предлози председника бивше сељачко-демократске коалиције били саопштени клубовима радикалном и демократском, и били предмет расправе у тим клубовима, и да су их оба клуба одбили као негодне да буду примљени за подлогу расправе политичке кризе у којој смо се тада налазили. Тада, господо, становиште председника сељачко-демократске коалиције није било спорно, у својим погледима које упућује не само иностранству па и непријатељима нашега народа, него самом југословенском народу, сада један од шефова бивше сељачко-демократске коалиције поставља тврдњу, да његове изјаве у расправи кризе, нису тачно репродуковане.

Међутим, господо, треба прочитати те погледе тога истог политичког човека, па ћете видети, да је од речи до речи тачно оно, што се је као његово гледиште саопштило јавности и клубовима народних посланика радикалне и демократске странке и да је то гледиште противно мисли државног и народног јединства. Против тезе да суверени југословенски народ у својој целини може одлучивати о својој судбини, постављена је теза да уређење наше државе треба провести на основу споразума политичко-историских индивидуалности.

Господо, те политичко-историске индивидуалности данас не постоје! Те политичке историске индивидуалности, уколико су и постојале, постојале су пре 1 децембра 1918 године (Пљескање), и не може

их нико више повампирити. И онда, господо, кад смо били у најтежим партиским борбама, и онда кад је 1 августа 1928 године сељачко-демократска коалиција отишла даље него што је икада желела, јасно је и одређено казано, да су се све политичко-историске индивидуалности одрекле своје самосталности у интересу наше народне целине. (Пљескање). Враћање на те индивидуалности неће народ у својој целини, и неће ни да рачуна на те политичко-историске индивидуалности. У чије име говоре онда ти политички шефови, када нема ниједнога кута у нашој земљи и ниједнога среза у коме није довољна већина узела учешћа на изборима, и тиме изјавила, да прима основу политичког рада који је инаугурисан 6 јануара и који је у потпуној опречи са тезама политичко-историских индивидуалности.

Господа од војства бивше сељачко-демократске коалиције воде опозицију против политике данашњег режима, из разлога тога, што не признају више државног и народног јединства и што би хтели друкчије уређивати државу него што ми хоћемо. Али у тој својој тежњи иду тако далеко да се усуђују оспоравати не само политичку мудрост и целисходност политике од 6 јануара настављене 3 септембра прошле године, него иду тако далеко да оспоравају и законитост аката од 6 јануара 1929 године и од 3 септембра 1931 године.

Сигурно, господо народни претставници, држава није само правна институција, и на живот државни не може се гледати само са правног гледишта. И у Адреси сасвим је јасно наша мисао да имаде нешто веће, нешто јаче у државној идеји, него чепркање по правним теоријама и по законским одредабама. (Тако је). Спас државе то је њезин врховни закон (Бурно пљескање), не само наше државе него сваке државе, не само у данашњици него је тако било и у прошлости и тако ће бити и у будућности. И све оно што се чини у временима тешким, када је у питању спас државе, све је оно добро и све је то законито, ако служи спасу државе. Али, ако се хоће примити становиште да треба испитати 6 јануар и 3 септембар са законског становишта, ја мислим, да су потпуно у неправу сви они појединци, који си присвајају право да о томе доносе дефинитиван суд. Само је народ у својој целини онај који може о томе да одлучује (Бурно одобравање). И то, господо, омет да буде само на чисто, не о законитости аката од 6 јануара и 3 септембра него можемо да ценимо само о законитости рада Владе која ради на основу правне подлоге створене 6 јануара и 3 септембра. Јер, господо, дотле док смо монархија — а то јесмо и то хоћемо да будемо (Бурно одобравање) — постоји Краљ као врховни орган наше државе, као врховни орган целог народа и наш однос, као и однос народа према њему за оне који неће револуцију јесте однос оданости и верности, а не однос критичара. (Бурно одобравање).

Ја, господо, разумем да смо ми људи, сви смо ми од крви и од меса, и разумем да су наша патриотска осећања била тако побуђена у највећој мери радошћу, да на челу државе стоји Краљ, који у своме патриотизму и у својој љубави према народу прелази све нас. И ја разумем, да ми у моментима забрављамо да смо ми овде народни претставници, органи државе, па улазећи у улогу човека, у улогу људи налазимо потребно, да, као људи, и ако смо на-

родни посланици, највећем патриоти, највећем човеку и Југословену, и ако је Краљ, изразимо изразе наше љубави и наше благодарности. (Одобравање).

Онај ко хоће са правног становишта и са становишта законитости да оцењује акта од 6 јануара и 3 септембра, тај би пре свега требао да уочи чињеницу, да је 1 децембра 1918 године конституирана наша држава тиме, што су фиксиране њезине границе, њезин народ и Краљевска власт, (Буранић) и да све дотле док постоји акт од 1 децембра 1918 године, атрибуције, које даје Краљевска власт, могу бити ограничене само уставним законима, а никаквим теоријама. (Пљесак и повици: Тако је).

Кад су 1918 године, по развиту политичких догађаја, и Устав Краљевине Србије, и Устав Краљевине Црне Горе, и Устав Хрватске и уставни закони осталих наших области постали беспредметни, зато што је живот прешао преко њих, нико, господо, у народу, па ни од политичких људи, који се данас налазе у опозицији, није оспоравао право Краљеве: да у недостатку сваких уставних органичења врши целу државну власт. (Бурно одобравање, пљесак и повици: Тако је). И само је тако, господо, могла да буде и организована прва југословенска влада и само је тако могао да буде организован и први југословенски Парламент. На бази дотадашњих правних прописа није иначе било могућности за формирање ни једног ни другог. (Повици: Тако је!).

Позната је то чињеница да закони почивају на уверењу народа о њиховој вредности. И кад је народ стекао уверење да Устави и Краљевине Србије, и Краљевине Црне Горе и Хрватске и осталих наших територија више не вреде, није, господо народни претставници, преостала друга практична ни правна могућност, него да се поступи онако како се поступило. (Пљесак). Тако исто, господо, вреди за свакога, ко је научио правно мислити, да је Краљевска власт потпуна у колико није ограничена уставним законима, и да је дужност свакога, да јој се покори.

Када је то било 1918 године, пита се, зар није морало бити исто тако 1928 и 1929 године. (Пљесак и повици: Тако је).

Видовдански Устав изгубио је своју вредност, па баш шефови сељачко-демократске коалиције били су они, који су дали највиднијег израза томе осведочењу, да је у свести народа поништен Видовдански Устав. (Повици: Тако је.) И ја мислим, господо, да је тачно, да је то било не само у свести једног дела народа, него да је било у свести целог народа, и да је Видовдански Устав ради злоупотреба демократије и ради неспособности наше демократије, да у оним данима схвати свој задатак, изгубио своју вредност. (Повици: Тако је.)

И није било могуће у кризи почетком јануара, која је сасвим правилно обележена као криза државе, наћи решење на бази самог Устава.

Да ли сме бити и једнога политичкога човека, који хоће да буде праведан и захтева за себе, да њега Видовдански Устав не везује, који би смео за онога државнога чиниоца, који има највишу одговорност пред историјом и који има највећи положај у нашој нацији, захтевати да буде везан тим Видовданским Уставом, који не везује ни једнога од нас? (Аплауз). Ограничења Видовданског Устава Краљевској власти престала су тиме, што је у све-

сти народа Видовдански Устав поништен. И, господо, 6 јануар у ствари није ништа друго, него конституција тога стања и одлука да се траже нови путеви, којима ће се омогућити у нашем народу здрава демократија и парламентарни живот. (Аплауз). Нико нема права да 6 јануар посматра изолован, него у склопу свих политичких догађаја, који су се догодили пре 6 јануара и после 6 јануара. Због тога рад Краљевске владе од 6 јануара не само да се заснива на законитим основама, него и у свему потпуно одговара оним великим принципима за који се наш народ борио и које су у нашем Народном Претставништву толико речито и добро изнели многи говорници.

Кад је дошло време да народ непосредно узме учешћа на свршавању државних послова, кад су се зла прошлости у толикој мери изленила, да је било основаних разлога веровати, да ће враћање демократском животној дати оне резултате, које наш народ са правом очекује, тада је 3 септембра прошле године Краљ дао Устав и поставио органичења својој власти.

Господа, која су научила, да своју вољу намећу целома народу, и којој није доборо ништа сем онога, што је по њиховој вољи, налазе се увређена због тога, што тај Устав од 3 септембра није донесен на основу претходних избора. Сигурно је да наш народ, свестан своје снаге, свога права на живот и својих способности, не даје своју слободу, и да наш народ имаде пуно права да одлучује о своме државном животу. Наш је народ на изборима 8 септембра и 3 јануара јасно дао свој глас и свој глас за Устав од 3 септембра. (Аплауз). И опозиција је уосталом поставила питање сасвим правилно и казала је да сваки онај који дође на изборе, одобрава Устав од 3 септембра, и ми, господо народни претставници, тврдили смо то исто. Ми без сумње имадемо довољно права да се поносимо поверењем народа, али је извесно, да само по нашем личном поверењу не бисмо никада сакупили онај број гласова, који смо сакупили, да народ није хтео 8 новембра, не само да бира нас, народне посланике, него је хтео уједно да даде свој глас за Манифест 6 јануара и за Устав од 3 септембра.

И тога треба да смо свесни. Устав од 3 септембра добио је демократскију основу него што га је добио Устав од 28 јуна 1921 године, јер по Уставу од 1921 године решавало је Народно Претставништво добивши на претходним изборима од народа овлашћење односно главних принципа Устава, а Устав од 1931 године народ је изгласао Устав познајући га у целисти, и у појединости на је он примљен боље и чвршће него да га је примило само Народно Претставништво. Због тога је гласањем од 8 новембра и 3 јануара коначно и дефинитивно скинуто уставно питање са дневног реда. Не сме, господо, не само наша држава и народно јединство, него ни једно основно питање нашег државног уређења да буде предмет политичких трговина и погађања. Народ је 8 новембра и 3 јануара одлучио, да Устав овакав какав је у његовој целисти жели као подлогу свога државног живота. И ми, господо народни претставници, прихватајући ову Адресу, имадемо да уложимо све своје снаге да са једне стране у своме законодавном раду извршимо онај програм, који је индициран у другом делу Престоне Беседе, наше Адресе, а са друге стране

да и у самом народу, у оном конструктивном и позитивном нашем селу и вароши проведемо исти рад који спроводимо овде. Демократија којој желимо да служимо захтева рад. Не само у Народном Претставништву ослобођени грехова са прошлости, него и на терену уз сарадњу најширих слојева народа треба да проведемо праву истинску југословенску политику. (Буран аплауз). И својим радом одвојимо ону плодну енергију нашег села и вароши од оних болести прошлости од којих смо се и ми ослободили. Само ако то учинимо имаћемо стварног успеха и здраве одношаје. Нездрави односи у народу мораће имати за последицу нездраге односе у Народном Претставништву, а ми то не само што нећемо, него не смемо дозволити да до тога дође. Било би, господо народни претставници, поред онога што су поједина господа предговорници говорили, било би поред тога још много чега о чему би се могло говорити, али не желим замарати ваше стрпљење, и морам стога, по примеру осталих, препустити излагање својих погледа на друга питања за онда, кад будемо приступили изградњавању даљих закона и конкретном извођењу политике инаугурисане 6 јануара, и даље изражене 3 септембра прошле године. Уздајући се у то, да ће та сарадња Народнoг Претставништва и Краљевске Владе донети оне резултате које наш народ очекује, ја се надам, да ћемо моћи да се вратимо у наш добри народ, који са пуно поверења, али и са пуно страховања прати наш рад са тиме, да смо намере и тежње, које смо речима исказали у Адреси коју упућујемо Његовом Величанству Краљу, и делима извршили у Народној скупштини. — И зато ја примам Адресу. (Буран аплауз. Посланици прилазе и честитају говорнику).

Председник Народне скупштине Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Илија Шуменковић. (Гласови: Да гласамо.) — Господо, има реч г. Шуменковић. (Гласови: Да гласамо.) — Молим вас, господо, имамо још два говорника: Др. Илију Шуменковића и Јову Бањанина. Молим да их саслушате, па ћемо онда прећи на гласање. — Има реч народни посланик г. Др. Илија Шуменковић.

Др. Илија Шуменковић: Господо сенатори и народни посланици, главни принцип који доминира садашњом нашом унутрашњом политиком изражен је у Престојој Беседи, и као основа наше политичке активности, поновљен у нацрту Адресе: „Чувати јединство народа и целину државе, то је највиши принцип и највиши закон и за мене, и за сваког. Народно јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“. — Нека ми је допуштено применити, да онај који усаваја принципе чувања народног и државног јединства, и који жели да тај принцип и ти интереси буду стављени ван дискусије, он мора применити средства која могу остварити ту политику. У тој тесној логичној вези између примљених принципа, и потребних средстава за остварење тих принципа, лежи главно обележје наше садашње политике. Та средства морају бити подешена тако, да принципи државног и националног јединства и основа наше државе, уопште, могу бити стављени ван дискусије. Али није довољно одредити принципе и применити средства за остварење једне политике. За ус-

пех те политике потребно је осигурати стабилност и континуитет њен. Примити са вером и убеђењем основне принципе те политике, примити средства за њихово остварење и осигурати континуитет политике, — то је главно начело, то су најважнији моменти које морамо имати на уму у нашој акцији.

Господо, примена овог начела, које сам изложио, наишла је у нашој спољној политици — ако ми је допуштен тај пример — на једну интересантну реализацију. Несумњиво је, да је принцип наше спољне политике исти: чувати државну и националну целину. Одржавање мира, одржавање стања, које потиче из створених уговора, најбоља су средства да се постигне тај основни принцип наше спољне политике. Што се тиче метода, Југославија, свесна на првом месту тога, да она мора својим сопственим снагама бранити своју државну целину, примила је у исто време и методе, које је ново доба истакло. Међународна сарадња, што значи: решавање у заједници са државама свих тешких међународних проблема; решавање у заједници узајамним попуштањем и концесијама; упућивање држава на мирољубиво, пацифистичко решавање свих спорова који се између њих појаве. То су методи на чијем примању и усавршавању наш народ, наша држава раде савесно. Континуитет те политике осигуран је непроменљивим осећањима и схватањима нашег народа и сталношћу директива које даје Краљ. Резултати те политике познати су. Поборник мира, чувар стања створеног уговорима о миру, Југославија, активни сарадник у међународној заједници, налази се у добрим односима са свима суседима. Њен рад је у пуној сагласности са радом наших пријатеља и савезника.

Кроз који дан, господо, имаћемо прилике да видимо, како се и са колико успеха ови нови принципи и нови методи међународне политике могу применити на решавање једног од најкрупнијих проблема, који је стављен на дневни ред држава — проблема разоружања. Господо, нека ми је допуштено овде једна парантеза. Овај проблем познат је у јавности под називом проблем разоружања. То је назив који је свуда продро, то је назив који је стекао пуно право грађанства, и који је због краткоће најпогоднији за употребу. Међутим, он не одговара природи ствари. Разоружање би требало да значи: потпуно поништавање свих војски, и потпуно поништавање војног материјала. Такво разоружање нико не тражи и нико озбиљно не предлаже. Државе могу и морају имати војске у најмирољубивијим мерама. И по самом пакту Друштва Народа, државе су обавезне да имају војске, како би њима могле учествовати у принудном извршењу решења Друштва Народа, сагласно чл. 6. Зато се у пакту Друштва Народа говори не о разоружању, већ о *смањивању наоружања*.

Господо, ми ћемо на конференцију која се са-стаје 2 фебруара отићи и учествовати, сходно принципу који је о том питању изнесен у Престојој Беседи: „Наш народ је готов да на овом терену учини све жртве, које су у сагласности са његовом безбедношћу.“ (Аплауз). Господо, та веза између разоружања и безбедности, то обележавање безбедности као предуслова разоружања, одговара стварној ситуацији у свету. Она је у исто време оправдана и морално и правно фундирана одредбама Устава, који

важи за међународне заједнице одредбама Пакта Друштва народа.

Господо, члан 8 Пакта Друштва народа говори о слободно узетој обавези да смањи своје наоружање. Тај члан гласи: „Чланови Лиге народа признају да одржавање мира захтева смањене народних наоружања на минимум, сагласно са одржавањем народне безбедности, и са извршењем међународне обавезе које налаже заједничка акција. Савет Друштва Народа, водећи рачуна о географском положају и посебним приликама сваке државе, припрема планове за ово смањење и т.д.“

Као што видите веза између наоружања и безбедности јасно је и прецизно изложена у самом Пакту Друштва народа. Не може разоружање довести једну војску испод оног минимума који је њој неопходно потребан за осигурање безбедности дотичне државе. Поред тога при одређивању тог минимума, има се водити рачуна о географском положају сваке државе и о специјалним приликама те државе, а под тим специјалним приликама — није потребно објашњавати — разумеју се спољне политичке прилике, целокупна спољна политичка ситуација те земље.

Наш став који је инспирисан оваквим осећајима наћи ће на потребно одобравање и разумевање. Треба додати још нешто. Има држава, међу којима је и наша, која се по питању наоружања налази у једном специјалном положају. Из историјских разлога — било за то, што су створене после рата, било нарочито увећане после рата, оне нису имале времена да своје војне снаге развију до оне висине, која одговара новоствореној или повећаној државној територији. (Узвици: Тако јел!) С друге стране те државе морале су прилагођавати развијање своје војне снаге сретствима финансијским која су често пута недостајала. И с тога разлога, те државе, у садашњем моменту нису довеле своју војну снагу до оног нивоа, који би се могао назвати минимумом потребним за безбедност државе. Према томе о тој специјалној ситуацији тих држава мора се водити рачуна на конференцијама за разоружање, не приликом смањења наоружања, него нарочито приликом ограничења наоружања.

Господо, у другом питању, у питању репарација, која је ужг обима, јер интересује непосредно само државе које плаћају, и државе које примају репарације, принцип међународне солидарности нашао је такође своју примену. Иницијатива од прошле године мора се признати имала је за побуду ту међународну солидарност. Али иако ми морамо одати признање тој племенитој побуди, морамо и можемо рећи да је та иницијатива председника Сједињених Америчких Држава довела нашу државу у један изузетно тежак положај. По тој иницијативи резултат је био овај. С једне стране, Немачка је добила за годину дана одлагање плаћања целокупних репарација. — Државе, које су имале да примају репарације, добиле су за годину дана одлагање плаћања ратних дугова. Изражен цифрама, уколико се тиче наше државе, овај резултат изгледа овакав: ми губимо по подацима, које имам, седамдесет девет и по милиона марака. Толико износи отплата ратне штете, коју је Немачка требала да да у току те године. Ми добијамо 12.5 милиона марака, колико

износи интерес за отплату наших ратних дугова. Значи, да је наш чист губитак 67 милиона марака, близу 1 милијарду динара. Ова огромна разлика између онога, што добијамо, и онога, што губимо, чини, да је наша држава, збиља, овим доведена у врло тежак положај. Али не треба мислити, господо, да је оно, што смо примили на рачун репарација, био један чист добитак, с чим смо могли радити што смо хтели, и кога смо се могли, евентуално, опростити. Ми смо ради опорављања земље и лечења тешких штета, што смо претрпели у рату, учинили самостални финансијски напор, који сада терети наш буџет. Ми смо, из буџетских сретстава првих година вршили реконструкцију земље. Ми смо закључивали зајмове, закључили смо Блеров зајам за реконструкцију земље, који, такође, терети наш буџет. Ми из буџета плаћамо инвалиде, ратну штету и т.д. И док је Немачка добила одлагање плаћања отплата својих обавеза, ми не можемо и немислимо одложити извршење ових обавеза, које смо узели према повериоцима у иностранству, и према нашем сопственом народу. Из тих разлога, господо, разумљиво је, што ми нисмо могли приступити споразуму, у коме је била конкретизирана иницијатива од прошле године, и разумљиво је, што ми треба да тражимо, да се на рачун репарација нама исплаћују суме, које су потребне за покриће ових свечаних обавеза, о којима сам малопре говорио, а које смо преузели према својем народу, према повериоцима из иностранства. (Пљескање). Господо, тај став, који преузима наша земља, оправдан је. Аргументи, које смо износили, схваћени су. Ја ћу вам рећи, да је Међународна Конференција експерата у Лондону, од прошле године, признала оправдану вредност наших аргумената. Народно Претставништво има разлога да верује и да буде уверено, да ће наш став наићи на потпуно потребно разумевање.

Господо, у последње време, дате су изјаве, којима се покушава, да се питање репарација стави на много шири терен и да се реши на много радикалнији начин. Ма у којој форми била тачна изјава, о којој је реч, било у форми: да је Немачка решена да више неће да плаћа репарације, било да Немачка неће да плаћа репарације, ако се њена економска ситуација не поправи, ма у којој форми, била она дата као изјава значила би, такво је мишљење заинтересованих у иностранству: непримењивање међународног уговора, који служи за базу плаћања и примања репарација — непризнавање Јанговог плана.

Господо, пред овом евентуалношћу наша влада заузеоће одговарајуће држање. Допустите мени, као народном посланику, да вам изнесем каква је за случај одрицања Јанговог плана правна база за наша примања репарација и какве су обавезе Немачке која даје репарације? Та се, господо, правна база налази у самом Јанговом плану, у прилогу, који је познат под именом „Санкција“. Предвидевши ову евентуалност поверљачке државе каже се: „Ипак остаје једна хипотеза ван оквира споразума потписаних на данашњи дан. Поверљачке владе принуђене су, да је узму у посматрање, без намере да тиме ставе под сумњу намере немачке владе. Оне сматрају за неопходно, да воде рачуна о могућности да би се, у будућности, нека немачка влада могла приволети противно свечаној обавези садржаној у

Хашком споразуму од јануара 1930 године, актима који би доказивали њену намеру цепања новог плана.

„Поверилачке владе имају дужност да изјаве немачкој влади, да би, ако би се такав случај појавио, који би у темељу потресао дело коме се тежи заједнички, била створена једна нова ситуација с погледом на коју именоване поверилачке владе морају, још сада, учинити све правне оградe.

„Ипак, чак у том крајњем случају, поверилачке владе су, у интересу општега мира, расположене да пре предузимања ма какве акције учине апел, ради констатације и оцене факата, међународној јурисдикцији неоспорног ауторитета. Поверилачка сила или поверилачке силе, које би налазиле да су заинтересоване, поднеле би дакле сталном Међународном Суду на оцену питање да ли је немачка влада извршила акте који доказују њену вољу разоравања новог плана.

„Немачка би имала да изјави још сада, у случају афирмативне одлуке суда, да сматра за оправдано да, у циљу обезбеђења извршења обавеза силе дужника, онако како те обавезе проистичу из новог плана, поверилачка сила или поверилачке силе поново задобијају пуну слободу акције“.

Немачка одговара и њен одговор гласи: „Што се тиче поменутих изјаве и хипотезе која је тамо формулисана, немачка влада жали што је узета у обзир једна таква евентуалност коју она, што се ње тиче, сматра немогућном.

Међутим, ако једна или неколико поверилачких сила поднесу Сталном Међународном Суду на одлуку питање о томе да ли акт немачке владе доказује њену вољу разоравања новог плана, немачка влада сагласна је са поверилачким владама да прими одлуку Сталног суда и изјављује да, у случају афирмативне одлуке Суда, сматра за оправдано, да поверилачка сила или поверилачке силе поново задобију у потпуну слободу акције у циљу да би обезбедиле извршење финансијских обавеза силе дужника, онако како те обавезе проистичу из новог плана.

Наравно, да се са извесних страна напомиње, да та слободна акција може да се извршује у оквиру Пакта Друштва Народа, т. ј. у главном на бази његовог чл. 13 који гласи:

„Чланови се Лиге обавезују да ће савесно извршивати изречене пресуде и да неће прибегавати рату против ниједног члана Лиге, који их се буде придржавао. У случају неизвршења пресуде, Савет предлаже мере којима ће се осигурати њена примена“.

Има још једна тешкоћа, због које се наша држава, у овом питању налази у изузетном положају. То је наш однос према условљеном и безусловљеном делу немачких репарација. Познато је да Немачка плаћа накнаду штете у годишњим отплатама, чија висина варира. За период који нас интересује, може се рећи, да ће годишње отплате изнети просечно око милијарду и 700 милиона марака. Свака од тих отплата сматра се да је подељена на два дела: један, безусловни и други, условљени. Безусловни део, који по идеји творца Јанговог плана, одговара стварној претрпљеној штети, не би могла Немачка ни у ком случају одложити; условљени део може се одложити, на кога се може применити мораториум.

Безусловни део износи 612 милиона марака; остатак је условљени део.

И ако је наш удео у немачким репарацијама 5% — ми највећи део тога примамо из условљеног дела, док нам из безусловног припада само 0,98%. Како се сада води борба око одржања безусловног дела — док се предлаже да се условни део под извесним погодбама напусти — то се безусловни део може политички сматрати као најсигурнији део. Наша је тешкоћа у томе, што из тога сигурнијег дела примамо врло мало, док гро наших репарација и то за стварно претрпљену штету, долази из условљеног дела, против кога се води права и највећа офанзива и за који се предлаже да се пребије за ратне дугове.

Господо, са аргументима и са овим правним базама које сам изнео, ја се наддам, и ја знам да ће влада енергично радити да се наше право призна, и ја се наддам да ће то право бити признато упркос свих тешкоћа.

Господо сенатори и народни посланици, на завршетку свога говора изјављујем да ћу гласати за предложени нацрт Адресе.

Са искреном жељом да се принцип државног и националног јединства очува и стави ван дискусије и њему потчине сви остали посебни интереси; убеђен да је 6 јануар 1929 године имао за циљ остварење те политике; разумевајући да је та политика била база за рад Краљевске Владе у периоду који је дошао после 6 јануара; уверен да Устав од 3 септембра 1931 године садржи начела која значе, по речима из Престоне Беседе, у децентрализованом унутрашњој држави један слободан и равноправан народ, који сед ржи у заједници једном високом идејом, — ја ћу гласати за ту Адресу, у којој су ове идеје изражене и наглашене и у којој је дато пуно и потребно признање за ову политику и овакав рад. (Живо плескање).

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч сенатор г. Јоко Бањанин.

Јово Бањанин: Господо народни претставници, мислим да нема никога међу нама ко није с истинским и радосним узбуђењем слушао из уста Његовог Величанства Краља Престону Беседу. Сугестије великих мисли, које су у тој Беседи изречене, сугестије дубоке и несломљиве вере, коју Његово Величанство уноси у ове идеје, морале су се пренети и на ово Народно Претставништво и морале су све нас испунити самопоуздањем и снагом у часу кад треба да отпочнемо овај наш тешки и одговорни рад.

Престона Беседа показала нам је сву величину задатка пред којим стојимо, а нацрт Адресе, који је изнесен пред нас, сведочи да се у овоме дому схватају намере и тежње носиоца Круне, и да постоји међу нама одлучна и тврда воља да у истоме духу — у коме је Престона Беседа говорила нама — да у томе духу продужимо свој рад за будућност и напредак наше отаџбине. И зато ћу, господо, и ја гласати за нацрт Адресе, који је пред нас изнесен.

Господо народни претставници, овбиљна је и велика дужност која нас чека у овом нашем раду. Та се дужност не може испунити без једне јасне и спасоносне мисли водиље. И та мисао, која је и све нас довела овамо, наша је свој најлепши и најбо-

љи израз у Престоној Беседи. И кад би, господо, неко од нас, што недај Боже, баш дошао у искушење да залута и да се врати у таму и у маглу наших пређашњих заблуда, онда би ова Престона Бе еда и ова мисао, која је у њој садржана, била светионик, који би га увек могао да изведе на прави пут.

Господо, Престону Беседу прожима ведра и искрена југословенска мисао која не познаје ни разлике ни градиције у љубави за све крајеве наше отаџбине и за све делове наше нације. И нацрт Адресе погодио је добар пут кад је ову исту мисао у свој ширини прихватио. Ширина мисли, коју је Престона Беседа изнела пред нас огледа се, господо, најбоље у томе што је она необично снажно везала сву нашу прошлост за идеале југословенског уједињења. Никада, господо, још није ни у једном државном акту нашем изречена, могао бих готово рећи, таква апотеоза прошлости наше, као што је изречена у Престоној Беседи.

Није народно уједињење, каже Престона Беседа, дело једне генерације ни последица историјског случаја. Дело је то непрекидних напора и вековних националних живих сила. Велике су то речи, које треба да надахну сва наша национална осећања.

Прошлост наша непрекидан је низ тешких напора, патња и борба, којима се чувала ова земља на којој ми данас живимо. И ништа у тој прошлости, што је истински велико и лепо, не може бити заворно у југословенском јединству. Заворно може бити само оно што је над нама оставила пролазна туђинска власт. Зато све што је часно и достојно у тој прошлости треба чувати као аманете наших дедова, али то треба чувати и као опомену да не раздвајамо своје снаге, и да разједињени не паднемо у оне исте патње, у којима су дедови наши морали да трпе.

Било би, господо, безумно приказивати уједињење наше искључиво као резултат светскога рата, и приказивати га тако, као да нисмо ни постојали као нација пре светскога рата. Ми смо се, господо, ујединили и створили смо једну нову и младу државу, али све оне борбе и сви они столетни напори, што их је наш народ морао да издржава, све су те борбе спремање за стварање ове државе. Сви ми, господо, знамо да је Србија у завршном чину ове историске трагичне борбе принела највише управо натчовечанске жртве, које се никада не могу и не смеју заборавити. (Бурно одобравање).

Али, господо, сви ми морамо знати и то, да су оне столетне борбе сачувале наш народ на овој земљи, на којој живимо, да су оне дале могућности и снаге, да се створи уједињена југословенска држава. Свака државна мисао која се у прошлости нашој јављала на ма којем делу наших националних територија, и свака држава наша, која је у старини створена било код Срба, било код Хрвата, служила је, господо, буђењу вести о нашој државотворној моћи, и служила је вери народној у његову бољу и слободну будућност.

Његово Величанство Краљ дао је дужну пошту и признање пророцима, мученицима и јунацима југословенске мисли. Али је ванредно умно истакао и то, да су нашу снагу стварале све живе силе народне у вековним напорима. Господо, нису само пророци, мученици и јунаци створили ову земљу. И безбројне генерације оних безимених себара и кмеова, који су чували своју земљу, и они су сачували

ту земљу за наше јединство. (Тако јел!) Ја хоћу, господо, у овоме часу да вас потсетим нарочито на један крај наше отаџбине, јер верујем да је готово сваки од вас видео голе кршине наших јадранских обала. Управо је чудесна и мистична тајна љубави за те голе стене и литице, које је овај народ чувао више од хиљаду година. Гладан, го и бос остављао је земљу своју, пловио је свима Океанима, потуцао се по свима континентима и враћао се увек на своје голе кршине, да ове кршине сачува уједињеној Југославији. (Аплауз).

Господо, ти безимени јунаци чували су и сачували су ову земљу, да она може ући у састав југословенске државе. Зато ја тврдим да је онда, кад је први југословенски плуг заорао ову балканску земљу, и кад је први југословенско весло пресекао слане воде нашега Јадрана, да се онда почела стварати Југославија. И онај сељак и ратник на водама нашега Вардара, и онај вечни ратник у кршевима Црне Горе, који је чувао неугашену лучу слободе, и онај сељак у Словенији, који је против две моћне културе (тотинама година сам без помоћи сачувао своју земљу, и онај сељак у Хрватској, који у осамстогодишњој вези са Мађарима није допустио, да ниједна стопа земље падне у руке мађарској колонизацији, осим тамо где су је давали и предавали Мађарима туђа или отуђена властела, и онај сељак наш у Војводини, који је знао очувати оне плодне и богате земље, сви су они стварали Југославију. Зато, господо народни представници, ми нисмо у Европи народ скоројевића и јучерашњих дошљака. (Одобравање и пљесак). Ми смо и у старини стварали државе и културне тековине, које су служиле на част нашој нацији у оно доба људске цивилизације. И све то што смо ми стварали доказује, да смо ми данас, ослобођени и уједињени, народ способан да живи слободно у Европи, да имамо што да дамо и да кажемо и човечанству и цивилизацији. (Одобравање и пљесак).

Господо народни представници, Престона Беседа дала је с високе перспективе једну поразну оцену о политици, која је довела до Устава од 28 јуна 1921 год. Робна је погрешка онда учињена била, што је остављено тројство тамо, где се требала показати одмах највиша синтеза наше народне и државне мисли, а везан је био живот тако, где је требало оставити прилике, да се прошлост органски и без потреса стапа у јединство. Пуштен је био тријализам у врховима нашега државнога живота, а спутано је крутим централизмом оно, што је требало бити препуштено слободној народној самоуправи. Више се мислило на један државни апарат, него на етички смисао уједињене и ослобођене отаџбине. (Одобравање и пљесак).

Заборављено је било, да ова земља нема да буде само држава, него да има у читавом пространству свом да буде и отаџбина свих Југословена, свих Срба, Хрвата и Словенаца. Заборављено је да не може постојати једна национална држава, која нема једне националне мисли. И тако смо дошли до тога фаталнога положаја, да смо 1921 год. добили државу и стаџину, и нацију и држављанство без имена. Та анонимна политика, потенцирана махнитим странчарством и шовинизмом, довела је и морала је довести до слома 1928 год. И довела је дотле, да није могло бити другог излаза него што је био 6 јануара

1929 год. Никада у историји није била оправданица стара римска максима, да је спас државе највиши закон. И наша нација може бити сретна, да се у том часу судбоносних догађаја на челу наше државе налазио наш витешки Краљ, који је имао и храбрости и смелости да на себе прими сву одговорност за спас државе. (Бурно одобравање и плесак).

После 6 јануара, уз мир и срећеност, која је била повраћена народу и држави, уз големо дело законодавних реформи, које је извршила Краљевска влада, добила је наша земља 3 октобра 1929 год. и своју државну и националну мисао. Истим законом добила је и бановине, које су дале могућност да се у јединицама и територијално и економски јаким може да развија здрав самоуправни живот.

Међу законодавним реформама које смо добили у времену после 6 јануара, ја сматрам за своју дужност да овде нарочито истакнем верско законодавство. Јер оно доказује најбоље којим је духом испуњена државна политика инаугурисана 6 јануара. То верско законодавство још није завршено, господо, и остаје да се реши још неједно најосетљивије и најтеже питање, али са стране Југославије, ја сам уверен, нема никакве запреке и никаквих потешкоћа у решавању тога питања. Јер, господо, верско законодавство, које смо ми добили, показује да је стајбина наша провела дух потпуне верске слободе, једнакости и равноправности, где ниједна вера није запостављена и где је сваком остављено да управља сам собом. Спомињем ово, господо народни претставници, зато, што се јављају политичке струје, које би тобоже у одбрану цркве и вере хтеле да поведу посебну акцију. Јављају се, господо, о томе морамо отворено говорити, на различитим странама у нашој Отаџбини, покрет клерикалима. Тамо где постоји заиста гоњење вере и цркве овај покрет може бити још и разумљив као одбрана легитимних права и интереса вере и цркве. Али у држави која даје потпуну верску слободу и равноправност, која сваки својим гестом доказује да јој је стало до верског мира, у тој држави клерикални покрет, ма какве врсте, нема никаквог оправдања. (Одобравање). И ако се такав клерикални покрет јавља, онда је знак да су у питању други мотиви и други циљеви, који немају ничега заједничког са нашим националним животом. (Одобравање). Најопаснији је, господо, онај клерикализам који носи интернационална обележја и који се диригира силама изван наше Отаџбине. (Одобравање).

Господо народни претставници, у провођењу југословенске државне и националне политике догодила се једна по узносности својој јединствена манифестација, коју сматрам за своју дужност да овде споменем: манифестација од 6 септембра 1930 године. Ми, господо, никад не можемо и нећемо заборавити онај велики дан, када је Његово Величанство Краљ херојством, мучеништвом и победама овечане заставе српске војске пренесене поносно и високо кроз све ратове за ослобођење и уједињење, склонно у народно светилиште на Оплепац, у задужбину легендарног Краља Петра Ослободиоца. (Одобравање). То, господо, није била само манифестација, то је било државничко дело, достојно Краља Ујединитеља, првог заточника државне це-

лине и народног јединства, достојно крви и смелости хероја Тополског, бесмртног Војда Карађорђа.

Господо народни претставници, постојало је и по тој једно систематско сумњичење и подметање, да је политика 6 јануара ишла за тим да створи један режим, који је сам себи циљ, један принцип владања који хоће себи да перпетуира по узору неких страних експеримената. То је подметање, господо, демантовано изјавама са највишег места од првог дана шестојануарске политике па све до Устава од 3 септембра. Већ у манифесту од 6 јануара, Краљ је рекао, позивајући све Србе, Хрвате и Словенце, да буду помагачи у овим напорима, да је једини циљ да се у што краћем времену постигне остварење оних установа, оне државне управе и оног државног уређења, које ће најбоље одговарати општим народним потребама и државним интересима.

Одмах у јануару 1929 године изјавио је опет Краљ дописнику великог париског листа Матена: „Једноставно је ово што ми желимо да учинимо. Далеко од тога да упутим земљу ка једном режиму ауторитета без контроле, ја намеравам, да омогућим земљи да доцније има прави парламентаризам и праву демократију“. А мало касније дописник, Рајтрове агенције опет је изјавио Његово Величанство Краљ, на питање: „Холико би ово могло трајати, колико би времена требало за то: „То је ето питање, на које је најтеже одговорити. То не могу да кажем. Нећу ни покушати да износим прорицања. Желим вратити се нормалним животу чим то омогући рад на преуређењу“. А непосредно, пре доношења и проглашења Устава од 3 септембра опет је Краљ изјавио дописнику Хавасове Агенције: да је овај систем привремен и чим дође време променама у том правцу, оне ће бити само такве да што боље учврсте садашњи правац националне и државне политике.

Од првога часа није се мислило и није се ишло за тим да се ствара један режим који би служио сам себи, него је уведено једно стање, које је било потребно да се држава изведе из хаоса у који су је базирали странчари. И, господо, ова Краљевска реч извршена је проглашењем Устава од 3 септембра 1931 године. У томе Уставу добила је југословенска државна и национална мисао своју коначну санкцију, а нацрт Адресе учинио је добро што је ову мисао прихватио онако како је она у Престојој Беседи изражена. И сад, господо, и за нас настаје дужност, да у томе духу продужимо сав законодавни рад до последњих конвенција. Јер југословенска мисао није само мисао политичка; она је и мисао културна и социјална и привредна. Југословенска мисао не може постојати као мисао која је задржана за декларације, програме, енунцијације. Југословенска мисао мора да буде примењивана у целокупном јавном животу. И где год је до данас у нашем законодавству или у јавној управи затечено нешто што није у складу са овом уставном мишљу југословенском, све то мора што пре да се доведе у склад тако, да ово заиста буде једна права млада нова југословенска држава. Уз јединство наше нације, уз државну целину наглашава Престона Беседа јасно и одлучно и равноправност. И могло би изгледати логично питање, зашто да се уз јединство наглашује и равноправност. Али по моме уверењу и овде је погођен баш прави пут, погођен је моменат у коме је стварано наше најодно уједињење. Ми смо се, господо, ујединили као

држава и нација, али морамо сви искрено признати, да процес наше народне унификације није психолошки био довршен, и да је сва мудрост државне политике да, водећи рачуна о стању које се затекло, приведе народ без тешкоћа, без грзавица и без бола у јединство национално. Зато се, господо, само на тој равноправности може изграђивати јединство, које ће сузбијати све сумње да се тиме покривају друге тежње. У овом принципу равноправности мислило се на равноправност у самој југословенској нацији. Није нарочито спомињана равноправност грађана југословенских друге крви и другог језика. Али је сасвим природно и логично, господо, да југословенска држава ни према грађанима друге крви и језика не може водити другу политику него политику равноправности. Господо, нико не мисли грађанима нашим друге крви и језика затворити изворе њихове националне културе. Нико не може тражити од њих да буду национални Југословени. Али сви ми можемо и морамо тражити и тражимо да сви наши грађани друге крви и језика буду лојални југословенски грађани. (Пљескање). И да за уред и за судбину ове земље вежу сав свој уред и сву своју судбину. И када они с друге стране створе све предуслове да се ово питање може решити до потпуности, са стране југословенске државе неће бити запреке да и мањинско питање буде у пуној мери задовољено. Јер, господо, југословенска државна политика не може никада бити вођена мотивима верне и расне мржње. У Југославији не може се, не само као покрет, него ни као једно озбиљно расположење озбиљних кругова народних, замислити један покрет, као што га видимо у многим државама које се својом културом поносе, покрет најружније расне и верске мржње који се јавља гдегод у облику антисемитизма.

Господо народни претставници, уз ову конструктивну државну политику постоји у Југославији једна мање или више подземна политика негативне и саботаже. Нису једнаки сви елементи који се окупују око те политике, и не воде све њих исти циљеви и тежње. Спаја их само негативна, и код куће се то покрива лозинкама демократије, а у иностранству, у злогласној емиграцији, води се отворена агитација против интегритета ове државе. Ми знамо за негативну ове политике, али куда она иде и шта она стварно, нико од нас не зна. Ми знамо само то, господо, да начела и лозинке које се могу једнако исповедати у Југославији, као што се могу исповедати у Мађарској, Аустрији, Италији, Немачкој, или се могу исповедати у Кини, или Уругвају, или ни на којој другој тачки кугле земаљске, не могу бити начела, на којима се може заснивати југословенска државна политика. Ми не питамо ту господу ништа о тим начелима, јер ми сами сви то добро знамо. Али, ми питамо: каква су њихова начела о југословенској државној и националној политици. Једна конструктивна мисао у томе правцу, у којој би се сви они сложили, та једна конструктивна мисао вредела би више него све њихове пуританске теорије о демократији. Место што се та господна губе у негативни, потребно би било, да народу, кад хоће да га поведу за собом, кажу: како они замисљају уређење ове државе. И дужни би били да кажу да ли они сви хоће ову југословенску државу. Јер, шта би они, господо, узимали данашњи дан, да су данас у овоме Народном

Претставништву, шта би они ново имали да донесу и кажу овоме народу?

По ономе што су радили до 1928 године и по ономе што су радили после 6 јануара, ми видимо и знамо да би они хтели да продуже тамо где су престали 1928 године. А, господо, 1928 година најцрња је у историји нашег уједињења и не може се и не сме никад више повратити. (Одобравање).

Го пода кажу, хоћемо демократију. Па јесте, господо, сви ми хоћемо демократију, али хоћемо југословенску демократију, која ће нам дати средства, снагу и могућност да бранимо југословенско јединство. Оно што нема да служи југословенском јединству, оно не признајемо као демократију. И, господо, кад је реч о демократији, потребно је казати, да о томе има сувише много теорија. У европским демократијама, у европским демократским државама, нема ни две државе у којима је демократија једнака. Нема, господо, једног модела за стварање државе и за доношење Устава. Јер, свака држава ствара Устав какав њој одговара. Када би постојали модели за изграђивање државе, за увођење једног Устава, онда, господо, уставотворни и државотворни рад био би најлакши рад на свету. Требало би само отворити један добар уџбеник, исписати најлепша начела и најидеалније теорије, које су у њему, и народ би добио Устав. Нешто се слично покушало Видовданским Уставом. Видели смо куда је то дошло. А да се, господо, свуда не може на једнак начин увести и стварати Устав, за то имамо безброј примера. Ја ћу, господо, бити слободан да вам наведем само један. Познато је, да је Велика Британија сматрана као матица уставности и парламентаризма. Али је лаж, господо, да је онај Устав, који данас постоји у Великој Британији, створен као једна целина. Тај се Устав столећима стварао, и данас се још развија и никад му развијању нема краја. И изборна права која данас постоје у Великој Британији нису старија у овој данашњој својој ширини, од 10 година. Дакле, господо, ни та матица уставности и парламентаризма није створила Устав као теорију и експеримент, него га је стварала и изграђивала према својим националним и државним потребама, а изграђивала га је једна нација која је у последњим изборима дала један пример, каквог иначе у свету нема, о свести и одговорности народа. Доказ су за то избори у Великој Британији. Ви знате да су крајем прошле године тамо извршени избори под врло тешким приликама. Велика Британија је пар екселансе индустријска земља. За време избора у тој земљи било је преко 2,700.000 беспослених радника. На биралиште је испунило преко 21 милион бирача мушког и женског пола. И у тајном гласању, у тој индустријској земљи, где има толико беспослених радника, комунисти су од 21 милион гласова добили нешто преко 74.000 гласова. То је, господо, доказ колико је у тој нацији развијен смисао за дисциплину и свест о одговорности и последњег грађанина. А, господо, код нас смо у прошлој парламентарној борби видели да ни вође народни не знају често шта је осећање одговорности. Навешћу вам још један велики и светао пример из велике Британије у лицу данашњег шефа владе, а бившег шефа радничке странке Макдоналда. Када је Макдоналд опазио да његова странка и његова доктрина не може служити интересима економске сигурности народне,

онда је он напустио своју странку, да послужу нацији. Макдоналд је напустио странку, велику и моћну, којој је он дао и организацију и идеологију и снагу и он интернационалац, социјалиста, ушао у изборе са великом лозинком: Нација пре свега. Господо, где постоје овакви примери свести, дисциплине и одговорности народне, тамо је лако решавати уставна питања. Није то лако код нас где смо видели да се у негдашњим изборима, под притиском и психовом демагогије, знало догађати, да су комунисти бирани у крајевима, где се у широким слојевима једва и знаде што је индустрија, и где би тешко било наћи и занатлију, који може дати зараде за пет радника.

Господо, једна једина конструктивна политика постоји данас у Југославији, а то је политика Престоне Беседе и политика Устава од 3 септембра 1931 године, и дужност је свакога родољуба, који хоће да сачува ову државу, да тој политици даде своју помоћ. (Бурно одобравање и плесак). Не мора, господо, бити и није ни данас све савршено, и нико то од нас не тврди — сви смо ми грешни људи — али сигурно стоји да овај Устав и програм Престоне Беседе и Адресе дају сигурну и солидну основу, да се на њој даље и постепено може изграђивати југословенски парламентаризам и уставност.

Мој предговорник говорио је већ о најактуелнијим питањима спољне политике и било би сувише да ја о томе кажем и једну реч после његовог говора. Споменућу само да је Адреса, слажући се потпуно са Престоном Беседом, исправно схватила мисао целокупног нашег народа, када је нагласила да је наша политика спољна, политика мира и солидарности међу народима, и да та политика чак и са војском, одбраном нашом народном, има само да служи интересима мира и солидарности међу народима. Једино у што не можемо допустити да се дирне, то је слобода и интегритет наше Отаџбине, и не можемо да примимо никакву инострану политику, која би то имала да доведе у питање. Отаџбина наша нема никаквих претензија, које би било чију слободу доводиле у питање, али и она мора бити начисто о томе, какав ће став заузети према извесним појавама и покретима, који се јављају нарочито у Средњој Европи.

Ми смо сви у последње време могли запазити да се често спомињу идеје о блоку средњо-европских држава, и долази се чак и на идеју Дунавске конфедерације.

Ми, господо, можемо примити сваку кооперацију, која може да послужи заштити и одбрани заједничких интереса свију народа Средње Европе и Балкана, али не можемо примити никакву комбинацију, која има ма што да одузима од наше слободе и независности. (Бурно одобравање и плесак). А нарочито не можемо примити ништа, што би било у чему потсећало на пропалу монархију Хабсбурга. (Одобравање и повици: Тако је!). И најмање можемо излазити у сусрет државама, које допуштају да се на њиховим територијама спремају злочиначки комплоти против интегритета наше државе. (Одобравање, плесак и повици: Тако је!) А има још један разлог зашто ми са опрезношћу морамо примати идеје о блоку средњо-европских држава.

Свака сарадња, казао сам већ, корисна је и добра, ако заштићује заједничке интересе, а не дира у нашу

независност и слободу. Али ми морамо изградити прије свега систем своје националне економије, морамо га изградити тако, да наша држава буде потпуно економска јединица, која ће као јединица улазити у разговоре са појединим државама. Не можемо допустити ништа што би ма и један део наше Отаџбине одвело у сферу туђих интереса. Ако гледамо наше економске прилике и наш економски систем, морамо видети да данас доспели до изградње система наше националне економске политике.

Погледајмо само нашу жељезничку мрежу. Она је и данас састављена из фрагмената жељезничких система, који су преко наше територије грађени за туђе интересе, јер нисмо имали ни снаге ни могућности, ни времена, да се повежемо у једну целину. Погледајте овде негод Београда, па ћете видети да се тек данас граде мостови преко Дунава и Саве. Међутим, кад је Дунав замрзнут, теже је доћи у Панчево него у Будимпешту.

У доба Друштва народа, у доба планова за Европску унију, за коју се жртвовала племенита и несебична активност једног великог француског државника, у доба толиких небројних пактова, разумљиво је да свака нација мора хармонији међународних односа жртвовати нешто од свога народнога суверенитета. Али то што се чини, сме се и може се жртвовати само општој заједници цивилизованог света. Не може од свог суверенитета жртвовати један нагод у корист другог народа. Ми не можемо допустити да наша земља и Балкан буду било чија интересна сфера. Ми не можемо признати да на Балкану може бити допуштено право било мирне било гевирне пенетрације других сила. Ничијих интересних сфера нема у нашој држави него само интерес сфера наше нације. И никакво право пенетрације не признајемо ни једној нацији на свету, јер са свима хоћемо да будемо пријатељи, али никако подложници.

Господо, свими знамо и видимо, да је тешка привредна криза захватила читав свет, и да је она у Југославији управо дошла из другог света, и она несумњиво данас мора привлачити сву пажњу свију одговорних фактора у нашој земљи. (Аплауз). И ми смо видели да је у Престоној Беседи и нацрту Адресе дат широки програм за решење питања, која могу довести до оздрављења наших економских прилика. Између осталог споменута је и потреба штедње у држави, бановинама и општинама. Апсолутна је истина да је штедња до крајњих граница до којих се може ићи потребна, али и ту треба одредити праву меру, да штедња не би погодила велике националне интересе, и да не би зауставила или ослабила наше културно настојање и континуитет нашег привредног и културног живота.

Господо народни претставници, завршавајући свој говор, ја вас лепо молим да ми опростите што сам и сувише замарао вашу пажњу, и да ми допустите само још неколико речи.

Улазећи у овај дом, господо и другови, ми сви морамо осећати да смо из народа понели и овамо донели један велики дуг према њему. Сви ми, и сваки од нас, свестан своје личне одговорности за свој рад у овом дому, морамо у души својој положити свечан завет да ћемо чувати част, достојанство и светињу Народног Претставништва (Бурна аплауз и узвици: Тако је!). То смо ми сви дужни и народу

и отаџбини. Али смо то, господо, дужни и себи и својој части. На то нас гони не само схваћање високе дужности, које смо се примили, него нас опомиње на то и црна успомена недавне прошлости. Господо, у необузданим борбама, — поменуло се неповратило се — дошло се било у бесу дивљих и помамних страсти до те страхоте и срамоте да је у дому Народнoг Претставништва проливена братска крв. Одајући пијетет жртвама ове народне несреће, овај Парламенат мора опрати ту њагу држећи високо етички и културни углед Народнoг Претставништва.

Овај ће Парламенат осим тога имати и задатак да развије и последње заблуде неупућених, невесних и заслепљених синова нашег народа. Не мислим на оне који изван отаџбине убијају пакленим стрељивима жене и децу, и ружним клеветама обасипају своју властиту отаџбину пред туђином и за туђ рачун. О њима имају да воде бригу само судови наше отаџбине. Мислим на оне, који још нису дошли до потпуне свести о величини и вредности нашег националног јединства. Њима треба отворити очи. Овај је Парламенат дужан да развије смисао о широком и делотворном југословенском патриотизму, који обухвата једнаком љубављу све крајеве проштране наше отаџбине и све слојеве и редове нашег друштва. Тај патриотизам треба да служи националном, културном и привредном и социјалном прегаштву свих крајева наше отаџбине, да им догесе срећу и напредак. Ми хоћемо, господо, да свако село наше, свакога часа, види и осећа целу Југославију, с краја на крај њених граница. Али ово и Народнo Претставништво треба увек да види и осећа свако и најзабитније село наше и све његове потребе, жеље и боле. Ми хоћемо да свима нама буду једнако миле и драге, и једнако неутуђиве воде нашега Дунава, Драве, Саве, Дрине, Мораве и Вардара, као и воде нашега сињег Јадрана, који нам отвара широка и слободна врата у далеки свет.

Овај ће Парламенат, угледајући се на светао пример Његова Величанства Краља одужити свој дуг народу, ако, чувајући без колебања народно јединство и државну целину, оваком југословенском патриотизму даде што више живота и полета.

Тако нам Бог помогао! (Буран аплауз и узвици: Живео!)

Прејседник Народне скујишћине Др. Коста Кумануди: Завршен је претрес Адресе у Народном Претставништву. Има реч извештај г. Др. Шећеров.

Извешћилац Др. Славко Шећеров: Господо народни претставници, предложен је само један нацрт Адресе коју је Одбор једногласно примио као одговор на Престону Беседу коју је Његово Величанство Краљ одржао 18 јануара 1932 године пред Народним Претставништвом.

Сви говорници изјавили су да тај нацрт примају у целини и у појединостима. С тога ми је част, предложити, да и Народнo Претставништво прими овај нацрт Адресе једногласно, акламацијом, и да клинемо сви: Живео Његово Величанство Краљ! (Сва господа сенатори и господа народни посланици, а такође и господа чланови Краљевске Владе и Претседништво Сената и Народне скупштине устају са својих места и уз буран и дуготрајан аплауз кличу громко и одушевљено: Живео Југословенски Краљ! Живео! Живео! Живео!)

Прејседник Народне скујишћине г. Др. Коста Кумануди: Објављујем да је Народнo Претставништво једногласно примило акламацијом нацрт Адресе.

Изволите чути извештај г. Др. Шећерова.
Извешћилац Д-р Славко Шећеров: Предлажем да акламацијом примљену Адресу однесу и предаду Његовом Величанству Краљу: Претседништва Сената и Народне скупштине и прео Адресни Одбор Народнoг Претставништва. (Живо одобравање).

Прејседник Народне скујишћине Др. Коста Кумануди: Примате ли, господо, овај предлог о саставу одбора за предају Адресе Његовом Величанству Краљу? (Сложан одзив: Примамо!) Објављујем да је и овај предлог примљен.

Сада треба, по пословнику, да утврдимо засебно дневни ред наредне седнице Народне скупштине и дневни ред наредне седнице Сената.

Као дневни ред наредне седнице Народне скупштине, ја предлажем да се, по § 17 пословника, приступи избору Административног одбора, Имунитетског одбора, Одбора за молбе и жалбе и Финансијског одбора. Прима ли Народна скупштина овај предлог? (Прима). Објављујем да је овај дневни ред примљен.

Наредну седницу Народне скупштине сазваћу писменим путем.

Прејседник Сената Др. Анте Павелић: По закону о пословном реду у Сенату, Сенат има на наредној својој седници да избере сталне сенатске одборе. Како је Верификациони одбор већ изабран, то ће се изабрати остала четири стална одбора: Административни одбор, Имунитетски одбор, Одбор за молбе и жалбе и Финансијски одбор. Прима ли Сенат овај дневни ред за наредну своју седницу? (Прима). Објављујем да је примљено.

Господа сенатори биће обавештени писменим путем када ће бити наредна седница Сената.

Прејседник Народне скујишћине Др. Коста Кумануди: Закључујем ову заједничку седницу Сената и Народне скупштине, а сазивам кроз 5 минута нову заједничку седницу, да би се саслушао и примио записник ове седнице.

Седница је закључена у 13 часова.

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

V РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 27 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО :

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
Др КОСТА КУМАНУДИ

СЕКРЕТАР :

АНТЕ КОВАЧ

Присутна сва Господа Министри, сем Министра спољних послова г. Др. Војислава Маринковића и Министра финансија г. Др. Милорада Ђорђевића.

ПОЧЕТАК У 13 ЧАСОВА И 5 МИНУТА ПО ПОДНЕ

САДРЖАЈ:

Читање записника.

Претседник Др. Коста Кумануди: Отварам пети редовни заједнички састанак Народног Претставништва. Изволите чути записник четвртог састанка.

Секретар Анте Ковач прочита записник четвртог редовног заједничког састанка.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од госпoде народних посланика да учини приметбу на прочитани записник ? (Одзив: Нема). Пошто приметбе нема, оглашујем да је записник четвртог заједничког састанка примљен.

Молим госпoду чланове Адресног одбора да се сутра у 9 часова пре подне исекуимо ради потписивања Адресе.

Закључујем овај заједнички састанак.

Седница је закључена у 13 часова и 10 минута.

Стенографски Биро Сената

Помоћник начелника

Антоније Ж. Шокорац

Начелник

Момчило К. Радовановић

Стенографски ревизори: Др. Љубомир Шкроблин и др. Владимир Машић;
стенографи: Др. Марко Гојак, Михаило Пајић, Сава Павловић, Др. Момир
Гломазић, Војислав Станојевић, Гојко Божовић, Видак Перчевић и Живојин
Ристић.

Стенографски биро Народне скупштине:

Помоћник начелника

Светислав К. Раденковић

Начелник

Милан Б. Марковић

Шеф Стенографске администрације:

Димитрије Боди

Стенографски ревизори: Војислав Ј. Лукић, Момчило Р. Бојић, Тихомир З.
Поповић и Љубомир Марковић. Стенографи: Никола Радовић, Јелисавета
Ристићева, Љубомир Јанковић, Страхиња Ђорђевић, Рада Јанковић, Љубомир
Нинић, Ђорђе П. Исаковић и Јулије Баршић.

Коректори:

Петар Ј. Пауновић и Александар Ст. Аранђеловић.

